

P O L S K A A K A D E M I A N A U K
I N S T Y T U T G E O G R A F I I

PRZEGLĄD
GEOGRAFICZNY

K W A R T A L N I K

Tom XXXVI, zeszyt 3

XX-LECIU NAUK GEOGRAFICZNYCH
W POLSCE LUDOWEJ

P A Ń S T W O W E
W Y D A W N I C T W O N A U K O W E
W A R S Z A W A 1 9 6 4

J. Mintel

P O L S K A A K A D E M I A N A U K
I N S T Y T U T G E O G R A F I I

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY

ПОЛЬСКИЙ ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР
POLISH GEOGRAPHICAL REVIEW
REVUE POLONAISE DE GEOGRAPHIE

K W A R T A L N I K
Tom XXXVI, zeszyt 3

PAŃSTWOWE
WYDAWNICTWO NAUKOWE
WARSZAWA 1964

KOMITET REDAKCYJNY

Redaktor naczelny Stanisław Leszczycki, *redaktorzy
dziułów:* Jerzy Kondracki, Jerzy Kostrowicki, *człon-
kowie komitetu:* Rajmund Galon, Mieczysław Klima-
szewski, *sekretarz redakcji* Antoni Kukliński

RADA REDAKCYJNA

Józef Barbag, Julian Czyżewski, Jan Dylik, Kazimierz Dzie-
woński, Adam Malicki, Bolesław Olszewicz, Józef Wąsowicz
Maria Kiełczewska-Zaleska, August Zierhoffer

Adres Redakcji: Instytut Geografii PAN
Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30.

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE WARSZAWA, UL. MIODOWA 10

Nakład 2350 (2186 + 164)	Oddano do składania 20.V.1964 r.
Ark. wyd. 16, druk. 13,5	Podpisano do druku w sierpniu 1964 r.
Papier ilustr. 70 g, 70 × 100 V kl.	Druk ukończono we wrześniu 1964 r.
Cena zł 25,—	Zam. 63/I/64/C.

Lubelskie Zakłady Graficzne im. PKWN — Lublin, ul. Unicka 4. Zam. 1731. Z-13.

STANISŁAW LESZCZYCKI

Perspektywy rozwoju badań geograficznych w Polsce

Perspectives of Development of the Geographical Studies in Poland

Zarys treści. Punktem wyjścia artykułu jest stan faktyczny geografii polskiej, scharakteryzowany od strony metodologicznej i organizacyjnej. Autor postuluje integrację geografii przy zachowaniu specjalizacji we wszystkich jej działach. Z kolei autor kreśli obraz przyszłych kierunków i metod badań, zwraca uwagę na dostosowanie problematyki badawczej do potrzeb praktycznych, postuluje ściślejszą współpracę geografów z przedstawicielami innych nauk, również w ramach organizacji międzynarodowych, oraz wprowadzenie metod i osiągnięć wyższej matematyki do badań geograficznych.

Uwagi wstępne

W dwudziestoleciu powojennym nauki geograficzne w Polsce rozwijały się intensywnie, szerokim frontem wykorzystując dobrą bazę materialną, jaka im została stworzona w Polsce Ludowej. Rozwój ten jednak nie następował równomiernie. Pewne działy, gałęzie i specjalizacje wykazują szybszy i dobrze ugruntowany rozwój, w innych natomiast postępek jest znacznie powolniejszy. Świadczy o tym dorobek, który jest przedmiotem oceny opracowań J. Kostrowickiego i A. Jahnna, jak również kadra wyspecjalizowanych starszych i młodszych geografów oraz działające instytucje badawcze. Istniejąca kadra stanowi gwarancję, że geografia w Polsce będzie się nadal rozwijać w wytyczonych kierunkach. Osiągnięcia polskich geografów ocenione pozytywnie zarówno w kraju, jak i za granicą, są wynikiem pewnej koncentracji zainteresowań badawczych, z czym łączy się coraz węższa specjalizacja poszczególnych geografów. Jakkolwiek specjalizacja ta dała dobre wyniki i jest zgodna z ogólną tendencją rozwojową nauki, to jednak równocześnie nie przyczynia się ona do rozwoju prac geograficznych o szerszym zakresie, czego przykładem mogą być skromne stosunkowo rezultaty np. w zakresie geografii regionalnej. Równocześnie daleko posunięta specjalizacja spowodowała pewne rysy w kompleksie nauk geograficznych, doprowadziła do tego, że niektórzy geografowie wąsko wyspecjalizowani mało interesują się odleglejszymi od ich zainteresowań działami nauk geograficznych.

Obok więc pozytywnych osiągnięć zarysowały się też niepokojące objawy, mogące z czasem doprowadzić do rozłamu nauk geograficznych; dlatego jednym z zasadniczych zadań, przed którymi stoi obecnie geografia, jest szukanie właściwych dróg, które pozwoliłyby przy stale

pogłębiającej się specjalizacji we wszystkich działach nauk geograficznych, na utrzymanie łączności pomiędzy wyspecjalizowanymi geografami. Należy więc szukać nowych dróg integrujących nauki geograficzne. Problem ten narasta coraz silniej i od jego pozytywnego rozwiązania zależeć będą dalsze losy geografii. Z tych względów w niniejszym artykule podjęto próbę wysunięcia pewnych propozycji co do kierunków dalszego rozwoju nauk geograficznych w Polsce.

Dobór właściwej problematyki oraz metod badawczych

O dalszym rozwoju badań geograficznych decydować będzie w dużym stopniu dobór problematyki. Wąska specjalizacja powoduje wąską tematykę. Tylko wąskie tematy mogą być dogłębnie rozwiązywane przez poszczególnych geografów specjalistów. Koncentracja badań geograficznych tylko w wąskich tematach może wprawdzie przynieść interesujące wyniki, które mogą mieć również znaczenie w ogólnym, światowym rozwoju geografii, ale nie ustrzeże ona nauk geograficznych od niebezpieczeństwa ich dezintegracji. Dlatego obok tematów wąskich, które często mają na celu wypracowanie właściwej, precyzyjnej metody badawczej lub doprowadzenie do wyjaśnienia zagadnień mikroregionalnych, konieczne jest położenie nacisku na problemy kompleksowe, a zarazem obejmujące znaczne obszary. Badania wszechstronne wymagają zarzucenia tradycyjnych metod badawczych indywidualnych (tzn. konieczności wykonania wszystkich kolejnych stadiów pracy osobiście w oparciu o mały warsztat pracy „typu rzemieślniczego”), a na ich miejsce wprowadzenie badań zespołowych, w których biorą udział rozmaici specjaliści. Zamiast warsztatu indywidualnego powinna być stosowana współpraca wymagająca montażowego systemu. Praca zespołowa powinna być odpowiednio zaplanowana, a więc być poprzedzana modelem montażowym z jasno określonym celem. Każdy z uczestników powinien mieć ściśle określone zadanie, a pewien sztab kierowniczy powinien czuwać nad właściwym montażem całości, składanej z wyników badań indywidualnych (częstkowych). Zakładając, że współuczestnicy badań są świadomi całości, można przyjąć, że jest to jedna z metod prowadząca do utrzymania integracji w geografii. Szczególną uwagę należy zwrócić na dobór problemów kompleksowych, które by z jednej strony przyczyniały się do rozwoju geografii jako nauki, z drugiej strony równocześnie były pozytywne pod względem społecznym. Stąd konieczność selekcji i koncentracji badań, mierzonych siłami, jakimi dysponujemy pod względem kadrowym, czasowym oraz bazy materialnej. Z tego wynika, że o dalszym rozwoju nauk geograficznych w Polsce będzie decydować dobór problematyki, jej właściwa selekcja oraz daleko posunięta koncentracja przy zespołowym organizowaniu współpracy.

Kryteria selekcji problematyki badań geograficznych

Konieczność selekcji problemów i koncentracji badań wymaga ustalenia kryteriów, na podstawie których może ona być dokonana. Jak zawsze, punktem wyjścia musi być stan faktyczny, a więc dokładny rejestr aktualnie prowadzonych badań, z których część reprezentuje pewną tradycję, wysoki poziom metodyczny oraz pozytywne wyniki.

Równocześnie trzeba brać pod uwagę kadre pracowników naukowych, ich zamiłowania oraz nawyki. Należy przy planowaniu dalszych badań uwzględnić w szerokim stopniu postulat kontynuacji, konieczność ciągłego rozwoju tych badań, w których już osiągnięto wartościowe wyniki. Tym tłumaczy się też stosunkowo mała zmienność zasadniczej części ogólnopolskiego planu badań w latach powojennych.

Niemniej jednak należy równocześnie dążyć do modyfikacji badań tradycyjnych, do nawiązywania do badań aktualnie prowadzonych na świecie, do badań mających na celu zaspokojenie ważnych potrzeb społecznych. Równocześnie należy śledzić różne odcinki nauk geograficznych, otaczając szczególną opieką działy i gałęzie zaniedbane w Polsce, ponieważ dla prac syntetycznych konieczny jest stosunkowo równomierny rozwój wszystkich działów nauk geograficznych. W związku z tym chciałbym wymienić kilka tez do przedyskutowania.

Na pierwsze miejsce wysuwam problematykę mającą na celu danie syntetycznej charakterystyki geograficznej całego terytorium państwa z najrozmaitszego punktu widzenia, zarówno przyrodniczego, jak i społeczno-ekonomicznego. Odczuwa się stały niedosyt syntetycznych opracowań obejmujących całą Polskę. Perspektywą dalszą jest danie nowej syntezy geograficznej Polski opartej na aktualnym stanie naszej wiedzy w tym zakresie. Temu celowi ma służyć również opracowany w Instytucie Geografii PAN *Narodowy Atlas Polski*. Syntetyczne opracowania geograficzne własnego kraju należą do głównych zadań geografów polskich i w tym zakresie nie mogą i nie powinni być oni zastępowani przez geografów zagranicznych.

Na drugim miejscu pragnę wymienić tematykę, która ma na celu wypróbowanie nowych metod badawczych. Mogą to być nawet tylko modyfikacje metod już znanych, albo też adaptacje do badań geograficznych metod używanych przez inne nauki. Oczywiście chodzi tu przede wszystkim o zastosowanie metod coraz precyzyjniejszych, dających wyniki ilościowe. Czasem z nowymi metodami badawczymi łączy się konieczność posługiwania się nowymi instrumentami, które trzeba w tym celu skonstruować lub przystosować do pomiarów dla celów badań geograficznych (np. przyrządy do analizy mechanicznej utworów sypkich, sondy do pobierania długich rdzeni z dna jezior, samorejestrujące przyrządy meteorologiczne itp.).

Na trzecim miejscu stawiam problematykę, która aktualnie stanowi przedmiot współpracy międzynarodowej. Przede wszystkim należy uwzględnić problematykę, która jest koordynowana przez Międzynarodową Unię Geograficzną (MUG). Wyraża się ona w pracach specjalnych komisji MUG, których zakres wskazuje na współczesne kierunki rozwojowe geografii na świecie.

W pracach tych komisji żywy udział biorą geografowie polscy. Jest o tym mowa w artykule J. Kostrowickiego. XX Międzynarodowy Kongres Geograficzny w Londynie w lipcu 1964 r. ustalił nowy zakres ich działania.

Współpraca międzynarodowa rzutuje więc do pewnego stopnia na perspektywiczny plan badań geograficznych w Polsce. Ta okoliczność pozwala polskimi geografom na wyjście w pewnym stopniu poza granice swojego państwa oraz na przyczynienie się do nadania badaniom geograficznym charakteru międzynarodowego.

Badania geograficzne, którym patronuje Międzynarodowa Unia Geo-

graficzna nie wyczerpuje jednak wszystkich możliwości geografów. Słyszemy bowiem głosy, że geografowie zostali wyeliminowani z ważnych badań międzynarodowych o znaczeniu gospodarczym i społecznym, lub że co najwyżej biorą w nich udział indywidualnie, jako specjaliści bez powiązań organizacyjno-geograficznych. Chodzi mi tu przede wszystkim o badania inicjowane przez UNESCO. Dotyczą one problemu wyżywienia ludności na świecie, a więc walki z głodem. Organizuje je FAO — Organizacja do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa. Ostatnio ustalono Międzynarodowy Program Biologiczny, którego celem jest badanie „biologicznych podstaw produktywności i podniesienia dobrobytu ludności”. Prowadzi się międzynarodowe prace nad ochroną zasobów przyrody oraz badania nad strefą suchą oraz wilgotną strefą tropikalną. Wprawdzie istnieją w MUG odpowiednie komisje specjalne, ale udział geografów w badaniach obu tych stref jest niewystarczający. Prowadzone są międzynarodowe badania oceanograficzne (Międzynarodowy Komitet Badań Oceanów — SCCR), hydrograficzne (Międzynarodowa Dekada Hydrologiczna), antarktyczna (Międzynarodowy Komitet Badań Antarktycznych — SCAR). Powołano do życia Komitet Naukowy do spraw Wody, organizuje się pomoc ekonomiczną i naukową dla krajów na drodze rozwoju. W powyższych badaniach oraz w wielu innych organizowanych w skali międzynarodowej, geografowie polscy nie biorą poważniejszego udziału. Niezbyt wielki był też udział geografów w międzynarodowym roku geofizycznym. Geografowie polscy brali w nim udział, ale jako klimatolodzy, geomorfolodzy, glaciolodzy itp. Jako niewielki zapowiada się również udział geografów w międzynarodowych badaniach dotyczących lat „spokojnego słońca” (1963—1967).

Powyższe przykłady wystarczająco wskazują, że należy dążyć do rozszerzenia tematyki badań geograficznych w skali międzynarodowej, że przed MUG stoją liczne i trudne zadania. Polscy geografowie mogą wziąć czynny udział w rozszerzeniu zakresu badań prowadzonych pod patronatem MUG.

Znamiennych wskazówek aktualnego rozwoju nauk geograficznych na świecie dostarczają co 4 lata Międzynarodowe Kongresy Geografów, na które zgłaszane są liczne referaty. Kongresy dają obszerny przegląd problematyki, nad którą aktualnie pracują geografowie na świecie^{1, 2}. To samo dotyczy XX Kongresu w Londynie, którego wyniki powinny być opracowane w najbliższym czasie.

Należy również wspomnieć o doniosłej dla naszej geografii roli współpracy w ramach obozu socjalistycznego. Jest to częściowo wyżej wspomniana tematyka międzynarodowa MUG, częściowo zaś inna, związana ze specyfiką państw socjalistycznych. Na jej tle zarysowują się problemy metodyczne, które mogą być dokładniej sprecyzowane ze względu na jedność ustrojową i ideową krajów socjalistycznych. M. in. chodzi tu o sporządzenie szczegółowych map specjalnych jak np. geomorfologiczna, hydrograficzna, użytkowania ziemi itp., co pozwala na prowadzenie wspólnych badań w różnych krajach oraz na wymianę

¹ J. Kostrowicki. *Współczesne kierunki badawcze w geografii światowej w świetle XVIII Międzynarodowego Kongresu Geograficznego, a geografia polska*. „Przegl. Geogr.”, t. XXIX, 1957, s. 683—703 oraz XVIII Międzynarodowy Kongres Geograficzny „Przegl. Liter. Geograf.” nr 2, 1957, s. 227.

² S. Leszczycki. *XIX Międzynarodowy Kongres Geograficzny w Sztokholmie*. „Przegl. Geogr.”, t. XXXIII, 1961, s. 107—114.

doświadczeń. Badania takie rozpoczęliśmy już w niektórych krajach i należy je rozszerzać. Na wymienienie zasługują: 1) wspólne badania nad użytkowaniem ziemi w Bułgarii, Czechosłowacji, na Węgrzech i w Jugosławii prowadzone pod kierunkiem J. Kostrowickiego, 2) badania międzynarodowe nad geomorfologią Karpat zainicjowane przez M. Klimaszewskiego w 1963 r., 3) badania na regionalizacją ekonomiczną prowadzone przez K. Dzięwońskiego, S. Leszczyckiego i A. Wróbla. Również wiele możliwości współpracy dostarczają badania pasów pogranicza (np. Górnośląski Okręg Przemysłowy i Ostrawski Okręg Przemysłowy; zagospodarowanie gór pogranicza, rzeki Odry itp.).

Jako dalsze kryterium selekcji tematyki wymieniam zaniedbane obecnie w Polsce gałęzie i specjalizacje nauk geograficznych, co ujemnie wpływa na rozwój całej geografii. Będzie o tym jeszcze mowa poniżej.

Racjonalne wykorzystanie środowiska geograficznego dla gospodarki narodowej

Na większą niż dotychczas uwagę zasługuje problem wykorzystania środowiska geograficznego dla celów gospodarki narodowej. Łączy się z tym zagadnienie ochrony zasobów przyrody. Na ogół rola geografów polskich w badaniach na tym polu jest stosunkowo niewielka. Ochroną pierwotnej przyrody zajmowali się głównie przyrodnicy; geografowie brali w tym udział, ale spełniali rolę raczej drugorzędną. Tymczasem potrzeby społeczne na tym polu wzrosły niewspółmiernie. Najwyraźniej wystąpiły one w okręgach przemysłowych oraz w większych miastach. Przez koncentrację produkcji przemysłowej oraz wielkie skupienia ludności na stosunkowo małych obszarach, zniszczeniu uległa nie tylko pierwotna szata roślinna, ale także powierzchnia ziemi, gleby, wody i klimat. Elementy przyrodnicze środowiska geograficznego zostały zniszczone na skutek nierozważnej działalności gospodarczej, która w skrajnych wypadkach doprowadziła do całkowitego zniszczenia gleby i szaty roślinnej, do zamienienia rzek w zanieczyszczone, martwe ścieki. Zdarza się coraz częściej, że centra przemysłowe przez szereg dni otula zanieczyszczone powietrze, czasem nawet zatrute szkodliwymi gazami. Jednakże przy racjonalnej eksploatacji można by znacznie ograniczyć te niepotrzebne zniszczenia. Zagadnienia racjonalnego wykorzystania zasobów przyrody coraz żywiej interesują społeczeństwo, które pragnie swego rozwoju gospodarczego przy równoczesnym zachowaniu walorów otaczającej go przyrody. Dlatego problemem tym powinni zająć się geografowie w znacznie szerszym stopniu niż to miało dotychczas miejsce. Zagadnienia były postulowane już kilkakrotnie³. Wydaje się, że należy główny nacisk położyć na pozytywne przykłady racjonalnego wykorzystania zasobów przyrody, mając na celu nie tylko ochronę jej walorów, lecz i dobro człowieka korzystającego z tych zasobów.

Do najważniejszych zadań należy więc ocena środowiska geograficznego możliwie ściśła, a więc ilościowa, z punktu widzenia możliwości jego wykorzystania przez poszczególne gałęzie gospodarki narodowej.

³ T. Wilgat. *Ochrona przyrody a geografia*. „Czas. Geogr.”, t. 31, 1960, s. 75—106.

Chodzi tu o ocenę zarówno pojedynczych elementów środowiska geograficznego, jak i o cenę środowiska geograficznego jako całościowego kompleksu. Obok wykorzystania środowiska geograficznego, jako całości dla pewnych gałęzi gospodarki narodowej, potrzebna jest też syntetyczna ocena z punktu widzenia zagospodarowania pewnego obszaru mającego na celu dobro społeczeństwa.

Następnym zagadnieniem jest racjonalne wykorzystanie środowiska geograficznego dla zaspokojenia potrzeb społeczeństwa. Należy przy tym uwzględnić także potrzeby perspektywiczne; ilość i jakość bowiem potrzeb ustawicznie wzrasta, rozszerza się ich zakres, a równocześnie bezustannie wzrasta liczba „zapotrzebujących”. Chodzi o ustalenie zasad racjonalnego wykorzystywania środowiska geograficznego przy uwzględnieniu ujęcia perspektywicznego tych zagadnień.

Wreszcie w rachubę wchodzi zagadnienia rekultywacji zniszczonego już środowiska geograficznego. Na pierwszy plan wybija się sprawa zagospodarowania nieużytków antropogenicznych (najczęściej przemysłowych), melioracja klimatu, walka z zanieczyszczeniem powietrza, wody itp. Na drugim miejscu należy wymienić zagadnienia związane z przyrodniczą bazą gospodarki wodnej, która odgrywa coraz większą rolę w życiu gospodarczym.

Także stale będą wzrastały potrzeby społeczeństwa na odcinku wypoczynku, potrzebne będą coraz większe powierzchnie zielone, które mają dostarczać możliwości rekreacji dla coraz szerszych rzesz społeczeństwa.

Należy również uznać potrzebę badań procesów zachodzących w środowisku geograficznym oraz zmian jego kompleksu pod wpływem zmiany jednego z jego komponentów (np. wód gruntowych, szaty roślinnej, klimatu itp.). Znajomość procesów pozwala na przewidywanie zmian, jakie zajądą w środowisku geograficznym po przeprowadzeniu inwestycji przekształcającej jeden z jego elementów. Kilka wymienionych zagadnień wystarczająco orientuje, jak wiele możliwości badań rysuje się przed geografami, jak interesujące mogą być wyniki uzyskiwane wspólnie przez geografów fizycznych i ekonomicznych, a równocześnie jak pożyteczne mogą one być dla przestrzennego zagospodarowania kraju. Problem związków działalności społecznej i środowiska geograficznego, prawie tak stary jak nauki o Ziemi w ogóle, odżywa dziś w zmodyfikowanej formie, dostosowanej do współczesnego rozwoju społeczeństw.

Zagadnienia geografii stosowanej

Coraz wyraźniej rozwija się w naukach geograficznych nurt, który zazwyczaj nazywa się geografią stosowaną. Chodzi tu o zastosowanie badań geograficznych dla celów praktycznych. Nurt ten występuje w naukach geograficznych zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie. Geografowie pragnęliby, aby ich badania były pożyteczne i doszli do przekonania, że to nie oznacza zepchnięcia badań geograficznych na pozycje praktycyzmu, że można doskonale pogodzić rozwiązanie problemów społecznie użytecznych ze stosowaniem coraz nowszych i precyzyjniejszych metod badawczych. W wielu wypadkach praktyczne wykorzystanie badań może być sprawdzianem założeń teoretycznych. O geografii stosowanej mówi się wiele również w Polsce. Poświęciliśmy jej

ogólnopolski zjazd PTG w Gdańsku w 1962 r. Szereg geografów wypowiedziało się na ten temat niejednokrotnie, podjęto sporo konkretnych prac, które przyniosły wiele zadowolenia, ponieważ wyniki i prace zostały wykorzystane praktycznie. Nie będę tu powtarzać zadań i celów geografii stosowanej. Zainteresowanych odsyłam do mojego artykułu zamieszczonego w „Przeglądzie Geograficznym”⁴ oraz do dość obfitej już na ten temat literatury⁵. Chciałbym tylko przypomnieć, że cechami wyróżniającymi badania stosowane od innych są: 1) jasno sformułowany cel badań o charakterze praktycznym; 2) dostosowane do celu badań właściwe metody badawcze; 3) dokonanie oceny stanu faktycznego z punktu widzenia ustalonego celu; 4) przedstawienie wyników w sposób ilościowy, aby mogły być bezpośrednio wykorzystane jako pewnego rodzaju ekspertyza; 5) wyniki powinny dawać pewną perspektywę, w jakim kierunku należy przewidywać przyszłe zmiany.

Wydaje się, że w najbliższej przyszłości należy położyć jeszcze większy nacisk na geograficzne badania stosowane, wypracować odpowiednie metody, aby efektywnie zaspokajać na bieżąco potrzeby społeczne naszych urzędów i instytucji, a przede wszystkim organów planowania przestrzennego.

Silnie i słabo rozwinięte działy nauk geograficznych

Biorąc pod uwagę działy i gałęzie nauk geograficznych, ich dorobek w formie publikacji oraz instytucjonalne formy zapewniające zatrudnienie wysoko wyspecjalizowanym geografom, można stwierdzić, że do grupy najlepiej rozwiniętych należą: geomorfologia (zwłaszcza czwartorzędu), klimatologia, geografia przemysłu, rolnictwa, zaludnienia, osadnictwa oraz historia geografii. W tych 7 gałęziach możemy poszczycić się największymi rezultatami i stwierdzić, że w nich mamy najsilniejszą bazę kadrową i materialną. Tym samym perspektywa dalszego ich rozwoju jest zagwarantowana.

Do drugiej grupy można zaliczyć gałęzie słabiej rozwinięte, a mianowicie: hydroografię, kartografię ogólnogeograficzną, geografię historyczną, geografię komunikacji oraz geografię regionalną. Dorobek tych działów jest dość duży, jednakże jest on znacznie słabszy niż w gałęziach pierwszej grupy. Działy te mają zazwyczaj słabo rozwiniętą bazę instytucjonalną (z wyjątkiem kilku katedr geografii regionalnej), stosunkowo nieznaczna ilość geografów polskich specjalizuje się w ich zakresie. W związku z tym ich dalszy rozwój nie jest w pełni zagwarantowany, wymaga dodatkowego wysiłku w szkoleniu specjalistów oraz w rozbudowie bazy instytucjonalnej i równocześnie wymaga dalszej koncentracji badań na niektórych odcinkach.

Wreszcie do trzeciej grupy należy zaliczyć gałęzie i specjalizacje, w których dorobek polskich geografów jest dotychczas mały, a w każdym razie niewystarczający. Wyliczyć tu należy oceanografię, glaciologię, geografię gleb (na tym odcinku zaznacza się obecnie pewna poprawa — Lublin, Warszawa), biogeografię, geografię usług, w tym

⁴ S. Leszczycki. *Geografia stosowana, czy zastosowanie badań geograficznych dla celów praktycznych*. „Przegl. Geogr.”, t. XXXIV, z. 1, 1962.

⁵ *Geografia stosowana — Zestaw tłumaczeń z literatury obcej*, „Przegl. Zagr. Liter. Geograf.”, cz. I i II. Zeszyty 1 i 2, Warszawa 1962.

także geografie rekreacyjną (turystyki), geografie leśnictwa, geografie rybactwa, geografie konsumpcji, geografie archeologiczną, paleogeografię (uprawianą głównie przez geologów), kartografię tematyczną, geografie polityczną, medyczną, oraz geografie wojskową (którą głównie zajmują się akademie wojskowe).

Podział działów i gałęzi nauk geograficznych na trzy grupy jest subiektywny, a tym samym dyskusyjny, można też obok wymienionych powyżej specjalizacji znaleźć inne, które nie zostały wymienione lub też przesunąć pewne specjalizacje z jednej grupy do drugiej.

W każdym razie stwierdzenie nierównomiernego poziomu nauk geograficznych wysuwa postulat, aby w przyszłości, jak tylko powstana ku temu realne możliwości, popierać szczególnie te specjalizacje, które dziś wykazują pewne zacofanie. Rozwój ich będzie zależeć przede wszystkim od wyspecjalizowanej kadry oraz od bazy materialnej, którą będą mogli dysponować odpowiedni specjaliści. Nie pomniejszając znaczenia żadnej z wymienionych specjalizacji, powinno się jednak skupić wysiłki w tym kierunku, aby ożywić badania geograficzne przede wszystkim w zakresie oceanografii, geografii gleb, biogeografii, gdyż ich zastój uniemożliwia rozwój kompleksowej regionalnej geografii fizycznej. Również silniej rozbudowane powinny być badania w zakresie geografii usług (turystyki), geografii politycznej i geografii konsumpcji, gdyż to ułatwi rozwój kompleksowej regionalnej geografii ekonomicznej. Potrzebny jest także znaczny postęp na polu tematycznej kartografii (aby zacząć się przygotowywać do używania elektronicznych maszyn kreślących mapy tematyczne) oraz należy dążyć do pełnego wykorzystania zdjęć lotniczych dla badań geograficznych.

Nowe metody i techniki badań geograficznych

Obok doboru tematyki, o dalszym rozwoju nauk geograficznych decydować będzie stosowanie coraz precyzyjniejszych metod i technik badawczych oraz właściwe metodologiczne podejście do prowadzonych badań. Pod względem metodologicznym sytuacja geografii polskiej jest całkowicie jasna, opiera się ona na materializmie dialektycznym i historycznym. Niewątpliwie tej metodologii wiele zawdzięcza dotychczasowy rozwój geografii polskiej, dzięki czemu znaczna ilość opracowań uniknęła subiektywizmu lub dogmatyzmu. Natomiast jeśli chodzi o narzędzia badań geograficznych, to na szereg odcinków mamy jeszcze wiele do nadrobienia w stosunku do zagranicy, a poza tym metody i techniki badań bezustannie się doskonalą. W związku z tym należy, w badaniach geograficznych prowadzonych tradycyjnie od wielu lat, na plan pierwszy wysuwać poszukiwania nowości metodycznych.

Metody i techniki stosowane w badaniach geograficznych można ująć w trzech grupach: 1) dotyczące zbierania i oceny materiałów faktograficznych, 2) dotyczące segregacji, klasyfikacji i opracowywania zebranych materiałów, 3) dotyczące przedstawienia wyników.

Przy gromadzeniu materiałów faktograficznych, będących punktem wyjścia dla badań geograficznych, ogromne znaczenie stanowią obserwacje w terenie. Pod tym względem istnieją znaczne różnice pomiędzy geografie fizyczną a geografie ekonomiczną. Gdy pierwsza w dużej mierze oparta jest na badaniach terenowych i dysponuje sporym wachlarzem metod ustawicznie rozwijających się, to geografia ekonomiczna

znacznie mniej posługuje się badaniami terenowymi, a coraz więcej prac wykonywanych jest kameralnie. W różnych gałęziach geografii ekonomicznej udział badań terenowych jest rozmaity. Np. mapy użytkowania ziemi sporządza się głównie w terenie. Oczywiście ten stan rzeczy nie jest korzystny, dlatego należałoby wzmocnić i upowszechnić badania terenowe w geografii ekonomicznej. Niebezpieczeństwo opracowań wyłącznie kameralnych tkwi w tym, że coraz częściej konkretne środowisko geograficzne zostaje zastąpione przez abstrakcyjną przestrzeń trójwymiarową.

Obserwacje terenowe mogą być wizualne, ale najczęściej oparte są one na pomiarach, stąd konieczność stałego uściślenia pomiarów przy zastosowywaniu coraz dokładniejszych przyrządów. Obserwacje terenowe są rejestrowane przy pomocy map, szkiców i fotografii. Doskonalej dokumentacji dostarcza fotografia lotnicza. Zdjęciami lotniczymi posługują się geografowie na całym świecie, szczególnie w terenach trudno dostępnych. Niestety na tym odcinku geografia polska jest poważnie zacofana, geografowie polscy rzadko posługują się zdjęciami lotniczymi, słabo znają podstawy interpretacji zdjęć lotniczych. Dopiero w początkowej fazie znajduje się organizacja laboratoriów w niektórych uniwersytetach (Wrocław, Warszawa). Rzeczą konieczną wydaje się rozbudowanie metod badawczych, opartych na interpretacji zdjęć lotniczych. Ponadto trzeba zacząć przygotowywać się do obserwacji i pomiarów geograficznych przy użyciu specjalnych samolotów badawczych. Jest to najlepsza metoda dla badań większych obszarów.

Lepiej jest rozwinięta stara metoda zbierania danych przy pomocy ankiet i wywiadów. Dotyczy to przeważnie badań z zakresu geografii ekonomicznej.

Z punktu widzenia zaspokojenia potrzeb regionalizacji konieczne wydaje się wykonywanie w porozumieniu z odpowiednimi urzędami statystycznymi specjalnych spisów lokalnych, regionalnych lub ogólnopolskich. Przeszkodą są okresowe zmiany organizacyjne i terytorialne w administracji państwowej utrudniające porównanie danych w czasie. Dlatego na czoło wysuwa się postulat ustabilizowania statystyki regionalnej. Wyczuwa się potrzebę nie tylko stabilizacji jednostek obszarowych, ale również standaryzacji danych. Staje się to konieczne ze względu na coraz realniejszą możliwość posługiwania się maszynami matematycznymi. One też często określają ilość jednostek odniesienia oraz ilość cech badanych (np. 100×100). Posługując się coraz precyzyjniejszymi metodami obliczeń matematycznych, musimy zabiegać o coraz dokładniejszy stan wyjściowy materiałów statystycznych, stąd troska geografów o bazę statystyczną dla badań przestrzennych.

Oczywiście tych kilka przykładów nie wyczerpuje zagadnienia metod gromadzenia materiałów wyjściowych dla dalszych badań. Jednakże wymienione przykłady w sposób wyraźny ustalają właściwe kierunki rozwoju metod badawczych. Z bazą materiałową łączy się ściśle ocena jej wartości i wiarygodności. Metody oceniające wartość zgromadzonych materiałów nie są wystarczająco rozwinięte, dlatego należy podjąć na tym odcinku dalsze wysiłki.

Znacznie lepiej rozwinięte są metody opracowań zgromadzonych materiałów. Są one rozmaite w zależności od treści i charakteru badań. Dla badań fizycznogeograficznych potrzebne są laboratoria, pozwalające na analizy mechaniczne, fizyczne, chemiczne, na oznaczenie elementów

rzadkich, chronologię utworów, analizę szczątków organicznych itp. Dla badań ekonomicznogeograficznych rozwijane są metody statystyczne, pozwalające na ustalenie zmian w czasie, związków w przestrzeni, na segregację danych itp. W jednym i drugim wypadku zazwyczaj chodzi o klasyfikację zjawisk, ich zmienność w czasie i przestrzeni w oparciu o analizę statystyczną. Szczególnie ważne jest to dla wykazywania związków i współzależności. Wobec tego, że trzeba liczyć się z możliwościami używania maszyn matematycznych, należy dane statystyczne oraz badane korelacje odpowiednio kodować, aby je móc w sposób właściwy wprowadzać do maszyn.

Niemniej ważna jest analiza przestrzenna zjawisk. Tu podstawą jest analiza kartograficzna oraz metody kartometryczne, wynikające z możliwości pomiarowych na danej mapie. Badając relacje międzyregionalne często trzeba posługiwać się metodami ekonometrycznymi. Są one mało rozpowszechnione wśród geografów.

Wreszcie należy wspomnieć o potrzebie wprowadzenia do badań geograficznych eksperymentów. Są one obecnie stosowane na małą skalę w niektórych gałęziach geografii fizycznej (geomorfologia, hydrografia, klimatologia). Badania eksperymentalne są dla badań geograficznych niezmiernie ważne, dlatego należałoby je bardzo troskliwie rozbudowywać.

Matematyzacja nauk geograficznych

Dalszego rozwoju nauk geograficznych dopatruję się w ich matematyzacji. Można łatwo stwierdzić, że żyjemy w epoce matematyzacji całej nauki. Początkowo ujawniło się to w naukach ścisłych, jak np. w fizyce lub chemii, a obecnie jesteśmy świadkami matematyzacji nauk biologicznych, a nawet niektórych nauk społecznych (ekonomia). Matematyzacja, będąca wyrazem dążenia do ścisłości, daje się zauważyć także w rozwoju nauk o Ziemi. Wielu dawniejszych przykładów dostarcza historia kartografii i geografii, świadcząca, że pewne skoki w rozwoju nauk geograficznych związane były z rozbudową ich podstaw matematycznych.

Jeśli sięgniemy w najodleglejszą przeszłość nauk o Ziemi, to można stwierdzić, że od początku starano się przedstawić obraz Ziemi na płaszczyźnie. Pierwsze nieudolne próby spotykamy już u ludzi żyjących w ustroju pierwotnego komunizmu. Mapy — rysunki zachowały się też z Babilonii, Egiptu, antycznej Grecji, Rzymu itd. Skoro jednak konstruowano siatkę współrzędnych geograficznych (Dicearch, Marinus, Ptolemeusz) nowe mapy oparte na konstrukcji matematycznej wyparły nawet najpiękniej wykonane rysunki. Kompas pozwolił na nową technikę wykonywania map rumbowych. Dostarczyły one precyzyjnego zarysu lądów. Z czasem i one zostały wyparte przez nowy rzut Merkatora, oparty na obliczeniach geodezyjnych. Wspaniałe pergaminowe mapy, pełne złocień i ozdób, zostały zastąpione przez znacznie skromniejsze mapy wykreślone na siatce geodezyjnej. Wiek XVII przyniósł wynalezienie wielu instrumentów, zaczął on „epokę pomiarów” w geografii. Szacunki zastąpiono ściślejszymi danymi. Pod koniec XVIII wieku do geografii ekonomicznej w szerokiej mierze wprowadzono dane statystyczne. Przez długie lata rozwijała się kameralistyka, kształtująca dalszy rozwój geografii ekonomicznej. W XIX w. bardzo wiele metod

matematycznych, statystycznych wzbogaciło badania geograficzne. Matematyzacja nauk geograficznych odbywała się stale, zazwyczaj pewnymi skokami. Były to okresy szybkiego rozwoju geografii. Proces ten odbywał się w sposób nieodwracalny. Obecnie znajdujemy się u progu nowego skoku. Próg nie jest łatwy do pokonania. Będzie wymagał wielkiego wysiłku od geografów. Ale od pokonania tego progu zależy dalszy rozwój geografii jako nauki. Próg ten wymaga od geografów opanowania elementów wyższej matematyki. Bez tego nie da się opanować metod ekonometrycznych, nie da się użytkować maszyn matematycznych dla badań geograficznych. Dalsze więc losy nauk geograficznych zależą od ich matematyzacji.

Potrzeba integracji w naukach geograficznych

Matematyzacja jednak nie usuwa groźby dezintegracji nauk geograficznych, która może odbić się ujemnie na stanie organizacyjnym geografii i spowodować upadek pewnych jej działów, mających charakter bardziej opisowo-kompleksowy, a więc przede wszystkim geografii regionalnej. Jednakże proces integracji w geografii jest niezmiernie trudny. Był on wielokrotnie podejmowany w ciągu dziejów. Ostatnie próby na początku XX wieku dotyczyły rozbudowy geografii regionalnej oraz ustalenia jednego przedmiotu badań geografii jakim miał być krajobraz (lub środowisko geograficzne zazwyczaj przekształcone przez człowieka). Jakkolwiek oba te kierunki przyniosły pozytywne rezultaty w pierwszych trzech dziesiątkach lat XX wieku, to jednak nie rozwiązały do końca trudności integracyjnych. Z geografii regionalnej nie potrafiono wyeliminować pierwiastka subiektywnego, ani dokonać właściwej selekcji problematyki, ani ukierunkować odpowiednio prac itp. Wysuwając krajobraz jako przedmiot badań wszystkich działów nauk geograficznych, badaniami objęto jedynie skutki działalności społeczeństw, tkwiące w krajobrazie oraz przekształcenia środowiska geograficznego pod wpływem tej działalności, podchodząc do całokształtu zagadnień raczej od strony przyrodniczej. Natomiast siłą rzeczy pomijano przyczyny tych procesów tkwiące nie w środowisku geograficznym, ale w celowych zamierzeniach społeczeństw. Stąd kierunek krajobrazowy w geografii nie mógł zadowolić geografów ekonomicznych, ponieważ w swych badaniach nie mogą oni pomijać przyczyn będących najistotniejszą częścią wszelkich procesów zachodzących w środowisku geograficznym pod wpływem działalności ludzkiej. Niemniej jednak wysiłki integracyjne powinny być podjęte również obecnie. Że mogą one dać pozytywne rezultaty, zdaje się świadczyć o tym jedność obszaru badanego, możliwość jasnego precyzowania celu badań, ustalenie kompleksowego problemu, wreszcie jedność metod badawczych na bazie ich matematyzacji. Przed geografami polskimi stoi więc niezmiernie trudne zadanie podjęcia opracowań metodologicznych, mających na celu integrację nauk geograficznych.

Polskie badania geograficzne za granicą

Większość dotychczasowych polskich badań geograficznych dotyczyła terytorium państwa. Tylko nieliczne badania były prowadzone poza granicami, np. w Wietnamie, na Spitsbergenie oraz sporadycznie

w innych krajach. Ten stan rzeczy powinien jednak ulec zmianie. Konieczne to jest dla uzyskania wyników prównawczych. Geografia polska musi podjąć badania poza granicami swego kraju mimo wielkich trudności, kosztów i drażliwości politycznych. Już obecnie mamy dość znaczną liczbę młodszych geografów, którzy mogą pracować jako eksperci w krajach będących na drodze do rozwoju. Obok prac o charakterze międzynarodowym, należy rozwijać współpracę dwustronną, zwłaszcza z geografami krajów socjalistycznych.

Wymaga to wszystko dodatkowych poważnych wysiłków, które muszą być podjęte, aby zapewnić geografii polskiej prawidłowy rozwój. Niestety, terytorium polskie nie daje pełnych możliwości wszechstronnego rozwoju nauk geograficznych. Wzmocnione również powinny być osobiste kontakty pomiędzy geografami polskimi a zagranicznymi. Toteż znacznie więcej potrzeba wyjazdów za granicę, jak również przyjazdów geografów zagranicznych do Polski. Trzeba coraz szerzej prezentować wyniki polskich badań geograficznych za granicą. Temu też celowi ma służyć nowe obcojęzyczne wydawnictwo „Geographia Polonica”, podjęte przez IG PAN w 1964 r.

Zakończenie

Realizacja powyżej wymienionych, ambitnych zamierzeń wymaga od geografów polskich ogromnego wysiłku oraz rozbudowy bazy materialnej. Ponieważ zarówno w kadrach, jak i w wyposażeniu mamy jeszcze znaczne luki, których nie da się szybko uzupełnić, konieczna wydaje się dalsza koncentracja w badaniach geograficznych. Jesteśmy obecnie w okresie przygotowywania planu badań na lata 1966—1970 oraz planu perspektywicznego do 1980 r. Komitet Nauk Geograficznych PAN opracował ogólne wytyczne oraz kierunki badawcze dla nadchodzącego pięciolecia. Oczywiście dla badań naukowych potrzebna jest perspektywa znacznie dalsza. Niemniej jednak wskutek bardzo szybko zachodzących zmian, nie można planować zbyt drobiazgowo na długie okresy. Musimy ograniczać się jedynie do ustalania ogólnych wytycznych. Wytyczne takie posiadamy, jak również konkretne środki realizacyjne, dlatego możemy z zaufaniem patrzeć w najbliższą przyszłość, wierząc, że następane lata przyniosą nowe sukcesy geografii polskiej.

СТАНИСЛАВ ЛЕЩИЦКИ

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ПОЛЬШЕ

Автор пишет в статье о перспективах географических исследований в Польше. Исходной точкой для перспектив до 1980 г. должно стать фактическое состояние географии, поэтому автор дает характеристику с методологической стороны. Автор констатирует, что польские географы суживают круг своей проблематики вследствие усиливающейся специализации, что дает им возможность углубления исследовательских методов, а также более глубокого подхода к проблемам. Он считает также, что отчетливо проявляющаяся специализация в географических науках отвечает общим тенденциям развития науки, тем не менее здесь может таиться некоторая опасность дезинтеграции географии. Для избежания нежелательных последствий вследствие такого положения вещей, необходимо приложить все усилия к тому, что-

бы не тормозя специализации во всех отраслях географических наук, стремиться одновременно к интеграции географии.

Автор считает, что этого можно частично достичь путем соответствующего подбора исследовательской проблематики, поэтому проблемы должны быть комплексными, а исследования должны вестись коллективно. Все это ведет к изменениям в организации труда, так как индивидуальные работы научного работника, которые имеют „ремесленный характер”, должны быть заменены „монтажной фабрикой”, где результаты исследований отдельных специалистов были бы целиком смонтированы по заранее составленному плану, знакомому всем участникам и приспособленному к цели исследований.

Эффективность, даже коллективного усилия, будет расти по мере концентрации исследований по все уменьшающимся численно комплексным проблемам, которые должны быть существенными для развития теоретических основ географических наук, а также быть полезными в общественном отношении. Фундаментом должна являться традиционно уже существующая проблематика, в которой польские географы имеют положительные результаты. Имеющиеся кадры, материальная база, а также ведомственная организация исследований дают гарантию того, что в существующих до сих пор пределах, географические исследования в Польше будут успешно развиваться. Тем не менее, необходимо также развивать географические науки и в иных направлениях, проводя исследования по новым проблемам. Ввиду того, что одновременно нельзя охватить слишком много проблем, необходимо провести их отбор. Для такого отбора автор предлагает принять следующие критерии: 1) исследования, имеющие целью синтетическую обработку по разным отраслям географических наук относительно территории Польши, венцом чего должна стать география Польши; 2) исследования должны давать новые методы и исследовательскую технику; 3) в исследованиях необходимо учитывать проблематику, которая актуально является предметом международного сотрудничества: а) в рамках Международного Географического союза, б) в рамках стран социалистического лагеря, в) в рамках других международных организаций, как например UNESCO, FAO, SCCR, SCAR и т.п. Здесь можно использовать также тематику международных географических конгрессов.

Особое внимание следует посвятить исследованиям географической среды с точки зрения возможностей ее использования для нужд народного хозяйства.

Вопрос тут состоит в определении возможно наиболее точных методов для оценки географической среды, ее компонентов и всего комплекса для отдельных отраслей экономической жизни, а также комплексного территориального освоения страны. Суть тут заключается также и в рациональном использовании естественных ресурсов при минимальном нанесении ущерба географической среде. В счет здесь входят природные основы водного хозяйства, вопросы рекультивации территорий которым человек нанес ущерб и т.п.

Сильный упор необходимо сделать на развитие прикладных географических исследований, хотя всех исследований они не охватывают. Их специфику определяет: 1) отчетливая практическая цель исследований, 2) методы исследований применительные к цели, 3) оценка фактического состояния с точки зрения определенной цели, 4) количественные результаты для непосредственного прикладного применения, 5) разработка определенной перспективы, т.е. изменений во времени исследуемых явлений.

Автор выделяет в Польше три группы отделов и отраслей географических наук с точки зрения уровня их развития. Наиболее развитые, средне развитые и слабо развитые. К слабо развитым автор причисляет: океанографию, гляциологию, географию почв, биогеографию, географию услуг (отдыха, туризма), географию лесоведческую, рыболовную, потребительскую, политическую, медицинскую, военную, а также археологическую, палеографическую и тематическую картографию. Отстальными отраслями и специальностями необходимо заняться в перспективном плане. Разумеется, раз-

витие отсталых отраслей будет зависеть от реальных возможностей их развития, причем необходима будет также концентрация усилий.

Далее автор обращает внимание на необходимость применения точных исследовательских методов и внедрения новой исследовательской техники. Исследовательские методы автор делит на 3 группы: 1) касающиеся собирания и оценки фактографических материалов, 2) касающиеся распределения классификации и типологии собранных материалов, 3) касающиеся представления результатов. Особое внимание автор обращает на полевые исследования, на пользование аэроснимками, на все более точные измерительные приборы, а также переписи, анкеты и опросы. Автор требует стандартизации и стабилизации районной статистики для территориальных исследований. Далее он упоминает о необходимости подготовки для пользования математическими машинами.

Автор является сторонником математизации географических исследований и в этом видит основы для дальнейшего развития географии. Наконец, он возвращается к проблемам интеграции географии и констатирует, что здесь не может являться основой ни ландшафт, ни географическая среда так как этого мало для экономической географии, которая не может ограничиваться только изучением результатов хозяйственной деятельности общества внутри географической среды, но должна также изучать причины этой деятельности, возникшей вне географической среды. Возможности же интеграции автор видит в единстве предмета исследований, которые составляют структуры — территориальные, природные, экономические и т.п., выступающие на Земле в единстве исследовательской комплексной проблематики, а также в единстве исследовательских методов на базе их математизации.

В заключении автор выдвигает предложение, чтобы польские географы охватили своими географическими исследованиями также пространства, находящиеся вне границ польского государства.

Пер. Б. Миховского

STANISŁAW LESZCZYCKI

PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF THE GEOGRAPHICAL STUDIES IN POLAND

In his article the author outlines the perspectives of development of the geographical studies in Poland. Since the actual state of geography in Poland must be regarded as a starting point for the perspective until 1980 he comments at large on it from the viewpoint of its methodology and organisation. The author writes that Polish geographers are ever more specialising in narrow fields and this enables them to improve their research methods and to deal with their problems in a more thorough way. He holds the view that the distinct specialisation which is observed in geographical research is in keeping with the general development trend of science, never-the-less, there is inherent in it a danger of disintegration of geography. He suggests, therefore, that in order to avoid undesirable consequences of this state of affairs measures should be taken to integrate geography without, at the same time, hampering specialisation in any section or branch of geography.

The author suggests this can be achieved to some extent through appropriate selection of research problems. The problems should be complex and the research ought to be carried in teams. This, in turn, involves a need to change the current organisation of research work. The present individual research worker's craftsman-

like method should be replaced by something like and „assembly plant” in which results of studies of the particular specialists would be assembled into one whole according to a plan worked out in advance. familiar to all members of the team and adapted to the purpose of research.

Effectiveness even of team work will be growing along with concentration of research on ever smaller number of complex problems. On the one hand, the problems should be vital for the development of the theoretical foundations of geographical sciences and, on the other hand, they should be useful in a social sense. The traditional set of problems in which Polish geographers have scored positive results should provide the frame-work of research. The scientists available, the material resources as well as the existing institutional organisation seem to be adequate safeguards that the present scope of geographical research in Poland will develop favourably. Never-the-less, it is necessary to further geographical sciences in other directions as well and to extend research work onto ever new problems. Since it is not possible to embrace all too many problems at once there is a need for a careful selection of the problems. The author suggests following criteria to be accepted for such a selection:

- 1) research having in view synthetic studies in different fields of geographical sciences and covering entire territory of Poland. Preparing a new geography of Poland will be the end product of this research,

- 2) the research should help elaborate new methods and techniques of research,

- 3) the research should take account of problems which are the current theme of international cooperation: a) within the frame-work of the International Geographical Union, b) within the group of the socialist countries, c) within the scope of other international organisations, as for instance UNESCO, FAO, SCCR, SCAR, and so on. The range of problems dealt with at international congresses could be also made use of in this connexion.

A particular attention should be paid to studies of the geographical environment from the viewpoint of possibility of its exploitation for the benefit of the national economy.

The most important is the introduction of precise quantitative methods used in evaluation of the geographical environment not only of the particular elements but also of the total complex. The criteria of this evaluation can be supplied by the different sectors of the national economy or by the integrated complex of the regional and national economy of the country. Exploitation of the natural resources in a rational way, with possibly slightest destruction of the geographical environment should be the subject of particular concern. The natural foundations of water economy, recultivation of the areas ravaged by man and so on are at stake in this case.

Much emphasis should be put on expansion of the scope of applied geographical studies. They do not include all issues and their specific character is stressed by: 1) clearly defined, practical purpose of studies, 2) methods of studies adapted to the purpose, 3) evaluation of the factual state of the predetermined purpose, 4) presentation of results of the studies in a quantitative form for their direct, practical application, 5) elaborating some kind of a long-range view, that is to say, a view of how the phenomena examined change in time.

The author distinguishes three groups of sections and branches of geographical sciences, that is to say the most advanced, a medium one and an underdeveloped one. Into this latter group he includes oceanography, glaciology, soil geography, biogeography, recreation geography, geography of forestry, geography of fisheries, consumption geography, political, medical and military geography as well as

geography of archeology, paleogeography and subject cartography. The conclusion the author arrives at is that the neglected branches and fields should be taken special care of in a long-range plan. It is obvious, of course, that any advancement of the neglected fields will depend on the real conditions and possibilities of their development provided also that there is a special concentration of efforts.

The author further draws the attention to the need for precise research methods to be applied and for new research techniques to be introduced into the work. He then divides the research methods into 3 groups: 1) collection and evaluation of factual materials, 2) segregation, classification and typology of materials collected, 3) presentation of results attained. The author puts a special stress on field studies and wider use made of aerial photography, more precise measurement instruments, and information secured through census, poll and interview. He also urges standardisation and stabilisation of regional statistics for the purpose of spatial studies. He points further to the need of getting ready to make use of electronic computers in the research.

The author says he is a spokesman for bringing in more mathematics into geographical research and it is here where he recognises chances for further development of that field of science. He then comes back again to issues of geographical integration. He claims in this connection that neither landscape nor geographical environment can serve as basis since this is unsatisfactory for economic geography — the discipline which cannot afford to be limited to mere study of results of economic activity of societies in a geographical environment — but has to examine also the causes of the activity which have to be looked for outside the geographical environment. The author suggests that integration possibilities stem from unity of the subject of studies, which represent spatial, natural, and economic structures and so on, structures that appear on the Earth. He also suggests that the possibilities stem from complex research problems and from unity of research methods based on wider application of mathematics.

In conclusion the author proposes that Polish geographers include into the scope of their studies also the territories beyond the boundaries of Poland.

Translated by *Henryk Pac*

JERZY KOSTROWICKI

Geografia polska w ostatnim XX-leciu

Próba oceny dorobku

Polish Geography in the Last 20 Years

Zarys treści. Autor daje próbę oceny dorobku naukowego geografii w okresie XX-lecia. W pierwszej części artykułu omawia stan geografii polskiej w okresie powojennym, w drugiej analizuje osiągnięcia poszczególnych gałęzi geografii i dorobek ośrodków geograficznych, w trzeciej części wskazuje kierunki, w jakich powinna rozwijać się w przyszłości geografia polska.

Nazwą „geografia” określa się obecnie zespół dyscyplin naukowych, zajmujących się badaniem zróżnicowania przestrzennego warunków przyrodniczych oraz działalności ludzkiej na powierzchni Ziemi w ich wzajemnych powiązaniach i układach (kompleksach) przestrzennych. Zbliżone do siebie układy lub kompleksy przestrzenne mogą być łączone w typy. Dominacja, kondominacja lub współwystępowanie określonych typów kompleksów przyrodniczych (typów środowisk, krajobrazów, biogeocenozy, ekosystemów) lub społeczno-ekonomicznych (typów działalności ludzkiej w przyrodzie, typów gospodarki) i ich powiązania przestrzenne są podstawą wyznaczania regionów geograficznych (przyrodniczych, ekonomicznych i in.).

Oczywiście takie czy inne określenie przedmiotu geografii, jak i każdej innej nauki jest dyskusyjne, zmienia się też wraz z jej rozwojem, zależnie od tego, jakie funkcje lub problemy badawcze danej nauki uważa się w danej epoce za najważniejsze, a przede wszystkim od tego, z jakich wychodzi się podstaw filozoficznych.

Toteż począwszy od najbardziej pierwotnego określenia wyrażonego przez proste tłumaczenie nazwy „geografia” jako „opisu ziemi” wiele było definicji i określeń naszej dyscypliny, przy czym w miarę jej rozwoju jednolita poprzednio dyscyplina rozpadać się zaczęła na szereg gałęzi, które stopniowo usamodzielniając się, bądź od geografii odchodzą, bądź pozostają jako mniej lub więcej autonomiczne dyscypliny badawcze w ramach zespołu nauk geograficznych, w który przekształciła się stopniowo dawna geografia.

W historii rozwoju geografii od początku jej istnienia przeplatają się i wiążą ze sobą jej funkcje naukowe, poznawcze, związane z badaniem i zgłębianiem przyczyn i skutków zróżnicowania przestrzennego badanych zjawisk oraz funkcje społeczne, związane z informowaniem

społeczeństwa o owym zróżnicowaniu, o mniej lub bardziej odległych krajach i ludach.

Ta druga funkcja dominowała we wczesnych studiach rozwoju geografii i ona też do dziś dnia w pojęciu szerszego ogółu określa zadania geografii. Funkcja naukowa, dążąca do wykrywania praw i prawidłowości rządzących zróżnicowaniem przestrzennym zjawisk na powierzchni Ziemi, rozwinęła się później i jest szerszemu ogółowi mniej znana.

W ostatnich kilkudziesięciu latach rozwinęła się z funkcji naukowej geografii nowa funkcja społeczna, a mianowicie — zastosowanie geografii dla potrzeb praktyki. Okazało się bowiem, że badając związki i układy przestrzenne przyrody i działalności ludzkiej, geografia ma możliwość wyciągać z tych badań praktyczne wnioski co do kierunków i sposobów bardziej racjonalnego wykorzystania lub przekształcania układów czy kompleksów przyrodniczych, bardziej racjonalnego kształtowania układów przestrzennych działalności ludzkiej, układów przestrzennych gospodarki. Stąd niedaleka już droga do konkretnych planów wykorzystywania i przeobrażenia warunków przyrodniczych oraz przekształcania istniejących lub kształtowania nowych układów przestrzennych gospodarki, czym zajmuje się planowanie przestrzenne, będące w poważnym stopniu geografiami stosowaną. Stąd też wynikają coraz ściślejsze w ostatnich paru dziesiątkach lat związki pomiędzy geografiami a planowaniem, zwłaszcza w krajach prowadzących gospodarkę planową, a więc przede wszystkim w krajach socjalistycznych.

*

W świetle tych trzech funkcji geografii dokonana zostanie poniżej próba oceny dorobku geografii polskiej w ostatnim X-leciu.

Dla znalezienia właściwej miary oceny należy przypomnieć punkt startu powojennego, sprzed lat dwudziestu, gdy geografia wraz z całą nauką polską zaczynała dopiero wyłaniać się z odmetów wojny.

Wojna dotknęła poważnie geografii polską. Zginęło na polu walki, w obozach koncentracyjnych lub zmarło w wyniku ciężkich warunków życia okresu okupacji około 50 pracujących naukowo geografów, zniszczeniu lub rozproszeniu uległy zakłady, zbiory i biblioteki, przez 6 lat nie tylko nie prowadzono niemal badań naukowych, lecz geografia polska pozostawała odcięta od rozwijającej się mimo wojny geografii światowej.

Mimo tych strat i zniszczeń, bezpośrednio po wyzwoleniu geografia polska stała się widownią bujnej i ożywionej działalności. Bodźcem były tu przede wszystkim potrzeby społeczne, a mianowicie potrzeby zapoznania społeczeństwa z mało dotychczas znanymi, odzyskanymi po wiekach ziemiami Śląska, Pomorza, Mazur itp. Pozostali przy życiu geografowie starszego i młodszego pokolenia z dużym zapałem wzięli się do wypełnienia tego zadania. Geografia polska w miarę swych sił i możliwości wypełniła w tym okresie chlubnie swe najważniejsze wówczas zadanie społeczne.

Równocześnie zachodziło też wiele zmian instytucjonalnych i organizacyjnych, przygotowujących podstawy dla właściwego pełnienia funkcji naukowych geografii. W 7 uniwersytetach oraz w szeregu szkół ekonomicznych i pedagogicznych powstały katedry i zakłady geografii.

Liczba katedr w latach następnych wzrosła, osiągając w r. 1963 liczbę 42 z blisko 60 samodzielnych i ponad 220 pomocniczymi pracownikami naukowymi (przed wojną 5 katedr geografii na uniwersytetach i 3 w wyższych szkołach handlowych).

W 1946 r. na zjeździe we Wrocławiu nastąpiło połączenie działających poprzednio towarzystw geograficznych w jedno Polskie Towarzystwo Geograficzne, które postawiło przed sobą zarówno zadania naukowe, jak doskonalenie kadr nauczycielskich oraz popularyzację geografii.

Powstały w ramach Towarzystwa Wydział Spraw Naukowych, na czele którego stanął S. Leszczycki, podjął próbę koordynacji badań naukowych, po raz pierwszy zrodził się swego rodzaju plan badań naukowych, inicjowano prace zespołowe, organizowano liczne konferencje naukowe, na których dyskutowało się osiągnięte wyniki badań.

Równocześnie rozwijała się podjęta już w okresie międzywojennym współpraca geografii polskiej z planowaniem. Liczni geografowie zatrudnieni byli bezpośrednio w Głównym Urzędzie Planowania Przestrzennego (J. Zaremba, K. Dziewoński, J. Kostrowicki, J. Ernst, M. I. Mileska, B. Winid, M. Więckowski i in.), który był w tym okresie żywym ośrodkiem badań własnego kraju, kilku geografów stało na czele regionalnych dyrekcji planowania przestrzennego (S. Leszczycki, R. Galon, F. Uhorczak, A. Wrzosek), około 30 geografów pracowało w tych urzędach. Po likwidacji GUPP wielu geografów pracowało w Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego oraz jej organach terenowych. Dla potrzeb planowania geografowie wykonywali liczne badania naukowe, ekspertyzy i opracowania. Początkowo na Uniwersytecie Warszawskim, a później także w innych ośrodkach uruchomiono specjalizacje kształcące geografów do pracy w planowaniu. Powstał odrębny zawód geografa-planisty. Na pograniczu geografii i planowania miast powstała cała odrębna gałąź geografii stosowanej — fizjografia urbanistyczna. Większość prac geograficznych wykonanych w związku z planowaniem nie była publikowana, wykonano ich jednak bardzo wiele, osiągając znaczny postęp metodyczny. Ogólnie ten kierunek prac geograficznych ocenić można również bardzo pozytywnie.

W roku 1953 na bazie Wydziału do Spraw Nauki PTG powstał Instytut Geografii Polskiej Akademii Nauk, na czele którego stanął dotychczasowy prezes PTG — S. Leszczycki. Przez szereg lat Instytut koordynował, a niekiedy kierował badaniami naukowymi, zwłaszcza zaś badaniami o znaczeniu ogólnokrajowym. Należy tu przede wszystkim wymienić zainicjowane jeszcze przez Wydział do Spraw Nauki PTG szczegółowe zdjęcia geomorfologiczne, hydrograficzne, użytkowania ziemi, a także badania nad aktywizacją małych miast lub obszarów opóźnionych w rozwoju. Dla przedyskutowania wyników tych prac, a także dorobku poszczególnych dziedzin lub gałęzi geografii, IG PAN zorganizował szereg konferencji naukowych. Szczególnie dużą rolę odegrała zorganizowana przez Instytut w 1955 r. konferencja w Osiecznej, na której wytyczono kierunki rozwoju geografii ekonomicznej na lata następne. Ważną rolę jako forum dyskusji naukowych grają ściągające geografów z całej Polski doroczne sesje sprawozdawcze IG PAN. W oparciu o bibliotekę PTG powstała w IG PAN, jako jedna z największych w Europie, biblioteka geograficzna i zbiór map, stanowiące

dobrze wyposażony warsztat prac geograficznych, służący geografom całej Polski.

W związku z ogólnymi tendencjami decentralizacyjnymi, po 1956 r. ta nadrzędna lub kierownicza rola IG PAN osłabła. Wraz z rozwojem własnej kadry naukowej Instytut koncentruje się coraz bardziej na realizacji własnego planu badań nastawionego w poważnym stopniu na badania podstawowe o znaczeniu praktycznym, w szczególności na wypracowywanie i wypróbowywanie nowych, doskonalszych metod i technik badawczych, koordynując nadal rozpoczęte prace ogólnopolskie. Plan badań Instytutu jedynie w zakresie badań uznanych za szczególnie ważne dla gospodarki narodowej, do których zaliczono analizę i ocenę środowiska geograficznego poszczególnych regionów Polski dla potrzeb planowania regionalnego oraz badania struktury przestrzennej gospodarki narodowej, a także zdjęcia geomorfologicznego i hydrograficznego Polski, koordynowany jest z planami badań ośrodków uczelnianych.

Równocześnie usamodzielniają się ośrodki uczelniane i rozwijają w tym czasie własne kierunki badań. Rosną kadry naukowe, wzrasta dorobek naukowy, następuje też usamodzielnianie i różnicowanie się, mniejsza lub większa specjalizacja poszczególnych ośrodków w zakresie prowadzonych prac badawczych, związana z zainteresowaniami kierownictwa tych placówek, potrzebami regionów i możliwościami kadrowymi. Jednocześnie następuje jednak pewne rozproszenie tematyki badań, większa się też rozbieżność problematyki badań pomiędzy IG PAN a ośrodkami uczelnianymi.

Ten stan rzeczy stał się przedmiotem krytyki (M. Dobrowolska, A. Jahn i inni), żądającej by przy uszanowaniu samodzielności oraz swobody tematycznej i metodycznej ośrodków uczelnianych, Instytut Geografii PAN w większym niż w ostatnich latach stopniu był znów inicjatorem i koordynatorem badań geograficznych oraz organizatorem konferencji i dyskusji naukowych w skali ogólnopolskiej.

Wzrost produkcji naukowej zarówno ośrodków uczelnianych, jak Instytutu, rosnąca liczba doktoratów i habilitacji, wyraziły się w znacznie większej ilości publikacji geograficznych. Rozwijają się i przekształcają w kwartalniki ukazujące się poprzednio raz lub dwa razy do roku czasopisma geograficzne. Wychodzący od 1918 r. do 1953 r. jako organ PTG, a następnie IG PAN „Przegląd Geograficzny”, mimo różnych niedociągnięć, oceniany jest obecnie za granicą jako jedno z poważniejszych czasopism geograficznych świata. Wydawane od r. 1923 początkowo jako organ Zrzeszenia Polskich Nauczycieli Geografii, a po wojnie Polskiego Towarzystwa Geograficznego — „Czasopismo Geograficzne” — jest pismem o poważnych ambicjach naukowych. Objętość powojennych roczników tych czasopism przekroczyła już dwukrotnie objętość roczników międzywojennych. Począwszy od 1954 r. uruchomił też Instytut Geografii PAN wydawnictwo seryjne pod nazwą „Prace Geograficzne”, w którym ukazało się dotychczas 47 tomów. Wydano też szereg arkuszy map geomorfologicznej, hydrograficznej i użytkowania ziemi. Obok „Przeglądu Geograficznego” i „Prac Geograficznych” IG PAN wydaje też w formie powielanej poświęconą bardziej materiałowym opracowaniom — „Dokumentację Geograficzną” (poprzednio „Biuletyn Geograficzny”) oraz zawierający głównie tłumaczenia najcelniejszych prac obcych — „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej” (poprzednio „Przegląd Radzieckiej Literatury Geograficznej”). Wszystkie prawie ośrodki

uczelniane publikują nieregularnie zeszyty naukowe poświęcone geografii. Szereg opracowań geograficznych ukazuje się też w wydawnictwach seryjnych poszczególnych uczelni lub regionalnych towarzystw naukowych. Dla nauczycieli geografii wydawana jest od 1948 r. przez Ministerstwo Oświaty — „Geografia w Szkole”. Po pięcioletniej przerwie uruchomiło też Polskie Towarzystwo Geograficzne w roku 1955, w nowej atrakcyjnej formie, wydawany poprzednio przez lat parę (1947—1951) w Krakowie popularny miesięcznik geograficzny „Poznaj Świat”, który osiągnął duży nakład 110 000 egzemplarzy, stając się z jednej strony poważnym instrumentem oddziaływania geografii na szerokie rzesze czytelników, z drugiej zaś źródłem dochodu PTG.

Ważną podstawą pracy naukowej geografów są też wydawane do r. 1954 w sposób ciągły, a następnie wstrzymane niestety: bibliografia geografii polskiej, (J. Kobendzina i in.), bibliografia znajdujących się w polskich bibliotekach obcych czasopism geograficznych (Z. Kaczorowska), a także katalog zbiorów kartograficznych w Polsce (M. Łodyński i in.), polskie nazewnictwo geograficzne (L. Ratajski i in.) itp.

Mimo rozwoju wydawnictw wzrost produkcji naukowej w ostatnich latach powoduje, że lamy tych wydawnictw stają się coraz bardziej ciasne. Ogranicza się objętość drukowanych prac i przeprowadza ściślejszą ich selekcję. Gdy początkowo drukowano nawet lepsze prace magisterskie, obecnie nie wszystkie prace doktorskie mogą liczyć na publikację, choćby w skrócie. Ograniczenia te podniosły wprawdzie poziom publikacji geograficznych, obecnie jednak coraz trudniejsze staje się opublikowanie w całości nawet dobrej pracy naukowej. Rosnące kontakty oraz pozycja geografii polskiej za granicą wymagały równocześnie udostępnienia jej dorobku innym krajom. Potrzebie tej nie mogły już sprostać szczupłe streszczenia obcojęzyczne prac publikowanych w dotychczasowych wydawnictwach, ani nawet nieregularne wydawanie obcojęzycznych suplementów do „Przeglądu Geograficznego”, zawierających głównie referaty zgłaszane na międzynarodowe kongresy geograficzne. Dlatego też począwszy od 1964 r. podjął IG PAN wydawanie nowego, wyłącznie już w językach obcych, reprezentującego na zewnątrz całą geografii polską, czasopisma naukowego pt.: „Geographia Polonica”.

W wyniku poważnego wzrostu dorobku naukowego nauk geograficznych, silnego związku geografii z życiem praktycznym oraz jej popularności w szerokich kręgach społeczeństwa, wzrosła w ciągu ostatnich lat dwudziestu znacznie pozycja geografii w kraju. Dowodem tego jest powołanie dwóch geografów na członków Polskiej Akademii Nauk (S. Leszczycki, M. Klimaszewski), wybór szeregu geografów na rektorów i prorektorów wyższych uczelni (A. Jahn, M. Klimaszewski, R. Galon, F. Uhorczaek), powołanie szeregu geografów na przewodniczących rad naukowo-ekonomicznych (F. Barciński, S. Golachowski, J. Kostrowicki, L. Straszewicz, M. Chilczuk) przy prezydiach wojewódzkich rad narodowych lub wojewódzkich komisjach planowania gospodarczego, udział geografów w pracach Komitetu PAN do spraw Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (przewodniczący S. Leszczycki) oraz powołanie go w 1958 r. przy Prezydium PAN Komitetu Zagospodarowania Przestrzennego Kraju. Komitet ten, koncentrujący wysiłki zainteresowanych problematyką przestrzenną uczonych: geografów, ekonomistów, urbani-

stów, socjologów itp., osiągnął już poważny dorobek naukowy, którego analiza wykracza poza ramy niniejszego sprawozdania. Nadmienić jednak należy, że przewodniczącym jego jest geograf S. Leszczycki, zaś szereg geografów odgrywa poważną rolę w jego pracach. Geografowie podjęli też współpracę z Komitetem Regionów Uprzemysławianych PAN, współpracują nadal z instytutami Zachodnim i Śląskim i in.

Mimo że kontakty zagraniczne geografii polskiej podjęte zostały po wojnie z dużym opóźnieniem, bo na szerszą skalę dopiero w 1956 r., gdy geografowie polscy po raz pierwszy poczynawszy od 1938 r. wzięli udział w Międzynarodowym Kongresie Geograficznym, wielka aktywność geografii polskiej w ciągu następnych lat 7, przejawiająca się w czynnym udziale we wszelkich międzynarodowych poczynaniach i imprezach, zwłaszcza zaś w pracach Międzynarodowej Unii Geograficznej oraz innych międzynarodowych organizacjach naukowych (INQUA, Międzynarodowy Komitet Roku Geofizycznego i in.) oraz inicjatywa geografów polskich w zakresie współpracy naukowej z zagranicą (seminaria polsko-angielskie i polsko-francuskie), a przede wszystkim wysoki na ogół poziom prezentowanego za granicą dorobku naukowego doprowadziły do zajęcia przez geografę polską nader poważnej pozycji w międzynarodowym życiu geograficznym. Dowodem tego są liczne opinie ustne i publikowane o geografii polskiej i poszczególnych pracach geografów polskich, coraz liczniejsze wizyty uczonych zagranicznych, pragnących zapoznać się z dorobkiem geografii polskiej, coraz częstsze przesyłanie stażystów na przeszkolenie w poszczególnych dziedzinach geografii, liczne zaproszenia geografów polskich na odczyty i wykłady zagraniczne, a wreszcie pozycja Polski w Międzynarodowej Unii Geograficznej, uwidaczniająca się w wyborze prof. S. Leszczyckiego na stanowisko wiceprzewodniczącego Komitetu Wykonawczego MUG oraz liczbie miejsc w komisjach Unii (3 przewodniczących — J. Dylik, K. Dziewoński, J. Kostrowicki — i 5 członków rzeczywistych — M. Klimaszewski, J. Kostrowicki, A. Jahn, L. Straszewicz, L. Kosiński¹). Pod względem liczby przewodniczących komisji Polska wyprzedziła wszystkie inne kraje, co do liczby członków Polskę wyprzedza tylko niewiele krajów.

Dużym sukcesem był też odbyty w Polsce VI Kongres Międzynarodowej Asocjacji do Badań Czwartorzędu (INQUA), w której geografowie polscy zajęli poważne pozycje.

*

W zakresie funkcji naukowych geografii, mimo osiągnięcia bardzo poważnego postępu w okresie ostatniego XX-lecia, obserwuje się nadal dużą nierównomierność w rozwoju poszczególnych dyscyplin geograficznych.

W geografii fizycznej, w której wyodrębnianie się i specjalizacja poszczególnych gałęzi geografii rozpoczęła się najwcześniej i zaszła najdalej, mimo niezakłóconego jej rozwoju w ostatnim XX-leciu, nierównomierności te są najznaczniesze.

Największy dorobek i najwybitniejsze osiągnięcia wykazuje przodująca od dawna w geografii fizycznej — geomorfologia. Dzięki pracy

¹ W latach 1956—1964 członkami rzeczywistymi komisji Unii byli też J. Barbag i B. Winid.

szeregu wybitnych i utalentowanych uczonych, a także wysiłkowi organizacyjnemu PTG, a później IG PAN, osiągnięty został, zwłaszcza w niektórych działach geomorfologii poziom międzynarodowy. Podstawą dużego postępu w dziedzinie zarówno metod badawczych, jak też problematyki stało się zainicjowane przez Wydział do Spraw Nauki PTG, a następnie kierowane przez IG PAN szczegółowe (1 : 25 000) zdjęcie geomorfologiczne, które objęło już ponad 25 % powierzchni kraju. W przeciwieństwie do wykonywanych poprzednio w różny sposób i różnymi metodami, przez różnych badaczy, badań poszczególnych form, systematyczne kartowanie znacznych obszarów kraju przy pomocy jednolitych metod, pozwoliło na lepsze zrozumienie wzajemnych powiązań pomiędzy poszczególnymi formami terenu, na wyjaśnienie ich genezy, a także ich przydatności dla celów gospodarczych.

Z tego ostatniego aspektu zrodził się cały kierunek stosowanych badań geomorfologicznych, którego przykładem jest szereg opracowań rzeźby terenu poszczególnych obszarów objętych planami regionalnymi (zwłaszcza M. Klimaszewski z zespołem), a następnie obszarów niektórych województw (zwłaszcza R. Galon z zespołem). Zademonstrowanie polskich metod kartowania i interpretacji zdjęć geomorfologicznych za granicą przyniosło duże uznanie, którego wyrazem jest wybór M. Klimaszewskiego na członka Komisji Geomorfologii Stosowanej Międzynarodowej Unii Geograficznej i przewodniczącego Podkomisji Kartowania Geomorfologicznego. Zorganizowanie na terenie Polski (M. Klimaszewski z zespołem) posiedzenia podkomisji kartowania geomorfologicznego tej Komisji pozwoliło na zademonstrowanie wobec zagranicy polskich metod tego zdjęcia.

Zdjęcie geomorfologiczne zrodziło też znaczną ilość wykonywanych na jego podstawie opracowań, dotyczących rozwoju rzeźby poszczególnych obszarów, intensywności współczesnych procesów denudacyjnych, rozwoju form glacialnych, fluwioglacyjnych i wytopiskowych itp. L. Starkel, C. Radłowska, S. Gilewska i in.).

Drugim kierunkiem, w którym geomorfologia polska osiągnęła poziom światowy, są badania rzeźby i procesów peryglacialnych, rozwijane przede wszystkim przez J. Dylika i jego uczniów w ośrodku łódzkim, który, zwłaszcza od czasu powołania prof. J. Dylika na przewodniczącego Komisji Geomorfologii Peryglacialnej Unii, stał się światowym ośrodkiem tych badań. Zorganizowanie posiedzenia tej Komisji w Łodzi pozwoliło na zademonstrowanie problematyki i metod polskich badań w tej dziedzinie.

Poważne wyniki naukowe uzyskała też geomorfologia polska w dziedzinie badań współczesnych procesów geomorfologicznych (A. Jahn z zespołem, M. Klimaszewski z zespołem), geomorfologii młodoglacialnej (R. Galon z zespołem, S. Majdanowski, B. Krygowski z zespołem), a następnie także w dziedzinie badań form lessowych (A. Jahn, A. Malicki i jego uczniowie) i wydmowych (J. Kobendzina, R. Galon, L. Pernarowski). Słabiej rozwijały się badania z dziedziny geomorfologii przedczwartorzędowej (M. Klimaszewski, B. Krygowski) rzeźby holocenijskiej poza zasięgiem zlodowaceń (L. Starkel) form krasowych (S. Z. Różycki, M. Klimaszewski, A. Malicki, J. Flis i in.), geomorfologii brzegowej (R. Galon i in.) itp. W ciągu ostatnich lat dwudziestu ukazało się szereg syntez geomorfologicznych różnych regionów Polski (M. Klimaszewski, A. Jahn, R. Galon, B. Krygowski,

J. Kondracki i in.), przeglądowe mapy geomorfologiczne Polski (S. Z. Różycki, J. Kondracki), a przed kilku laty pierwszy polski podręcznik uniwersytecki geomorfologii ogólnej (M. Klimaszewski).

Duże znaczenie dla rozwoju geomorfologii Polski miał udział geografów polskich w pracach Międzynarodowego Roku Geofizycznego, nawiązujący do dawniejszych badań polskich w regionach arktycznych. Bezpośredni udział geografów polskich w badaniach na Spitsbergenie (A. Jahn, J. Dylík, Z. Czeppe, S. Szczepankiewicz i in.) pozwolił na szersze spojrzenie na procesy i formy glacialne i peryglacialne i przez to na lepsze zrozumienie genezy rzeźby ziem Polski oraz poligenezy jej charakteru. Poważne znaczenie dla rozwoju geomorfologii Polski miał też VI Kongres Międzynarodowy Asocjacji do Badań Czwartorzędu (INQUA), zorganizowany w r. 1961 w Polsce, który zmobilizował wszystkie ośrodki do podsumowania swych badań, w wyniku czego uzyskano aktualny obraz geomorfologii Polski. W 1962 r. z inicjatywy Polski odbyła się konferencja międzynarodowa, poświęcona geomorfologii Karpat. Powołana w wyniku tej konferencji komisja międzynarodowa, na której czele stanął M. Klimaszewski, podjął ma zbiorowe opracowanie geomorfologii Karpat i Bałkanów.

Znacznie słabszy od dorobku geomorfologii był dorobek hydrografii. Poważną trudność stanowi tu brak wyraźnego zróżnicowania przedmiotu badań pomiędzy hydrografią, lub jak niektórzy określają hydrogeografią — jako nauką geograficzną a hydrologią — jako nauką geofizyczną, a następnie niedostatki instytucjonalne oraz związane z tym brak kadr naukowych. Hydrografię w Polsce przeważnie uprawiają ubocznie geomorfologowie (R. Galon, M. Klimaszewski i in.). Jedyne w Lublinie istnieje powołana tam niedawno katedra hydrografii (T. Wilgat), a w Toruniu — nieobsadzony zresztą obecnie — zakład hydrografii.

Największym dorobkiem może się tu poszczycić znana w Polsce z dłuższej już tradycji — limnologia. Kierowane przez PTG badania i pomiary jezior doprowadziły do wydania katalogu jezior polskich (J. Kondracki, S. Majdanowski) oraz szeregu opracowań o charakterze przeważnie rejestracyjnym. Charakter bardziej syntetyczny miały jedynie prace dotyczące rozmieszczenia i typów jezior w Polsce (S. Majdanowski) oraz opracowanie grup jezior (J. Kondracki, S. Majdanowski, T. Wilgat). Znacznie mniej liczne były studia z zakresu potamologii (J. Kondracki, I. Gieysztorowa). Na osobną wzmiankę zasługują tu prace dotyczące gęstości sieci rzecznej w Polsce (A. Chałubińska) oraz opublikowana w parę lat po wojnie obszerna monografia Odry.

Idąc w ślady geomorfologii, hydrografia polska podjęła też prace nad szczegółowym zdjęciem hydrograficznym kraju. Mimo że użyteczność praktyczna tego zdjęcia jest bardziej oczywista i istnieje na nie wyraźne zapotrzebowanie, mimo że nawiązano współpracę z PIHM i z Centralnym Urzędem Gospodarki Wodnej, metoda kartograficznego ujęcia tego wysoce zmiennego zjawiska nie osiągnęła jeszcze takiego stopnia wyjaśnienia jak zdjęcie geomorfologiczne (M. Klimaszewski, R. Galon, St. Pietkiewicz, T. Wilgat), zrodziło też ono, jak dotychczas, mniej poważniejszych studiów naukowych (K. Wit, Z. Ziemońska, T. Murawski i in.). Zdjęcie hydrograficzne wpłynęło natomiast na rozwój prac dotyczących wód podziemnych (H. Wer-

ner - Więckowska, T. Wilgat, B. Krygowski i in.). oraz oceny stosunków wodnych dla potrzeb gospodarki (A. Zierhoffer, T. Wilgat, T. Celmer, J. Gluźński).

Jedynym opracowaniem naukowym opartym na badaniach wykonanych za granicą była rozprawa dotycząca reżimu rzek albańskich (T. Wilgat). Mimo stosunkowo szczupłych osiągnięć dość wiele artykułów poświęcono hydrografii, jej przedmiotowi badań, metodom i dorobkowi (J. Czekalski, R. Galon, J. Kondracki, T. Wilgat, K. Łomniewski), ukazał się także podręcznik hydrografii wód lądowych (St. Pietkiewicz), a ostatnio *Zarys hydrografii Polski* Z. Mikulskiego.

Braki instytucjonalne i związane z tym brak kadr powoduje, że bardzo słaby rozwój mimo istotnych potrzeb gospodarki morskiej wykazała oceanografia fizyczna, której poświęcono tylko kilka prac dotyczących wyłącznie Bałtyku (J. Bączyk, M. Czekalska, K. Łomniewski). W rezultacie pole to zajmują coraz bardziej hydrobiologowie i geofizycy.

Wyższy poziom od hydrografii osiągnęła klimatologia, mająca też lepsze podstawy instytucjonalne w postaci szeregu katedr meteorologii i klimatologii na uniwersytetach i wyższych szkołach rolniczych, Zakładu Klimatologii IG PAN, a także PIHM.

Liczba prac naukowych z dziedziny klimatologii w ostatnich latach szybko rośnie, obejmując liczne i bardzo różnorodne problemy, poczynając od rozmieszczenia charakterystycznych wskaźników i elementów klimatu Polski (A. Zierhoffer, A. Kosiba, A. Schmuck, W. Milata, W. Okołowicz, Z. Kaczorowska, A. Chałubińska), przez regionalne, a nawet mikroregionalne opracowania klimatyczne, po szersze syntezy klimatu Polski (E. Romer, R. Gumiński), a nawet klasyfikacje klimatów Europy i świata (W. Gorczyński, W. Okołowicz). Sporo uwagi poświęcono też zmianom klimatu (W. Okołowicz), metodom klimatologii dynamicznej (W. Okołowicz) oraz zagadnieniom klimatu rolniczego (R. Gumiński, J. Moniak). Zakład Klimatologii PAN specjalizuje się w badaniach klimatu lokalnego ośrodków przemysłowych i uzdrowisk w oparciu o badania terenowe (J. Paszyński z zespołem), geografowie prowadzili też badania mikroklimatyczne, bardzo często związane z potrzebami gospodarczymi. Ostatnio podjęto też prace nad bilansami ciepła i wilgoci jako podstawami zróżnicowania przestrzennego warunków klimatycznych (J. Paszyński).

Prowadzone w ramach prac Międzynarodowego Roku Geofizycznego badania klimatologów polskich na Spitsbergenie (A. Kosiba i in.) i w Wietnamie (J. Paszyński i in.) pozwoliło na szersze spojrzenie na zagadnienia klimatyczne Polski i świata.

Najsłabiej rozwijającymi się gałęziami geografii fizycznej są geografia gleb i biogeografia, uprawiane częściej ubocznie przez gleboznawców, botaników i zoologów niż przez geografów, przy czym dorobek obu stron w tej dziedzinie jest raczej niewielki. Spośród geograficznych ośrodków poważniejszych studiów z zakresu geografii gleb jest jedynie Lublin (A. Malicki, H. Maruszczak i in.). Poważniejszych prac biogeograficznych wykonanych przez geografów brak dotychczas prawie zupełnie. Ostatnio badania z zakresu geografii gleb jak i biogeografii podjęte zostały w Katedrze Geografii Fizycznej Uniwersytetu Warszawskiego (M. Prószyński, A. S. Kostrowicki).

Istnieją poglądy, które reprezentuje zwłaszcza J. Kondracki, że geografia fizyczna nie jest prostą sumą poszczególnych dyscyplin fizycznogeograficznych, lecz posiada odrębne pole badań, które stanowią wzajemne stosunki pomiędzy elementami środowiska geograficznego oraz typologia i regionalizacja krajobrazów (środowisk) geograficznych. Wynikiem tych poglądów są prowadzone w ośrodku warszawskim badania zespołowe nad środowiskiem geograficznym, stanowiące kolejne próby kompleksowo-typologicznego ujmowania środowiska geograficznego wybranych obszarów (Mazury, Pińczów). Próby rekonstrukcji warunków środowiska geograficznego Polski w przeszłości wykonali M. Dobrowolska, S. Zajchowska, T. Bartkowski i in.

Regionalizację fizycznogeograficzną Polski dali kolejno: M. Klimaszewski, R. Galon, St. Pietkiewicz i J. Kondracki, a poszczególnych krain także B. Krygowski, A. Chałubińska, T. Wilgat i in. O ile pierwsze opierały się głównie na podstawach geologiczno-morfologicznych, ostatnie syntezy J. Kondrackiego zmierzają coraz bardziej do uwzględnienia wszystkich elementów środowiska geograficznego. Trudności nasuwa tu ściślejsza metoda integracji poszczególnych składników środowiska, która nie jest dotychczas wyjaśniona. J. Kondracki jest też wydawcą i współautorem kolejnych wydań podręcznika uniwersyteckiego geografii fizycznej Polski, napisanego pierwotnie przez S. Lencwicza. Po szeregu kolejnych przeróbek podręcznik ten staje się coraz bardziej dziełem J. Kondrackiego. Próbę ujęcia środowiska geograficznego Polski od strony jego gospodarczego wykorzystania dał J. Kostrowicki.

Jako odpowiedź na potrzeby planowania miast zrodził się na pograniczu geografii fizycznej i urbanistyki, zainicjowany przez S. Z. Rózyckiego nowy kierunek stosowanych badań fizycznogeograficznych — fizjografia urbanistyczna, posiadająca za sobą liczne opracowania warunków przyrodniczych miast. Ostatnio studia rozszerzane są na tereny wiejskie. Równocześnie pewna ilość prac naukowych z pogranicza geografii fizycznej i ekonomicznej zdaje się ukazywać zarysy przyszłych fizjografii przemysłowej i rolniczej, zajmujących się szczegółowym badaniem środowiska geograficznego dla potrzeb tych działów gospodarki.

*

Innymi drogami szedł w dwudziestoleciu rozwój geografii ekonomicznej. Podstawą wyjściową była tu zarówno rozwijająca się przed wojną na uniwersytetach antropogeografia, jak też uprawiana głównie w wyższych szkołach handlowych geografia gospodarcza (ekonomiczna), różniące się od siebie zarówno problematyką, jak zwłaszcza metodami badań. Podział ten i różnice trwały jeszcze przez pierwsze lata powojenne i zanikły dopiero w okresie przechodzenia geografii polskiej na nowe podstawy metodologiczne, kiedy to dotychczasowy dorobek tych nauk, zwłaszcza zaś antropogeografii poddany został ostrej krytyce. Krytyka ta spowodowała jednak kilkuletni co najmniej kryzys geografii ekonomicznej, z którego wyszła ona dopiero po Konferencji w Osiecznej w 1955 r., jako równorzędna geografii fizycznej gałąź geografii. W gałęzi tej też na wzór tej ostatniej zaczęła się rozwijać specjalizacja, związana już nie tyle z metodami, co z różnymi przedmiotami badań.

W rezultacie tego procesu poczęły się stopniowo wyłaniać i ustalać jako mniej lub więcej wyodrębnione dyscypliny badawcze: geografia osadnictwa, geografia zaludnienia, geografia rolnictwa, przemysłu, transportu itp., wypracowujące stopniowo własną, coraz to bardziej odrębną problematykę, a następnie też własne metody badawcze. W rezultacie wzrosła poważnie liczba prac naukowych, wyraźniej zarysowała się problematyka, pogłębiły się i wyostrzyły metody badań geografii ekonomicznej. Rozwój jednak poszczególnych dyscyplin ekonomicznogeograficznych nie był równomierny.

Największy dorobek uzyskała — najdawniej zresztą na świecie i w Polsce usamodzielniona i najlepiej poprzednio rozwinięta — geografia osadnictwa. Gdy jednak przed wojną przedmiotem badań geograficznych było w Polsce przeważnie osadnictwo wiejskie, po wojnie przewagę uzyskała geografia miast. Zmieniły się też metody i problematyka badań. Gdy przed wojną dominował wyraźnie kierunek krajobrazowy lub fizjonomiczny, po wojnie wysunął się na czoło geografii osadnictwa kierunek funkcjonalny. W oparciu o badanie funkcji miast wykonano szereg prób klasyfikacji funkcjonalnej i hierarchicznej miast polskich (J. Kostrowicki, L. Kosiński), prowadzono też badania nad siecią miast i jej kształtowaniem (K. Dziewoński, J. Kostrowicki).

Przez szereg lat prowadzono też badania nad podstawami aktywizacji małych miast (M. Kiełczewska-Zaleska, J. Kostrowicki, K. Dziewoński i in.). Te ostatnie prace odegrały ważną rolę społeczną, zwracając uwagę społeczeństwa i władz na podupadające miasteczka i związaną z tym dekapitalizację istniejących tam inwestycji, co stało się następnie podstawą akcji zmierzającej do poprawy tego stanu rzeczy. Wykonano też szereg studiów nad zasięgami wpływów miast (M. Kiełczewska-Zaleska, K. Balińska, T. Prus-Wiśniowski, L. Kosiński i in.) i strefami podmiejskimi (L. Straszewicz, M. Dobrowolska). Mało natomiast poświęcono uwagi tak popularnym gdzie indziej monografiom geograficznym miast, a także studiom z zakresu historycznej geografii miast (S. Gola-chowski, T. Ładogórski, K. Dziewoński). W nowym ujęciu powrócił do morfologii miast K. Dziewoński. Na szerszą skalę podjęto natomiast ostatnio badania nad procesami urbanistycznymi we współczesnej Polsce (K. Dziewoński i inni).

W zakresie osadnictwa wiejskiego przeważają dotychczas, jak przed wojną, prace geograficzno-historyczne (M. Kiełczewska-Zaleska, S. Gola-chowski, S. Zajchowska), przy czym metoda niektórych prac uległa poważnemu zwężeniu i pogłębieniu.

Odmienne do zagadnień osadnictwa wiejskiego podeszła M. Dobrowolska, rozwijając ze swym zespołem badania nad przemianami osadnictwa wiejskiego pod wpływem uprzemysłowienia i urbanizacji, wędrownymi ludnościami do przemysłu i miast, głównie na terenie Polski południowej. Próbę określenia funkcji oraz hierarchizacji osiedli o charakterze przejściowym na terenie całej Polski dał ostatnio M. Chilczuk.

Niewiele uwagi poświęcała geografia zagadnieniom ludnościowym. Ukazało się tylko kilka prac dotyczących rozmieszczenia i struktury ludności oraz zmian zaludnienia Polski (F. Uhorczak, L. Kosiński, A. Maryański, W. Migacz, H. Maruszczak, B. Wępa, A. Jelonek). Najważniejsza praca z tej dziedziny poświęcona była strukturze pochodzenia ludności oraz zasiedleniu Ziemi Odzyskanych

(L. Kosiński). Wykonano również parę prób analizy zagadnień ludnościowych niektórych krajów Europy (L. Kosiński), krajów pozaeuropejskich (A. Maryański) i świata (J. Staszewski). Członkiem powołanej w r. 1964 Komisji Unii wybrany został L. Kosiński. W sumie jednak, podobnie jak w niektórych działach geografii fizycznej, rozwój geografii nie osiągnął jeszcze momentu, w którym przedmiot jej badań staje się wyraźnie odrębny w stosunku do innych dyscyplin.

Rozwój pozostałych działów geografii ekonomicznej w Polsce rozpoczął się właściwie dopiero po 1955 r., kiedy to w znaczniejszej liczbie ukazujących się prac zaczęła się zarysowywać specyfika i odrębność tych dyscyplin.

Geografia rolnictwa, która już przed wojną miała kilka interesujących pozycji (W. Ormicki, J. Ernst), po wojnie na szereg lat zamarła. Wzorując się na pracach brytyjskich próbowano jedynie podjąć obok zdjęcia geomorfologicznego i hydrografii także szczegółowe zdjęcie użytkowania ziemi. Z braku sił i środków ograniczono się jednak początkowo do wykonania w oparciu o mapy topograficzne 1:100 000 przeglądowej mapy użytkowania ziemi całej Polski. Pracą tą wykonywaną przez wszystkie ośrodki uniwersyteckie w Polsce kierował F. Uhorczak. W rezultacie opublikowano szereg map w skali 1:1 miliona, przedstawiających bardzo precyzyjnie zarysy głównych użytków (grunty orne, łąki i pastwiska, lasy, wody, osadnictwo) oraz ich kombinacje. Próby opracowania na tej podstawie jednej mapy użytkowania ziemi Polski w skali 1:1 miliona nie dały rezultatów.

W latach 1955—1956 przystąpiono ponownie do prac nad szczegółowym zdjęciem użytkowania ziemi (K. Dziewoński, J. Kostrowicki). W rezultacie paroletnich prób wypracowano oryginalną polską metodę szczegółowego zdjęcia nawiązującą wprawdzie do metody Międzynarodowej Unii Geograficznej, idącą jednak znacznie dalej w zakresie problematyki i wyróżnień.

Prace koncentrują się głównie w IG PAN przy udziale niektórych uczelnianych katedr geograficznych. Skartowano dotychczas około 12 tys. km². Zdjęcie stało się podstawą szeregu opracowań metodycznych (J. Kostrowicki) oraz analitycznych (W. Biegajło, R. Szczęsny i in.), zmierzających do określenia racjonalności użytkowania środowiska geograficznego (ziemi) różnych obszarów.

Przedstawienie metod polskich w 1956 r. na Kongresie Międzynarodowym w Rio de Janeiro doprowadziło do wyboru przedstawiciela Polski (J. Kostrowicki) na członka rzeczywistego Komisji Użytkowania Ziemi Międzynarodowej Unii Geograficznej. W 1960 r. na konferencji w Warszawie zainicjowano też w tej dziedzinie współpracę krajów socjalistycznych Europy, czego rezultatem była wymiana ekip badawczych z Bułgarią, Jugosławią, Węgrami i Czechosłowacją i przygotowane do druku wspólne opracowanie wyników tych badań.

W związku z zapotrzebowaniem praktyki na szybkie pokrycie zdjęciem użytkowania ziemi większych obszarów rozwinięto w IG PAN prace nad metodą zdjęcia przeglądowego (skala robocza 1:100 000), którym można by pokryć Polskę w przeciągu kilku lat.

Badania użytkowania ziemi, w części tylko mieszczące się w geografii rolnictwa, w latach ostatnich łączone są z badaniami typologicznymi rolnictwa, mogącymi stanowić podstawę jego rejonizacji. Obok szeregu opracowań metodycznych (J. Kostrowicki) i cząstkowych (W. Bie-

gajło, R. Szczęsny) wykonano na ich podstawie wstępną typologię geograficzną rolnictwa polskiego (J. Kostrowicki). Badania te powiązane są w części z pracami Komitetu Zagospodarowania Przestrzennego Kraju. Poza wymienionymi wykonano też pewną ilość regionalnych studiów geograficznych rolnictwa Polski (W. Biegajło, T. Olszewski, J. Tobjasz) oraz dwa, oparte na badaniach wykonanych za granicą (T. Olszewski, M. Rościszewski). Nieliczne dotychczas porównawcze badania użytkowania ziemi i rolnictwa za granicą przyniosły dalsze udoskonalenie metod badawczych oraz lepsze zrozumienie miejsca rolnictwa polskiego na świecie. Wynikiem ich był szereg prac metodycznych, w tym także próba typologii geograficznej rolnictwa krajów socjalistycznych Europy środkowoschodniej (J. Kostrowicki). W r. 1964 na Kongresie w Londynie powołano Komisję Typologii Rolnictwa MUG, na czele której stanął J. Kostrowicki.

Prace z geografii przemysłu, które w nauce polskiej nie miały prawie żadnych tradycji, rozwinęły się po 1955 r. niezwykle bujnie, obejmując szereg opracowań niektórych wybranych gałęzi przemysłu (A. Kukliński, L. Straszewicz, M. Najgrakowski), fizjografii przemysłu (J. Grzeszczak, Ł. Górecka), wybranych okręgów przemysłowych (S. Misztal, M. Grabania, B. Kortus). Wykonano też studium Łodzi jako kompleksu przemysłowego (L. Straszewicz) oraz szereg regionalnych (S. Misztal, F. Barciński, A. Werwicki, M. Chilczuk) opracowań przemysłu, a także pewną ilość studiów porównawczych za granicą (L. Straszewicz).

Badania objęły też ostatnio problematykę przestrzenną industrializacji kraju (S. Leszczycki, A. Kukliński, A. Wrzosek). Wykonano również próbę wyróżnienia okręgów przemysłowych Polski (S. Leszczycki, A. Kukliński). Wielkim osiągnięciem IG PAN w dziedzinie geografii przemysłu był *Atlas Przemysłu Polski*, złożony z około 60 plansz (pod red. S. Leszczyckiego). Obecnie przygotowywane jest drugie wydanie tego Atlasu. Szereg prac z zakresu geografii i lokalizacji przemysłu prowadzą geografowie w ramach Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.

Słabiej nieco rozwijała się geografia transportu. Niewielka liczba wykonanych opracowań dotyczy bądź sieci transportowej (T. Lijewski), bądź przewozów towarowych (Z. Chojnicki, S. Berezowski), dojazd do pracy (M. Dobrowolska, T. Lijewski) bądź też węzłów komunikacyjnych (T. Berezowski, R. Galon) transportu morskiego (J. Moniak) itp. Wykonano też kilka opracowań regionalnych geografii transportu (T. Lijewski). Mimo pewnego niedorozwoju geografia transportu doczekała się jednak próby syntezy w postaci podręcznika typu uniwersyteckiego tego przedmiotu (S. Berezowski), a zwłaszcza teoretycznego modelowego opracowania lokalizacji sieci transportowej (R. Domański). Jeszcze słabiej rozwijała się mało uprawiana także za granicą geografia rekreacji. Nieliczne badania dotyczyły jedynie turystyki (M. I. Milecka).

Geografia innych działów produkcji: leśnictwa, rybactwa, a także usług lub konsumpcji niemal w Polsce nie istnieje, a pola ich badań, podobnie zresztą jak w innych krajach, nie zostały dotychczas wyraźniej określone.

Duży natomiast dorobek, zwłaszcza metodyczny, uzyskały prace nad

regionalizacją ekonomiczną. Zagadnieniu temu poświęcono szereg artykułów metodycznych (J. Czyżewski, J. Kostrowicki, a przede wszystkim K. Dziewoński), rozpraw analitycznych (K. Dziewoński i ostatnio A. Wróbel) oraz jedno pełne opracowanie regionalne (A. Wróbel). Od strony dynamicznej podchodzi do tych zagadnień M. Dobrowolska, zwracając uwagę przede wszystkim na ukształtowanie się, przeobrażenie i rozpad w rozwoju historycznym struktur regionalnych.

Dorobek polski w tej dziedzinie znalazł uznanie za granicą, czego wyrazem było powołanie w 1960 r., przygotowane przez konferencje w Libicach (Czechosłowacja) i Kazimierzu, Komisji Regionalizacji Ekonomicznej MUG pod przewodnictwem S. Leszczyckiego, a od r. 1964 K. Dziewońskiego. Zadaniem tej Komisji, której ostatnie zebranie odbyło się w 1963 r. w Polsce, jest wypracowanie, wypróbowanie i ujednolicenie metod regionalizacji ekonomicznej w skali świata.

Mimo opublikowania kilku przeznaczonych głównie dla szkół ekonomicznych podręczników geografii ekonomicznej Polski (opracowania zbiorowe J. Loth i Z. Petrażycka — 2 wydania oraz S. Bereszowski, M. Fleszar, J. Kostrowicki i A. Wrzosek — 3 wydania) oraz ogólnej geografii ekonomicznej świata (S. Srokowski, J. Szaflarski, J. Loth) i regionalnej (T. Olszewski) odczuwa się nadal poważny brak podręczników na poziomie wyższym, zarówno z geografii ekonomicznej Polski, jak zwłaszcza świata, przede wszystkim zaś w dziedzinie poszczególnych dyscyplin ekonomiczno-geograficznych. Poza tłumaczeniami obcych prac pierwszą próbą w tym zakresie był skrypt wykładów geografii osadnictwa i zaludnienia L. Kosińskiego i A. Jelónka.

Słabo też, mimo istnienia podstaw instytucjonalnych w postaci szeregu katedr i zakładów, a także dość licznych kadr naukowych, rozwijała się w ostatnim XX-leciu geografia regionalna.

W zakresie prac dotyczących Polski wysuwają się na czoło wymienione już wyżej prace dotyczące Ziemi Odzyskanych, opracowane w znacznej mierze jako prace zbiorowe. W latach następnych ukazało się szereg monografii ekonomiczno-geograficznych, przeważnie o charakterze informacyjnym. Poważniejszy charakter ma jedynie kilka opracowań, jak zbiorowe opracowanie woj. zielonogórskiego (pod red. F. Barcińskiego) oraz województwo opolskie (L. Straszewicz). Do prac z zakresu geografii regionalnej zaliczyć też należy trwające przez szereg już lat prace nad monografią Wielkopolski (kierownik B. Krygowski), a może także nastawione na cele bardziej praktyczne prace zespołowe nad podstawami aktywizacji woj. białostockiego (kierownik J. Kostrowicki). Wyniki tych ostatnich prac wyrażające się liczbą ponad 60 opracowań, na około 50 tematów cząstkowych, z czego ponad 25 opublikowano, a także opracowany na ich podstawie Atlas regionalny woj. białostockiego, zostały poddane publicznej szerokiej dyskusji w 1962 r. na konferencji w Białymstoku. Atlas ten znajduje się już w druku, ukończona też została podsumowująca całość prac — Monografia geograficzno-gospodarcza woj. białostockiego. Wydanie tych prac wzięły na siebie władze białostockie.

Niewielki Atlas regionalny woj. opolskiego wydał L. Straszewicz. Od szeregu lat opracowany jest też pod kierunkiem F. Uhorczaka Atlas regionalny woj. lubelskiego.

Jeszcze mniej prac poświęcono geografii regionalnej obcych krajów. Poważniejszy charakter naukowy mają właściwie tylko dwie (R. Galon, A. Wrzosek), obie oparte w wysokim stopniu na znajomości opracowywanych krajów z autopsji.

Historia geografii polskiej i ocena jej dotychczasowego rozwoju, czym zajmowano się zwłaszcza w okresie I Kongresu Nauki Polskiej, znalazła tylko częściowo kontynuację w późniejszych pracach. Dotyczyły one głównie bądź geografii polskiej w okresie Odrodzenia i Oświecenia (B. Olszewicz), bądź też polskiej geografii ekonomicznej w XIX i XX wieku (M. Fleszar). Wymienić tu również należy szereg prób oceny dorobku powojennego geografii polskiej, wykonanych zwłaszcza na X-lecie Polski Ludowej a także szereg artykułów metodologicznych (przede wszystkim S. Leszczycki), które rysowały kierunki rozwoju geografii polskiej na różnych etapach jej powojennej historii. Osobną pozycję stanowi wydanie wyboru prac E. Romera.

Kartografia polska, która przed woją uzyskiwała wysoki poziom i poważną pozycję międzynarodową, mimo licznych publikacji nie wykazała po wojnie silniejszego wzrostu. Mimo że we Wrocławiu i Warszawie, a nieformalnie też w Lublinie, znajdują się ośrodki kartografii uniwersyteckiej, w IG PAN zaś funkcjonuje pracownia (przedtem zakład) kartografii, a liczne kadry geografów kartografów zatrudniają również Centralny Urząd Geodezji i Kartografii oraz szereg przedsiębiorstw kartograficznych, mało jest geografów, zwłaszcza młodszych pokolenia, poświęcających się wypracowywaniu nowych metod pomiaru i prezentacji kartograficznej, nowej techniki pracy kartograficznej.

Spśród powojennych wydawnictw kartograficznych na wymienienie zasługują przede wszystkim: *Mały Atlas Polski*, *Atlas Polski Współczesnej*, *Atlas Ziemi Odzyskanych*, *Atlas Geograficzny Polski* M. Janiszewskiego, szereg map niedokończonego wielkiego *Atlasu Polski*, *Atlas Świata* L. Ratajskiego, wydany ostatnio przez PPWK *Atlas Geograficzny Świata* i wreszcie wydawany obecnie przez wojsko i PWN wielki *Atlas Świata*. Wydano też liczne mapy poszczególnych krajów, województw oraz szereg map przedmiotowych Polski i świata, liczne mapy ściennie, turystyczne itp.

W przygotowaniu w IG PAN znajduje się *Atlas Narodowy Polski*, (pod redakcją S. Leszczyckiego i J. Kondrackiego), którego połowa jest już wykonana w czystorysach. Na wymienienie zasługują też dwa podręczniki uniwersyteckie kartografii ogólnej (J. Szaflarski) i kartografii ekonomicznej (R. Ratajski i B. Winid).

Powyższy przegląd wskazuje, że mimo silnego rozwoju geografii polskiej w ostatnim XX-leciu, rozwój ten cechuje duża nierównomierność. Jakkolwiek opóźnienie geografii ekonomicznej w stosunku do geografii fizycznej zostało w zasadzie nadrobione, w ramach obu tych gałęzi geografii zachowały się lub powstały znaczne opóźnienia i luki, głównie zresztą w tych dziedzinach lub gałęziach, których niedorozwój występuje też w większości innych krajów.

Dużą nierównomierność wykazuje też rozwój geografii w poszczególnych ośrodkach badawczych.

W Instytucie Geografii PAN poszczególne dyscypliny geograficzne reprezentowane są najpełniej. W zakresie geografii fizycznej prowadzone są przede wszystkim, zwłaszcza w zakładach pozawarszawskich (Kraków, Toruń, Łódź), badania geomorfologiczne (M. Klimaszewski, L.

Starkel i zespół, R. Galon z zespołem, J. Dylik i uczniowie). Dwa pierwsze z tych zakładów prowadzą też badania z zakresu hydrografii. One też koncentrują prace nad szczegółowym zdjęciem geomorfologicznym i hydrograficznym Polski. Ponadto w Warszawie prowadzi się badania jezior (J. Kondracki z zespołem) oraz klimatu lokalnego (J. Paszyński z zespołem). Pozostałe gałęzie geografii fizycznej są słabo reprezentowane.

Bardziej równomiernie rozwinięte są w IG PAN badania ekonomiczogeograficzne. Są one prowadzone głównie w dziedzinach geografii przemysłu (S. Leszczycki, A. Kukliński i zespół), geografii rolnictwa (J. Kostrowicki z zespołem), geografii zaludnienia i osadnictwa (K. Dziewoński, M. Kiełczewska-Zaleska, L. Kosiński, M. Chilczuk i in.) oraz regionalizacji ekonomicznej (S. Leszczycki, K. Dziewoński, A. Wróbel i in.). Słabiej rozwija się geografia transportu (T. Lijewski), geografia regionalna (B. Winid z zespołem), kartografia (M. Janiszewski, później L. Ratajski z zespołem). Prowadzone są też badania z zakresu historii i metodologii geografii (S. Leszczycki, B. Olszewicz, J. Staszewski).

Specyfiką Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego są kompleksowe badania fizycznogeograficzne (J. Kondracki z zespołem). Ponadto prowadzone były badania z zakresu geomorfologii (S. Z. Różycki, J. Kondracki, St. Pietkiewicz, C. Radłowska), hydrografii (St. Pietkiewicz, H. Werner-Więckowska, I. Gieysztorowa), klimatologii (R. Guminiński, W. Okołowicz, Z. Kaczorowska i in.), a także z geografii gleb (M. Prószyński) i biogeografii (A. S. Kostrowicki).

W zakresie geografii ekonomicznej prowadzono badania nad historią i metodologią geografii (S. Leszczycki z zespołem), geografiami osadnictwa (J. Kostrowicki, W. Kusiniński), geografiami rolnictwa (J. Kostrowicki, J. Tobjasz i in.), geografiami rekreacji (M. I. Mileska), geografiami regionalną Polski (J. Kostrowicki, M. I. Mileska) oraz regionalizacją ekonomiczną (B. Rychłowski).

Ponadto prowadzono studia w zakresie geografii regionalnej, głównie krajów pozaeuropejskich (B. Winid z zespołem), kartografii, głównie szkolnej (St. Pietkiewicz) oraz dydaktyki geografii (G. Wuttke).

Na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie dominują badania geomorfologiczne, głównie geomorfologii historycznej i dynamicznej oraz geomorfologii stosowanej (M. Klimaszewski, J. Flis, Z. Czeppe i in.). W tej ostatniej dziedzinie notuje się współpracę z władzami planowania regionalnego. Słabiej rozwijały się hydrografia (M. Klimaszewski, I. Dynowska i in. i zwłaszcza w ostatnich latach klimatologia (W. Miłata). Geografia ekonomiczna prowadzi badania głównie w dziedzinie geografii przemysłu (A. Wrzosek, B. Kortus, A. Iwińska i in.), geografii zaludnienia i osadnictwa (K. Bromek, A. Jelonek), użytkowania ziemi (K. Bromek i in.) oraz geografii regionalnej krajów naddunajskich (A. Wrzosek i in.) i historii geografii (B. Strzelecka).

Instytut Geograficzny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie specjalizował się głównie w zakresie geomorfologii krasowej, zagadnieniach lessu, sedimentacji czwartorzędowej oraz współczesnych procesów geomorfologicznych (A. Malicki, A. Jahn, T. Wilgat, H. Maruszczak, J. Trembaczowski, A. Kęsik i in.), hydrografii (T. Wilgat), klimatologii (W. Zinkiewicz), kartografii ekonomicznej (F. Uhor-

czak) oraz geografii regionalnej, historii i dydaktyki geografii (A. Chałubińska).

W ośrodku łódzkim dominuje zdecydowanie geomorfologia plejstocenu, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki peryglacjalnej (J. Dylík, A. Dylíkowa, M. Dorywalski i in.), znacznie słabiej rozwijała się klimatologia (S. Zych), hydrografia (St. Pietkiewicz), a także geografia ekonomiczna, w tym głównie geografia przemysłu (L. Straszewicz), rolnictwa (T. Olszewski) i osadnictwa (S. Berezowski, L. Straszewicz). Zajmowano się też problematyką Łodzi i jej okręgu (S. Berezowski, T. Olszewski, L. Straszewicz) oraz woj. opolskiego (L. Straszewicz).

Na Uniwersytecie Poznańskim badania szły w dwóch kierunkach: w dziedzinie geografii fizycznej prowadzono głównie badania geomorfologiczne, w tym zarówno z zakresu geomorfologii glacialnej, jak i przedglacialnej (A. Zierhoffer, B. Krygowski, T. Bartkowski, E. Tomaszewski, S. Kozarski), jak też metod eksperymentalnych, głównie z zakresu sedymentologii (B. Krygowski z zespołem). W mniejszym stopniu zajmowano się hydrografią (A. Zierhoffer, B. Krygowski), limnologią (S. Majdanowski, J. Czekalski, J. Bajerlein) i oceanografią (M. Czekańska).

W dziedzinie geografii ekonomicznej prowadzono badania głównie z geografii przemysłu (F. Barciński z zespołem), geografii transportu (Z. Chojnicki, R. Domański), historycznej geografii osadnictwa (S. Zajchowska), metod statystycznych w geografii (Z. Chojnicki) oraz geografii regionalnej Wielkopolski i Polski Zachodniej (J. Czekalski z zespołem, potem F. Barciński z zespołem, B. Krygowski z zespołem i in.).

W ośrodku toruńskim dominowała geomorfologia, głównie glacialna (R. Galon, L. Roszkówna i zespół), w mniejszym stopniu litoralna (R. Galon i in.) oraz hydrografia (R. Galon, S. Majdanowski, K. Łomniewski), a także stosowana geografia fizyczna (R. Galon z zespołem). Przez szereg lat był też Toruń silnym ośrodkiem badań w zakresie geografii osadnictwa (M. Kiełczewska-Zaleska i E. Kwiatkowska z zespołem), a przedtem też klimatologii (W. Gorczyński, W. Okołowicz).

Uniwersytet Wrocławski rozwijał badania głównie w zakresie różnych dziedzin geomorfologii (J. Czyżewski, M. Klimaszewski, A. Jahn, S. Szczepankiewicz, W. Walczak, B. Dumanski, H. Piasecki, W. Pernarowski i in.), a także różnych dziedzin klimatologii (A. Kosiba z zespołem, A. Schmuck i in.), geografii fizycznej regionalnej (J. Czyżewski, W. Walczak), geografii historycznej osadnictwa i zaludnienia (S. Golachowski, H. Szulcówna, H. Leonhard-Migaczowa i in.), kartografii hipsometrycznej i metodycznej (J. Wąsowicz, W. Migacz i in.) oraz historii geografii i kartografii polskiej (B. Olszewicz z zespołem).

Katedry szkół ekonomicznych prowadzą badania głównie z zakresu geografii i regionalnej Polski i świata, a ponadto zależnie od zainteresowania poszczególnych badaczy — geografii przemysłu (A. Wrzosek, S. M. Zawaadzki), rolnictwa (T. Olszewski), transportu (S. Berezowski, T. Hoff, J. Mikołajski, J. Moniak, R. Domański), pasterstwem górskim (S. Berezowski), historią geografii (M. Flešzar) i in.

W szkołach pedagogicznych badania naukowe z dziedziny geografii prowadzone były tylko w Krakowie i Gdańsku. Ośrodek krakowski

prowadził badania głównie nad przekształceniami struktury wsi pod wpływem uprzemysłowienia, a w mniejszym stopniu także z zakresu geografii historycznej (M. Dobrowolska z zespołem), geografii ludności (A. Maryański). W ośrodku gdańskim zajmowano się przede wszystkim geografiami fizyczną i ekonomiczną Pomorza (J. Moniak, B. Augustowski, J. Szukalski, J. Gluziński i in.) oraz oceanografią Bałtyku (K. Łomniewski, J. Bączyk).

Jak z powyższego widać, rozwój poszczególnych dyscyplin geograficznych w poszczególnych ośrodkach badawczych był nierównomierny. Poza Warszawą we wszystkich ośrodkach uniwersyteckich dominowała geomorfologia, obok której uprawiano bądź klimatologię (Wrocław), bądź w znacznie już węższym zakresie hydrografię (Kraków, Toruń, Poznań) lub hydrografię i klimatologię (Lublin). Geografia ekonomiczna silniej rozwijała się w Warszawie, Poznaniu i Krakowie, słabiej w pozostałych ośrodkach, w różnym też stopniu i w różnych kierunkach wyspecjalizowana. W pierwszym okresie po wojnie dominowała wszędzie prawie geografia osadnictwa, obecnie rozwinęły się szerzej geografia przemysłu (Poznań, Kraków, Łódź), transportu (Poznań, szkoły ekonomiczne) słabiej reprezentowana jest geografia rolnictwa (Warszawa, Łódź). Problematyka osadnicza zachowała swą przodującą rolę w geografii ekonomicznej tylko we Wrocławiu i Toruniu. Badania z dziedziny kartografii prowadzone są we Wrocławiu, Warszawie i Lublinie. Wszystkie ośrodki uczelniane poświęcają dużo uwagi otaczającym je regionom. Podobnie jak we wszystkich poza geomorfologią działach geografii fizycznej, tak i w geografii ekonomicznej mimo poważnych osiągnięć w tej dziedzinie występują ciągle jeszcze w ośrodkach uczelnianych poważne braki kadrowe, zwłaszcza jeśli chodzi o wyżej kwalifikowanych pracowników naukowych.

Dane dotyczące kadry pracowników naukowych w dziedzinie geografii zawiera tabela 1.

Liczby te wskazują na wyraźną dominację geografii fizycznej (w tym głównie geomorfologii) nad geografiami ekonomiczną na uniwersytetach przy bardzo słabej reprezentacji innych dyscyplin geograficznych.

Drugim poważnym brakiem w rozwoju geografii polskiej jako nauki był niedostatek poważniejszych opracowań syntetycznych (zagadnienie to szerzej omawia w swym artykule A. Jahn). Brak ten, jak się wydaje, wynikał początkowo głównie z niedostatecznej liczby prac analitycznych lub syntez cząstkowych, bez których żadna poważniejsza synteza nie jest możliwa. Niepowodzenie pierwszej próby syntezy geograficznej Polski upatrywać jednak należy nie tylko w niedostatku opracowań analitycznych lub syntez cząstkowych, lecz również w powołaniu do tej pracy zbyt dużej ilości osób o rozbieżnych poglądach i koncepcjach, w wyniku czego, gdyby nawet opracowanie to doszło do skutku, nie byłoby ono zapewne syntezą, lecz zbiorem różnych prac na temat geografii Polski, powiązanych ze sobą głównie okładką.

Wydaje się, że obecnie, jeśli chodzi o własny kraj, istnieje już dostateczna ilość studiów analitycznych lub syntez cząstkowych, by można było ponownie rozważyć sprawę syntezy geograficznej Polski. Gorzej jest natomiast z krajami obcymi, dla których wszelkie próby syntezy, nawet cząstkowej lub gałęziowej z konieczności mogą się opierać jedynie na materiale z drugiej ręki, gdyż własnych opracowań

Tabela 1

	Uniwersytety	Wyższe szkoły pedagogiczne	Wyższe szkoły ekonomiczne	Inne uczelnie	Razem
Geografia fizyczna	13-27-97*	2-3-19	—	0-0-3	15-30-119
katedry geografii fizycznej	7-21-73	2-3-19	—	0-0-3	9-24-95
hydrografii	1-1-4	—	—	—	1-1-4
meteorologii i klimatologii	5-5-20	—	—	—	5-5-20
Geografia ekonomiczna	8-11-36	2-2-12	6-4-17	1-1-1	17-18-66
katedry geografii ekonomicznej	8-11-36	2-2-12	6-4-17	—	16-17-65
geografii transportu	—	—	—	1-1-1	1-1-1
Geografia regionalna	3-5-21	2-3-11	—	—	5-8-32
Geografia historyczna	1-0-3	—	—	—	1-0-3
Kartografia	2-2-6	—	—	—	2-2-6
Inne	0-0-5	—	—	—	0-0-5
Razem	27-45-168	6-8-42	6-4-17	1-1-4	40-58-231

* Pierwsza liczba oznacza ilość katedr, druga ilość samodzielnych, trzecia — ilość pomocniczych pracowników nauki. Stan na dzień 1.1.63 r. dotyczy placówek szkolnictwa wyższego bez IG PAN.

naukowych dotyczących obcych krajów jest ciągle jeszcze zbyt mało. Mimo bowiem stosunkowo licznych w latach ostatnich wyjazdów zagranicznych geografowie polscy mieli dotychczas bardzo mało możliwości prowadzenia badań naukowych na terenie innych krajów. Znaczna większość wyjazdów miała charakter szkoleniowy lub były to krótkotrwałe wyjazdy bądź zapoznawcze, bądź dla wzięcia udziału w międzynarodowych zjazdach i kongresach. Miały one oczywiście także duże znaczenie, jednakże wiadome jest powszechnie, że żadna poważniejsza synteza geograficzna, gałęziowa lub regionalna nie może być wykonana bez znajomości z autopsji kraju lub zagadnienia, którego dotyczy. Potwierdzają to wyraźnie nieliczne wykonane syntezy polskie, jak też praktyka stosowana za granicą, gdzie czasopisma naukowe pełne są materiałów i opracowań wykonanych na podstawie badań prowadzonych za granicą, na podstawie których dopiero uzyskuje się syntezy gałęziowe lub regionalne dotyczące obcych krajów, całych kontynentów lub całego świata.

Brak badań naukowych za granicą powoduje również, że także opracowaniom dotyczącym własnego kraju brak szerszego tła porównawczego, że wszystkie warunki i zjawiska spotykane na terenie własnego kraju traktuje się często bądź jako unikalne bądź jako typowe, że prace cechuje często partykularyzm lub przyczynkowość, że badaczom

trudno jest się zdobyć na syntetyczne opracowanie nawet własnego kraju. Wiele braków tego rodzaju cechuje współczesną geografję polską.

Z powyższymi zagadnieniami wiąże się sprawa społeczno-wychowawczej funkcji geografii. Mimo działalności popularyzatorskiej Polskiego Towarzystwa Geograficznego, przejawiającej się najszerzej przez „Poznaj Świat”, jest to najślabsza strona działalności geografii polskiej w ostatnim XX-leciu. W tym zakresie poza pierwszymi latami powojennymi geografia polska nie spełnia swej roli w tym choćby stopniu, co historia lub archeologia. Relacje z badań w tych dziedzinach nie schodzą z łamów prasy i znane są czytelnikowi nawet z codziennych gazet. Popularność geografii w szerokich kręgach społeczeństwa jako nauki informującej o kraju i świecie, której miarą jest choćby właśnie sukces „Poznaj Świat”, nie została zdyskontowana. Co więcej, nawet w wydawanym przez Polskie Towarzystwo Geograficzne czasopiśmie, mimo starań redakcji, rzadko spotyka się wśród autorów nazwiska geografów. Brak jest napisanych przez geografów większych, obliczonych na potrzeby szerszego kręgu czytelników prac o Polsce, podobnych choćby do tych, jakie licznie wydawane są za granicą, a nawet do wydawanych w Polsce przed wojną. Niewiele jest popularnych opracowań poszczególnych regionów, a sposób ich napisania nie nakłania często do ich lektury. Podjęta w tej dziedzinie przez wydawnictwo Wiedza Powszechna inicjatywa wydawania popularnej geografii Polski w zeszytach została w pewnym momencie zwichnięta. Jeszcze gorzej przedstawia się stan informacji o innych krajach, w zakresie których czytelnik jest często zdany na zwykle wprowadzie żywo i interesująco napisane, nie zawsze jednak naukowo ugruntowane, niekiedy zaś wręcz fałszywe, oparte na powierzchownych wrażeniach i obserwacjach, relacje dziennikarskie, mające jednak tę zaletę, że pochodzą z pierwszej ręki. Brakom tym próbuje w pewnym stopniu zaradzić *Geografia Powszechna* PWN, której jednak ukazały się dotychczas tylko dwa pierwsze tomy, pod względem poziomu nierówne i niedopracowane redakcyjnie.

Przyczyną tego stanu rzeczy jest wynikający z niedostatku kwalifikowanych kadr naukowych brak czasu na tę niełatwą działalność, niedostatek dobrych popularyzatorów wśród geografów, a niekiedy też fałszywe ambicje nakazające stronić od popularyzacji „prawdziwym naukowcom”; jeśli zaś chodzi o informacje dotyczące obcych krajów, — co właśnie najwięcej interesuje szerszy ogół — przede wszystkim wspomniany już brak możliwości prowadzenia badań za granicą. Truizmem jest powiedzenie, że warsztatem pracy geografa jest teren — ziemia, bez związku z którą nie jest on w stanie pełnić skutecznie swoich zadań. Dotyczy to także, a może nawet przede wszystkim właśnie tak ważnej społecznie informacyjno-wychowawczej funkcji geografii. Nieliczne popularne opracowania geograficzne dotyczące obcych krajów (A. J a h n, J. i S. L e s z c z y c y, J. K r e m k y - S a l o n i) potwierdzają ten pogląd.

Wydaje się, że geografia, jak mało która nauka, ma możliwość zainteresowania szerszego ogółu problematyką rozwijającego się własnego kraju oraz współczesnego podlegającego szybkim przeobrażeniom świata. Również obiektywnie rzecz biorąc, wyniki badań geograficznych nie są ani mniej ważne, ani mniej ciekawe niż np. badania historyczne lub archeologiczne, a w wielu wypadkach bardziej praktycznie użyteczne.

Z naszej w poważnym stopniu winy nie są one jednak udostępniane szerszemu ogółowi.

Rezultatem jest słaba orientacja społeczeństwa, w tym także przedstawicieli innych dyscyplin naukowych, tak w problematyce badawczej geografii, jak i przyrodniczych i ekonomicznych podstawach stosunków międzynarodowych, a nawet własnego kraju i jego poszczególnych regionów.

Znacznie lepiej przedstawia się sprawa wykorzystywania wyników badań naukowych geografii przez praktykę, zwłaszcza zaś przez planowanie. Pod tym względem geografia polska osiągnęła rezultaty stawiające ją na jednym z czołowych miejsc w świecie. Polskie wyniki i metody pracy w dziedzinie zastosowań badań geograficznych w praktyce są dyskutowane szeroko w publikacjach i na konferencjach zagranicznych. Przedstawiciel Polski L. Straszewicz zostaje członkiem powołanej w roku 1964 Komisji Geografii Stosowanej MUG. Jednakże i na tym odcinku istnieją pewne braki. W XX-leciu wykonano znacznie więcej badań geograficznych niż to jest znane nie tylko szerszemu ogółowi, lecz także samym geografom. Daleko większa niż obecnie liczba studiów geograficznych mogłaby znaleźć zastosowanie praktyczne, jednakże pod warunkiem właściwego ich udostępnienia. Nie chodzi tu już dziś tylko o różny język nauki i praktyki, co powodowało w pierwszych latach po wojnie duże trudności. Specjalizacja geografii i jej wieloletnia współpraca z planowaniem spowodowały, że geografowie mówią już na ogół językiem zrozumiałym dla praktyków życia gospodarczego, wzrost poziomu wykształcenia praktyków spowodował również, że rozumieją oni dziś lepiej i doceniają potrzeby korzystania z badań naukowych w ogólności, a badań geograficznych w szczególności.

Wzrost poziomu kadr praktyków, a także udoskonalenie metod planowania wymagają natomiast, by przekazywane im wyniki badań naukowych ujmowane były jak najbardziej precyzyjnie, o ile to możliwe — ilościowo.

Wreszcie trudności udostępniania wyników badań geograficznych praktyce powodują wysokie koszty publikacji kartograficznych, zwłaszcza barwnych, przez które głównie z natury rzeczy geografia demonstruje wyniki swych badań. W rezultacie tych i innych przyczyn znaczna ilość prac niewątpliwie dla praktyki użytecznych, lecz wykonanych w jednym egzemplarzu nie jest wystarczająco wykorzystywana przez praktykę. Odbiorcy, nie wiedząc o ich istnieniu, korzystają bądź z prac dawniejszych, mniej doskonałych, bądź zamawiają specjalne opracowania. Problem ten w wielu krajach został pomyślnie rozwiązany i w rezultacie publikacje kartograficzne, w tym także wielobarwne, mimo niewielkich nawet nakładów poszczególnych map, wydawane są w znacznych ilościach.

*

Sumując można stwierdzić, że w okresie XX-lecia geografia polska mimo nierównomierności rozwoju uzyskała poważny dorobek naukowy, rozszerzając znacznie i pogłębiając problematykę i uściślając metody badań.

Mimo pewnych braków poważne rezultaty uzyskane również zostały

w dziedzinie zastosowań praktycznych badań geograficznych, zwłaszcza dla celów planowania gospodarki narodowej. Lepiej powinna być rozwiązana sprawa badań i zajęć masowych oraz sprawniejszego udostępniania wyników badań praktycznych.

Najpoważniejszym niedostatkim geografii polskiej w ostatnim XX-leciu był natomiast słaby rozwój jej funkcji społeczno-wychowawczej jako źródła informacji o kraju i świecie.

Mimo zarysowanych tu braków i niedostatków geografia polska jako całość w okresie ostatniego XX-lecia zdobyła poważną pozycję w kraju i za granicą. Utrzymanie i wzmocnienie tych pozycji przez dalszy rozwój kierunków przodujących i nadrobienie braków w dziedzinach w rozwoju opóźnionych powinno być zadaniem na najbliższą przyszłość. Zagadnieniom tym poświęcony jest jednak odrębny następny artykuł.

LITERATURA

(1) Chojnicki Z. *Ocena dorobku polskiej geografii transportu*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXIX, 1957, z. 2, s. 317—340.

(2) Dziewoński K. *Studia geograficzne dla celów planowania w latach 1945—54*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVI, 1954, z. 3, s. 107—122.

(3) Dziewoński K. *Geografia osadnictwa i zaludnienia. Dorobek, podstawy teoretyczne i problemy badawcze*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVIII, 1956, z. 4, s. 723—764.

(4) Galon R. *Rozwój geografii fizycznej w okresie X-lecia*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVI, 1954, z. 3, s. 32—51.

(5) Galon R. *Regionalne monografie geograficzne w latach 1945—54*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVI, 1954, z. 3, s. 96—106.

(6) Galon R. *VI Kongres INQUA w Polsce*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXXIV, 1962, s. 261—280.

(7) Jahn A. *Zadania geografii fizycznej (materiały do dyskusji)*, Warszawa 1963 (powielane).

(8) Kiełczewska-Zaleska M. *O kierunkach rozwoju geografii człowieka w Polsce*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXX, 1958, z. 3, s. 403—420.

(9) Kondracki J. *Rozwój i stan badań limnologicznych (pozabiologicznych) w Polsce*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVI, 1954, z. 2.

(10) Kostrowicki J. *Rozwój geografii ekonomicznej w okresie X-lecia*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVI, 1954, z. 3, s. 53—78.

(11) Kostrowicki J. *O kierunkach rozwojowych geografii rolnictwa i daniach geografii rolnictwa w Polsce*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXIX, 1957, z. 1, s. 3—20.

(12) Kostrowicki J. *Współczesne kierunki badawcze w geografii światowej w świetle XVIII Międzynarodowego Kongresu Geograficznego, a geografia polska*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXIX, 1957, z. 4, s. 683—704.

(13) Kostrowicki J. *Economic Geography in Poland, Development and Present State*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXXI, 1959, Suppl., s. 21—34.

(14) Kostrowicki J. *O aktualnej problematyce geografii ekonomicznej*. Warszawa 1963 (powielane).

(15) Kostrowicki J., Leszczycki S. *Contribution of Geography to the Planning in Poland*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVIII, 1956, Suppl. s. 19—31.

(16) Kukliński A. *O kierunkach rozwojowych geografii przemysłu*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVIII, z. 3, 1956, s. 533—546.

- (17) Leszczycki S. *Stan geografii w Polsce i perspektywy jej rozwoju*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXIII, 1953, s. 3—54.
- (18) Leszczycki S. *Dorobek geografii polskiej oraz drogi jej rozwoju w Polsce Ludowej*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVI, 1954, z. 3, s. 3—31.
- (19) Leszczycki S. *Plan badań geograficznych w Polsce na okres 1956—60*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVIII, 1956, z. 1, s. 3—32.
- (20) Leszczycki S. *Kilka uwag o geografii ekonomicznej*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVIII, 1956, z. 3, s. 463—486.
- (21) Leszczycki S. *National Plan of Geographical Research in Poland*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVIII, 1956, Suppl. s. 3—9.
- (22) Leszczycki S. *Nowsze kierunki i prądy w geografii*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXX, 1958, z. 4, s. 543—572.
- (23) Leszczycki S. *Five Year's Activity of the Institute of Geography of the Polish Academy of Sciences 1953—58*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXXI, 1959, Suppl. s. 3—20.
- (24) Leszczycki S. *Geographical Research on the behalf of Poland's National Economy*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXXII, 1960, Suppl. s. 3—14.
- (25) Leszczycki S. *XIX Międzynarodowy Kongres Geograficzny w Sztokholmie*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXXIII, 1961, s. 107—114.
- (26) Leszczycki S. *Aktualna problematyka geografii ekonomicznej*. Warszawa 1963 (powielane).
- (27) Pietkiewicz St. *Kartografia polska w latach 1945—54*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVI, 1954, z. 3, s. 79—95.
- (28) Różycka W. *Problematyka i zadania fizjografii urbanistycznej*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVII, 1955, z. 3—4, s. 501—522.
- (29) Schmuck A. *Dorobek klimatologii polskiej w zakresie poznania klimatu ziem polskich i sąsiednich*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVII, 1955, z. 1, s. 39—54.
- (30) Wilgat T. *Dorobek polskiej hydrogeografii*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXXV, 1963, z. 3, s. 327—352.
- (31) Wrzosek A. *Ocena dotychczasowego dorobku polskiej geografii przemysłu*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVIII, 1956, z. 3, s. 487—504.

ЕЖИ КОСТРОВИЦКИ

ПОЛЬСКАЯ ГЕОГРАФИЯ В ПОСЛЕДНЕЕ ДВАДЦАТИЛЕТИЕ ОЦЕНКА УСПЕХОВ

В связи с XX годовщиной освобождения Польши, автор пытается дать оценку ее успехов и научных достижений в области географии. Вначале автор рассматривает послевоенное состояние географии, а затем участие географов в различных работах общественного характера (освоение западных земель, определение границ, планирование и т.п.), а также развитие географических учреждений (университетские кафедры, Польское географическое общество, Институт географии ПАН, географические публикации и т.п.) и, наконец, достигнутое в течение 20 лет положение польской географии в стране и зарубежом.

Во второй части статьи автор по очереди рассматривает научные достижения отдельных отраслей географии, а также отдельных центров географических исследований. Несмотря на серьезные успехи, это развитие, по мнению автора, отличается значительной неравномерностью, как в отношении отдельных географических дис-

циplin, так и отдельных географических центров. При большом количестве, порою весьма ценных аналитических работ, слишком мало до сих пор вышло географических синтезов, слишком мало имеется работ, касающихся зарубежных стран и слишком мало популярно-научных работ в области географии. Значительно лучше обстоит дело в области сотрудничества географии с планированием. Автор рассматривает причины этих недостатков.

Пер. Б. Миховского

JERZY KOSTROWICKI

POLISH GEOGRAPHY IN THE LAST 20 YEARS

AN ATTEMPT AT ACHIEVEMENT EVALUATION

In connection with the 20th anniversary of People's Poland the author makes an attempt at evaluation of the achievements in the realm of geography. At first he comments on state of the science immediately after the war and then goes on to discuss the part geographers played in various activities of social character (recovery of the economy in the Western Territories, delimitation of frontiers, planning etc.). He also deals at length with the development of geographical institutions (university chairs of geography, Polish Geographical Society, Institute of Geography of the Polish Academy of Sciences, geographical publications etc.) and the position Polish geography has taken over 20 years at home and abroad.

In the second part of the article the author comments on scientific attainments of the particular fields of geography and of the various centres of geographical studies. In his view, despite considerable achievements, the level of development is greatly uneven both as regards particular disciplines of geography and the various research centres. The author claims that while there has appeared quite a number of valuable analytical works there have been too few works concerning foreign countries and very few popular works in the field of geography. The author then goes into the causes of those shortcomings.

Much better have developed the cooperation of geography with planning.

Translated by *Henryk Pac*

ALFRED JAHN

Stan geografii w Polsce

State of Geography in Poland

Zarys treści. Jedną z przyczyn rozwoju geografii w ciągu dwudziestolecia (1944—1964) jest dobra organizacja tej nauki w Polsce. Powstanie Instytutu Geografii PAN odegrało rolę zasadniczą. Autor zajmuje stanowisko krytyczne w stosunku do niektórych kierunków badawczych geografii fizycznej. Postuluje rozwój geografii regionalnej i wypowiada się za integracją obejmującą wszystkie gałęzie geografii.

Osiągnięcia geografii XX-lecia

XX-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stwarza warunki dla spojrzenia wstecz, dla zastanowienia się nad sytuacją geografii w kraju, dla przeanalizowania drogi rozwoju tej nauki, jej osiągnięć, potknięć i błędów. Losy geografii przez ten okres spoczywały w ręku ludzi już przed wojną gruntownie wykształconych i dostatecznie doświadczonych, a z tytułu wieku rozporządzających jeszcze potrzebnym zasobem sił i energii. W tym tkwi przyczyna, iż mimo ogromnych strat ludzkich poniesionych w czasie wojny, powojenna geografia w Polsce została zorganizowana bardzo szybko i równie szybko osiągnęła poziom, z zewnątrz oceniany jako światowy.

Warunkiem rozwoju geografii w Polsce było niewątpliwie wielkie uznanie, jakim od początku cieszyła się nasza nauka w nowym usroju, i poparcie ze strony Państwa. Ważne, chociaż nie pierwszorzędne znaczenie miały tu ogromne nakłady finansowe, przeznaczane na rozbudowę instytucji geograficznych, wysyłanie geografów za granicę, popieranie wielkich zespołowych badań i ułatwianie wydawnictw. Ważniejszą rolę od bazy materialnej spełniała atmosfera moralna, otaczająca geografię, poczucie wartości nauki, jej użyteczności w pracach o znaczeniu państwowym. W tej dziedzinie byliśmy zaspokojeni w swoich ambicjach, a każdy geograf bez trudu mógł poświęcić się umiłowanym badaniom, gdyż miał na to środki i pełne poparcie. Nie bez uczucia goręczy muszę podkreślić, iż główne niepowodzenia spotykały nas tylko na odcinku szkolnictwa podstawowego i średniego. Geografia nie weszła do tych szkół odpowiednią ilością godzin, nie potrafiliśmy przekonać władz szkolnych, iż geografia to nie tylko zbiór wiadomości o współczesnym, tak bardzo zresztą politycznie zróżnicowanym świecie, lecz

przede wszystkim to sposób myślenia i jedna z podstaw nowoczesnego kształcenia, to droga do zrozumienia człowieka i społeczeństw na tle środowiska przyrodniczego. Dlatego uderza nas ogromna różnica między geografiami w szkołach i uczelniach wyższych.

Największym osiągnięciem organizacyjnym XX-lecia było utworzenie w 1953 r. Instytutu Geografii Polskiej Akademii Nauk. Sądzę, iż nie będzie przesadą, jeśli fakt ten ocenimy jako największe wydarzenie w ogóle w historii naszej dyscypliny w Polsce. Prof. Stanisławowi Leszczyckiemu, organizatorowi Instytutu i inicjatorowi większości jego prac naukowych, należy się szczególna wdzięczność polskiej społeczności geograficznej. Instytut stał się wkrótce jedną z naczelných światowych instytucji geograficznych, a w kraju spełnia do dzisiaj rolę koordynatora wszelkich prac i poczynań geograficznych. Biblioteka i zbiory map Instytutu są największym jego bogactwem.

Geografia polska w XX-leciu starała się być maksymalnie użyteczną w praktyce życia, w gospodarce narodowej. Ta utylitarna tendencja określiła problematykę nauki i stała się przyczyną głównych poszukiwań metodycznych. Fakt ten również zdecydował o przesunięciu w miarę lat tradycyjnej w Polsce geografii fizycznej na plan drugi i dominującej pozycji geografii ekonomicznej.

Prężność naszej nauki w Polsce doprowadziła wkrótce do zajęcia dobrej pozycji w geografii światowej. Zwłaszcza ostatnie X-lecie przyniosło nam pod tym względem ogromne sukcesy. Śmiało można powiedzieć, iż w tym czasie nie odbyła się żadna międzynarodowa konferencja geograficzna bez poważnego udziału Polaków. Dwustronne międzynarodowe seminaria naukowe stały się szczególnie popularną formą w naszej współpracy z zagranicą.

Tych kilka wybranych wyżej faktów nie wyczerpuje osiągnięć polskiej geografii XX-lecia. Obszerniej podano je w artykule J. Kostrowickiego. Cel mojej wypowiedzi jest inny. Wyniki działalności geografów polskich w minionych latach są kanwą, na której tle chciałbym określić obecną sytuację naszej nauki w kraju. Uczynię to najwłaściwiej, wzięwszy pod uwagę przede wszystkim pozycję geografii w nauce światowej.

Geografia w świecie

Powojenne lata znamionuje wzmożona tendencja specjalizacji w poszczególnych naukach, zwłaszcza w naukach ścisłych. Geografia uległa tym wpływom w sposób wręcz niebezpieczny. Uczyniono to w imię wzmocnienia prestiżu geografii jako nauki, której zawsze zarzucano, iż nie korzysta z własnych materiałów, nie posługuje się własnymi metodami. Tradycyjny dualizm geografii (fizyczna, ekonomiczna) został zastąpiony mnożącą się ilością gałęzi specjalizacyjnych, które pretendują do roli odrębnych dyscyplin. Uprawiając owe specjalizacje geografowie balansują na pograniczu swojej nauki i nauk pokrewnych. W rezultacie wielu z tych, którzy wyszli ze studiów geograficznych, utrwala swoją drogę życiową w obrębie innej nauki — geologii, geografii fizyki, ekonomii, socjologii, etnologii itp.

Ten stan rzeczy z konieczności musiał prowadzić do obniżenia znaczenia geografii, która zresztą nie cieszyła się nigdy zbyt wysokim

prestżem. Od czasu, gdy glob ziemski został poznany i opanowany, gdy Antarktyda stała się ziemią bez większych tajemnic, geografia musiała szukać nowych zadań, poza owymi, niegdyś najważniejszymi celami odkrywczymi. Istnieje konkurencja nauk, a wraz z uznaniem pozycji nauki jest ilość miejsc w państwowym i regionalnym akademickim. Oceniając geografię z tego punktu widzenia dochodzimy do niezbyt optymistycznych wniosków. W ZSRR niewielu geografów zasiada w Akademii (w tym tylko dwu członków rzeczywistych), w Polsce dwu przedstawicieli geografii w PAN. Podobnie w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Francji i Anglii.

Nadmierna dezintegracja, tak bardzo osłabiająca znaczenie tej nauki wśród innych nauk, musiała doprowadzić do refleksji i krytycznej oceny tego stanu rzeczy. Gdy po wojnie światowej byliśmy świadkami wielu, zresztą doskonałych, geograficznych studiów wąskiego i jednostronnego ujęcia, w którym przeważało badanie procesów i pojedynczych zjawisk, ostatnie lata przynoszą więcej prac o szerszym, przestrzennym spojrzeniu. Trójwymiarowa klasyfikacja stref kuli ziemskiej C. Trolla (13), kompleksowa regionalizacja fizyczno-geograficzna Isaczeki (i wielu innych autorów radzieckich), znana synteza stref klimatyczno-morfologicznych, przygotowywana systematycznie przez Büdela, ekologia krajobrazu w koncepcji Neefa (11), szereg doskonałych monografii regionalno-geograficznych w różnych krajach — oto fakty, wskazujące na tendencje scalania problemów geograficznych na podstawie regionalno-strefowej. Hasło integracji wysunięto niezależnie od siebie w krajach socjalistycznych i kapitalistycznych, gdyż w obu tych grupach rozdrobniona geografia natrafiła na podobne trudności. Powierzchnię Ziemi musimy rozpatrywać jako całość, zawierającą powiązane ze sobą według pewnych praw fakty geograficzne. Celem geografii ma być szukanie wzajemnych związków między tymi faktami. „Powłoka” S. Kalessnika czy „Geosfera” H. Boescha jest pojęciem wspólnym. Ten ostatni autor włączył się zresztą doskonałym podręcznikiem, będącym wzorem nowoczesnej monografii geograficznej, we wstępie do którego pisze: „Ośrodkiem badań geograficznych jest krajobraz taki, jakim był, zanim człowiek wniknął w niego, przekształcając go i porządkując (krajobraz naturalny), oraz taki, jakim się stał z biegiem czasu jako wytwór jego działalności (krajobraz zagospodarowany)” oraz dalej: „Każde geograficzne ujęcie prowadzi ku głębokiemu zrozumieniu człowieka w jego otoczeniu, z którym jest nierozdzielnie spleciony” (Boesch, 2).

Inna wypowiedź Boescha (3) wskazuje na te tendencje integracji geografii, które jeszcze silniej zaznaczyły się w ostatnich sformułowaniach niektórych badaczy radzieckich. Wymienić tu należy przede wszystkim J. Sauszki (12), który stwierdza, iż kult jednostki wprowadził w ZSRR dogmatyczny rozdział geografii (dualizm przyrodniczy i ekonomiczny), zagubienie myśli regionalistycznej i zaniechanie geografii regionalnej („stranowiedzenie”).

„W środowisku geograficznym (w odróżnieniu od krajobrazowego środowiska) istnieje współdziałanie ludzkiego społeczeństwa z przyrodą” — pisze ów autor. Syntezy geograficznej kraju nie można zamykać odrębnymi monografiami — przyrodniczą i ekonomiczną.

Przeciwno- „rozpływającej się na wszystkie strony geografii” — jak się wyraża K. Markow (10) — należy wysunąć postulat syntezy. Stwierdza ów autor, iż w geografii fizycznej występują trzy zasadnicze metody: geofizyczna, geochemiczna i paleogeograficzna. Wszystkie one prowadzą do syntezy, wszystkie pozwalają na szeroką ocenę przestrzeni geograficznej z punktu widzenia czynników na niej działających. Znamienny jest również wspólny głos akademików radzieckich Gierasimowa, Grigoriewa, Dawitaji, A wsiuka, Kalesnika oraz Budyki (5), którzy piszą: „Zróżnicowanie geografii fizycznej było w pewnym okresie zjawiskiem postępowym, gdyż sprzyjało pogłębieniu i specjalizacji metod badawczych i zgromadzeniu nowego obszernego materiału faktycznego. Stopniowo jednak doprowadziło ono do powstania głębokich luk w ogólnym froncie geografii, ponieważ problemy leżące na granicy poszczególnych dyscyplin nie były w ogóle opracowywane lub też były badane niedostatecznie”. Autorzy reprezentują pogląd, iż istnieje konieczność zbliżania do siebie poszczególnych nauk o Ziemi, geografii fizycznej, geofizyki i geochemii. „Doprowadzi to do wzbogacenia każdej z owych nauk o nowe materiały i metody i będzie sprzyjało powstawaniu i szybkiemu rozwojowi ogólnej teorii nauk o Ziemi” — piszą wspomniani autorzy.

A zatem myśl o integracji nauk mocno przenika naukę światową. W odniesieniu do geografii przybiera ona dwojakie tendencje. Pierwsza widzi wspólną, jedną geografie, połączoną zadaniem, jakie stawia przed tą nauką przyrodnicze i społeczne środowisko geograficzne. Druga zmierza do szerokiego powiązania geografii fizycznej z naukami pokrewnymi, dla syntezy nauk o Ziemi.

Dezintegracja i integracja geografii w Polsce

Znakomity rozwój geografii polskiej w minionym XX-leciu stał pod znakiem prądów indywidualistycznych i odśrodkowych. Być może, iż ta tendencja pozwoliła nam wyzwolić się z dawnej powierzchowności metodycznej, doprowadziła do potrzebnej ścisłości badań. Silna specjalizacja w geomorfologii, lub też nawet tylko w jej poszczególnych gałęziach (jak np. w badaniach peryglacialnych), była typowym zjawiskiem w dziedzinie geografii fizycznej. Nauka ta jako całość właściwie przestała być w Polsce uprawiana.

Podobna dezintegracja cechowała geografie ekonomiczną. Mówiło się o geografii rolnictwa, osadnictwa, przemysłu czy transportu jako o osobnych dyscyplinach. Taka sytuacja znalazła odbicie w uniwersyteckich planach i programach nauczania, gdzie przewidziano odrębne zajęcia i egzaminy dla poszczególnych działów geografii, a gdzie brak było seminariów czy wykładów w zakresie wspólnego trzonu naszej nauki. „Ekonomizacja” geografii przybrała tu i ówdzie niepokojące tendencje, w których zaznaczało się ignorowanie środowiska przyrodniczego. Geografowie ekonomiczni uzyskali pozycję dającą im pełną rekompensatę za błędne niegdyś stanowisko geografii fizycznej, która uważała się w naszym kraju za główny nurt naukowy w geografii.

Przez lata całe brak nam było tej jedynej odskoczni dla scalenia

geografii, jaką gdzie indziej posiadano w postaci mocnej geografii regionalnej. Ta dziedzina wiedzy geograficznej uznana u nas za najmniej naukową i nie stwarzającą możliwości odkrywczych, była do tego stopnia pomijana, iż nie doszło do wydania dawno zapowiadanego zbiorowego podręcznika geografii kraju.

Sytuacja organizacyjna, która pozornie utrzymywała jedność geograficzną (jeden Instytut Geografii PAN, instytuty geograficzne uniwersyteckie), w rzeczywistości tolerowała tak głęboki przedział między katedrami poszczególnych gałęzi geografii, iż tematycznie i problemowo oddalały się one coraz bardziej od siebie. Rzadkim zjawiskiem były konferencje regionalne, a w praktyce nie istniały wspólne narady geografów różnych dziedzin.

Z godnych uznania prób integracji wymienić należy wypowiedzi geografów najstarszego pokolenia profesorów: J. Czyżewskiego, B. Olszewicza, J. Staszewskiego i A. Zierhoffera, którzy w czasach XX-lecia niezmiennie reprezentowali pogląd o jedności geografii. Najsilniejszy akcent to stanowisko znalazło w świetnym artykule A. Zierhoffera (14), w którym autor sformułował swoje zapamiętania na przyszłość geografii polskiej, tak dobrze rozbudowanej w czasach powojennych, w sposób następujący: „Widzę... wielkie zadania dla młodego pokolenia geografów. Nie zaprzestając drobiazgowych, analitycznych, powiedziałbym specjalistycznych studiów, przeciwnie — w oparciu o ich wyniki — dążyć do nowych syntez geograficznych, wciąż mając na oku, że środowisko geograficzne jest jednością i że spłot korelacji wiążących człowieka z danym środowiskiem stanowi również pewną całość, że zatem geografia tylko pod warunkiem, że jest jedna, może ów spłot rozwickłać i określić”.

Problem geografii stosowanej

Należy rozważyć sytuację naszej nauki w stosunku do poglądów na temat „geografii stosowanej”. Polscy geografowie fizyczni biorą żywy udział w pracach międzynarodowych organizacji w tym zakresie i są po części uważani za pionierów w dziedzinie geomorfologii jako części geografii stosowanej.

Kierunek ten jest słuszny i godny poparcia. Wydaje mi się, iż warto określić sobie granice naszych możliwości. Wydaje mi się, iż warto tu przytoczyć zdanie Pierre George'a (4), który ostrzega, iż geografowie są zdolni wykrywać pewne zjawiska o dużym znaczeniu praktycznym, lecz brak im możliwości opracowywania metod zaradczych, które rozwiązałyby praktyczne problemy gospodarcze. Lansowanie inżynierskiego kierunku w geografii może być niebezpieczne, gdyż nauka ta jest przede wszystkim powołana do prowadzenia badań podstawowych.

Stwierdzamy piękny rozwój prac w zakresie mapy geomorfologicznej w Polsce. Są osiągnięcia metodyczne, są poważne rozwiązania problemowe. Lecz właśnie w odniesieniu do tej mapy przeżyliśmy rozczarowania, wysuwając ją początkowo jako ważny podkład dla wielu problemów gospodarczych. Wartościowa mapa geomorfologiczna porządkuje przestrzennie genezę i wiek form. Rzecz jasna, iż nie ta mapa ma odpowiednie znaczenie praktyczne, którego domagają się planiści czy budowniczy. Ważniejsza jest odmiana tej mapy, w której wiek i mor-

fogeneza form schodzą na plan dalszy, natomiast uwypukleniu ulegają wszelkie morfograficzno-strukturalne i hydrologiczne cechy terenu. Geomorfolog, doświadczony geomorfolog, który potrafi bezbłędnie wykonać zwłaszcza pierwszy typ mapy, nie jest w stanie udzielić praktycznych wskazówek dla celów budownictwa, komunikacji, zagadnień wojskowych czy rolniczych. Chodzi tu, rzecz jasna, o wskazówki, których wartość jest regulowana odpowiedzialnością za skuteczność rady. Wypływa z tego wniosek, iż praca geomorfologa będzie praktycznie pożyteczna, o ile zostanie właściwie powiązana z wynikami badań zespołu, w którym stronę inżynierską reprezentują przedstawiciele innych nauk. Praca geografa-geomorfologa ma wartość pośrednią, jako materiał godny wykorzystania w praktyce stosowania naukowego.

Podobnie jest w wielu innych dziedzinach geografii. Każda z nich stwarza możliwości nieograniczonych, a w każdym razie nie zawsze możliwych do przewidzenia zastosowań. Czy powinniśmy wybrać owe cztery dziedziny geografii stosowanej, jak to czyni S. Leszczycki (8), a więc planistyczną, wojskową, medyczną i turystyczną? Geografia jest nauką podstawową, gdyż stwarza w różnych dziedzinach faktów przyrodniczych i społeczno-gospodarczych syntezę przestrzenną, która może stać się materiałem zastosowań. Widziałbym tu pewną analogię z matematyką, która sama w sobie nie jest nauką stosowaną, lecz stwarza wręcz nieograniczone możliwości zastosowań w rozlicznych dziedzinach wiedzy praktycznej. Metoda geograficzna, która potrafi wykrywać prawidłowości współistnienia różnych zjawisk i faktów w przestrzeni ziemskiej, znakomicie nadaje się do szerokiego zastosowania w wielu dziedzinach wiedzy i w praktyce życia.

Skala prac geograficznych

Kierunek analityczny, który przeważał w geografii XX-lecia, stworzył warunki dla preferencji w naszej pracy map o dużej skali. Wypracowano metody drobiazgowych badań w obrębie małych jednostek terytorialnych. Była to pożyteczna praca w głąb, typowy przykład badań intensywnych (z nadzieją inżynierskich zastosowań, których zresztą na ogół nie realizowano). W geografii polskiej przeważał przed wojną typ badań ekstensywnych. Sytuacja XX-lecia stworzyła warunki generalnego odwrótu od starej metody. Badacze średniego i młodego pokolenia przystąpili po wojnie do prac nadzwyczaj szczegółowych, mierząc w terenie spadki, kopiąc szurfy, badając profile glebowe, wysięki, źródła wodne, rozmieszczenie kultur rolnych itd. Wyniki prac ograniczały się z reguły do małych, cząstkowych wycinków obszaru. Tym badaniom jednakże zabrakło szerszego oddechu geograficznego.

Istnieje słuszne przekonanie, iż dokładność i szczegółowość badań, a więc skala, decyduje o wartości wyników. Należy jednakże wyraźnie odróżnić skalę zbierania materiałów od skali ujmowania wniosków. Geografia jest nauką syntetyzującą — i tylko synteza jest sprawdzianem jej wartości. Nie należy dopuszczać do wypowiedzania się o zjawiskach przestrzennych zbyt małego obszaru. Tylko większa przestrzeń stwarza możliwości wykrycia praw geograficznych.

Przez wszystkie lata powojenne geografowie pracują w urzędach planowania, geoprojektach itp. instytucjach. Zastanawiające jest ubóstwo publikacji i wniosków ogólnych z ich prac, co nie zawsze można

wytłumaczyć tylko względem na tajemnicę państwową. Wielu moich uczniów, pracowników owych instytucji, przestało być geografami, gdy zamknęli swoją działalność tylko w zbieraniu materiałów w skali dużej. Stracili poczucie wartości przestrzennej poznanych faktów.

Wynika z tego konieczność powrotu do pracy na mapach o małej skali, oczywiście nie w sensie zbierania materiałów, lecz ich generalizowania i syntetyzowania.

Zakres pracy i skala podkładu wiąże się z innym niepokojącym zjawiskiem, które znane jest w planie naszych badań geograficznych pod nazwą przyczynkowości lokalnej. Wąski temat, zacieśniony terytorialnie, z reguły daje rozwiązania dalekie od szerszej problematyki geograficznej. W planie badań geograficznych katedr uniwersyteckich, w zakresie samej tylko geografii fizycznej, istnieje ponad 200 tematów. Przeglądając je, odnosi się wrażenie, że zdrowa tendencja zmierzająca do maksymalnej szczegółowości badań, wyrugowała koncepcję geograficzną, której podstawą powinna być przestrzeń.

Synteza geograficzna, regionalizacja i środowisko geograficzne

Z tego, co powiedziano wyżej, wynika, iż synteza geograficzna musi operować przestrzenią, szerszą powierzchnią ziemską, gdyż tylko wówczas może ona spełniać zasadniczy postulat geograficzny. Przestrzeń stwarza mnogość faktów, a właśnie ich ilość decyduje o ścisłości wniosków, tzn. o ścisłości prawideł geograficznych. Wyróżnianie obszarów o wspólnych cechach, a więc regionów i wytyczanie ich granic, jest najważniejszym celem geografii. Metoda regionalizacji jest naczelną metodą naszej nauki.

Geograf nie powinien ograniczać swoich prac do małych obszarów, nie powinien również zamykać swoich wysiłków badawczych w jednostronnej analizie terenu. Jedno i drugie, przestrzennie lub problemowo, zawęża cel geograficzny.

Geograficzne prace XX-lecia są nazbyt często obarczone właśnie ową jednostronnością problemową, która obok przyczynkowości terenowej powoduje znamienne rozproszenie tematyki. Jeśli ktoś jest geografem fizycznym, nie powinien zamykać swoich prac w postaci jednej mapy, np. geomorfologicznej czy hydrograficznej. Badanie regionu, bo do tego powinniśmy zmierzać, kończymy zazwyczaj mapą, której jesteśmy bezpośrednimi wykonawcami. Przerwywamy prace geograficzne w pół drogi, a rzadko się zdarza, abyśmy zbadawszy nawet wiele elementów krajobrazu (czy środowiska geograficznego) doprowadzali do syntezy regionalnej, wiążącej wyniki wszystkich badań. Z wyjątkiem J. Kondrackiego, który wytrwale stosował kompleksowe metody badań regionów geograficznych, nikt w Polsce w latach powojennych większych prac w tej dziedzinie nie wykonał.

W ciągu XX-lecia zebrano u nas ogromny materiał dla poznania środowiska geograficznego Polski. Materiał ten, opracowany tylko w zakresie wydzielonych problemów, w odniesieniu do ograniczonych i rozproszonych terenów, czeka wciąż na właściwe wykorzystanie. Książka J. Kostrowickiego *Środowisko geograficzne Polski*, aczkolwiek bardzo pożyteczna, nie jest syntezą, lecz raczej wstępem do tych prac, które by miały podsumować geograficzne badania XX-lecia. Braki, które w tym zakresie stwierdzamy, wiążą się z inną, zasadniczą wadą,

typową dla geografii naszego okresu, którą nazwalibyśmy unikaniem syntez etapowych.

Kapitał wiedzy i faktów, nagromadzony ogromną ilością prac magisterskich, doktorskich oraz prac innych, w odniesieniu do problemów czy regionów, wymaga etapowego podsumowania, gdyż w przeciwnym razie ulega zamrożeniu, przestaje być kapitałem obrotowym. Syntez etapowych nie uprawiamy, za co odpowiedzialność spada na kierowników większych instytucji geograficznych. Podsumowaniem badań może być monografia (problemu-regionu) lub syntetyczny artykuł w czasopiśmie. Jedno i drugie jest rzadkością w polskiej geografii. Ten stan rzeczy wymaga głębokiego rozważania sprawy i dobrej inicjatywy, popartej przykładami. To jest ważne i nie cierpiące zwłoki zadanie geografii polskiej.

Geografia regionalna

Wiele na ten temat napisano ostatnio w literaturze radzieckiej, stwierdzając, iż — w odróżnieniu od geografii państw kapitalistycznych — geografia radziecka zarzuciła kierunek regionalistyczny. Zresztą w krajach zachodnich nie jest pod tym względem najlepiej, czego dowodem są krytyczne wypowiedzi S. W. Wooldridge'a, R. S. Plattha i R. Hartshorna, udostępnione geografom polskim w „Przeglądzie Zagranicznej Literatury Geograficznej” (Inst. Geografii PAN, z. 3). Sądzę, że co najmniej tyle samo zarzutów moglibyśmy wysunąć pod adresem geografii w Polsce. Pierwsze lata XX-lecia przyniosły mniej lub więcej udane koncepcje regionalnego podziału Polski. Żywo nad tym dyskutowano i dzisiaj z odległości lat możemy ocenić, w przeciwieństwie do oceny ówczesnego okresu, iż były to dyskusje bardzo pożyteczne. Jednakowoż wielka myśl podręcznika akademickiego Polski nie została zrealizowana.

Gdy przedział między geografiami fizyczną i ekonomiczną rysował się coraz ostrzej, zanikła nadzieja na pełne geograficzne opracowanie Polski czy jej regionów. Nikt nie miał odwagi podjęcia się prac, w których musiałyby być sam wykonawcą zadań w obu dziedzinach geografii — a o zespołowe działanie było coraz trudniej.

Integracyjny nurt w geografii polskiej powinien spowodować zdecydowaną zmianę w tej dziedzinie. Prace z geografii regionalnej powinny wrócić do instytutów geograficznych (J. Barbag, 1). Chodzi tu o regionalizację szeroko pojętą, a więc o studia regionalne i podziały regionalne, zarówno w odniesieniu do Polski, jak też świata. Byłoby bardzo pożyteczne, aby w każdym ośrodku geograficznym wzbudzić ambicje i wysunąć myśl opracowania nowoczesnej monografii geograficznej większych obszarów naturalnych lub jednostek administracyjnych Polski.

Zajmujemy się zwyczajnie wybranymi regionami kraju, na które została zwrócona nasza uwaga, oraz znaczeniem tych regionów w aktualnej polityce inwestycyjnej państwa (np. dziewięć regionów planu 1960—1965). Badania geograficzne rozpoczynają się wówczas, gdy jest już gotowy plan gospodarczego rozwoju danego obszaru, a przemysł i górnictwo realizuje wcześniej wysunięte zadania. Nasze rozpoznanie geograficzne jest najczęściej spóźnione, powinno ono bowiem wyprzedzać plany gospodarcze. Należałoby przygotować wstępną charaktery-

stykę środowiska geograficznego całego terytorium państwa polskiego i wydzielić różnego rzędu jednostki regionalne. Sygnał gospodarczego opanowania regionu (spowodowany np. wykryciem złóż kopalnych), chociaż będzie przekazany późno, spotka się z szybką odpowiedzią geografów. Dobrze zorganizowane studia z geografii regionalnej kraju spełnią więc rolę badań podstawowych.

Zenujące jest ubóstwo studiów regionalnych obszarów poza Polską. Państwowe Wydawnictwo Naukowe wydało dotychczas dwie monografie geograficzne, pisane przez geografów (Alpy, Czechosłowacja), a sytuację ratuje wydawana obecnie *Geografia Powszechna*, za co zarówno organizatorom, jak też wydawcom należy się uznanie. Nie jest to jednakże wszystko i nie wyrównuje to braków i błędów, które w tej mierze popełniono. Faktem jest, iż w ciągu 18 lat, w warunkach, w których bez trudu można było znaleźć wydawcę, gdy wielu polskich geografów odbywało wielkie podróże zagraniczne, istniały wszelkie podstawy, aby nasycić naszą literaturę geograficzną podręcznikami geografii regionalnej — tak mało niestety zrobiono. Stan ten stwarza ogromne trudności nie tylko w geografii, w zakresie nauki i dydaktyki, lecz szkodliwie rzutuje on na inne dziedziny nauki i życia. Gruntownej wiedzy o krajach obcych domagają się politycy, wojskowi, działacze gospodarczy — a tego dostarczyć im mogą i powinni przede wszystkim geografowie. Niestety, nie zapowiada się poprawa sytuacji w najbliższych latach. W planie PWN jest zgłoszonych zaledwie kilka pozycji, przy niewielkim zresztą udziale geografów.

Zagadnienie badań stacjonarnych

Dla zrozumienia dynamizmu rozwojowego zjawisk geograficznych, badania w zakresie geografii regionalnej powinny być wsparte badaniami z dziedziny geografii ogólnej lub systematycznej. Największe znaczenie mają tu studia nad czynnikami i procesami geograficznymi. Chodzi o uchwycenie szybkości zmian dokonujących się w środowisku geograficznym — a więc zmian rzeźby, hydrologii, klimatu, a także zmian spowodowanych działalnością człowieka, a zmierzających do przeobrażenia środowiska. Zjawiska geograficzne mają dwie składowe — przestrzenną i czasową, co wyraża się ich statycznym i dynamicznym obliczem.

Osiągnięcia geografii XX-lecia są w tej dziedzinie godne uwagi. Istnieje pełne zrozumienie badań historycznych w różnych dziedzinach geografii — potrzeba wyjaśnienia genezy rzeźby, w oparciu o przeszłość krajobrazu, historii osadnictwa, gospodarki itp. Nową metodą badań dynamiki rozwojowej faktów geograficznych, która jeszcze nie zdobyła sobie u nas pełnego prawa obywatelstwa, jest metoda eksperymentalna. Jej rzeczą jest badanie nasilenia aktualnych procesów. Metoda ta ma wielkie znaczenie, gdyż pozwala na ilościowe określenie procesów, działających w środowisku geograficznym.

Badania procesów, kształtujących np. rzeźbę terenu, powinny być prowadzone w stacjach eksperymentalnych. Wymagają one opanowania niezbędnych wiadomości technicznych, wymagają przede wszystkim wytrwałości, gdyż ich wynik musi być oparty na serii co najmniej kilkuletnich obserwacji. Jednorazowy pomiar skutków działania wiosennych wód roztopowych nie jest tym, po czym należałoby oczekiwać

rozwiązania problemu. Na przestrzeni ostatnich lat śledzimy ogromny postęp w tej dziedzinie, prawie wszystkie ośrodki geograficzne mają w planie badania stacjonarne procesów środowiska. Niektóre z tych ośrodków zrealizowały, przynajmniej częściowo, swój program. Są stacje w Karpatach i Sudetach, chociaż skromnie wyposażone, niemniej stanowiące w naszych warunkach dobry początek. Z uznaniem należy ocenić pracę katedry geografii fizycznej w Lublinie, która „sposobem gospodarczym”, małym nakładem kosztów, wybudowała stację i stworzyła sobie bazę badawczą w dolinie Sanu w Bieszczadach. Procesy denudacji są badane równolegle ze studium mikroklimatu (Szrenica w Karkonoszach, Wojcieszów w Górach Kaczawskich), co daje dobre wyniki. Geografowie nawiązali współpracę z rolnikami, melioratorami i gleboznawcami w badaniach erozji gleb.

Czy sytuacja geograficznych badań stacjonarnych jest zadowalająca? Mimo poważnych osiągnięć w tej dziedzinie, trzeba stwierdzić, iż jesteśmy dalecy od tego, co należałoby jeszcze zrobić. Ilość stacji jest stanowczo za mała. Nie posiadają one odpowiedniej ilości pracowników, ich wyposażenie jest skromne. Powinniśmy wzorować się na przykładzie niektórych stacji Związku Radzieckiego, które otoczone są szczególną opieką Instytutu Geografii Akademii Nauk. Wydaje się, że odpowiednia instytucja w naszym kraju nie okazuje właściwego poparcia dla tego typu badań. Otwarcie należy sobie powiedzieć, iż są to badania kosztowne, a właściwych funduszy na ich pokrycie nie znajdziemy, jeśli nie udowodnimy znaczenia tych badań dla potrzeb gospodarki narodowej, przede wszystkim dla rolnictwa. Instytucje rolnicze prowadzą badania stacjonarne procesów erozji gleb co najmniej w siedmiu stacjach na terenie kraju. Wiadomą jest rzeczą, iż mimo dobrego wyposażenia wyniki tych badań nie wszędzie dały godne uznania rezultaty. Brak znajomości i wycucia w zakresie naturalnych procesów erozji doprowadziły do takiej organizacji badań, w których czynnik naturalny ustąpił na plan drugi.

Wynika z tego, iż geografowie niezależnie od rolników powinni złożyć ofertę stacjonarnych badań procesów erozji w różnych obszarach kraju. Równocześnie z badaniem dynamiki procesów należałoby prowadzić systematyczne kartowanie skutków erozji tak, jak to czynią geografowie Niemieckiej Republiki Federalnej. Intensyfikacja rolnictwa w Polsce, zapowiadana w nowym planie gospodarki państwa, sprzyja wysunięciu takich właśnie postulatów. Oprócz wzmocnienia trzech istniejących stacji Instytutu Geografii PAN należałoby pomyśleć o zorganizowaniu nowych stacji, najlepiej w oparciu o ośrodki uniwersyteckie. Stacje takie mogłyby rozwiązać również problem właściwych praktyk geograficznych dla studentów.

Uwagi końcowe

Przedstawiając powyższe tezy do dyskusji, wyrażam nadzieję, że wspólne rozważanie sytuacji w dziedzinie geografii w Polsce przyczyni się do wysunięcia wniosków, które przede wszystkim poprawiłyby stan organizacyjny naszej nauki. Należy stworzyć takie warunki, w których moglibyśmy lepiej aniżeli dotychczas włączyć się w ogólnopolski plan badań naukowych, określonych potrzebami gospodarki narodowej. Niełatwo mierzyć stopień realizacji planu w nauce, łatwiej

to uczynić w produkcji, niemniej istnieje poważna obawa, że nakreślone zadania w planie pięcioletnim nie zostaną wykonane tak, jak tego życzą sobie autorzy planu.

W ostatnich latach zaznaczyła się pewna rozbieżność między pracą geografów w Polskiej Akademii Nauk i tych, którzy podlegają Ministerstwu Szkolnictwa Wzwyższego. W tej dziedzinie należy oczekiwać poprawy.

Pożądane byłoby wzmocnienie geograficzne ośrodków uniwersyteckich, przy pełnym uszanowaniu ich samodzielności, swobody metodycznej i tematycznej. System organizacyjny Instytutu Geografii PAN powinien być lepiej powiązany z geografiami uniwersytecką — należy uwzględnić dynamizm owych środków, ich liczebność kadrową i możliwości twórcze. W tym wypadku polityka dekoncentracji jest jak najbardziej wskazana.

Natomiast w zakresie problemowym należy doprowadzić do większej aniżeli dotychczas koncentracji. Można to uczynić przez stworzenie płaszczyzny porozumienia ośrodków geografii, w czym Instytut Geografii powinien odegrać rolę najważniejszą, nie bacząc na przynależność akademicką czy resortową komórek badawczych. Częste konferencje problemowe, dyskusje przy udziale kierowników prac, profesorów, docentów byłyby bardzo pożądane. Od kilku lat odczuwa się brak wymiany myśli wśród tych, którzy nadają kierunek rozwoju geografii w Polsce. Rozwoju tego nie można oprzeć tylko na corocznych konferencjach wykonawców mapy geomorfologicznej i hydrograficznej, młodych pracowników mających wytyczony temat, określone metody, a przy tym często małe doświadczenie.

Należy wzmocnić znaczenie Polskiego Towarzystwa Geograficznego, tej tak zasłużonej dla polskiej geografii organizacji.

Ważna jest poprawa sytuacji psychologicznej wśród geografów, w duchu prawdziwego koleżeństwa i wzajemnego zaufania, co przyczyni się do osiągnięcia lepszej koordynacji w zakresie badań i pogłębienia ich problematyki.

LITERATURA

- (1) Barbag J. *Przedmiot i zadania geografii regionalnej*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXXI, z. 3—4, 1959, s. 496—515.
- (2) Boesch H. *USA — Opanowanie kontynentu*. Warszawa 1961. PWN.
- (3) Boesch H. *Zur Stellung der modernen Geographie*. „Geographica Helvetica”, t. XVII, 1962.
- (4) George P. *Existe-t-il une géographie appliquée?* „Annales de Géographie” vol. LXX. 380, 1961.
- (5) Gierasimow J., Grigoriew A., Dawitaja F., Awsiuk G., Kalesnik S., Budyko M. *Fiziczeskaja geografijskaja w sistiemie nauk*. „Wiesticznik Akademii Nauk SSSR” nr 10, 1963.
- (6) Isaczenko A. *Osnownyje principy fiziko-geograficzeskowo rajonirowanija i woprosy postrojenija taksonomiczeskoj sistiemy*. „Ucz. Zap. Leningr. Gos. Uniwier.” nr 3 i 7, 1962.
- (7) Kostrowicki J. *Środowisko geograficzne Polski*. Warszawa 1961. PWN.
- (8) Leszczycki S. *Dorobek geografii polskiej oraz drogi jej rozwoju w Polsce Ludowej*. „Przegląd Geograficzny” t. XXVI, z. 3, 1954.
- (9) Leszczycki S. *Geografia stosowana czy zastosowanie badań geograficznych dla celów praktycznych*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXXIV, z. 1, 1962.

(10) Markow K. *Obszczaja fizyczna geografija*. „Sowietskaja Geografija”, Moskwa 1963.

(11) Neef E. *Die Stellung der Landschaftsökologie in der physischen Geographie*. „Geographische Berichte”, Moskwa 1962.

(12) Sauszkin J. *Pierspiektivy razwitija sowietskoj geografii*. „Sowietskaja Geografija”. Moskwa 1963.

(13) Troll C. *Die tropischen Gebirge. Ihre dreidimensionale klimatische und pflanzengeographische Zonierung*. „Bonn. Geogr. Abhandl.” 1959.

(14) Zierhoffer A. *O jedności geografii*. „Czasopismo Geograficzne”, t. XXXIII, 1962.

АЛЬФРЕД ЯН

СОСТОЯНИЕ ГЕОГРАФИИ В ПОЛЬШЕ

Автор дает обзор достижений и недостатков польской географии в течение двадцатилетия (1944—1964). Возникновение сильных географических центров при университетах, в первую очередь — образование Института географии Польской Академии Наук, дало прочное основание развитию наук. Автор высказывается в пользу интеграции географии в Польше, так как он видит возможность установления более тесной взаимосвязи между физической и экономической географией в области районных исследований. Развитие страноведения — это один из главных постулатов настоящей статьи.

Автор критически относится к попыткам слишком широкого подхода к географии как к науке прикладного значения — он высказывается за дальнейшее ведение работ в области основных карт, т.е. геоморфологической и гидрографической. Одновременно автор считает, что необходимо стремиться также к использованию карт, заключающих в себе все физические элементы географической среды (комплексное картирование). Ввиду узкой специализации в различных областях географических наук, что дало, между прочим, хорошие результаты (например перигляциональные исследования), необходима интеграция исследований в области физической географии.

В отношении предыдущего периода, в котором использовались карты только крупного масштаба, необходимо приложить больше усилий к географическим разработкам на картах малого масштаба, так как только таким образом можно будет получить географический синтез страны или ее отдельных районов. Географы располагают огромным материалом, но типичным явлением двадцатилетия является отсутствие географического синтеза.

Автор высказывается также за усиление исследований в области современных географических процессов (главным образом геоморфологических). Он предлагает также увеличить количество географических станций и усилить экспериментальные как полевые, так и лабораторные исследования.

Успехи послевоенной географии в Польше огромны, — констатирует автор. Эти географические исследования прекрасно связаны с программой Международного Географического союза. Тем не менее, подводя итоги достижений двадцатилетия, автор приходит к убеждению о необходимости пересмотра некоторых исследовательских направлений и методов. Предложениями по этим вопросам заканчивается главная тема статьи.

ALFRED JAHN

STATE OF GEOGRAPHY IN POLAND

The author sums up achievements and shortcomings of Polish geography over the twenty year period (1944—1964). A sound basis for development of geography was provided with the establishment of strong centres at universities

and, first of all, with the setting up of the Institute of Geography of the Polish Academy of Sciences. The author says he is for integration of geography in Poland. He sees a possibility of a closer association between physical and economic geography in the field of regional studies in a broad sense. Expansion of regional geography in Poland is one of the top postulates of the article.

The author is critical of the attempts to approach geography in a narrow way, as an applied science. He further makes a plea for continuation of work on the basic maps: geomorphological and hydrographical. He is of the opinion, however, that maps which would include all physical elements of geographical environment should be prepared too. With the extensive fragmentation of geography into narrow specialised fields, which, as a matter of fact, yielded some excellent results (as for instance in periglacial studies) it seems necessary to work for integration of research in the field of physical geography.

Unlike in the previous periods when only large scale maps were used more attention should be paid to geographical studies on the basis of small scale maps. The author argues that only in that case will it be possible to arrive at a geographical synthesis of the country or its particular regions. The geographers have extensive materials available but among the typical phenomena of the past twenty years had been a shortage of geographical syntheses.

The author puts a strong case for the extension of research into the contemporary geographical processes (geomorphological one first of all). He insists on setting up more geographical stations and carrying out experimental field and laboratory studies.

The attainments of the post-war geography in Poland are remarkable — says the author. There is also a direct link between those geographical studies and the programme of the International Geographical Union. Never-the-less, when summing up the results scored over the twenty year period one arrives at a conclusion that it is necessary to revise at least some research trends and methods. Those postulates are what the article sought to underline.

Translated by *Henryk Pać*.

JERZY KONDRACKI

Rola społeczna Polskiego Towarzystwa Geograficznego

Social Role of the Polish Geographical Society

Zarys treści. Autor omawia działalność Polskiego Towarzystwa Geograficznego w latach 1945—1963, podkreślając jego rolę w aktywizowaniu życia naukowego w ośrodkach prowincjonalnych, zwłaszcza pozauniwersyteckich, w wymianie myśli naukowej, popularyzacji geografii oraz rozwijaniu międzynarodowych kontaktów naukowych, rozpatruje też działalność wydawniczą Towarzystwa. Rola Towarzystwa wynika również z faktu, że reprezentuje ono czynnik opinii społecznej w sprawach rozwoju geografii, nauczania geografii w szkole oraz pozycji geografa wśród innych zawodów.

Powstałe w ostatnim roku I wojny światowej Polskie Towarzystwo Geograficzne, które w r. 1968 będzie obchodzić 50-lecie istnienia, spełniało w ciągu swej historii dość różną rolę społeczną.

Nie jest obecnie naszym celem omawianie jego dziejów, czego już zresztą kilkakrotnie dokonywano¹, niemniej trzeba podkreślić, że w okresie międzywojennym jego rola była ograniczona.

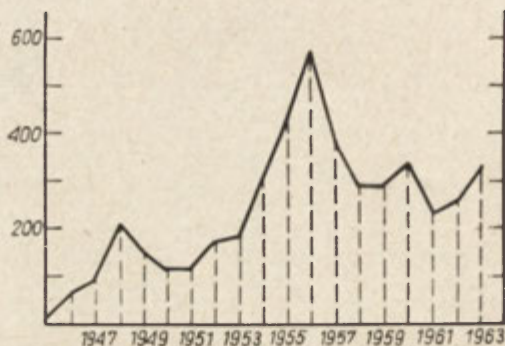
Nie było ono jedynym naukowym towarzystwem geograficznym w Polsce, nie spełniało też funkcji narodowego towarzystwa geograficznego, skupiającego szerokie rzesze miłośników geografii, ani nie stało się zawodowym zrzeszeniem geografów. Wpłynęły na to m. in. separatyzmy dzielnicowe, różne względy subiektywne oraz brak zainteresowania i aktywnej pomocy ze strony władz państwowych. Mimo to Polskie Towarzystwo Geograficzne odgrywało poważną rolę w ówczesnym ruchu naukowym przez organizowanie stojących na wysokim poziomie zebrań naukowych, publikowanie najpoważniejszego polskiego czasopisma geograficznego, tj. „Przeglądu Geograficznego”, jak również informacyjnego miesięcznika Oddziału Krakowskiego „Wiadomości Geograficzne”, wreszcie przez zorganizowanie dzięki wymianie publikacji i darów cennych zbiorów bibliotecznych, które częściowo ocalały i stały się podwaliną biblioteki Instytutu Geografii PAN.

W czasie okupacji Towarzystwo formalnie nie działało, ale jego członkowie w Warszawie i Krakowie zbierali się od czasu do czasu

¹ Por. S. Lenczewicz: *Dziesięciolecie Polskiego Towarzystwa Geograficznego*. „Wszechświat”, 1928, nr 8; S. Srokowski: *Przemówienie na otwarciu Zjazdu PTG z okazji 30-tolecia istnienia Towarzystwa*. „Przegląd Geograficzny”, XXII, 1950; S. Leszczycki, M. I. Mileska, *Sprawozdanie z działalności PTG w latach 1945—1954*. „Przegląd Geograficzny”, XXVI, 1954; R. Galon: *40-lecie Polskiego Towarzystwa Geograficznego*. „Czasop. Geogr.” XXX, 1959; J. Kondracki: *Historia i działalność Polskiego Towarzystwa Geogr.* „Nauka Polska”, IX, nr 3, 1961.

na zebrania naukowe. Po oficjalnym podjęciu działalności w dniu 6 maja 1945 roku rozwój Towarzystwa w nowych warunkach społecznych i politycznych nastąpił z dużą intensywnością.

Liczba członków, która w latach międzywojennych zmieniała się od stu kilkudziesięciu (w pierwszych latach) do czterystu kilkudziesięciu i tylko w latach 1925 i 1926 przekroczyła liczbę 500, już w r. 1947 wzrosła do ponad 1000, a w r. 1948 — do ponad 2000 (ryc. 1).

Ryc. 1. Zmiany ilości członków w okresie XX-lecia

W ostatnim X-leciu ilość członków ulegała pewnym wahaniom powyżej lub poniżej tej liczby, ale w zasadzie ustabilizowała się w tej wysokości, osiągając maksimum w r. 1956 (2368 członków). Członkowie Towarzystwa skupiają się obecnie w 15 oddziałach terenowych i 14 podległych im kołach (wobec maksymalnie 3—4 oddziałów w okresie międzywojennym).

Powojenna historia Polskiego Towarzystwa Geograficznego rozpada się na dwa okresy: do końca r. 1953, kiedy powstał Instytut Geografii PAN i Towarzystwo przekazało mu większą część swojego majątku oraz całą działalność naukową, i od r. 1954, gdy działalność Towarzystwa została początkowo ograniczona głównie do popularyzacji geografii i zagadnień geografii szkolnej, ale stopniowo zaczęła się rozszerzać, a Towarzystwo zaczęło powoli odzyskiwać znaczenie w życiu naukowym Kraju.

Sprawozdanie z działalności w pierwszym powojennym X-leciu było opublikowane w „Przeglądzie Geograficznym” w r. 1954². Można tu tylko przypomnieć, że rola Towarzystwa w tym okresie zmieniała się zgodnie z burzliwymi przemianami społeczeństwa polskiego.

Początkowo nawiązano do przedwojennej tradycji skupienia osób zainteresowanych rozwojem geografii i nauk pokrewnych, stawiając sobie jednak od razu za cel zjednoczenie organizacyjne wszystkich ośrodków. Formalnie doszło do tego na I ogólnopolskim zjeździe geograficznym we Wrocławiu w dniach 9—13 czerwca 1946 r. W tych pierwszych dwu powojennych latach powstawały kolejno coraz to nowe oddziały Towarzystwa w poszczególnych ośrodkach uniwersyteckich i niektórych innych miast: w maju 1945 w Warszawie, w czerwcu

² T. XXVI, 1954, z. 3, s. 123—143.

1945 w Krakowie i Lublinie, w styczniu 1946 we Wrocławiu, w maju 1946 w Łodzi, a następnie w Poznaniu (X.1946), Gdańsku (IV.1947), Szczecinie (III.1947), Toruniu (VII.1947) i Częstochowie (IX.1947), tak że w r. 1947 Towarzystwo liczyło już 10 oddziałów i 1101 członków. Dalsze oddziały powstały w latach następnych (Katowice 1948, Olsztyn 1955, Rzeszów 1955, Radom, 1960, Opole 1963).

Pierwszy okres działalności Towarzystwa (według słów cytowanego sprawozdania z r. 1954) charakteryzowała żywiołowość przy pewnym braku planowości i koordynacji.

Podkreślić należy jednak włączenie się Towarzystwa w obronę interesów politycznych Polski Ludowej przez propagowanie w odczytach znaczenia Ziem Zachodnich i Północnych. Zdawano sobie również sprawę, że geografowie mogą się dobrze przysłużyć sprawie odbudowy kraju i dyskutowano najważniejsze sposoby rozwiązywania aktualnych problemów z zakresu geografii stosowanej.

W okresie od I zjazdu we Wrocławiu do IV ogólnopolskiego zjazdu w Gdańsku (1949) działalność Towarzystwa znacznie się wzmogła.

W okresie tym została zapoczątkowana koordynacja badań naukowych, czemu służyły robocze konferencje naukowe, a corocznie organizowano zjazdy ogólnopolskie, poświęcone głównie problematyce Ziem Odzyskanych. Towarzystwo przyczyniło się również do wydania *Małego Atlasu Polski*, który po raz pierwszy przedstawił wybrane problemy geograficzne Kraju w zmienionych po wojnie granicach i został rozesłany do ważniejszych ośrodków naukowych za granicą, spełniając poważną rolę propagandową. Akcji popularyzacyjnej służył miesięcznik „Poznaj Świat”, wydawany w Krakowie w latach 1948—1950. Towarzystwo współuczestniczyło wreszcie w uruchomieniu czasopisma „Geografia w Szkole”.

IV ogólnopolski zjazd geograficzny w Gdańsku zapoczątkował przebudowę metodologiczną geografii polskiej w oparciu o filozofię marksistowską. Temu celowi służyło m. in. nieco później (od r. 1952) wydawnictwo powielanego biuletynu pt. „Przegląd Radzieckiej Literatury Geograficznej” oraz szereg konferencji metodologicznych w zakresie poszczególnych dyscyplin geograficznych. Akcja wydawnicza Towarzystwa w r. 1953 obejmowała publikację 2 kwartalników naukowych („Przegląd Geograficzny”, „Czasopismo Geograficzne”) oraz 2 powielanych biuletynów („Biuletyn PTG”, zawierający różne dane dokumentacyjne oraz „Przegląd Radzieckiej Literatury Geograficznej”). Przygotowania do I Kongresu Nauki Polskiej, w których Towarzystwo wzięło aktywny udział, a następnie prace nad organizacją Instytutu Geografii PAN spowodowały zaniechanie zwoływania dorocznych zjazdów ogólnopolskich. Ogólny nacisk w działalności Towarzystwa, którego przewodniczącym był w tym czasie prof. Stanisław Leszczycki, został położony na prace organizacyjne i naukowe, natomiast pewnemu zaniedbaniu uległy sprawy popularyzacji nauki i geografii szkolnej. Wyraziło się to spadkiem liczby członków, z których tylko część znajdowała w Towarzystwie odpowiednie dla siebie możliwości zaspokojenia zainteresowań.

Powstanie Polskiej Akademii Nauk, utworzenie przy niej Instytutu Geografii i ustąpienie prof. Stanisława Leszczyckiego ze stanowiska przewodniczącego (15.XII.1953), przekazanie biblioteki, wydawnictw

(z wyjątkiem „Czasopisma Geograficznego”), aparatury naukowej i sprzętu nowemu Instytutowi, zakończyło ten ważny w dziejach Towarzystwa okres, kiedy było ono centralną organizacją, skupiającą wszystkie ogólnopolskie sprawy geograficzne, wyróżniając się wśród innych towarzystw naukowych inicjatywą i aktywnością.

W roku 1954 doszedł do skutku po 5-letniej przerwie V ogólnopolski zjazd geograficzny w Lublinie, który pod względem organizacyjnym wypadł bardzo dobrze, był jednak głównie podsumowaniem dorobku minionego okresu. Rola Towarzystwa wydawała się ograniczona do zagadnień popularyzacji geografii i obrony interesów geografii na terenie szkolnictwa podstawowego i średniego.

W zakresie popularyzacji postanowiono wzmóc akcję odczytową, poza terenem Towarzystwa, organizować wieczory filmów geograficznych, a przede wszystkim wznowić wydawanie popularno-naukowego miesięcznika „Poznaj Świat” w ulepszonej wersji i w większym nakładzie, oddając go w ręce nowego zespołu redakcyjnego, złożonego z geografów i publicystów warszawskich. Pierwszy numer tego magazynu udało się uruchomić w grudniu 1955 r., a w ciągu kilku lat okazał się on dużym sukcesem wydawniczym i propagandowym. Już po roku nakład osiągnął 75 500 egzemplarzy, a od 1.I.1964 r., mimo ograniczeń w zaopatrzeniu w papier, doszedł do 120 000 egzemplarzy miesięcznie. Magazyn ten wznowiony staraniem Zarządu Głównego i firmowany przez PTG, podlegał początkowo Polskiej Akademii Nauk, która wszystkie publikacje towarzystw naukowych zlecała Państwowemu Wydawnictwu Naukowemu; od r. 1960 jednak, w związku z ogólną decentralizacją wydawnictw, oddano go Polskiemu Towarzystwu Geograficznemu, przy czym realizatorem technicznym pozostało nadal Państwowe Wydawnictwo Naukowe, które po potrąceniu kosztów i narzutów przekazuje dochód na rzecz Towarzystwa. Wpływy te zastąpiły dawne dotacje Polskiej Akademii Nauk, tak że Towarzystwo w zakresie finansowym jest samowystarczalne.

Po zjeździe lubelskim odbyły się w odstępie 4-letnim dwa dalsze zjazdy ogólnopolskie: VI w r. 1958 w Krakowie i Zakopanem, po raz pierwszy z udziałem zaproszonych gości zagranicznych z krajów sąsiedzkich (tj. z ZSRR, Czechosłowacji i NRD) oraz VII w r. 1962 w Gdańsku, który zorganizowano pod hasłem zastosowania nauk geograficznych dla potrzeb praktycznych. Zjazd ten wrócił również do tradycji zjazdów z pierwszych lat powojennych, kiedy na posiedzeniach sekcyjnych członkowie mieli możliwość zgłaszania referatów i komunikatów naukowych.

Wreszcie VIII zjazd, mający być podsumowaniem osiągnięć XX-lecia (ze szczególnym uwzględnieniem lat 1954—1963), został zwołany ponownie do Lublina.

W działalności Towarzystwa po r. 1954 należy podkreślić następujące momenty:

- 1) popieranie działalności naukowej przez wydawanie kwartalnika naukowego „Czasopismo Geograficzne” i wydawnictw książkowych, przyznawanie nagród, ustanowienie medalu, nadawanie godności członka honorowego itp.,

- 2) aktywizowanie geograficznego życia naukowego w ośrodkach prowincjonalnych, zwłaszcza pozauniwersyteckich, przez organizowanie

konferencji i zjazdów regionalnych ze szczególnym uwzględnieniem Ziemi Zachodnich i Północnych,

3) wymiana myśli naukowej przez organizowanie zebrań z referatami zarówno miejscowych pracowników naukowych, jak i zaproszonych gości z innych ośrodków,

4) popularyzowanie wiedzy geograficznej przez organizowanie odczytów popularnych i filmów geograficznych zarówno w siedzibach oddziałów, jak i na zewnątrz, a przede wszystkim przez wydawanie magazynu „Poznaj Świat”,

5) czuwanie nad sytuacją geografii w szkole przez udział członków Zarządu w komisjach programowych, ocenę pomocy szkolnych, ocenę programów i podręczników na zebraniach oddziałów, interwencją u władz szkolnych itp.,

6) pomoc nauczycielom geografii — członkom Towarzystwa — przez organizowanie kursów wakacyjnych i wycieczek naukowych, pogłębiających wiedzę geograficzną,

7) rozwijanie międzynarodowych kontaktów naukowych przez organizowanie zbiorowych wyjazdów zagranicznych, udział delegatów w zjazdach innych towarzystw geograficznych i zapraszanie gości zagranicznych na własne zjazdy.

Zadania te realizowane są zgodnie ze statutem przez funkcjonujące w Zarządzie Głównym 3 wydziały specjalne: spraw naukowych (punkty 1—3), popularyzacji (punkt 4) i geografii szkolnej (punkty 5—6).

Jak z podanych faktów wynika, rola Towarzystwa zmieniła się w ostatnim X-leciu w ten sposób, że straciło ono funkcję centralnej organizacji naukowej geografów polskich, przejętą przez organa nowo powstałej Akademii Nauk, zaakcentowana została natomiast jego funkcja społeczna. Towarzystwo przestało zatem koordynować i subwencjonować badania naukowe, prowadzić stacje naukowe itp., rozwinęło za to szerzej akcję popularyzacyjną, zwróciło większą uwagę na sprawy związane z nauczaniem geografii, nie rezygnując jednak ze swej roli reprezentacji ogółu aktywnych geografów polskich, z publikowania prac naukowych i organizowania naukowych zjazdów, konferencji i odczytów.

Działalność wydawnicza Towarzystwa w okresie powojennym wyraża się liczbą opublikowanych około 1420 arkuszy drukarskich. Do r. 1954 wydano około 600 arkuszy (w tym około 100 systemem powielaczowym), a resztę, tj. około 800 arkuszy w X-leciu 1954—1963. Liczba ta zasługuje na podkreślenie, ponieważ wykazuje ona w stosunku do okresu 1945—1953 wzrost o 30% pomimo oddania 3 wydawnictw periodycznych Instytutowi Geografii PAN i zaprzestania oficjalnej współpracy z czasopismem „Geografia w Szkole”. Złożyła się na to pokaźna objętość roczników „Poznaj Świat”, wzrost objętości „Czasopisma Geograficznego” oraz opublikowanie ponad 200 arkuszy wydawnictw książkowych, a przede wszystkim 4 tomów *Pism wybranych* E. Romera.

Publikacje firmowane przez Towarzystwo mają różny charakter. Oprócz kwartalnika naukowego, który otrzymują wszyscy opłacający składki członkowskie, a przedstawiającego drugi (obok „Przeglądu Geograficznego”) poważny organ geografii polskiej, kierowany bez zmian przez wielce zasłużonego redaktora naczelnego w osobie prof. Juliana C z y ż e w s k i e g o i jego współpracowników z prof. A. J a h n e m na

czyle, publikowany jest w masowym nakładzie popularny magazyn geograficzny, którego zespół redakcyjny pod kierunkiem doc. S. Berzowskiego wykazał umiejętność i talent w uformowaniu i utrzymywaniu właściwego profilu tego wydawnictwa, stanowiącego narzędzie oddziaływania na szerokie rzesze miłośników geografii. Pisma E. Romera zostały pięknie wydane przez PWN pod redakcją prof. A. Zierhoffer'a oraz Komitetu, powołanego przez Towarzystwo i stanowią trwały pomnik dla tego wielkiego geografa. Cennymi pozycjami są również pochodzące z konferencji naukowych materiały dotyczące wydm śródłądowych Polski, opublikowane pod redakcją prof. R. Galona, oraz zbiór artykułów o Waławie Nałkowskim wraz z kompletną bibliografią uczonego, wydane pod redakcją prof. B. Olszewicza.

Do roku 1939 Polskie Towarzystwo Geograficzne obdarzyło godnością członka honorowego 8 uczonych, z których żaden już nie żyje (E. Romer, H. Arctowski, B. Dybowski, J. Cvić, V. Švambera, W. Massalski, J. Szokalski, K. Bohdanowicz).

Od r. 1946 na członków honorowych zostali powołani: 1) L. S. Berg (1946), 2) Ch. Arden-Close (1946), 3) I. Bowman (1946), 4) A. B. Dobrowolski (1948), 5) S. Srokowski (1950), 6) S. Leszczycycki (1954), 7) M. Barański (1954), 8) S. Kalesnik (1954), 9) I. Gierasimow (1955), 10) J. Czyżewski (1955), 11) B. Bulla (1955), 12) J. Kunský (1955), 13) K. Markow (1955), 14) F. Vitásek (1957), 15) B. Milojević (1957), 16) A. Zierhoffer (1957), 17) B. Olszewicz (1957), 18) W. Ahlman (1958), 19) W. Szafer (1958), 20) J. Loth (1958), 21) K. Bzowski (1958), 22) D. L. Stamp (1962), 23) G. Chabot (1962), 24) A. Beszkow (1962), 25) S. Ilešić (1963), 26) G. Wuttke (1963).

Spośród tej liczby zmarło 9 osób, tak że aktualnie Towarzystwo posiada 7 członków honorowych krajowych i 10 zagranicznych. W r. 1963 Polskie Towarzystwo Geograficzne ustaliło medal brązowy za zasługi w zakresie geografii, a w szczególności geografii polskiej. Jako pierwszemu medal został przyznany wielce zasłużonemu historykowi geografii i kartografii, członkowi-założycielowi Towarzystwa, prof. Bolesławowi Olszewiczowi.

Nagrody pieniężne nie są przyznawane w sposób systematyczny. W czasie VI ogólnopolskiego zjazdu w Krakowie wyróżniono nagrodami pieniężnymi 4 najlepsze referaty, wygłoszone przez czynnych nauczycieli, a mianowicie przyznano 2 nagrody po 1 000 zł (S. Kopczyński z Grudziądza i M. Jeśmian z Opola) oraz 2 nagrody po 500 zł (R. Konstankiewicz z Lublina i T. Prus-Wiśniewski z Krakowa). W r. 1962 przyznano nagrodę w sumie 10 000 zł G. Wuttkemu z okazji jubileuszu 50-lecia działalności.

Aktywizowaniu życia naukowego w ośrodkach prowincjonalnych, a zwłaszcza pozauniwersyteckich, w latach 1954—1963 służyły przede wszystkim zjazdy regionalne i ogólnopolskie; wiele z nich miało przygotowane i opublikowane przewodniki, streszczenia referatów lub inne materiały pomocnicze. Były to następujące imprezy:

1954 — Konferencja klimatologiczna we Wrocławiu

Konferencja wydmowa w Toruniu

V ogólnopolski zjazd geograficzny w Lublinie

1955 — Zjazd regionalny w Katowicach

1956 — Zjazd regionalny w Rzeszowie

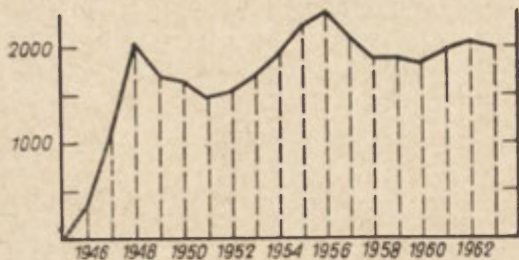
- 1957 — Zjazd regionalny w Olsztynie
Konferencja Wydziału Spraw Naukowych w Krakowie
- 1958 — VI Ogólnopolski zjazd geograficzny w Krakowie i Zakopanem
- 1959 — Regionalna konferencja w Opolu
Regionalna konferencja w sprawie Polesia Lubelskiego w Lublinie
Zjazd regionalny w Szczecinie
- 1960 — Zjazd regionalny w Radomiu
- 1961 — Sesja poświęcona dorobkowi naukowemu Wacława Nałkowskiego w Warszawie
Konferencja w sprawie badań krajobrazu naturalnego w Warszawie
Zjazd regionalny w Zielonej Górze
- 1962 — Konferencja w sprawie stanu klimatologii na uniwersytetach (w Warszawie)
VII ogólnopolski zjazd geograficzny w Gdańsku
- 1963 — Konferencja w sprawie hydrografii i gospodarki wodnej woj. lubelskiego (w Puławach)
Konferencja stokowa we Wrocławiu
Zjazd regionalny w Toruniu
Sesja poświęcona dorobkowi naukowemu Stanisława Nowakowskiego w Poznaniu.

Liczbowo tematyka na konferencjach i zjazdach przedstawia się następująco: problemy regionalne Polski — 10 imprez, geomorfologia — 2, klimatologia — 2, geografia fizyczna regionalna — 2, ocena dorobku wybitnych geografów — 2, podsumowanie osiągnięć geografii polskiej — 1, geografia stosowana — 2, hydrografia i gospodarka wodna — 1.

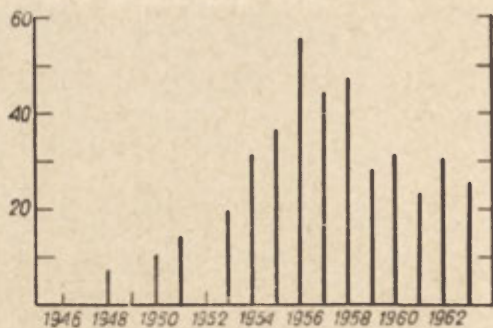
Wymiana myśli naukowej i popularyzacja geografii na zebraniach Towarzystwa w okresie ostatniego X-lecia rozwijała się korzystnie, a liczba referatów była prawie trzykrotnie większa niż w latach 1945—1953 (Ryc. 2). Według sprawozdania publikowanego w XXVI tomie „Przeglądu Geograficznego” suma odczytów naukowych popularnych i dydaktycznych wyrażała się wówczas liczbą 1103, natomiast w latach 1954—1963 przekroczyła 3 000 (nie licząc zjazdów i konferencji). Niezależnie od tego odbyło się sto kilkadziesiąt wieczorów filmowych (głównie w oddziałach: warszawskim, toruńskim, poznańskim). Ponadto oddziały zorganizowały trzysta kilkadziesiąt wycieczek naukowych, przeważnie kilkudniowych (Ryc. 3).

Zarząd Główny podjął organizację zbiorowych wyjazdów zagranicznych w r. 1959, przy czym do r. 1963 odbyło się ich 9 z ogólną liczbą 298 uczestników (z tego część brała udział w kilku wycieczkach). Organizacja tych wyjazdów była różna: wymiana bezdewizowa (2 wyjazdy do NRD), wyjazdy organizowane we własnym zakresie za uzyskane w Banku Narodowym dewizy (wycieczka do ZSRR, Czechosłowacji, Bułgarii, 1 wyjazd do NRD), wyjazdy organizowane za pośrednictwem „Orbisu” (do Sztokholmu na Międzynarodowy Kongres Geograficzny oraz do Rumunii), wreszcie wyjazd na zaproszenie geografów francuskich na seminarium polsko-francuskie.

Indywidualne wyjazdy zagraniczne były umożliwiane w ramach przydziału miejsc na wycieczki „Orbisu”, przy czym w r. 1956 wyjechało w ten sposób 25 osób, w r. 1957 — 7 osób, w roku 1958 — 41

Ryc. 2. Ilość wygłoszonych odczytów

Ryc. 3. Ilość odbytych wycieczek

osób (w tym 17 na światową wystawę w Brukseli), w r. 1961 — 3 osoby, w r. 1962 — 10 osób, czyli razem 86 osób.

Wyjazdy na konferencje i wyjazdy zagranicznych towarzystw geograficznych nie mogły być przeważnie finansowane przez Towarzystwo, które nie dysponuje własnym funduszem dewizowym. Tylko w kilku przypadkach przedstawiciele Towarzystwa wyjeżdżali na koszt strony zapraszającej czy w ramach wymiany, częściej instytucją delegującą była Polska Akademia Nauk lub Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego. Z ważniejszych imprez organizowanych przez towarzystwa zagraniczne, w których brali oficjalnie udział przedstawiciele polscy, trzeba wymienić: II Zjazd Towarzystwa Geograficznego ZSRR w r. 1955 (profesorowie: Leszczycki, Galon, Klimaszewski i Kostrowicki) oraz III Zjazd tego Towarzystwa w r. 1960 (profesorowie: Leszczycki i Kondracki), w r. 1956 zjazd z okazji 100-lecia Austriackiego Towarzystwa Geograficznego (profesorowie: Galon, Leszczycki), zjazdy Węgierskiego Towarzystwa Geograficznego w r. 1955 (profesorowie: Leszczycki, Galon oraz doc. Paszyński), w r. 1960 (prof. Krygowski, w tym wypadku na koszt PTG) oraz częściowo w r. 1962 (prof. Kondracki, jedynie na otwarciu zjazdu), zjazd asocjacji jugosłowiańskich towarzystw geograficznych w r. 1961 (prof. Kondracki), zjazdy i konferencje organizowane przez Towarzystwo Geograficzne NRD — w sprawie geomorfologii peryglacialnej w r. 1955 (profesorowie: Galon, Klimaszewski i Kondracki), w sprawie problemów geograficznych obszaru bałtyckiego w r. 1959 (prof. Galon), w stulecie śmierci Humboldta w r. 1958 (profesorowie: Berezowski, Galon, Klimaszewski, Kostrowicki, Olszewicz, Staszewski i Straszewicz), konferencja geomorfologiczna w Turynii w r. 1963 (prof. Walczak). Geografowie polscy brali również nieoficjalnie udział w innych imprezach różnych towarzystw geograficznych, m. in. kilkakrotnie w Czechosłowacji, jednak nie w charakterze przedstawicieli Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Do bilansu kontaktów zagranicznych Towarzystwa nie wliczamy międzynarodowych kongresów geograficznych i posiedzeń komisji Międzynarodowej Unii Geograficznej, gdzie stronę polską reprezentuje Komitet Narodowy, a jedynie na Kongresie w Sztokholmie Towarzystwo występowało niejako oficjalnie, organizując zbiorowy wyjazd za pośrednictwem „Orbisu”.

Jeśli chodzi o gości zagranicznych, to z okazji pobytu różnych geografów (zapraszanych bądź to przez Polską Akademię Nauk, bądź to przez resort szkolnictwa wyższego, lub też przyjeżdżających na koszt własny) wielu z nich wygłaszało referaty na zebraniach poszczególnych oddziałów Towarzystwa i trudno byłoby zestawić pełną ewidencję. Można tu wymienić nazwiska profesorów: Beaujeu-Garnier i Chabota z Francji, Gierasimowa, Kalesnika, Markowa, Pawłowskiego, Sauszkina, Timaszewa z ZSRR, Milojevića oraz Ilešića z Jugosławii, Kádára z Węgier, Vitáska i Kunský'ego z Czechosłowacji, Stampa i Osborna z Wielkiej Brytanii, Bakker a z Holandii, Sekigutti z Japonii, Jimenez a z Kuby. Oficjalni goście, których pobyt opłaciło Towarzystwo, brali udział w VI Ogólnopolskim Zjeździe w Krakowie i Zakopanem w r. 1958 (profesorowie: Kalesnik, Vitasek, Lukniś, Neef i Gellert, a ponadto 9 innych osób na koszt własny), w VII ogólnopolskim zjeździe w Gdańsku w r. 1962 (prof. Reissman i doc. Bleckert z NRD, dr. Slampa z Czechosłowacji i dr. Bencse z Węgier) w konferencji stokowej we Wrocławiu w r. 1963 (prof. Neef i dr Marcinek z NRD oraz dr Demek, dr Sekyra i dr Král z Czechosłowacji).

W r. 1963 Towarzystwo zaprosiło na zjazd regionalny w Toruniu przebywających w Polsce z innej okazji geografów: prof. Harrisa z USA, prof. Juillarda z Francji, doc. Błażka z Czechosłowacji i prof. Ch. Marinowa z Bułgarii, ponadto przybyli również prof. V. Mihailescu z Rumunii, dr Gajda z Kanady, prof. Bassols Batalla z Meksyku, dr Rogić z Jugosławii. Wreszcie w październiku 1963 r. gościem Towarzystwa był prof. G. Chabot z Paryża. Na zaproszenie PTG wygłaszali odczyty: prof. W. Maas z NRF w r. 1959 oraz austriacki podróżnik i alpinista dr Rebitsch w r. 1963.

Towarzyskie spotkania dla gości zagranicznych zorganizowano w r. 1954 z okazji pobytu prof. Kalesnika i prof. Sauszkina, w r. 1957 z okazji wręczenia dyplomu członka honorowego prof. Vitaskowi i prof. Milojevićowi, w r. 1958 z okazji pobytu Prezesa Towarzystwa Geograficznego ZSRR prof. E. Pawłowskiego, w r. 1959 z okazji pobytu członka honorowego prof. I. Gierasimowa, w r. 1962 po wręczeniu dyplomu członkowi honorowemu prof. L. D. Stampowi z Wielkiej Brytanii, a w roku 1963 — prof. G. Chabotowi z Francji. Podejmowano również na towarzyskim spotkaniu 12 uczestników seminarium polsko-angielskiego w r. 1959 oraz prezesa Royal Geographical Society, Lorda Nathana.

Poważną ilościowo grupę stanowiły 3 wycieczki do Polski Towarzystwa Geograficznego NRD (w r. 1960, 1961 i 1963), w których ogółem wzięło udział 67 osób. W sumie gośćmi Towarzystwa w tej lub innej formie (tj. wycieczek wymiennych, udziału w zjazdach i konferencjach oraz na zebraniach naukowych oddziałów) w ciągu X-lecia 1954—1963 było około 140 osób z 17 krajów (w tym 76 osób z NRD, 14 z Czechosłowacji, 8 z ZSRR).

Odrębnym punktem działalności Towarzystwa było czuwanie nad sytuacją geografii w szkole oraz pomoc nauczycielom geografii przez organizowanie kursów wakacyjnych i wycieczek naukowych, pogłębiających wiedzę geograficzną. Pierwszemu z tych celów służyły zebrania w oddziałach zorganizowane przez Wydział Geografii Szkolnej, a po-

święcone dyskusji nad programami i podręcznikami szkolnymi. W realizacji uchwały Walnego Zgromadzenia w r. 1961 przewodniczący Towarzystwa i przewodniczący Wydziału Geografii Szkolnej złożyli osobiście na ręce Ministra Oświaty memoriał w sprawie zmniejszenia godzin etatowych nauczyciela geografii w szkołach średnich z 23 na 21, zaliczanie mu do etatu godzin wycieczkowych i opieki nad pracownią. W r. 1963 interweniowano u Ministra Oświaty w sprawie programu geografii w zreformowanej szkole średniej. W obu przypadkach stanowisko Ministra było przychylne, choć efektów do r. 1964 nie osiągnięto. Celowi pomocy naukowej wszystkim nauczycielom geografii służyły liczne wycieczki krajowe i zagraniczne, o których była mowa poprzednio. Statystycznie wzięli w nich udział wszyscy członkowie (każdy co najmniej dwukrotnie). Niezależnie od tego organizowano „kursokonferencje” w sprawie różnych aktualnych problemów z metodyki badań naukowych, których odbyło się ogółem cztery z udziałem 81 uczestników. Tematyka tych kursów była następująca:

1. W roku 1958 w Kętach zajęto się kompleksową analizą środowiska geograficznego oraz badaniami wpływów ośrodków przemysłowych na rolnicze zaplecze. Kurs trwał 12 dni (od 17 do 28 lipca 1958 r.) i wzięło w nim udział 18 osób z 8 oddziałów.

2. W roku 1959 kurs odbył się w Wymyślinie i Toruniu w dniach od 4 do 12 lipca (8 dni) i dotyczył problematyki regionalizacji ekonomicznej oraz kartowania hydrograficznego. Wzięło w nim udział 27 osób z 10 oddziałów.

3. W roku 1960 dwunastodniowy kurs w Oświęcimiu (od 2 do 14 lipca) poświęcony zagadnieniom geografii przemysłu skupił 18 uczestników z 7 oddziałów.

4. W dniach 6—19 sierpnia 1962 r. został zorganizowany w Sanoku przez Oddział Rzeszowski kurs poświęcony problematyce regionalnej Bieszczadów przy udziale 18 osób.

Przedstawiona działalność Towarzystwa, aczkolwiek w liczbach prezentuje się dość okazale i wykazuje w stosunku do okresu pierwszego X-lecia Polski Ludowej pod wielu względami wzrost aktywności, nie jest jednak pozbawiona cieniów. Przede wszystkim niepokojącym zjawiskiem jest brak przyrostu członków. W latach od 1956 (kiedy zarejestrowano maksymalny stan 2368 członków) do 1960 nastąpił nawet statystyczny spadek liczby członków o przeszło 500 osób, co częściowo tłumaczy się bardziej rygorystycznym traktowaniem opłacania składek i skreślaniem z ewidencji osób zalegających z wpłatami. Ta fluktuacja ilościowa przebiegała zresztą różnie w różnych oddziałach, przy czym w niektórych nastąpił pewien przyrost członków. Tymczasem np. czasopismo „Geografia w Szkole” ma ostatnio ponad 15 000 odbiorców, a „Poznaj Świat” przeszło 100 000. Liczba osób z wyższymi studiami geograficznymi jest dziś z pewnością znacznie wyższa od ogólnej ilości członków Towarzystwa (wyrażającej się liczbą około 2000 osób), a rocznie kończy studia geograficzne na uniwersytetach i w wyższych szkołach pedagogicznych paręset osób, nie licząc studiów nauczycielskich i absolwentów specjalności bliskich geografii. Polskie Towarzystwo Geograficzne nie jest zawodowym zrzeszeniem pracowników wyższych uczelni oraz instytutów naukowych, ale skupia w znacznym procencie nauczycieli oraz innych zawodowo czynnych geografów, a także przedstawicieli

nauk pokrewnych. Brak przyrostu młodych geografów, stosunkowo mały przyrost liczby kół i oddziałów są zjawiskami niepokojącymi. Mimo sukcesów magazynu „Poznaj Świat” słaba jest propaganda w społeczeństwie geografii jako nauki i widocznie za mało atrakcyjne są formy aktywności Towarzystwa, mimo pewnego rozwoju tradycyjnych form działania i podejmowania nowych akcji w formie kursów szkoleniowych, wycieczek zagranicznych itp.

Wydaje się, że w dalszej perspektywie mogłaby ulec pewnej reorganizacji działalność Wydziału Spraw Naukowych przez utworzenie sekcji specjalistycznych, grupujących osoby zainteresowane określoną problematyką i dyskutujące na okresowych zebraniach naukowych interesujące je zagadnienia. Dla wielu dziedzin nauk geograficznych nie ma dziś odpowiedniego forum dyskusyjnego i Towarzystwo mogłoby tu odegrać pozytywną rolę, pozyskując jednocześnie nowych członków. Pewnym zaczątkiem tego rodzaju akcji były konferencje specjalistyczne, organizowane kilkakrotnie w okresie 1954—1963, a dość liczne w okresie poprzedzającym. Przy obecnej organizacji nauki w Polsce nie ma natomiast racji prowadzenie przez Towarzystwo badań naukowych, organizowanie stacji naukowych itp.

Wreszcie trzeba zwrócić uwagę, że rola Towarzystwa Geograficznego nie powinna wyrażać się jedynie w publikowaniu czasopism, wydawnictw specjalnych, organizowaniu zjazdów, konferencji, kursów, odczytów, wycieczek krajowych i zagranicznych oraz współpracy z innymi pokrewnymi towarzystwami. Skupiając wszystkich tych, których interesuje rozwój nauk geograficznych, Towarzystwo przedstawia demokratyczną reprezentację zawodu geografa i poważny czynnik opinii społecznej w sprawach rozwoju geografii jako nauki, nauczania geografii oraz pozycji geografa wśród innych zawodów. Pod tym względem nie mogą go zastąpić oficjalne organa Polskiej Akademii Nauk i innych władz państwowych.

ЕЖИ КОНДРАЦКИ

ОБЩЕСТВЕННАЯ РОЛЬ ПОЛЬСКОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА

Польское Географическое Общество, которое в 1968 году будет праздновать свой пятидесятилетний юбилей, состоит из около 2000 членов, организованных в 15 отделах и 14 районных кружках. Научным органом общества является издаваемый во Вроцлаве кварталный „Географический журнал”, а популяризатором географических знаний — иллюстрированный ежемесячник „Знакомся с миром” издаваемый в Варшаве тиражом свыше 100.000 экземпляров. В период XX-летия Народной Польши общество сотрудничало при издании или издало само около 1420 печатных листов разных изданий. В этот период общество организовало почти 4500 научных заседаний, лекций и киносеансов, организовало около 350 экскурсий по стране и свыше десятка за рубежом, а представители общества участвовали в ряде зарубежных конгрессов и научных съездов. В 1954—1963 гг. гостями общества были около 140 лиц из 17 стран (в том числе 3 коллективных экскурсии из ГДР). Начиная с 1946 г. состоялось 59 съездов, конференций и учебных курсов, в том числе 7 общепольских съездов, 9 районных конференций, 36 специализационных и 7 учебных. Председателями Главного правления за это время были: Станислав Сроковски (1945—1950), Станислав

Лещицки (1950—1953), Раймунд Галон (1954—1959) и Ежи Кондрачки (с 1959 г.). Почетными членами были избраны 26 лиц (10 в Польше и 16 за рубежом), из которых ныне живут 17 человек (7 в Польше и 10 за рубежом).

В 1963 году была установлена бронзовая медаль за заслуги в области географии, а в особенности — географии Польши. Первым был награжден медалью член-основатель общества профессор Болеслав Ольшевич. Общественная роль Польского Географического общества выражается в содействии научной деятельности, активизации научной жизни в центрах не имеющих университетов, а прежде всего, в обмене научной мыслью, популяризации географии, а также в развитии международных научных контактов. Общество является также общественным представителем профессии географа.

Пер. Б. Миховского

JERZY KONDRACKI

SOCIAL ROLE OF THE POLISH GEOGRAPHICAL SOCIETY

The Polish Geographical Society which will be observing its 50-th anniversary in 1968 has a membership of 2000 in its 15 branches and 14 local organisations. The Society issues its scientific organ, a quarterly „Czasopismo Geograficzne” („Geographical Journal”) appearing in Wrocław whereas „Poznaj Swiat” (Know the World) a monthly magazine devoted to popularisation of geography appears in Warsaw in a 110 000 circulation. Over the 20 years of People's Poland the Society has cooperated in publishing or has published on its own a total of 22 720 pages of magazines and other publications. In that period of time the Society has sponsored almost 4500 scientific sessions, lectures and film shows, about 350 home and above ten foreign excursions. The Society members have attended a number of foreign congresses and scientific conferences. In the years 1954 to 1963 the Society played host to 140 guests from 17 countries (including 3 group excursions from the GDR). Since 1946 there have been organised 59 conferences, and training courses including 7 national congresses, 9 regional conferences, 36 specialised conferences and 7 training courses. Over that period of time the Society had as its chairmen: Stanisław Srokowski (1945—1950), Stanisław Leszczycki (1950—1953), Rajmund Galon (1954—1959) and Jerzy Kondracki (since 1959). The honorary membership status was granted to 26 persons (10 Poles and 16 foreigners of which 17 are living — 7 Poles and 10 foreigners).

In 1963 a bronze medal was introduced for services in the field of geography, and particularly geography of Poland. The first person to be awarded the medal was professor Bolesław Olszewicz, the Society's founder-member. The social role played by the Society consists in sponsoring research work, helping to meet scientific interest in regional centres especially those outside university towns, sponsoring exchange of scientific experience, popularising geography and pursuing and expanding international contacts. The Society is also a social representation of the profession of geographers.

Translated by *Henryk Pać*

MARIA KIEŁCZEWSKA-ZALESKA

Wydawnictwa geograficzne w okresie XX-lecia PRL

Geographical Publications over the 20 years of People's Poland

Zarys treści. Autorka omawia wydawnictwa geograficzne, które ukazały się w okresie XX-lecia PRL. Są to pozycje wydane przez PTG, IG PAN, ośrodki uniwersyteckie i PWN.

Współczesna złożoność zjawisk politycznych, gospodarczych, demograficznych jest przedmiotem opisów, studiów, reportaży, wydawnictw encyklopedycznych, robionych nie tylko przez geografów, lecz także przez specjalistów wielu innych dziedzin. W artykule tym nie zamierzam omówić całości tak szeroko pojętych wydawnictw zajmujących się problematyką geograficzną, ograniczając się do pozycji związanych z rozwojem polskich badań geograficznych i organizowanych przez geografów. Są to wydawnictwa specjalistyczne, których krąg odbiorców jest ograniczony do wąskich kół geografów-pracowników naukowych, oraz wydawnictwa popularnonaukowe, opracowane przez geografów i popularyzujące osiągnięcia polskiej geografii. Nie było dotychczas podsuwowania wydawnictw geograficznych. Jest to pierwsza próba ujęcia tego zjawiska i ma charakter raczej wstępnej analizy, która ma pobudzić do dyskusji i oceny obecnej polityki wydawniczej, istniejącego profilu wydawnictw.

Po II wojnie światowej działalność wydawnicza zaczęła się organizować od nowa, a wobec wielkich strat, jakie poniosła geografia przez śmierć wielu wybitnych jej przedstawicieli, akcja ta rozwijała się powoli. Dostosowała się ona do nowych form organizacji życia nauki i ustroju społecznego. Można tu w ogólnym zarysie wydzielić dwa okresy dziesięcioletnie, różniące się od siebie tak ilością, jak i dynamiką rozwoju.

W pierwszym X-leciu nastąpił przede wszystkim rozwój szeregu wydawnictw periodycznych czasopism. W następnym X-leciu, od 1954 r., w miarę narastania kadr, prac gotowych i aktywnych środowisk naukowych, nastąpiła większa rozbudowa wydawnictw seryjnych specjalistycznych poszczególnych ośrodków przy wyższych uczelniach, a zwłaszcza przy Instytucie Geografii PAN.

Dużą rolę w rozwoju wydawnictw odegrało także utworzenie Działu Wydawnictw Geograficznych w Państwowym Wydawnictwie Naukowym. Obecny szeroko rozbudowany zakres wydawnictw jest stosunkowo świeżej daty, gdyż stanowi rezultat ostatnich kilku lat intensywniejszej działalności naukowej i wydawniczej. W swojej strukturze nawiązuje

do układu przedwojennego. Można go ująć w trzy działy: periodyki, wydawnictwa seryjne naukowe w ośrodkach naukowych i wydawnictwa książkowe.

Organizatorami wydawnictw są: Polskie Towarzystwo Geograficzne, Instytut Geografii PAN, instytuty geograficzne przy uniwersytetach i szkołach wyższych oraz PWN.

Polskie Towarzystwo Geograficzne

Akcję wydawniczą po wojnie najwcześniej podjęło Polskie Towarzystwo Geograficzne, które w pierwszych latach koncentrowało całą prawie działalność wydawniczą, wydając 5 pism i oprócz tego szereg wydawnictw luźnych („Czasopismo Geograficzne”, „Przegląd Geograficzny”, „Poznaj Świat”, „Geografia w Szkole”, „Przegląd Radzieckiej Literatury Geograficznej”, „Biuletyn Geograficzny”). Z czasem niektóre pisma przejął Instytut Geografii PAN, tak że obecnie Towarzystwo wydaje dwa periodyki i szereg wydawnictw luźnych.

„Czasopismo Geograficzne” (10), którego pierwszy numer po wojnie ukazał się w 1946 r. po połączeniu się Towarzystw Geograficznych i Zrzeszenia Nauczycieli Geografii — stało się organem Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Zasadniczym jego celem jest dostarczanie artykułów i prac naukowych, które by pobudziły działalność naukową szerszych kół geografów zorganizowanych w Towarzystwie. „Czasopismo” spełnia jednak nie tylko tę rolę. Po wojnie stało się pismem bardziej naukowym. Są tu drukowane krótkie prace oparte na oryginalnych badaniach i artykuły omawiające szersze zagadnienia z różnych specjalności geografii. Typowe są dla „Czasopisma” artykuły o małej objętości, które w sposób jasny i udokumentowany przedstawiają wyniki prac naukowych. W problematyce omawianej na łamach „Czasopisma” najczęściej pojawiają się prace dotyczące regionu Śląska. W ciągu XX-lecia zebrałyby się duży tom studiów śląskich z artykułów tam zawartych i to zarówno z dziedziny geomorfologii, klimatu, jak osadnictwa i gospodarki. Na dalszym planie stoją prace z innych regionów Polski: Wybrzeża, Lubelskiego, Karpat. Zagadnienia rozpatrywane w skali całego kraju zajmują tu stosunkowo mniej miejsca, znikła z „Czasopisma” problematyka metodyczna. Niewiele jest artykułów odnoszących się do innych krajów poza Polską. Oprócz działu artykułów, „Czasopismo” zawiera dział nowości geograficznych, obecnie nazywany „Wiadomościami Geograficznymi”, oraz dział ruchu geograficznego, w którym jest przedstawiony przegląd działalności Polskiego Towarzystwa Geograficznego.

Drugim pismem wydawanym przez Polskie Towarzystwo Geograficzne jest miesięcznik „Poznaj Świat” (17), który, choć nawiązał do starej nazwy pisma wydawanego w latach 1948—1950 w Krakowie, wprowadził zupełnie nową problematykę i szatę zewnętrzną. Pismo to łączy reportaż o świecie z artykułami geograficznymi popularnonaukowymi i z dużą ilością informacji geograficznych. Około 50% autorów stanowią geografowie. Jest to dobrze postawiony magazyn geograficzny o szerokim kręgu odbiorców, który interesującym ujęciem i dobrze dobraną ilustracją może śmiało konkurować z największymi tego typu magazynami na świecie. Niestety, niska jakość papieru odbiera mu

szanse w tej rywalizacji i stawia go na poziomie drugorzędnych tygodników.

Z wydawnictw luźnych należy wymienić szereg przewodników (42, 43, 44, 45, 46, 47, 48), informatorów (39) powiązanych ze zjazdami i wycieczkami Towarzystwa.

Ponadto Towarzystwo ma większe pozycje o dużym ciężarze naukowym: S. Rospond *Górny Śląsk* (383), *Słownik nazw geograficznych Polski Północnej i Zachodniej* (50), *Wydmny śródlądowe Polski* i przede wszystkim E. Romera *Pisma wybrane* (49) w 4 tomach.

W zakresie działalności naukowej Polskie Towarzystwo Geograficzne opublikowało około 1145 arkuszy czasopism oraz 280 arkuszy wydawnictw luźnych, co jest niemałym osiągnięciem w okresie XX-lecia.

Instytut Geografii PAN

Utworzony w 1953 r. Instytut Geografii PAN zorganizował szereg wydawnictw i rozwinął w ostatnim X-leciu większą aktywność wydawniczą. „Przegląd Geograficzny” (25), wznowiony w 1945 r. i początkowo wydawany jako organ Polskiego Towarzystwa Geograficznego, stał się od 1954 r., to jest od tomu XXVI, organem Instytutu Geografii PAN. Powiększono wówczas znacznie objętość pisma. Ponadto wydano 3 tomy dodatkowe (suplementy) w językach obcych. Zmienił się także profil i charakter wydawnictwa, które ściślej powiązane z pracami IG PAN. Charakteryzując ogólnie tematykę artykułów i notatek można stwierdzić, że „Przegląd” służy zagadnieniom metodologicznym, teoretycznym i problematyce geografii polskiej ujętej w poszczególnych licznych działach geografii. „Przegląd” odzwierciedla przemiany, jakie w pojmowaniu geografii zaszły w Polsce i wytycza kierunki jej rozwoju. Daje przykłady wielu konkretnych opracowań z różnych nowych dziedzin. Cechą specjalną „Przeglądu” jest bardzo szerokie ujęcie nauk geograficznych i wprowadzanie na jego łamy specjalistów z pogranicznych dziedzin. Inną cechą charakterystyczną jest przewaga problematyki ujmowanej w skali całej Polski nad studiami regionalnymi. Prace i rozprawy o większej objętości, często z bogatą dokumentacją, stawiają niektóre tomy „Przeglądu” na pograniczu periodyku i rocznika naukowego.

Podsumowując można stwierdzić, że „Przegląd” wypracował własną linię, która stworzyła zeń jedno z bardziej cenionych pism geograficznych na świecie.

W 1963 r. Instytut Geografii PAN rozpoczął wydawanie rocznika „Geographia Polonica” (13), redagowanego w języku angielskim i francuskim. Czasopismo zawiera artykuły podsumowujące wyniki badań geograficznych w Polsce, referaty zgłaszane przez geografów polskich na imprezy o charakterze międzynarodowym i materiały konferencji międzynarodowych organizowanych w Polsce.

Instytut Geografii PAN publikuje też serię pt. „Prace Geograficzne” (18). W okresie 1954—1963 osiągnęła ona 46 pozycji wydawniczych o łącznej pojemności 608,1 arkuszy. W pierwszym okresie (1955—57), kiedy seria ta była jeszcze jednym z nielicznych wydawnictw naukowych tego typu, ukazywały się w niej prace wykonywane zarówno w ośrodku warszawskim, jak i prace innych ośrodków.

Działalność naukowa Instytutu Geografii PAN w tym okresie jeszcze nie znajdowała wyrazu w pracach, gdyż dopiero zaczęły rozwijać się i ustalać swą linię rozwojową jego pierwsze pracownie. Od 1958 r. następuje ściślejsze powiązanie tego wydawnictwa z działalnością naukową Instytutu i pojawiają się liczne prace, które zostały w nim wykonane. W serii „Prac” ukazały się opracowania monograficzne pewnych zjawisk geograficznych dotyczące całego kraju lub opracowania geograficzne mniejszych jednostek terytorialnych, monograficzne opracowania historyczno-geograficzne problemów ekonomicznych, osadniczych, ludnościowych. Seria prac ma obecnie skryształizowany zakres i określone wymagania, publikując prace oparte na oryginalnych, własnych badaniach autorów, pracowników naukowych Instytutu m. in. także prace doktorskie i habilitacyjne pracowników IG PAN. W serii tej ukazał się także szereg prac w języku angielskim. Są to przede wszystkim tomy poświęcone referatom wygłoszonym na imprezach o charakterze międzynarodowym; tworzą one jakby oddzielny rodzaj wydawnictwa, nie tylko z racji języka, ale i charakteru treści. Przeważają w nich krótkie referaty, artykuły podsumowujące wyniki badań.

Prowadzone w Instytucie prace nad bibliografią geografii polskiej znajdują wyraz w serii specjalnej. Wyszły 4 tomy *Bibliografii geografii polskiej* (5): za lata 1936—1944, 1945—1951, 1952/53 i 1954. Niestety nie udało się kontynuować tej serii i tom za rok 1960 wydano w serii „Dokumentacja Geograficzna” systemem powielanym, odbiegającym wielkością i szatą zewnętrzną od dotychczasowych tomów. Ponadto ukazało się pięć bardzo interesująco redagowanych, obejmujących okres 1953—1957, zeszytów geograficznych *Polskiej bibliografii analitycznej*, wydawanej przez Ośrodek Bibliografii i Dokumentacji Naukowej PAN (16). Wydawnictwo to jednak uległo zawieszeniu.

„Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej” (26) przeszedł pewną ewolucję tak formy, jak treści. Do r. 1955 był wydawany jako „Przegląd Radzieckiej Literatury Geograficznej” i wprowadzał omówienia i tłumaczenia ważniejszych osiągnięć geografii radzieckiej. Od 1955 r. pojawia się na jego łamach szersza problematyka i tłumaczenia artykułów autorów różnych krajów. Zeszyty „Przeglądu” od tego czasu mają charakter profilowany. Każdy z nich jest poświęcony jednemu problemowi czy jednej gałęzi geografii i zestawione są w nim różne koncepcje i poglądy najważniejszych uczonych z różnych krajów. Zadaniem „Przeglądu” jest pogłębienie znajomości literatury obcej w gronie geografów. Ma on zwłaszcza duże znaczenie dla studentów i młodych pracowników naukowych.

Wydawnictwo seryjne „Dokumentacja Geograficzna” (11) powstało na miejsce „Biuletynu Geograficznego”, przejętego od PTG. Z chwilą przejęcia przez IG PAN pismo zmieniło swój charakter i stało się wydawnictwem, w którym drukuje się różne instrukcje potrzebne do zdjęć terenowych, materiały dotyczące liczby ludności miast, liczby ludności kontynentów itp. Od 1957 r. wzrasta w tej serii ilość opracowań oryginalnych, opartych na własnych badaniach pracowników Instytutu. Są to prace pracowników młodszych, które dają wstępne ujęcie obserwacji i wyników badań. „Dokumentacja” jest więc ważnym, ściśle z pracami Instytutu powiązaniem wydawnictwem. Odbija się w niej charakter warsztatowy prac poszczególnych pracowni i dzięki temu

daje ona bezpośredni wgląd w prowadzone badania. „Dokumentacja” stała się jakby serią małych prac. Instytut Geografii PAN wydał w ciągu dziesięciu lat 2163,1 arkuszy wydawniczych, w tym około 600 systemem powielanym. Szczegółowe dane na ten temat zawiera tabela 1.

Tabela 1

Wydawnictwa IG PAN wydane w latach 1953—1963

Lata	Seria Prac	Dokumen- tacja Geografi- czna	P.Z.L.G.	Przegląd Geografi- czny	Bibliografie	Nazewn- ictwo — varia
w arkuszach wydawniczych						
1953	13,75	—	—	—	—	—
1954	13,75	21,-	30,0	54,0	—	—
1955	8,25	38,5	19,75	70,0	—	—
1956	78,95	21,0	26,7	90,25	33,50	—
1957	73,70	30,0	29,5	83,7	54,50	—
1958	35,50	29,3	25,8	72,75	—	—
1959	37,50	30,8	22,0	85,0	32,0	50,0
1960	57,25	42,2	21,4	74,5	8,0	—
1961	61,75	41,9	40,7	75,0	—	15,0
1962	110,50	42,5	22,25	76,0	—	—
1963	117,20	42,5*	25,50	76,0	—*	—

* Zeszyt 3/1963 „Dokumentacji Geograficznej” — 15 arkuszy Bibliografii.

Z innych wydawnictw ciągłych PAN, które zawierają prace geograficzne, wymienić należy:

1. „Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju” (6). Jest to pismo wychodzące od 1960 r. wydawane systemem powielanym. Ukazało się dotychczas 29 numerów, a więc przeciętnie 6—7 zeszytów rocznie. W biuletynie są publikowane opracowania inicjowane przez Komitet i powiązane z działalnością jego organów. W pracach tych, obejmujących takie zagadnienia, jak demografia, osadnictwo, transport, struktura przemysłu, procesy uprzemysłowienia i regionalizacja biorą żywy udział geografowie. Znajdują się tam studia geograficzne mające znaczenie dla planowania, tak jak z drugiej strony są tam studia innych specjalistów, urbanistów, demografów, ekonomistów, które dla geografów zajmujących się problematyką przestrzenną są bardzo cenne. Jest to więc pismo koncentrujące dookoła problematyki planowania przestrzennego wielu specjalistów różnych dziedzin. Artykuły są oparte na najnowszych materiałach statystycznych i są przeznaczone do użytku wewnętrznego Komitetu, który uruchomił też od 1961 r. serię „Studia”, w ramach której ukazało się 7 tomów. Są tam prace obszerniejsze o podobnej co w „Biuletynie” tematyce, z bogatszą dokumentacją statystyczną i naukową.

2. „Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences”. Ser. des Sciences Géologiques et Géographiques (8). W serii tej ukazują się krótkie streszczenia, bez dokumentacji naukowej, oryginalnych prac badawczych, referowane na zebraniach Wydziału III PAN.

3. „Studia i Materiały z dziejów Nauki Polskiej”. Seria C, Historia Nauk Matematycznych, Fizyko-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych (28), prowadzi publikacje z dziedziny historii geografii. Ukazały się w tej serii 2 tomy poświęcone historii geografii. Każdy z nich zawiera po kilka prac mniejszych, omawiających fragmenty z życia geograficznego w przeszłości i charakterystykę działalności kilku geografów.

Wydawnictwa ośrodków uniwersyteckich, szkół wyższych i towarzystw naukowych

Posiadanie własnego organu wydawniczego jest dla każdego ośrodka naukowego bardzo ważne, gdyż daje prędkie możliwości druku prac i wpływa pobudzająco na twórczość i ambicje ośrodka, stwarza ponadto możliwość prezentowania prac na zewnątrz, prowadzenia wymiany i współpracy z innymi ośrodkami geograficznymi. Już w okresie XX-lecia międzywojennego należało u nas do tradycji, że każdy instytut geograficzny miał swe wydawnictwo, przeważnie serię prac własnych. Do tego nawiązano powoli również po wojnie i obecnie już każdy ośrodek uniwersytecki, a także niektóre szkoły typu wyższego posiadają własne organy wydawnicze. Są to przeważnie nie oddzielne serie prac geograficznych, lecz w ramach wydawnictw ogólnouniwersyteckich część numerów przeznaczona jest dla geografii. Jednakże Wydawnictwa te przybrały różne nazwy; Roczniki — Annales, Acta, Serie Prac, Zeszyty Naukowe, w zależności od okresu, w którym je organizowano. Geografia w porównaniu do innych nauk jest w nich słabo reprezentowana. Poświęca się jej zaledwie jeden zeszyt na kilkanaście innych. Ponadto w ośrodkach regionalnych istnieje na ogół dość duże rozbieżności wydawnictw geograficznych. Prowadzi się kilka serii wydawnictw w oparciu o uniwersytety, towarzystwa naukowe, instytuty badawcze i wydawnicze.

Lublin

Najwcześniej, bo już w 1946 r., uruchomiono wydawnictwo uniwersyteckie w Lublinie. W ramach „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” jest sekcja „B” poświęcona naukom o Ziemi (3). W serii tej wyszło 16 tomów, obejmujących szeroki zakres zagadnień geograficznych, zwłaszcza z hydrografii i geomorfologii. Odzwierciedlają one kierunek rozwoju badań i specjalizacji ośrodka lubelskiego w okresie całego XX-lecia. Serią tą Lublin wytworzył sobie tradycję wydawniczą i potrafił ją utrzymać przez cały czas, nie wprowadzając nowych form wydawnictw w okresie tworzenia „Zeszytów Naukowych” w innych uniwersytetach.

Kraków

Późno, bo w 1960 r., zostały wznowione „Prace Geograficzne” Uniwersytetu Jagiellońskiego, powiązane z wydawnictwem Zeszytów Naukowych (20). Siedem tomów wydanych do 1963 r. daje dobry wgląd w aktywną twórczość środowiska krakowskiego, starającego się nadrobić długi okres, w którym było pozbawione własnych wydawnictw.

W Krakowie wychodzi od 1951 r. „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny”

Wyższej Szkoły Pedagogicznej (27). Trzy tomy tego wydawnictwa, nr 4, 8, 10 są poświęcone geografii. Są tam zamieszczone streszczenia prac magisterskich głównie z regionu krakowskiego, ale i szersze artykuły podsumowujące szczegółowe opracowania. Tomy te dostarczają interesujących nowych opracowań, zwłaszcza z geografii ekonomicznej.

Poznań

Wydawnictwa geograficzne w Poznaniu posiadają dwie serie w ramach wydawnictw Towarzystwa Przyjaciół Nauk, które wkrótce po wojnie wznowiło swą działalność. Są to „Prace Komisji Geograficzno-Geologicznej” (21), ukazujące się od 1936 r., w których 7 pozycji wyszło po wojnie. Mimo zastosowania w ostatnich tomach techniki rotaprintowej, prace są na dobrym poziomie technicznym i zawierają dużo wykresów map i czytelnych tablic.

Drugą serią są „Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią” (4), wychodzące od 1948 r. Zawierają one opracowania z różnych nauk przyrodniczych, w tym także znaczną część prac geograficznych.

Poza tym od 1957 r. ukazują się „Zeszyty Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu” (32). Tom VIII „Zeszytów” jest poświęcony geografii. Mieszczą się tam artykuły i prace zarówno z geografii fizycznej, jak i ekonomicznej.

Do wydawnictw geograficznych można także w Poznaniu zaliczyć „Zeszyty Naukowe” (34) tamtejszej Wyższej Szkoły Ekonomicznej, które wychodzą od 1961 r. Są tam publikowane prace badawcze Instytutu Gospodarki Regionalnej, zorganizowanego przy WSE, poświęcone problemom życia ekonomicznego regionów, strukturze przestrzennej regionów. Wyszło dotychczas 13 zeszytów w tej serii w formie wydawnictwa powielanego.

Łódź

Wydawnictwa geograficzne w Łodzi rozwijały się w oparciu o Łódzkie Towarzystwo Naukowe wcześniej, gdyż od 1948 r. Ośrodek ten posiada trzy rodzaje wydawnictw, ściśle powiązane z kierunkiem prac i zainteresowań pracowników Instytutu Geograficznego Uniwersytetu w Łodzi. Nie widać tu ani rozbicia, ani dublowania inicjatywy, natomiast jest pewien podział wydawnictw według problematyki. Pismem przeglądowym, dającym w językach obcych omówienie pewnych osiągnięć w zakresie geografii fizycznej, jest „Bulletin de la Société des Sciences et des Lettres de Łódź. Cl. III. De Sciences Mathématiques et Naturelles” (9).

Serię prac i rozpraw większych reprezentują „Acta Geographica Lodziensia” (do 1962 r. nazywane „Acta Geographica Universitatis Lodziensis”) Sec. III (1). Ukazało się dotychczas 15 pozycji w tej serii; zawierają one prace z zakresu geomorfologii, geologii, geografii i historii osadnictwa, geografii rolnictwa. Dwa tomy są poświęcone wynikom prac prowadzonych poza Polską w Chinach i na Spitsbergenie.

Odrębny wreszcie charakter ma „Biuletyn Peryglacjalny” (7). Pismo to, poświęcone badaniom peryglacjalnym, ma charakter międzynarodowy i zawiera artykuły, notatki i omówienia literatury, odnoszące się do wąsko zakreślonej tematyki peryglacjalnej. Jest to pismo specjalistyczne, powiązane z pracami Komisji Peryglacjalnej IGU.

Toruń

W Toruniu ukazują się dwa wydawnictwa geograficzne. Od 1951 r. jest w ramach Toruńskiego Towarzystwa Naukowego zorganizowana seria prac geograficznych „*Studia Societatis Scientiarum Torunensis*”, Sec. C. „*Geographia et Geologia*” (29). Opublikowano tam liczne prace zarówno z geografii fizycznej, jak i z geografii osadnictwa, wykonane w Instytucie Geograficznym Uniwersytetu Toruńskiego. Od 1956 r. wychodzą „*Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*” (33). Jak dotychczas dwa tomy (IV) zostały poświęcone geografii i obejmują przeważnie problematykę geomorfologiczną, a w mniejszym zakresie geografie osadnictwa.

Gdańsk, Sopot

„*Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Sopocie*” (35) wychodzące od 1953 r. zawierają liczne prace, przeważnie krótsze opracowania z zakresu geografii ekonomicznej.

Drugim pismem geograficznym na Wybrzeżu są „*Zeszyty Geograficzne*” (30) Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Ukazują się one od 1959 r. i dotąd wydano 3 tomy. Zawierają one prace dotyczące zwłaszcza regionu Pomorza, Wybrzeża, w mniejszym stopniu problemy ogólne. Przeważają zagadnienia z geografii człowieka, a zwłaszcza z geografii ekonomicznej.

Wrocław

Duży i liczny ośrodek naukowy wrocławski ma kilka wydawnictw, dokumentujących jego osiągnięcia naukowe. Najwcześniej zostały uruchomione wydawnictwa powstałego po wojnie Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego (22). W serii „*Prace Zakładu i Obserwatorium Meteorologii i Klimatologii*” Uniwersytetu Wrocławskiego im. Bolesława Bieruta (23) zamieszczane są omówienia wyników badań nad klimatem Wrocławia, Śląska; prace te wychodzą od 1947 r.

Ukazują się ponadto „*Acta Universitatis Wratislaviensis*”, Seria *Studia Geograficzne* (2). Pierwszy tom tych studiów wyszedł w 1963 r. i został wprowadzony na miejsce *Zeszytów Naukowych Uniwersytetu Wrocławskiego*, które ukazywały się od 1956 r. Zawierają one artykuły i prace z różnych działów geografii. Należy tu także przypomnieć, że ośrodek wrocławski redaguje „*Czasopismo Geograficzne*”, które zawiera liczne prace wykonane we Wrocławiu.

W ramach wydawnictw Ossolineum pojawiają się również prace o tematyce geograficznej, zwłaszcza w serii zatytułowanej „*Monografie Śląska*”. Do wydawnictw specjalistycznych geograficznych należy także kilka tomów w ramach serii „*Zeszytów Naukowych SGPiS*” w Warszawie (31). *Zeszyty* 7, 17, 41 są poświęcone geografii ekonomicznej. Są tam zbiory prac młodszych pracowników naukowych i dotyczą różnych regionów Polski.

Oprócz ośrodków naukowych przy uniwersytetach i szkołach wyższych istnieją mniejsze, na węższą skalę zorganizowane ośrodki badawcze przy niektórych instytutach naukowych, które wydają własne publikacje bądź w postaci luźnych tomów bądź w postaci serii wydawniczych.

Należy tu na pierwszym miejscu wymienić „*Górnośląskie Prace*

i Materiały Geograficzne” (14) wydawane przez Instytut Śląski w Katowicach. Pierwszy tom poświęcony Górnemu Śląskowi ukazał się w 1962 r.

W Instytucie Zachodnim w Poznaniu wprowadzono nową serię „Prace Geograficzno-Ekonomiczne” (19), w ramach której ukazał się dotychczas jeden tom poświęcony woj. zielonogórskiemu. Problematyka geograficzna uwzględniana jest i była w innych wydawnictwach Instytutu, co wymagałoby jednak oddzielnego i szerszego omówienia wydawnictw geograficznych niż zamierzone podsumowanie ogólne, jakim ma być niniejszy artykuł. Z tych samych względów pominięto wydawnictwa przeznaczone dla szkół i młodzieży, zarówno podręczniki geografii, czasopismo dla nauczycieli „Geografia w Szkole” (12), jak i pozycje inne: podróże i opisy różnych krajów. Prace te są liczne i wymagają specjalnego potraktowania na tle potrzeb szkoły. Odrębny wreszcie dział wydawnictw geograficznych, który tu pominięto, a który dla geografii ma istotne znaczenie, stanowią mapy i atlasy. Charakterystyka rozwoju wydawnictw w tej dziedzinie tak od strony ilościowej, jak i merytorycznej byłaby bardzo pożądana, ale nie mieści się w niniejszym artykule. Nie omówiono tu również publikacji o tematyce geograficznej, wydawanych przez Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Wydawnictwa Geologiczne, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Wydawnictwo „Śląsk”, „Książka i Wiedza”, Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, Wydawnictwa Morskie i inne.

Natomiast choć w paru zdaniach należy dać charakterystykę wydawnictw Państwowego Wydawnictwa Naukowego, gdyż działalność jego ściśle się łączy i uzupełnia z wyżej omówionymi wydawnictwami geograficznymi.

PWN

Państwowe Wydawnictwo Naukowe, utworzone w 1951 r., podjęło inicjatywę wydawania książek i podręczników geograficznych. Poza drukiem prac naukowych przygotowywanych przez różne instytuty i ośrodki prowadzi ono dział własnych wydawnictw realizowanych według planu i własnego rozeznania. Dotychczas wydało ponad 50 pozycji książek i podręczników, nie licząc wznowień. Ponadto w dziale skryptów wydano 18 pozycji, głównie podręczników uniwersyteckich. Jest to duży dorobek (ogółem około 1892 arkuszy, w tym na 18 pozycji skryptowych przypada 323 arkusze), który wzbogacił ogromnie polską geografję. Zasługuje on na obszerniejsze omówienie, a niniejsze podsumowujące uwagi mają charakter raczej krótkiej informacji niż oceny. Na pierwsze miejsce wśród wydawanych książek wysuwają się tłumaczenia z języków obcych (53—79), których jest 27, w tym 11 pozycji tłumaczonych z języka rosyjskiego, 7 z francuskiego, reszta z innych języków. Są to przede wszystkim podręczniki uniwersyteckie z zakresu geografii fizycznej (60, 61, 67, 78), klimatologii (68) i meteorologii (69), geomorfologii (54, 79), osadnictwa (63, 64), lub też oryginalne monografie krajów, np. Chiny (58), Jugosławia (73), Egipt (65), USA (57), Kanada (56). Wśród książek napisanych przez autorów polskich 10 pozycji zajmują podręczniki uniwersyteckie. Bardzo wartościowe są podręczniki odnoszące się do geografii fizycznej. Z zakresu geografii

ekonomicznej wydano tylko dwa podręczniki (81, 82). Ponieważ i w tłumaczonych podręcznikach przeważa geografia fizyczna, trzeba stwierdzić, że w wydawnictwach PWN nie wykazano równej troski o wszystkie działy geografii. Wśród książek innych autorów polskich znajdują się monografie województw (83, 88, 105), monografie krajów (84, 117), prace Lencewicza (91, 92, 93). Wydając Geografię Powszechną (85), której dwa tomy już się ukazały, Redakcja PWN dała dowód, że potrafi rozwinąć inicjatywę wydawniczą na szerszą skalę.

Z przedstawionego przeglądu naukowych wydawnictw geograficznych wynika, że nastąpił, zwłaszcza w ostatnim X-leciu, wielki wzrost ilości wydawnictw. Pod względem ilości pozycji wydawniczych i arkuszy wydawniczych wysuwa się na czoło Instytut Geografii PAN, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Niemniej bardzo wyraźnie pomnożyły się serie wydawnictw własnych w poszczególnych ośrodkach uniwersyteckich. Są to serie prac badawczych o bardzo szerokiej i różnej problematyce. W ośrodkach uniwersyteckich zaznacza się tendencja do wycofania się z „Zeszytów Uniwersyteckich” ogólnych i do tworzenia własnego wydawnictwa geograficznego seryjnego. Myślę, że jest to tendencja słuszna, ułatwiająca koncentrację prac i ich rozprowadzenie.

Z rozwoju, jaki się dokonał w profilu wydawniczym „Przeglądu Geograficznego” i „Czasopisma” wynika, że pisma te są obecnie do siebie bardzo zbliżone tak poziomem prac i artykułów, jak i ich dokumentacją. Pewne różnice zachodzą w zakresie poruszanej tematyki. W przestrzeganiu i pogłębianiu różnic widzę dalszą potrzebę sprecyzowania linii rozwoju tych dwóch podstawowych pism geograficznych.

WYDAWNICTWA CIĄGŁE

- (1) Acta Geographica Lodziensia. Niereg. Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Sec. III. Nr 1- 1948- Łódź. PWN. Do 1962 Acta Geographica Universitatis Lodziensis.
- (2) Acta Universitatis Wratislaviensis. Ser. Studia Geograficzne. Niereg. Nr 1- 1963- Wrocław. PWN. W latach 1956—1962 Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego. Ser. B. Nauki Przyrodnicze. Seria Nauka o Ziemi.
- (3) Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio B. Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia. Rocznik. T. 1- 1946- Lublin. Nakładem UMCS.
- (4) Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią. Niereg. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy. Komitet Fizjograficzny. T. 1- 1948- Poznań. PWN.
- (5) Bibliografia Geografii Polskiej. Niereg. PAN — Instytut Geografii. 1956. Warszawa PWN.
- (6) Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. Niereg. PAN. Nr 1- 1960- Warszawa. Powiel. na prawach rękopisu.
- (7) Biuletyn Peryglacjalny. Niereg. Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Sec. III. Nr 1- 1954- Łódź. Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- (8) Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences. Ser. des Sciences Géologiques et Géographiques. Kwart. PAN. T. 1- 1960- PWN. Red. w jęz. franc..

- streszczenia ros. Dawniej: Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences. Serie des Sciences Chimiques, Géologiques et Géographiques. Mies.
- (9) Bulletin de la Société des Sciences et des Lettres de Łódź. Cl. III de Sciences Mathématiques et Naturelles. Niereg. T. 1- 1947- Łódź. Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- (10) „Czasopismo Geograficzne”. Kwart. Polskie Towarzystwo Geograficzne. T. 1- 1923- Wrocław. PWN. (Dawniej Lwów — Łódź — Warszawa).
- (11) Dokumentacja Geograficzna. Niereg. PAN. Instytut Geografii. Nr 1- 1955- Warszawa. W latach 1952—1954 Biuletyn Geograficzny Polskiego Towarzystwa Geograficznego.
- (12) „Geografia w Szkole”. Dwumiesięcznik. Organ Ministerstwa Oświaty. R. 1- 1948- Warszawa. PZWS.
- (13) „Geographia Polonica”. Rocznik. Instytut Geografii PAN. T. 1- 1963- Warszawa. PWN. Red. w jęz. ang. lub franc.
- (14) Górnośląskie Prace i Materiały Geograficzne. Niereg. Śląski Instytut Naukowy w Katowicach. Z. 1- 1962- Katowice. Wydawnictwo „Śląsk”.
- (15) Materiały i Studia Opolskie. 2 razy do roku. Rada Naukowo-Ekonomiczna przy Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne w Opolu. R. 1- 1958- Katowice. Wydawnictwo „Śląsk”.
- (16) Polska Bibliografia Analityczna. Geografia. PAN. Ośrodek Bibliografii i Dokumentacji Naukowej. Nakładem Instytutu Geografii PAN wydawano w latach 1956—1960.
- (17) „Poznaj Świat”. Mies. Polskie Towarzystwo Geograficzne. R. 1- 1948- Warszawa. PWN.
- (18) Prace Geograficzne. Niereg. PAN. Instytut Geografii. Nr 1- 1954- Warszawa. PWN albo Wydawnictwa Geologiczne.
- (19) Prace Geograficzno-Ekonomiczne. Niereg. Instytut Zachodni. Nr 1- 1961- Poznań. Instytut Zachodni.
- (20) Prace Geograficzne. Seria Nowa. Niereg. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Instytutu Geograficznego U. J. Z. 1- 1960- Kraków. Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- (21) Prace Komisji Geograficzno-Geologicznej. Niereg. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy. T. 1: 1936—1938; T. 2- 1956- Poznań. PWN.
- (22) Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Seria B. Wydział Nauk Matematyczno-Przyrodniczych. Wrocław.
- (23) Prace Zakładu i Obserwatorium Meteorologii i Klimatologii Uniwersytetu Wrocławskiego im. Bolesława Bieruta. Niereg. Nr 1- 1947- Wrocław. Wrocławskie Towarzystwo Naukowe.
- (24) Prace z Geografii Ekonomicznej. Niereg. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Z. 1- 1960- Kraków. Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- (25) „Przegląd Geograficzny”. Kwart. PAN. Instytut Geografii. T. 1- 1918- Warszawa. PWN.
- (26) „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej”. Kwart. PAN. Instytut Geografii. Z. 1- 1955- Powiel. w latach 1950—1954. „Przegląd Radzieckiej Literatury Geograficznej”.
- (27) Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Geografia. Niereg. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie. Z. 1- 1951- Kraków. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

- (28) *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Ser. C. Historia Nauk Matematycznych, Fizyko-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych.* Nieręg. PAN. 1961 nr 4, 1963 nr 6. Warszawa. PWN.
- (29) *Studia Societatis Scientiarum Torunensis. Sec. C. Geographia et Geologia.* Nieręg. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. T. 1- 1951- Toruń. PWN.
- (30) *Zeszyty Geograficzne. Rocznik. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku. Wydział Geograficzny. R. 1- 1959- Gdańsk. Wydawnictwo Morskie.*
- (31) *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Planowania i Statystyki. Nieręg. Z. 1- 1953- Warszawa. Szkoła Główna Planowania i Statystyki.*
- (32) *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Geografia. Nieręg. Nr 1- 1957- Poznań. PWN.*
- (33) *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nauki Matematyczno-Przyrodnicze. Geografia. Nieręg. Z. 1-1956- Toruń. PWN.*
- (34) *Zeszyty Naukowe. Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Poznaniu. Ser. I. Nieręg. Nr 1- 1961- Poznań. Nakładem Wyższej Szkoły Ekonomicznej.*
- (35) *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Sopocie. Ser. I. Nieręg. Nr 1- 1953- Sopot. Nakładem Wyższej Szkoły Ekonomicznej.*

DRUKI ZWARTE WYDANE PRZEZ PTG

- (36) *Bandtkie J. S. Wiadomości o języku polskim w Śląsku.* Red. B. Olszewicz. Wspólnie z Wrocławskim Towarzystwem Naukowym. Wrocław 1951, s. 44.
- (37) *Fleszarowa R. Polska. Informator geograficzny.* Nakład własny. Warszawa 1951, s. 48.
- (38) *Górny Śląsk. Prace i materiały geograficzne pod red. A. Wrzoska.* PTG. Kraków 1955, s. 680. Wydawnictwo Literackie.
- (39) *Informator zjazdu regionalnego PTG w Radomiu.* Nakład własny. Radom 1960, s. 20.
- (40) *Mały Atlas Polski.* Red. J. Kondracki. Warszawa 1947, s. 46.
- (41) *Polesie Lubelskie.* Praca zbiorowa pod red. T. Wilgata. Wydawnictwo Lubelskie. Lublin 1963, s. 207.
- (42) *Przewodnik do wycieczki w Sudety.* Nakład własny (powiel.). Wrocław, s. 18 + 4 wklejki.
- (43) *Przewodnik V Ogólnopolskiego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geograficznego.* Nakład własny. Lublin 1954, s. 124.
- (44) *Przewodnik VI Ogólnopolskiego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geograficznego.* Nakład własny. Kraków 1958, cz. I, s. 68, cz. II (powiel.) s. 46.
- (45) *Przewodnik VII Ogólnopolskiego Zjazdu PTG w Gdańsku.* Nakład własny (powiel.). Gdańsk 1962, cz. I i II, s. 249.
- (46) *Przewodnik wycieczek zjazdu PTG w Poznaniu i Zielonej Górze.* Nakład własny. Poznań 1948, s. 52.
- (47) *Przewodnik wycieczek zjazdu PTG w Toruniu i Szczecinie.* Nakład własny. Toruń 1947, s. 51.
- (48) *Przewodnik zjazdu regionalnego PTG w Zielonej Górze.* Nakład własny (powiel.). Poznań 1961, s. 68.
- (49) *Romer E. Wybór prac.* Red. i wybór A. Zierhoffer. T. 1. Warszawa 1960, s. 442; T. 2. Warszawa 1961, s. 522; T. 3. Warszawa 1962, s. 494; T. 4. Warszawa 1964, s. 619. PWN.

- (50) Rospond S. *Słownik nazw geograficznych Polski Wschodniej i Północnej*. Cz. I Polsko-niemiecka, s. 418; cz. II Niemiecko-polska, s. 793, Wrocław, Warszawa 1951.
- (51) Nałkowski Wacław. *W pięćdziesiątą rocznicę zgonu (1911—1961)*. Praca zbiorowa pod red. B. Olszewicza. Warszawa 1962, s. 171. PTG. PWN.
- (52) *Wydmy śródlądowe Polski*. Studium zbiorowe pod red. R. Galona. PTG. Część pierwsza: Warszawa 1958, s. 203. Część druga do użytku służbowego: Warszawa 1958, s. 82. PWN.

PRZEKŁADY WYDANE Z INICJATYWY PWN

- (53) Baker J. N. *Odkrycia i wyprawy geograficzne*. Przetł. z ang. J. Flis. Warszawa 1959, s. 613.
- (54) Baulig H. *Studia geomorfologiczne*. Przetł. z franc. S. Lazarowa pod red. J. Dylika i A. Dylikowej. Warszawa 1958, s. 273.
- (55) Berg L. *Przyroda ZSRR*. Przetł. z ros. A. Skirgiełło, K. Straszewska. Warszawa 1962, s. 483.
- (56) Bernhard H. i Winkler E. *Kanada między przeszłością a przyszłością*. Przetł. z niem. A. Ligocki. Warszawa 1962, s. 167.
- (57) Boesch H. *USA. Opanowanie kontynentu*. Przetł. z niem. R. Hajduk, A. Ligocki. Warszawa 1961, s. 224.
- (58) Czu-Szao-Tang. *Chiny. Zarys geograficzny*. Przetł. z ros. K. Straszewska. Warszawa 1958, s. 337.
- (59) O'Dell A. *Kraje skandynawskie*. Przetł. z ang. J. Flis. Warszawa 1961, s. 594.
- (60) Dobrynin B. *Geografia fizyczna Europy Zachodniej*. Przetł. z ros. J. Kondracki. Warszawa 1954, s. 470.
- (61) Dobrynin B. *Geografia fizyczna ZSRR*. Przetł. z ros. H. Garlikowska, B. Dederko. Warszawa 1956, s. 446.
- (62) *Geografia antyczna*. Zestawił M. S. Bodnarski. Przedł. zbiorowy z grec., łac. Warszawa 1957, s. 382.
- (63) George P. *Miasto*. Przetł. z franc. S. Berezowski. Warszawa 1956, s. 420.
- (64) George P. *Wieś*. Przetł. z franc. M. Chelińska. Warszawa 1959, s. 380.
- (65) Gordonow L. *Egipt*. Przetł. z ros. E. Woyzbun. Warszawa 1957, s. 292.
- (66) *Historia odkryć geograficznych. Odkrywczy i badacze ziemi*. Przetł. z niem. B. Wojciechowski. Wyd. 2. Warszawa 1963, s. 631.
- (67) Kalesnik S. *Geografia fizyczna ogólna*. Przetł. z ros. I. Gieysztorowa, J. Kondracki. Warszawa 1961, s. 632. Wyd. 2. Warszawa 1962, s. 632, Wyd. 3. Warszawa 1964, s. 632.
- (68) Kostin S., Pokrowska T. *Klimatologia*. Przetł. z ros. S. Mączak, B. Siadek. Warszawa 1957, s. 469.
- (69) Kostin S. J. *Podstawy meteorologii*. Przetł. z ros. B. Siadek. Warszawa 1956, s. 335.
- (70) *Kraje i morza pozaeuropejskie*. Geografia fizyczna. Praca zbiorowa. Przetł. z niem. L. Krygowska. Warszawa 1960, s. 395.
- (71) Kunský J. *Blokdiagram. Geograficzny wykres bryłowy*. Przetł. z czes. W. Mioduszevska. Warszawa 1955, s. 269.
- (72) Kunský J. *Zjawiska krasowe*. Przetł. z czes. W. Mioduszevska. Warszawa 1956, s. 207.

- (73) Milojevič B. *Jugostawia. Zarys geografii. Organizacja państwa*. Przeł. z franc. A. Dylikowa. Warszawa 1958, s. 142.
- (74) Murzajew E. *Mongolia. Opis fizyczno-geograficzny*. Przeł. z ros. H. Garlikowska i J. Peretiatkowicz. Warszawa 1957, s. 481.
- (75) Parde M. *Rzeki*. Przeł. z franc. K. Dębski. Warszawa 1957, s. 233.
- (76) Sauszkin J. *Wstęp do geografii ekonomicznej*. Przeł. z ros. P. Kaltenberg, J. Borowik. Warszawa 1960, s. 481.
- (77) Strzelecki P. E. *Nowa Południowa Walia*. Przeł. z ang. J. Flis. Warszawa 1958, s. 371.
- (78) Susłow S. *Geografia fizyczna azjatyckiej części ZSRR*. Przeł. z ros. J. Peretjatkowicz. Warszawa 1961, s. 770.
- (79) Tricart J. *Zagadnienia geomorfologiczne*. Przeł. z franc. S. Lazorowa, z niem. K. Bzowski. Pod. red. J. Dylika i A. Dylikowej. Warszawa 1960, s. 236.

PRACE POLSKIE WYDANE Z INICJATYWY PWN

- (80) Arnold S. *Geografia historyczna Polski*. Warszawa 1951, s. 112.
- (81) Berezowski S. *Geografia ekonomiczna Polski*. Warszawa 1963, s. 489.
- (82) Berezowski S. *Geografia transportu. Przegląd problemów z różnych krajów świata*. Warszawa 1962, s. 542.
- (83) Chilczuk M. *Województwo rzeszowskie. Zarys geograficzno-ekonomiczny*. Warszawa 1962, s. 179.
- (84) Galon R. *Alpy — Austria — Szwajcaria*. Warszawa 1958, s. 391.
- (85) *Geografia powszechna*. T. I. *Ziemia — środowisko naturalne człowieka*. Warszawa 1962, s. 471. T. II. *Człowiek i jego działalność gospodarcza*. Warszawa 1963, s. 434.
- (86) Głodek J. *Ropa naftowa. Zarys geograficzno-gospodarczy*. Warszawa 1961, s. 250.
- (87) Grąbczewski B. *Podróże po Azji Środkowej*. Warszawa 1958, s. 579.
- (88) Januszek Z., Kiełczewska-Zaleska. *Województwo olsztyńskie. Zarys geografii gospodarczej*. Warszawa 1955, s. 109.
- (89) Klimaszewski M. *Geomorfologia ogólna*. Warszawa 1961, s. 521; Wyd. 2. Warszawa 1963, s. 522.
- (90) Kostrowicki J. *Środowisko geograficzne Polski*. Warunki przyrodnicze rozwoju gospodarki narodowej. Wyd. 1. Warszawa 1957, s. 542; Wyd. 2. Warszawa 1961, s. 609.
- (91) Lencewicz S. *Geografia fizyczna Polski*. Oprac. i uzupełn. J. Kondracki. Warszawa 1955, s. 412. Wyd. 2.
- (92) Lencewicz S., Kondracki J. *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa 1959, s. 486. Wyd. 3. Warszawa 1962, s. 486.
- (93) Lencewicz S. *Lodowce i ich wpływ na rzeźbę powierzchni ziemi; Wody lądowe. Materiały do geografii fizycznej ogólnej*. Przyg. do druku J. Kondracki. Warszawa 1954, s. 207.
- (94) Lencewicz S. *Pisma wybrane z geografii fizycznej Polski*. Wybrał i przedmową opatrł J. Kondracki. Prace w jęz. franc. przeł.: M. Chelińska, I. Gieysztorowa, W. Richling-Kondracka. Warszawa 1957, s. 447.
- (95) Loth J., Petrażycka Z. *Metale. Zarys geograficzno-ekonomiczny*. Warszawa 1962, s. 316.
- (96) Łomnicki A. *Kartografia matematyczna*. Wyd. 2 zmien. Warszawa 1956, s. 176.

- (97) Maryański A. *Ludność świata w liczbach*. Warszawa 1955, s. 328.
- (98) Mikulski Z. *Zarys hydrografii Polski*. Warszawa 1963, s. 288.
- (99) Olszewski T. *Geografia ekonomiczna regionalna świata. Kraje kapitalistyczne*. Cz. 1—2. Cz. 1. *Kraje europejskie*. Łódź-Warszawa 1961, s. 251; Cz. 2. *Kraje pozaeuropejskie*. Łódź-Warszawa 1961, s. 419.
- (100) Opolski A. *Astronomiczne podstawy geografii*. Wyd. 2. Warszawa 1953, s. 234.
- (101) Pietkiewicz St. *Wody kuli ziemskiej. Wody lądowe*. Warszawa 1958, s. 226.
- (102) Schmuck A. *Zarys klimatologii Polski*. Warszawa 1959, s. 160.
- (103) Słabczyński W. *Paweł Edmund Strzelecki. Podróże, odkrycia, prace*. Warszawa 1957, s. 327.
- (104) Staszewski J., Uhorzak F.: *Geografia fizyczna w liczbach*. Warszawa 1959, s. 582.
- (105) *Stosunki hydrograficzne poszczególnych regionów Polski*. T. 2. Warszawa 1958, s. 506. PAN Kom. Gosp. Wodnej — Prace i Studia Komitetu.
- (106) Straszewicz L. *Województwo opolskie. Zarys geografii gospodarczej*. Warszawa 1956, s. 99.
- (107) Strzelecki P. *Pisma wybrane*. Warszawa 1960, s. 270.
- (108) Wrzosek A. *Czechosłowacja. Zarys ogólnej geografii kraju*. Warszawa 1960, s. 267.
- (109) Zajchowska S. *Województwo poznańskie. Zarys geograficzno-gospodarczy*. Warszawa 1959, s. 92.

Zestawiła Elżbieta Grzeszczakowa

МАРИЯ КЕЛЧЕВСКА-ЗАЛЕСКА

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ИЗДАНИЯ В XX-ЛЕТНИЙ ПЕРИОД ПНР

В этой статье рассматриваются географические издания, опубликованные в период послевоенного XX-летия, в которых даны результаты польских географических исследований. Эти издания с узкой специализацией предназначены для узкого круга читателей, научных работников, а некоторые научно-популярные, авторами которых являются географы, предназначены для популяризации успехов польской географии. Учреждениями, которые проявили инициативу и организовали издание этого типа литературы в широком масштабе являются: Польское Географическое общество, Институт географии ПАН, Государственное Научное издательство, географические институты при университетах и вузах.

В этой статье дана характеристика серии изданий этих издательств и рассмотрены направления их развития. О размерах издательской деятельности говорят следующие цифры: Польское Географическое общество опубликовало в 1945—1963 г.г. около 1150 издательских листов журналов и 280 издательских листов книг. На первое место выходит Институт географии ПАН, который в период 1954—1963 г.г. издал около 2150 издательских листов. Государственное Научное издательство опубликовало около 1900 издательских листов.

Кроме того, особенно характерной чертой минувшего десятилетия является развитие собственной издательской деятельности отдельных географических институтов

при университетах и вузах, которые вернулись к прежней традиции и издают научные серии собственных трудов. В последние годы отмечается, таким образом, значительное оживление в издательской деятельности и растёт количество географических изданий.

Пер. Б. Миховского

MARIA KIELCZEWSKA-ZALESKA

GEOGRAPHICAL PUBLICATIONS OVER THE 20 YEARS OF PEOPLE'S POLAND

The article discusses geographical publications which have appeared over the two post-war decades presenting results of Polish geographical research. They were specialised publications meant for a rather limited circle of readers — mostly research workers. There were also some popular geographical series prepared by geographers and designed to popularise the attainments of Polish geography. Among the institutions which initiate such series and which sponsor their publication on a large scale belong: the Polish Geographical Society, the Institute of Geography of the Polish Academy of Sciences, the Polish Scientific Publishers and departments of geography of the various universities and colleges. The article further comments on the series sponsored by the above mentioned institutions and reviews their development trends. Perhaps the best illustration of the publishing movement in the field of geography is provided in the following figures: from 1945 to 1963 the Polish Geographical Society has printed 18 400 pages of magazines and another 4000 pages of books. The leading position in the field of publishing goes, however, to the Institute of Geography of the Polish Academy of Sciences which in the years 1954 to 1963 alone has published books of a total of 30400 pages while the Polish Scientific Publishers have printed about 34400 pages of geographical literature. An especially characteristic feature of the last decade has been the growth of publishing activities carried by the departments of geography of the various universities and schools of higher learning which have revived the old tradition of publishing series of their own scientific papers. Thus, the recent years witness a considerable revival of the publishing movement and a substantial increase of geographical publications.

Translated by *Henryk Pac*

STANISŁAW LESZCZYCKI

Dziesięć lat działalności Instytutu Geografii PAN 1953 — 1963

Przygotowania do powołania Instytutu Geografii PAN trwały szereg lat. Już w ramach Wydziału do Spraw Nauki PTG, który został zorganizowany zaraz po zjednoczeniowym zjeździe Towarzystwa w 1946 r. we Wrocławiu, była kilkakrotnie mowa o potrzebie powołania centralnego instytutu geograficznego, który by przejął funkcje koordynatora badań geograficznych w skali krajowej. W tym też kierunku szły prace wspomnianego Wydziału PTG, w ramach którego opracowywano plany ogólnopolskie, usiłowano inicjować i koordynować badania, powoływać specjalistyczne komisje i organizować pracownie, jak np. w Lublinie — użytkowania ziemi, dokumentacji geograficznej itp. Forma organizacyjna prac w postaci Wydziału do Spraw Nauki PTG okazała się jednak niewystarczająca dla realnego koordynowania prac badawczych. Dlatego postulat utworzenia centralnego instytutu geograficznego wysunięto w sposób zdecydowany na I Kongresie Nauki Polskiej w 1951 r., opracowując szczegółowy plan jego działalności, jak również schemat organizacyjny. Próbowano również rozbudować Instytut Geograficzny Uniwersytetu Warszawskiego do rozmiarów instytutu centralnego, jednakże Uniwersytet nie posiadał na ten cel odpowiednich środków materialnych. Realne warunki utworzenia instytutu powstały dopiero w ramach Polskiej Akademii Nauk. Prezydium PAN w 1952 r. podjęło uchwałę o powołaniu Instytutu Geografii (uchwała Prezydium PAN nr 12 z dnia 14 października 1952 r.), która została zaakceptowana przez Prezydium Rządu PRL w 1953 r. (uchwała nr 789 z dnia 10 października 1953 r.). Równocześnie Prezydium Rządu zatwierdziło pierwszy statut Instytutu (załącznik do uchwały 789/53). Na tej podstawie powołano do życia Instytut Geografii PAN.

Schemat organizacyjny przewidywał utworzenie zakładów: Geografii Fizycznej, Geografii Ekonomicznej, Geografii Regionalnej Polski, Kartografii, Działu Wydawnictw, Dokumentacji Naukowej, Biblioteki oraz Działu Administracyjnego. Instytut otrzymał prawo powoływania oddziałów lub placówek terenowych poza Warszawą.

Statut Instytutu był zmieniany dwukrotnie uchwałami Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN nr 13 z dnia 17 stycznia 1957 r. oraz nr 17 z dnia 9 lutego 1962 r. Wraz ze statutem zmieniony był schemat organizacyjny Instytutu. W ramach wymienionych zakładów powstawały kolejno następujące pracownie i działy: *Pracownia Geomorfologii i Hydrografii* w Krakowie (1953), *Toruniu* (1953), *Historii Geografii i Kartografii* we Wrocławiu (1953), *Klimatologii* (1954), *Geomorfologii Ogólnej*

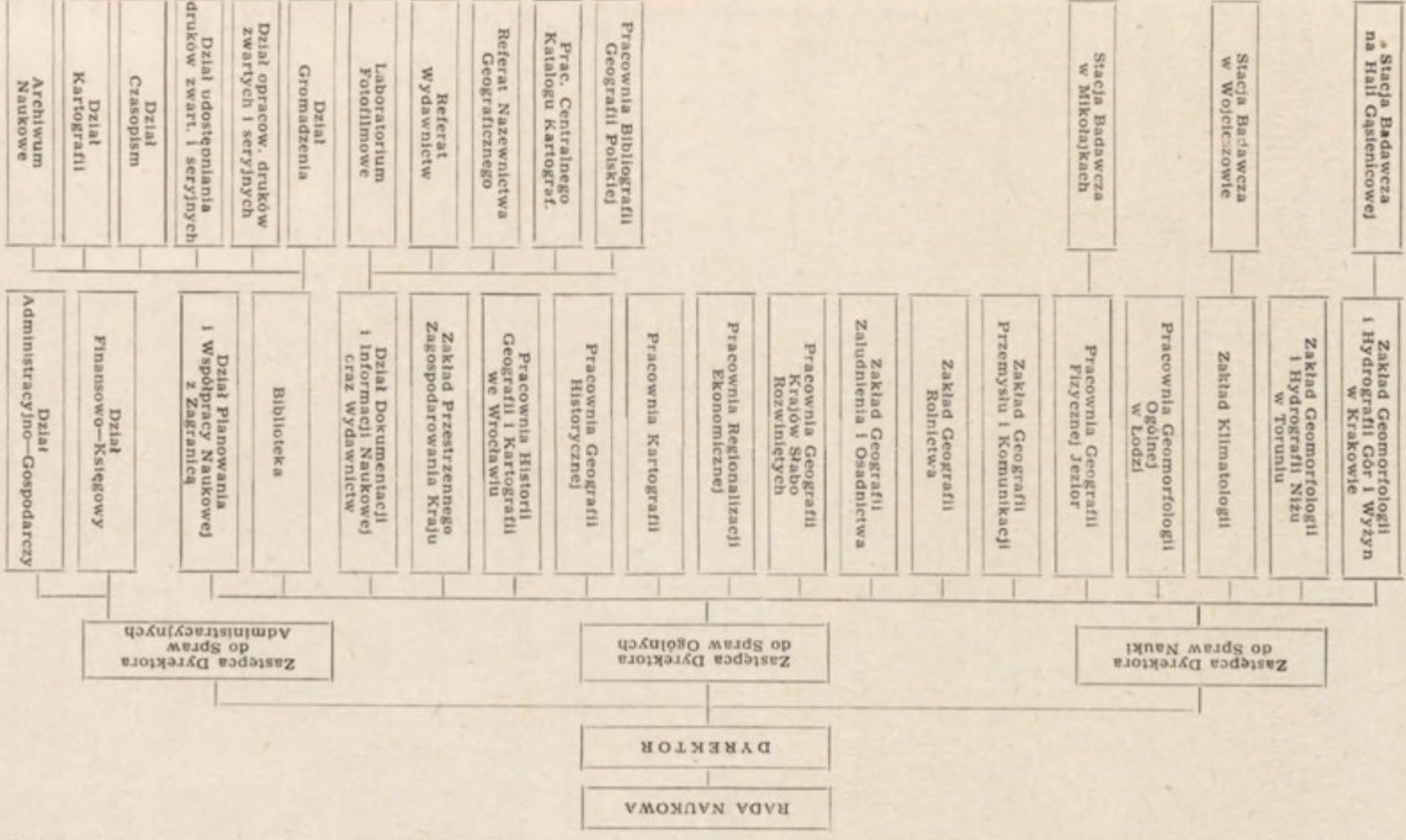

Tabela 1

w Łodzi (1955), *Geografii Fizycznej Jezior* (1955), *Geografii Rolnictwa* (1955), *Geografii Zaludnienia i Osadnictwa* (1955), *Geografii Przemysłu i Komunikacji* (1956). W 1960 r. nastąpiła poważniejsza reorganizacja, zniesiono zakłady Geografii Fizycznej, Ekonomicznej i Regionalnej. Sześć pracowni zamieniono na zakłady, a ponadto powołano do życia *Pracownię Regionalizacji Ekonomicznej* (1960), *Pracownię Krajów Słabo Rozwiniętych* (1962) w miejsce *Zakładu Geografii Regionalnej Świata*, *Zakład Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* (1962) oraz *Pracownię Geografii Historycznej* (1962). Ponadto w latach 1956—1962 istniała w Lublinie *Pracownia Kartografii Ekonomicznej*.

Najistotniejsze postanowienia obecnie obowiązującego statutu są następujące: Instytut posiada osobowość prawną. Swoją działalnością obejmuje problematykę z zakresu nauk geograficznych. Do zadań Instytutu należą: 1) prowadzenie badań według ustalonego planu, 2) kształcenie i doskonalenie kadr naukowych, 3) współdziałanie w upowszechnianiu wiedzy z zakresu geografii. W celu realizacji tych zadań Instytut opracowuje plany prac naukowych, współpracuje z innymi placówkami naukowymi i organami państwowymi, wydaje publikacje naukowe, udostępnia wyniki prac naukowych praktyce, współpracuje z instytucjami zagranicznymi, opracowuje na żądanie organów państwowych ekspertyzy, prowadzi szkolenie kadry naukowej, organizuje konferencje, zjazdy naukowe, prowadzi dokumentację i informację naukową itp. Statut określa kompetencje i zakres działalności Rady Naukowej, Dyrektora, Kolegium oraz innych organów Instytutu. W załączeniu do statutu podany jest schemat organizacyjny. Stan na dzień 1 stycznia 1964 r. ilustruje tabela 1.

W związku z utworzeniem Instytutu Geografii PAN odbyło się w dniu 13 grudnia 1953 r. nadzwyczajne walne zgromadzenie Polskiego Towarzystwa Geograficznego, które na podstawie § 23 statutu uchwaliło trzy wnioski (patrz „Przegląd Geograficzny” t. XXVI, z. 1, 1954, s. I—II):

1. o przyjęciu z uznaniem faktu powołania do życia Instytutu Geografii PAN jako oficjalnej, centralnej placówki geograficznej w Polsce Ludowej;

2. o przekazaniu nowej placówce działalności naukowej Wydziału do Spraw Nauki PTG obejmującej w szczególności prace komisji: mapy użytkowania ziemi, mapy geomorfologicznej i hydrograficznej, peryglacjalnej, nazw geograficznych, bibliograficznej;

3. o przekazaniu części majątku PTG, a w szczególności: centralnej biblioteki, pracowni fotofilmowej z powielarnią, pracowni dokumentacji geograficznej, pracowni użytkowania ziemi w Lublinie, stacji terenowych: na Hali Gąsienicowej, w Międzyzdrojach, w Mikołajkach i Wojcieszowie; wydawnictw: „Przegląd Geograficzny”, „Biuletyn Geograficzny”, „Przegląd Radzieckiej Literatury Geograficznej” oraz część instrumentów i majątku ruchomego potrzebnych do prowadzenia badań.

W 1954 r. przy przejmowaniu tego daru przekazano „szalaś” w Śnieżnych Kotłach w Sudetach Instytutowi Geograficznemu Uniwersytetu we Wrocławiu oraz zrezygnowano ze stacji badawczej w Międzyzdrojach, przekazując budynek Miejskiej Radzie Narodowej.

Dzięki przekazaniu przez PTG działalności Wydziału do Spraw Nauki wraz z bazą materialną, Instytut Geografii PAN mógł od początku 1954 r. rozpocząć na wielu odcinkach normalną swoją działalność, rozwijaną systematycznie w następnych latach.

Z końcem 1953 r. została zawarta umowa pomiędzy Ministerstwem Szkolnictwa Wyższego a Polską Akademią Nauk w sprawie korzystania przez Instytut Geografii PAN z budynku Instytutu Geograficznego U. W., będącego własnością Uniwersytetu Warszawskiego. Uzyskanie lokalu umożliwiło rozpoczęcie prac od razu, zwłaszcza, iż w budynku tym miało swój lokal Polskie Towarzystwo Geograficzne. Wspólny budynek obu instytutów ułatwił koordynację prac geograficznych na terenie Warszawy. Postanowiono kontynuować prowadzenie wspólnej biblioteki, zbioru map itp.

Po dziesięciu latach (1953—1963) można podsumować działalność Instytutu oraz zestawić w tabelach pewne dane statystyczne ilustrujące rozwój jego prac.

Kadra pracowników

Tabela 2 obejmująca zestawienie personelu Instytutu dobrze ilustruje wzrost zatrudnienia w X-leciu. Po pierwszym roku działalności, liczba pracowników na dzień 31.XII.1954 wyniosła 88. W ciągu 10 lat przybyło 58 pracowników (tj. 66%), przy czym kadra pracowników działalności podstawowej wzrosła o 92%, natomiast część administracyjno-obługowa prawie nie wykazała wzrostu. W ciągu 10 lat grupa administracyjno-obługowa wahała się od 25 do 31 pracowników. Liczba pracowników działalności podstawowej (poza samodzielnymi pracownikami nauki) podwoiła się i wzrosła z 45 na 108, w tym szczególnie pracowników inżynieryjno-technicznych z 16 na 45 oraz adiunktów (od 1960 r. po otrzymaniu stopnia doktora) z 7 na 22. Wzrosła również liczba starszych asystentów. Nieznaczne wahania wykazuje liczba zatrudnionych w bibliotece oraz w dziale wydawnictw.

Na szczególną uwagę zasługuje kadra kierownicza samodzielnych pracowników nauki. Od początku było zatrudnionych 18 samodzielnych pracowników. W latach 1954 i 1955 Centralna Komisja Kwalifikacyjna porządkowała stan kadry samodzielnych pracowników nauki, przyznając tytuły samodzielnym pracownikom nauki. Akcją tą był objęty również personel Instytutu. Po ukończeniu akcji w 1956 r. zatrudnionych było 11 profesorów i 7 docentów. W ciągu 10 lat zaszły w kadrze kierowniczej dlasze zmiany W 1956 r. przeniósł się do Uniwersytetu w Lublinie doc. M. Janiszewski, w 1958 r. zmarł doc. S. Jarosz, w 1960 r. przeszli na emeryturę: prof. M. Łodyński i prof. J. Staszewski. Największe zmiany zaszły w 1962 r. w związku z realizacją uchwały o jednoetatowości, odeszli bowiem profesorowie: J. Kondracki, W. Okołowicz, S. Pietkiewicz, F. Uhorczak i doc. B. Winid. Równocześnie jednak zostali samodzielnymi pracownikami naukowymi w 1963 r. docenci A. Kukliński, L. Kosiński, M. Chilczuk, a w 1964 r. doc. A. Wróbel. W ten sposób na początku 1964 r. było zatrudnionych w Instytucie 14 samodzielnych pracowników nauki, w tym 4 na drugim etacie. Wśród zatrudnionych jest 9 geografów ekonomicznych oraz 5 fizycznych.

Rada Państwa mianowała w 1963 r. doc. J. Kobendzinę profesorem nadzwyczajnym, a w 1964 r. prof. prof. K. Dziewońskiego i J. Kostrowickiego o profesorami zwyczajnymi.

Tabela 2

Personel Instytutu

Rok	Profesorowie zwyczajni	Profesorowie nadzwyczajni	Docenci	Razem sam. prac. nauki	Adiunkci	St. asystenci	Asystenci	Pracownicy inżynij- no-techniczni	Prac. wydawnictw	Prac. dokumentacji naukowej	Prac. służby biblioteecznej	Razem pomoc prac. nauki	Pracownicy działalno- ści podstawowej	Pracownicy administracyjni	Pracownicy obsługi	Ogółem
1954				18	7	17	5	16				45	63	16	9	88
1955				18	9	21	5	17				52	70	17	13	100
1956	11		7	18	11	31		17			10	69	87	16	14	118
1957	13		4	17		30		29			10	83	100	15	16	131
1958	13		4	17		33		28	3		12	89	106	14	13	133
1959	5	8	4	17	13	23	10	30	3		15	94	111	12	11	134
1960	5	7	3	15	16	27	9	31	3		15	101	116	14	14	144
1961	5	7	3	15	17	27	9	31	2		14	100	115	12	15	142
1962	5	3	2	10	22	23	3	46	2	3	13	112	122	13	15	150
1963	5	4	4	13	22	24		45	2	3	13	108	121	12	13	146

Szkolenie pracowników naukowych

Tabela 3 ujmuje w sposób statystyczny akcję szkoleniową, którą objęta była znaczna część pomocniczych pracowników nauki. Od samego początku położono duży nacisk na uzyskiwanie stopnia doktora. Początkowo akcja była oparta na aspiranturze, przy czym co roku przyznawano kilka aspirantur. Od 1961 r. aspiranturę zastąpiono stypendiami doktoranckimi. Ponadto przyznawano pomocniczym pracownikom nauki krótkoterminowe stypendia, których liczba rocznie wahała się od 4 do 19. W wyniku tej akcji w la-

Tabela 3

Kształcenie kadr

Rok	Aspirantów	Spoza Instytutu	Doktorantów	Stypendia nauk doktorskie	Stypendia nauk habilitacyjne	Przyznane stopnie doktora	Przyznane stopnie docenta	Lektoraty			
								Język angielski	Język francuski	Język niemiecki	Język rosyjski
1954	5			4				12			
1955	7	1		6				14			5
1956	7	6		2							
1957	8	6		4							
1958	6	4		8		2					
1959	6			7		2					
1960	6			16	1						
1961	3	2	7	13	3	6		12	3	5	3
1962	3	4	7	16	3	10	1	14	6	6	1
1963	2	2	10	5	1	3	2+1	15	5	10	1

tach 1958—1963 przyznano 22 osobom stopień doktora nauk przyrodniczych (1958 — L. Kosiński; 1959 — A. Wróbel, L. Starkeł; 1961 — W. Biegajło, J. Grzeszczak, T. Lijewski, W. Kusiński, Ł. Górecka, S. Misztal; 1962 — J. Bączyk, K. Bitner, S. Gilewska, M. Najgrakowski, M. Rościszewski, T. Szczęsna, J. Szupryczyński, A. Synowiec, A. Werwicki, Z. Ziemońska; 1963 — E. Mycielska-Dowgiałło, J. Szewczyk, R. Szczęsny).

Akcja ta jest prowadzona w dalszym ciągu, obecnie ubiega się o stopień doktora 18 pracowników Instytutu oraz kilku z innych placówek naukowych.

Również szereg pracowników naukowych ubiega się o stopień docenta geografii. Rada Naukowa nadała dotychczas stopień docenta: A. Kuklińskiemu (1962), L. Kosińskiemu (1963), M. Chilczukowi (1963), J. Braunowi (1963) i A. Wróblowi (1964). Pomocą są tu stypendia habilitacyjne, które zostały wprowadzone od 1960 r. Są to na ogół stypendia krótkotrwałe. Instytut przyznawał ich rocznie od 1 do 3. W trakcie pisania rozprawy habilitacyjnej znajduje się kilku pracowników Instytutu oraz kilku innych spoza Instytutu.

Do akcji szkolenia należy zaliczyć udział w lektoratach języków obcych prowadzonych przez PAN. W akcji tej bierze udział co roku około 30 pracowników.

Szkoleniem zagranicznym objęto 22 pracowników, którzy przebywali za granicą dłużej niż trzy miesiące. Staże odbywały się w ZSRR, USA, Francji, Anglii, Szwecji, Szwajcarii, Norwegii itd.

Za osiągnięcia w pracy naukowej przyznawane są co roku nagrody z budżetu Instytutu. Poważniejszymi wyróżnieniami są nagrody przyznawane przez Wydział III PAN. W szczególności nagrodę im. E. Romera w wysokości 10 000 zł otrzymał w 1962 r. dr L. Starkel, a ponadto w latach 1955—1963 Wydział III PAN przyznał nagrody 37 pracownikom (1955 — M. Klimaszewski, W. Biegajło, R. Szczęsny; 1956 — C. Radłowska, F. Uhorczak, J. Kozłowski; 1957 — A. Werwicki, J. Piasecki, M. Rościszewski; 1958 — A. Drozdowska, S. Gilewska; 1959 — M. Łodyński, A. Wróbel, K. Wit, Z. Ziemońska; 1960 — T. Celmer, W. Biegajło, A. Kukliński, Ł. Górecka, M. Najgrakowski; 1961 — J. Kobendzina, W. Biegajło, J. Grzeszczak, T. Lijewski, S. Gilewska, K. Więckowski; 1962 — M. Kiełczewska-Zaleska, S. Gilewska, Z. Ziemońska, J. Kostrowicki; 1963 — Ł. Górecka, J. Grzeszczak, L. Starkel, A. Wróbel, P. Eberhardt, T. Gerlach).

W 1961 r. prof. M. Klimaszewski został wybrany na członka-korespondenta Polskiej Akademii Nauk.

Kilkunastu pracowników Instytutu otrzymało wysokie odznaczenia państwowe, w tym niektórzy dwukrotnie. Między innymi wśród samodzielnych pracowników nauki profesorowie i docenci: J. Dylik, K. Dziewoński, R. Galon, M. Kiełczewska-Zaleska, M. Klimaszewski, J. Kondracki, J. Kobendzina, J. Kostrowicki, S. Leszczycki, M. Łodyński, J. Paszyński, J. Staszewski, B. Winid i in. Odznaczenia otrzymali również młodszy pracownicy nauki, działalności podstawowej, administracji i obsługi: J. Bączyk, H. Bodnar, M. Czarnowski, E. Deszczkova, E. Grabowski, H. Poznańska, K. Porczyk, J. Skoczek, W. Trzebiński, A. Wierzbicka i in.

Dwóch samodzielnych pracowników nauki otrzymało naukowe wyróżnienia zagraniczne w postaci medali (J. Dylik, M. Klimaszewski), jeden został członkiem NAN (M. Klimaszewski), inni członkami honorowymi lub korespondentami towarzystw naukowych (J. Dylik, R. Galon, M. Kiełczewska-Zaleska, M. Klimaszewski, S. Leszczycki i in.).

Kierunki badań naukowych

Mimo ustawicznych prób ograniczenia zakresu prowadzonych badań oraz eliminacji tematów mniej istotnych, prace Instytutu Geografii prowadzone są stale szerokim frontem w wielu dziedzinach nauk geograficznych. Tylko niektóre opracowania mają charakter kompleksowy. Należy do nich przede wszystkim *Atlas Narodowy Polski* oraz *Monografia geograficzno-ekonomiczna woj. białostockiego* wraz z atlasem regionalnym. W chwili obecnej rozpoczęto już druk monografii i atlasu

woj. białostockiego, dzięki finansowej pomocy tamtejszej Wojewódzkiej Rady Narodowej.

Jedną z głównych prac wchodzących w zakres geografii fizycznej jest kartowanie geomorfologiczne. Prace nad mapą geomorfologiczną były prowadzone z dużym nakładem sił; sporządzono szczegółową mapę dla około 1/5 części powierzchni kraju. Obok placówek Instytutu mapę wykonują także różne ośrodki uniwersyteckie w porozumieniu z Instytutem Geografii PAN. Opracowano własną, oryginalną metodę sporządzania szczegółowych map geomorfologicznych. Była ona kilkakrotnie prezentowana na terenie międzynarodowym¹. Na ogół spotkała się z dobrym przyjęciem za granicą, gdzie na jej podstawie zaczęto sporządzać analogiczne mapy. Dowodem uznania dla metody polskiej był wybór prof. M. Klimaszewskiego, głównego jej twórcy, na przewodniczącego Podkomisji Kartowania Geomorfologicznego Komisji Geomorfologii Stosowanej w Międzynarodowej Unii Geograficznej.

Mapy geomorfologiczne sporządza się w terenie w skali 1:25 000, drukuje zaś w skali 1:50 000. Do poszczególnych arkuszy dodaje się teksty objaśniające. Dotychczas wydano kilkanaście arkuszy; dotyczą one Niziu Polskiego, Karpat oraz obszaru Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Mapy znajdują się w ograniczonym obiegu, dlatego nie są powszechnie znane. Niezależnie od map geomorfologicznych prowadzone są przez trzy placówki Instytutu szczegółowe badania morfogenetyczne: w Krakowie, Toruniu i Łodzi. Kraków zajmuje się głównie Karpatami oraz Wyżyną Małopolską. Opublikowano wiele szczegółowych studiów z tego zakresu, z których na plan pierwszy wysuwają się opracowania dra L. Starckla rzeźby holocenijskiej Karpat oraz S. Gilewskiej — Wyżyny Śląsko-Małopolskiej. Interesujące są wyniki prac prof. M. Klimaszewskiego i jego współpracowników dotyczące geomorfologii Tatr, pozostałości krasu tropikalnego na Wyźnie Małopolskiej, faz zlodowacenia w Karpatach oraz na Śląsku. Ciekawe rezultaty przyniosły też obserwacje współczesnych procesów stokowych (zjawisk erozyjnych) w Karpatach (T. Gerlach).

Zakład w Toruniu pracuje nad Nizem Polskim. Najciekawszych wyników dostarczyły badania pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej, ponadto Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej. Prof. R. Galon dał syntetyczny pogląd na zlodowacenia w północnej Polsce². Wiele prac prowadzono w dolinie dolnej Wisły. Niektóre z nich były wykonywane dla biur planowania regionalnego. Wyniki prac geomorfologicznych związanych z czwartorzędem były prezentowane na Międzynarodowym Kongresie INQUA w Polsce w 1961 r.³

¹ M. Klimaszewski. *The Principles of the Geomorphological Survey of Poland*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVIII, 1956, Supplement, ss. 32—40; *Zagadnienia zdjęcia geomorfologicznego Polski*. „Przegląd Geograficzny” t. XXV, nr 3, 1953, ss. 16—32; *Problematyka szczegółowej mapy geomorfologicznej oraz jej znaczenie naukowe i praktyczne*. „Przegląd Geograficzny” t. XXXII, nr 4, 1960, ss. 459—485; *Problem of Geomorphological Mapping* — Prace Geograficzne IG PAN nr 46, Warszawa 1963, ss. 180.

² R. Galon, L. Roszkówna. *Extents of the Scandinavian Glaciations and of Their Recession Stages on the Territory of Poland in the Light of an Analysis of the Marginal Forms of Inland Ice*. „Przegląd Geograficzny” t. XXXIII, nr 3, 1961, ss. 347—364.

³ INQUA International Association on Quaternary Research VIth Congress „Abstracts of Papers” 2 vol. Warsaw 1961 oraz przewodniki i sprawozdania VI Kongresu INQUA.

Odrębną grupę tworzą badania wydm nadmorskich oraz śródlądowych, ich geneza i możliwości rekultywacji. Prace te są zaawansowane, a wyniki osiągnięte w tej dziedzinie były częściowo publikowane (J. Kobendzina⁴ i R. Galon⁵) i dobrze ocenione na terenie międzynarodowym. Pracownia Geomorfologii Ogólnej w Łodzi poszła w innym kierunku. Jej kierownik prof. J. Dylík zajął się szczególnie geomorfologią peryglacialną. Zbadał on prawie całą Polskę, stosując najnowsze metody i osiągnął w tym zakresie bardzo dobre wyniki, dzięki którym wysunął się na czoło badaczy zjawisk peryglacialnych na świecie. Dowodem uznania dla jego pracy był wybór w 1956 r. na przewodniczącego Komisji Geomorfologii Peryglacialnej Międzynarodowej Unii Geograficznej. Również inne prace prowadzone przez Pracownię w Łodzi nad procesami stokowymi, strukturami form akumulacyjnych, nad utworami pokrywowymi, tarasami dolinnymi itp. przyniosły interesujące wyniki.

Zakłady w Krakowie i Toruniu zajmują się równoległe zagadnieniami roli i obiegu wody w środowisku geograficznym. Punktem wyjścia dla tych badań jest mapa hydrograficzna, również szczegółowa i sporządzona w terenie. Opracowano oryginalną metodę polską. Skartowano około 1/8 część Polski. Wydano kilka arkuszy mapy hydrograficznej dla Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, Tatr i obszarów nizinnych. Mapa ta cieszy się dużym zainteresowaniem instytucji zajmujących się gospodarką wodną, ponieważ w sposób szczegółowy rejestruje wszystkie cieki, zbiorniki, źródła oraz płytkie wody gruntowe. Interesują się nią: Centralny Urząd Gospodarki Wodnej, prezydya wojewódzkich rad narodowych (np. bydgoska finansuje mapę całego województwa), biura pojezdzowe, melioracyjne itp. Interesują się nią geografowie bułgarscy, a ostatnio również francuscy. Oprócz sporządzania map i objaśnień do nich, oba Zakłady prowadzą specjalne studia (np. hydrologiczne w Tatrach, w górnym dorzeczu Dunajca, w GOP, w dorzeczach dopływów dolnej Wisły itp.). Dotyczą one regionalnego bilansu wodnego, czyli roli i obiegu wody w środowisku geograficznym, zmian zachodzących w ciągu roku itp. Część opracowań została opublikowana, część zaś wykorzystana do celów praktycznych.

Specjalnym zagadnieniem, któremu poświęcono wiele uwagi były problemy jeziorne. Z jednej strony chodziło o zbadanie procesów znikania jezior na obszarze Polski (R. Galon, K. Kalinowska⁶), z drugiej zaś zwrócono uwagę na jeziora jako środowisko geograficzne oraz ich wpływ na otaczające je pobrzeże (J. Kondracki, A. Synowiec). Badania były drobiazgowo, prowadziła je głównie Pracownia Geografii Fizycznej Jezior oraz Stacja Badawcza w Mikołajkach. W związku z pomiarami głębokości jezior udoskonalono sondę do pomiarów z lodu przy pomocy motocykla i motoru poruszającego świder⁷. Dla badań paleolimnologicznych skonstruowano sondy głębinowe,

⁴ J. Kobendzina. *Rozwiewane wydmy Puszczy Kampinoskiej*. Wyd. PTG, Warszawa 1958, ss. 95—170; *Próba datowania wydm Puszczy Kampinoskiej*. „Przegląd Geograficzny” t. XXXIII, nr 3, 1961, ss. 383—400.

⁵ R. Galon. *Z problematyki wydm śródlądowych w Polsce*. Wyd. PTG, Warszawa 1958, ss. 13—31.

⁶ R. Galon, K. Kalinowska. *Zanikanie jezior polodowcowych w Polsce*. „Przegląd Geograficzny” t. XXXIII, nr 3, 1961, ss. 511—518.

⁷ A. Synowiec. *Pomocnicze urządzenia do zimowych badań jeziornych — Świder do lodu*. „Przegląd Geograficzny” t. XXX, nr 3, 1958, ss. 458—488.

które pozwalają na wydobywanie z dna rdzeniów o długości ponad 5 m (K. Więckowski⁸). Oba te urządzenia są pożytecznymi usprawnieniami technicznymi, którymi zainteresowała się także zagranica.

W zakresie klimatologii prace prowadzone przez J. Paszyńskiego zostały ograniczone do badań nad klimatem lokalnym. Przez szereg lat prowadzono badania klimatyczne w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym, dotyczyły one głównie zanieczyszczenia atmosfery. Wypróbowano tu wiele metod pomiarowych i uzyskano interesujące wyniki. Prace Zakładu, prezentowane za granicą, stały się tam znane i czasem służą za wzorce dla badań klimatologicznych w innych okręgach przemysłowych.

Badania dotyczące klimatu lokalnego prowadzono również w uzdrowiskach (np. Ciechocinek) oraz na obszarach rolnych. Badania mikroklimatyczne zaś prowadzono na zwałach powęglowych na Śląsku. Prowadzono również studia porównawcze w północnym Wietnamie, a w czasie podróży z Wietnamu do Polski — pomiary promieniowania słonecznego na oceanach. Ostatnio główną uwagę skierowano na badania lokalnego bilansu ciepła i wilgoci. Ostatnie badania mają na celu znalezienie podstaw dla określenia zróżnicowania przestrzennego klimatu lokalnego i dla regionalizacji klimatologicznej. Badania klimatologiczne mają znaczenie praktyczne, gdyż służą pewnym konkretnym celom (np. w GOP). W wyniku prowadzonych prac stwierdzono, że podstawą dla zróżnicowania przestrzennego (regionalizacji) klimatu powinien być bilans ciepły i bilans wodny.

W ramach geografii przemysłu wykonano szczegółowy *Atlas Przemysłu Polski*; opracowano delimitację 13 okręgów przemysłowych Polski; podjęto prace kompleksowe nad dwoma okręgami przemysłowymi — Górnośląskim i Warszawskim. Dalsze prace dotyczyły fizjografii przemysłu na przykładzie cegielni i cementowni. Jest to nowy kierunek w geografii przemysłu, rozpatrujący związki, jakie zachodzą pomiędzy produkcją przemysłową a środowiskiem geograficznym. Związki te są mierzone w liczbach, najczęściej w kosztach produkcji, rekultywacji nieużytków przemysłowych itp. Na szeroką skalę prowadzone są badania nad strukturą przestrzenną przemysłów: materiałów budowlanych, tekstylnego, spożywczego i hutnictwa.

W zakresie geografii transportu bada się potoki towarów na kolejach, wymianę towarową pomiędzy województwami. Opracowano geografie komunikacji woj. białostockiego oraz dojazdu do pracy dla całej Polski.

W zakresie geografii rolnictwa prace poszły w kierunku opracowania mapy użytkowania ziemi — najpierw przeglądowej w skali 1:300 000 i 1:1 000 000 (wydanej pod redakcją prof. F. Uhorczaka), później szczegółowej (pod kierunkiem prof. J. Kostrowickiego). Prowadzi się obecnie prace w kilkunastu powiatach rozrzuconych po całej Polsce. Mają one stworzyć podstawę dla ustalenia geograficznej typologii rolnictwa polskiego oraz przyczynić się do ustalenia podstaw regionalizacji produkcji rolnej. Opracowano własną, oryginalną metodę sporządzania szczegółowych map użytkowania ziemi. Metoda ta znalazła uznanie za granicą, czego przejawem było powołanie prof. J. Kostrowickiego na

⁸ K. Więckowski. *Pierwsze próby z sondą rdzeniową do pobierania monolitów osadów dennych jezior*. „Przegląd Geograficzny” t. XXXI, nr 2, 1959, ss. 361—366.

członka rzeczywistego do Komisji Mapy Świata Użytkowania Ziemi MUG⁹. W ostatnich latach podjęto wspólne studia nad rolniczym użytkowaniem ziemi z geografami bułgarskimi, greckimi, jugosłowiańskimi i węgierskimi na terenie Europy Środkowej i Wschodniej. Drugim problemem skupiającym prace Zakładu są studia nad zmianami rozmieszczenia upraw rolnych na ziemiach polskich w okresie około 100 lat. Opracowania te mają również dostarczyć danych do racjonalnej regionalizacji produkcji rolnej. Trzecim wreszcie zagadnieniem są studia nad współczesnymi zmianami w osadnictwie wiejskim (M. Chilczuk).

Z ważniejszych prac Zakładu Geografii Zaludnienia i Osadnictwa należy wymienić opracowania syntetyczne nad siecią osadniczą w Polsce, a w szczególności siecią miejską (K. Dziewoński). L. Kosiński opracował zagadnienie typów funkcjonalnych miast. Szczególnie zwrócono uwagę na aktywizację małych miast, co znalazło swój wyraz w artykułach prof. J. Kostrowickiego¹⁰, prof. M. Kiełczewskiej-Zaleskiej¹¹ oraz w opracowaniu zbiorowym, przygotowanym przez Instytut Geografii PAN¹². Drugim zagadnieniem skupiającym studia Zakładu były procesy zasiedlania Ziemi Zachodnich. Studia te zostały zakończone przez dra L. Kosińskiego¹³. Podobne badania przeprowadził on na pograniczu Czechosłowacji i ma zamiar rozszerzyć swe zainteresowania na powojenne migracje ludności w Europie. Poważnym osiągnięciem były syntetyczne opracowania zagadnień ludnościowych Polski wykonane przez K. Dziewońskiego i L. Kosińskiego. Prowadzi się również studia z zakresu geografii historycznej nad typologią osadnictwa wiejskiego (prof. M. Kiełczewska-Zaleska) oraz nad użytkowaniem ziemi w miastach dla opracowywania planów urbanistycznych (pod kierunkiem prof. K. Dziewońskiego). Prof. J. Staszewski wykonał kilka sudiów statystyczno-demograficznych dla całego świata, które opublikował częściowo w obcych językach w Polsce lub za granicą¹⁴. Dotyczą one rozmieszczenia ludności według pięter hipsometrycznych, ekwidysant od morza, regionów klimatycznych Köppena, jednostek gęstości zaludnienia itp. Opracowania te zostały przyjęte przychylnie przez literaturę zagraniczną.

W Pracowni Regionów Ekonomicznych były prowadzone studia nad teorią regionu ekonomicznego, nad pojęciem regionalnej struktury gospo-

⁹ J. Kostrowicki. *Badania nad użytkowaniem ziemi w Polsce*. „Przegląd Geograficzny” t. XXXI, nr 3/4, 1959, ss. 517—533; *The Aims, Concept and Method of Polish Land Utilization Survey*. „Dokum. Geograf. IG PAN” nr 3, 1960, s. 43.

¹⁰ J. Kostrowicki. *Problematyka małych miast w Polsce w związku z badaniami nad warunkami ich aktywizacji*. „Przegląd Geograficzny” t. XXV, nr 4, 1953, ss. 12—52.

¹¹ M. Kiełczewska-Zaleska. *Kryzys małych miasteczek i sprawa ich aktywizacji*. „Życie Gospodarcze” 1956, ss. 292—297; wspólnie z J. Kostrowickim. *Problem aktywizacji małych miast w Polsce*. „Nowe Drogi” z. 7/8, 1956, ss. 31—47.

¹² *Studia geograficzne nad aktywizacją małych miast* (opr. zbiorowe). „Prace Geograficzne IG PAN” nr 9, 1957, s. 526.

¹³ L. Kosiński. *Problems of Settling the Polish Western and Northern Territories*. „Przegląd Geograficzny” t. XXXII, 1960, Suppl. ss. 193—210.

¹⁴ J. Staszewski. *Vertical Distribution of World Population*. „Prace Geograficzne IG PAN” nr 14, 1957, s. 115; *Die Verbreitung der Bevölkerung nach dem Abstand vom Meer*. „Prace Geograficzne IG PAN” nr 28, 1961, s. 79 i „Petermanns Geogr. Mitt.” 1959.

darczej kraju lub regionu. Przeprowadzono klasyfikację regionów ekonomicznych oraz podjęto konkretne studia nad strukturą regionalną Polski (prof. K. Dziewoński¹⁵), oraz regionu warszawskiego (dr A. Wróbel¹⁶). Podjęto prace koordynacyjne w tym zakresie pomiędzy państwami obozu socjalistycznego. Zorganizowano w tym celu międzynarodową konferencję w Polsce w 1959 r.¹⁷. Badania Pracowni zostały silnie powiązane z Komisją Planowania przy Radzie Ministrów oraz z Komitetem Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN. Wyniki polskich prac były kilkakrotnie prezentowane za granicą. Jako dowód pozytywnego ich uznania powierzono prof. S. Leszczyckiemu przewodnictwo Komisji Ekonomicznej Regionalizacji Międzynarodowej Unii Geograficznej, co pozwoliło na rozszerzenie dalszych kontaktów międzynarodowych oraz ukierunkowanie studiów na tym polu w skali międzynarodowej (K. Dziewoński, S. Leszczycki, A. Wróbel).

Pracownia Historii Geografii i Kartografii zajmuje się głównie historią geografii polskiej, gromadzi materiały do stosunkowo jeszcze mało zbadanej historii geografii polskiej. Prof. B. Olszewicz dał próbę syntetycznego ujęcia rozwoju geografii polskiej¹⁸, a ponadto zgromadził w Pracowni bardzo liczne materiały dotyczące jej dziejów. Wydano szkic historii geografii polskiej w epoce Odrodzenia¹⁹. Prof. dr J. Staszewski dał kilka przyczynków do historii geografii antycznej, a poza tym napisał biografię A. Humboldta, ocenę dzieł J. Śniadeckiego, mapy geologicznej S. Staszica i in. Na tym odcinku Instytut ściśle współpracuje z Zakładem Historii Nauki i Techniki PAN.

Skromniejsze wyniki uzyskał Zakład dawniej Geografii Regionalnej, a obecnie Krajów Słabo Rozwiniętych, ograniczając się do prac dokumentacyjnych i użytkowo-informacyjnych. Podjęto prace nad niektórymi gałęziami życia społeczno-gospodarczego w Turcji, Syrii, Mongolii wewnętrznej, północno-wschodnich Chin, Brazylii i in.

W 1962 r. utworzony został Zakład Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. Kierownikiem jego został doc. A. Kukliński. Opiekę naukową nad Zakładem sprawuje dodatkowo Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju przy Prezydium PAN. Zakład przejął część problematyki badań poprzednio prowadzonych przez Komitet. Prace skupiają się obecnie w czterech kierunkach: zagadnienia przestrzenne transportu w Polsce, problemy stołecznego regionu Warszawy, metody ilościowe w badaniach przestrzennych oraz studia nad zagospodarowaniem przestrzennym krajów RWPG. Wyniki badań są publikowane w wydawnictwach KPZK.

Wspomnieć również należy o pracach o charakterze dokumenta-

¹⁵ K. Dziewoński. *Problems of Regional Structure of Poland*. „Przegląd Geograficzny” t. XXXII, 1960, Supp., ss. 115—126 i wspólnie z S. Leszczyckim. *Geographical Studies of Economic Regions in Central Eastern Europe — Problems and Methods*, l. c. ss. 109—114; *Theoretical Problems in the Development of Economic Regions* (w druku); *Niektóre problemy badań regionów gospodarczych w Polsce*. „Przegląd Geograficzny” t. XXIX, nr 4, 1957, ss. 719—739.

¹⁶ A. Wróbel. *Województwo warszawskie. Studium gospodarczej struktury regionalnej*. „Prace Geograficzne IG PAN” nr 24, 1960, s. 140.

¹⁷ Conference of Economic Regions. Kazimierz Dolny, May 1959, „Prace Geograficzne IG PAN” (w druku).

¹⁸ B. Olszewicz. *Udział Polaków w rozwoju geografii*. Rękopis w Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN, 1960.

¹⁹ B. Olszewicz. *Geografia polska w okresie Odrodzenia*. „Prace Geograficzne IG PAN” nr 12, Warszawa 1957.

cyjnym. Prowadzi się stałe prace w zakresie bieżącej i retrospektywnej bibliografii geograficznej (J. Kobendzina, B. Olszewicz, A. Drozdowska, H. Rękawkova). Opublikowano bibliografię za lata 1936—1954 i 1960 (razem 4 tomy) oraz analityczną za lata 1953—1957 (razem 5 zeszytów — 1686 pozycji). Ponadto obsługuje się „Referatywny Żurnal” oraz międzynarodowe bibliografie (geograficzną i kartograficzną) wychodzące w Paryżu pod egidą Międzynarodowej Unii Geograficznej. Na wymienienie zasługują międzynarodowe bibliografie atlasów narodowych i regionalnych, opracowane dla Komisji Atlasów Narodowych MUG, a wydane w latach 1960 i 1964.

Opracowuje się również centralny katalog kartograficzny (M. Łodyński). W pierwszej fazie opracowano stare atlasy do XIX w., wydając wspólnie z Biblioteką Narodową dwa zeszyty. Dalsze prace mają objąć nowsze atlasy oraz stare mapy wydane luźno do XIX w. Wydano zestaw periodyków zagranicznych z zakresu nauk o Ziemi, znajdujących się w bibliotekach polskich (Z. Kaczorowska).

Charakter dokumentacyjny miało opracowanie polskiego nazewnictwa geograficznego do użytku powszechnego (L. Ratajski, J. Szewczyk i P. Zwoliński). Wzięli w nim udział liczni językoznawcy i geografowie. Zostało ono opublikowane w 1957 r. i wymaga korekty oraz reedycji.

Powyższy pobieżny przegląd podjętych prac ogólnie orientuje co do zakresu zainteresowań Instytutu Geografii PAN. Poziom podejmowanych prac był niejednorodny, niemniej jednak zaważyły one na rozwoju geografii w Polsce, a niektóre z nich odegrały również rolę na terenie międzynarodowym. Zapoznać się z nimi można w wydawnictwach Instytutu oraz wydawnictwach indywidualnych pracowników, którzy w ciągu 10 lat opublikowali prawie 2 000 pozycji. Mimo to jednak znaczna część opracowań znajduje się nadal w rękopisach. Zestawienie statystyczne indywidualnych publikacji zawiera tabela 4. Z danych

Tabela 4
Wykaz publikacji za lata 1954—1963 pracowników Instytutu Geografii PAN

Rok	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	Razem
Rozprawy i artykuły naukowe	26	19	44	49	54	56	75	83	56	62	524
Notatki naukowe tematyczne	28	22	32	39	20	24	23	40	26	17	271
Sprawozdania naukowe, organizacyjne, życiorysy, bibliografie	10	17	36	30	43	41	35	41	45	51	349
Mapy (jako odrębne wydawnictwa)	5	7	14	3	2	23	13	18	1	27	113
Artykuły i książki naukowo popularyzacyjne	3	9	23	24	9	9	21	26	12	5	141
Podręczniki, skrypty, programy nauczania	6	3	2	5	13	17	9	4	9	4	72
Tłumaczenia	1	6	7	5	8	11	10	19	8	13	88
Recenzje	16	23	35	31	41	70	43	55	16	30	360
	1	—	6	2	1	4	3	—	—	1	18
Razem	96	106	199	188	191	255	232	286	173	210	1936

jej wynika, że na 1 pracownika naukowego wypadają 2 publikacje rocznie.

Wydawnictwa IG PAN

Tabela 5 daje obraz akcji wydawniczej Instytutu za okres 1954—1963. Łącznie wydrukowano ponad 2 000 arkuszy oraz ponad 200 pozycji. Czołowe miejsce zajmuje „Przegląd Geograficzny”, którego wydano 40 zeszytów o objętości ponad 750 arkuszy, w tym 3 zeszyty obcojęzyczne, 2 z okazji XVIII i XIX Międzynarodowego Kongresu Geograficznego. Nakład przekracza 2 000 egzemplarzy. Artykuły i notatki mają streszczenia rosyjskie i angielskie lub francuskie. Przegląd jest czołowym polskim kwartalnikiem geograficznym, znanym za granicą, drukują w nim artykuły również geografowie obcy. Ponieważ jednak przeznaczony jest w zasadzie dla czytelników polskich i nie może w pełni obsłużyć zagranicy, Instytut Geografii rozpoczął w 1964 r. druk nowego wydawnictwa obcojęzycznego (głównie po angielsku) pt. „Geographia Polonica”, które ma systematycznie informować zagranicę o postępach geografii w Polsce. W tomach tych będą zamieszczane artykuły prezentujące dorobek polskich geografów, sprawozdania i referaty z międzynarodowych konferencji urządzanych w Polsce, sprawozdania i referaty z dwustronnych seminariów geograficznych, jak również sprawozdania świadczące o udziale geografów polskich we współpracy międzynarodowej (np. badania poza granicami Polski).

Na drugim miejscu wymienić należy 47 tomów „Prac Geograficznych IG PAN”, serii stworzonej w 1954 r., a po 10 latach najdłuższej ze wszystkich serii geograficznych dotychczas wydawanych w Polsce. Objętość łączna wydawnictwa wyniosła około 500 arkuszy druku. Poszczególne tomy mają streszczenia rosyjskie i angielskie lub francuskie, niektóre są drukowane w obcych językach. Są to przeważnie rozprawy typu monograficznego, należyście udokumentowane, część z nich stanowią rozprawy habilitacyjne i doktorskie.

Na uwagę zasługują również dwie dalsze serie, powielane, jedna z nich — „Dokumentacja Geograficzna” — zawiera wyniki tymczasowe badań, instrukcje, materiały podstawowe itp., a więc dane, które interesują węższe grono geografów prowadzących badania naukowe, posiada znacznie mniejszy nakład (około 500 egzemplarzy); druga jest poświęcona tłumaczeniom zagranicznej literatury geograficznej. Chodzi tu głównie o artykuły metodologiczne i metodyczne, zazwyczaj trudne do czytania i wymagające dobrej znajomości danego języka. Ponieważ niełatwo jest dobrze opanować kilka języków, rola tego wydawnictwa jest niezmiernie pożyteczna. Przyswoiło ono geografom polskim nie zawsze łatwo dostępne poglądy geografów różnych narodowości, dając szeroki wachlarz podejścia do rozmaitych zagadnień. Dotychczas wydano 45 zeszytów, przeważnie profilowanych według poszczególnych zagadnień.

Wreszcie należy wspomnieć wydawnictwa inne. Łącznie wydano 13 pozycji o objętości ponad 180 arkuszy (patrz „prace dokumentacyjne”).

Instytut Geografii PAN wydał również szereg map. Między innymi była to *Przeglądowa Mapa Użytkowania Ziemi w Polsce* w skali 1 : 1 000 000, podająca 5 elementów (wody, łąki i pastwiska, lasy, ziemia orna, osadnictwo) oraz liczne kombinacje tychże elementów.

Wydano szereg map geomorfologicznych i hydrograficznych w skali 1 : 50 000. Wśród nich wydano zbiór map geomorfologicznych i hydro-

Tabela 5

Wydawnictwa

R o k	Prace Geograficzne		Przegląd Geograficzny		Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej		Dokumentacja Geograficzna		Bibliografia Geografii Polskiej i inne dokumentacje		Razem	
	tomy	arkusze	tomy zeszyty	arkusze	ze-szyty	arkusze	ze-szyty	arkusze	tomy zesz.	arkusze	tomy zesz.	arkusze
1954	3	13,75	XXXVI—4	54,00	10	30,00	11	21,00			28	118,75
1955	3	8,75	XXXVII—3	70,00	4	19,75	12	38,50			22	137,00
1956	4	79,00	XXVIII—5	90,25	4	26,75	5	21,00	2	19,25	20	236,25
1957	5	73,75	XXIX—4	83,75	4	29,50	6	30,00	4	42,25	23	259,25
1958	3	35,50	XXX—4	72,75	4	25,75	6	29,25	1	8,00	18	171,25
1959	3	37,50	XXXI—4	85,00	4	22,00	6	30,75	3	79,50	20	254,75
1960	4	57,25	XXXII—4	74,50	4	21,50	6	42,25	1	10,00	19	205,50
1961	5	61,75	XXXIII—4	75,00	4	47,00	6	42,00	1	15,50	20	241,25
1962	8	110,50	XXXIV—4	76,00	4	22,25	6	42,50			22	251,25
1963	9	117,25	XXXV—4	72,00	3	25,50	6	42,50	1	7,50	23	264,75
	47	595,00	10 t. 40	753,25	45	270,00	70	339,75	13	182,00	215	2140,00

graficznych dotyczących Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Są one przeznaczone do użytku służbowego. W 1964 r. przystąpiono do wydawania szczegółowej mapy użytkowania ziemi w skali 1:25 000.

Wielki *Atlas Przemysłu Polski* został powielony metodą fotografii kolorowej w ilości ponad 100 egzemplarzy i rozesłany do instytucji naukowych i urzędów państwowych. W 1964 r. rozpoczęto druk *Atlasu Regionalnego Woj. Białostockiego*.

Dorobek wydawniczy Instytutu jest niemały, obok wydawnictw drukowanych dostępnych dla wszystkich, obejmuje on pozycje powielane oraz wydawnictwa o ograniczonym obiegu.

Biblioteka

Tabele 6 i 7 charakteryzują stan posiadania oraz dane o korzystaniu z biblioteki Instytutu Geografii PAN. Jak już wspomniano, początkiem biblioteki był zbiór książek i map przekazany Instytutowi przez Polskie Towarzystwo Geograficzne. Już wówczas biblioteka

Tabela 6

Zbiory biblioteczne
(jednostek lub woluminów)

Rok	Druki zwar- te i seryjne	Czasopis- ma	Atlasy	Mapy	Płyty, mikrofilmy itp.	Razem
1953	12 755	5 862	331	8 140	8	27 096
1954	17 000	7 197	514	11 888	24	36 599
1955	20 312	8 464	609	14 724	24	44 133
1956	23 061	10 120	674	18 430	62	52 347
1957	28 293	11 801	819	22 634	72	63 619
1958	32 584	13 310	911	29 490	195	77 490
1959	36 174	14 829	1 024	32 131	234	84 392
1960	40 526	17 211	1 081	40 464	265	99 547
1961	45 047	19 155	1 181	35 052	270	100 705
1962	49 680	21 170	1 228	50 818	271	123 167
1963	52 504	23 081	1 271	55 745	283	132 884

Towarzystwa (mimo odrębnego inwentarza) była prowadzona wspólnie z biblioteką uniwersytecką. Biblioteką zajmował się głównie doc. B. Winid, pod jego kierunkiem odbywała się wymiana oraz szybko wzrastały zbiory. Jak wynika z tabeli, Instytut Geografii PAN przejął z PTG zbiory liczące 27 096 jednostek, w tym ponad 18 tysięcy tomów książek i czasopism oraz ponad 8 000 map. Liczba atlasów wynosiła 331 egzemplarzy. Po 10 latach liczba pozycji wzrosła do 132 884, czyli prawie 5-krotnie, liczba książek i czasopism 4-krotnie, map prawie 7-krotnie oraz atlasów 4-krotnie.

Razem z biblioteką instytutu uniwersyteckiego siłą rzeczy powstała w okresie 10 lat centralna biblioteka geograficzna w Polsce, licząca ponad 200 tys. jednostek — jedna z większych w Europie. Jej specyfiką unikalną jest to, że zawiera wydawnictwa zarówno ze Wschodu, jak

i z Zachodu, zarówno najnowsze, jak i bardzo stare. Np. starych atlasów do XVIII w. włącznie, liczy około 200 egzemplarzy, co stawia ją na czwartym miejscu wśród bibliotek polskich. Większe zbiory starych atlasów istnieją tylko w Gdańsku (Biblioteka PAN), w Krakowie (Jagiellońska) i we Wrocławiu (Uniwersytecka). Tabela 7 wyka-

Tabela 7

Biblioteka, udostępnianie, wymiana

Rok	Wypożyczo- woluminów	Odwiedziny w lekto- rium	Wykaz ważniejszych nabytków	Kraje ilość	Insty- tucje ilość
1954	1 233				
1955	2 325	8 413			
1956	2 498	10 524		69	
1957	4 217	6 214		90	
1958	2 213	12 458	Rocznik I, z. 1—8, poz. 972	94	
1959	2 187	10 703	Rocznik II, z. 1—6, poz. 778	94	932
1960	4 419	8 123	Rocznik III, z. 1—6, poz. 919	100	977
1961	5 793	7 500	Rocznik IV, z. 1—6, poz. 1000	99	1 066
1962	6 170	8 477	Rocznik V, z. 1—6, poz. 1524	93	843
1993	8 707	8 506	Rocznik VI, z. 1—6, poz. 720	91	851

zuje, jak wzrastała ilość wypożyczonych woluminów z 1 233 (1954) do 8 707 (1963). W omawianym okresie udostępniono 55 000 map. Prowadzi się wymianę międzybiblioteczną, przekraczającą w ostatnich latach 300 egzemplarzy. Z Lektorium korzysta 8 do 10 tys. osób rocznie.

Biblioteka prowadzi poważną wymianę wydawnictw IG PAN z przeszło 90 krajami oraz z ponad 850 instytucjami. Wymiana jest rozbudowana bardzo szeroko, dlatego w ostatnich dwóch latach poczęto ją ograniczać, eliminując wydawnictwa niegeograficzne. Od 1958 r. Biblioteka IG PAN wydaje listę nabytków. Wydano łącznie 6 roczników zawierających 38 zeszytów i 5 913 pozycji.

Ze wzrostem biblioteki powstała konieczność jej fachowego kierownictwa. W 1958 r. objął kierownictwo biblioteki dr Stefan Kotarski, a od 1962 r. dyrektorem jest dr Wojciech Trzebiński.

Przed biblioteką piętrzą się jednak różne trudności, wynikające przede wszystkim ze zbyt szybkiego wzrostu. Magazyny były w 1948 r. planowane na około 50 000 woluminów, dziś mieszczą już ponad 100 tys. książek. Ciasnota jest więc ogromna. Biblioteka rozbudowywała się żywiołowo, nie miała ściśle utrzymanego profilu, dlatego obecnie trzeba rozważyć ograniczać wymianę, jak również zakup nowych pozycji. Stałego ulepszania wymagają katalogi rzeczowy i regionalny. Dużą trudność sprawia konserwacja i utrzymanie starodruków, rękopisów; szczególnych urządzeń wymaga przechowywanie mikrofilmów, płyt, zbiorów specjalnych itp.

Stworzenie wielkiej biblioteki geograficznej stanowi osiągnięcie. Wielkie zasługi położył tu doc. B. Winid. Geografowie polscy uzyskali wartościowy warsztat pracy naukowej.

Z okazji X-lecia Instytutu Geografii PAN prof. Józef Staszewski ofiarował bibliotece swój bardzo wartościowy zbiór liczący 570 atlasów, kilkaset map oraz około 5 000 książek. W tej liczbie znajduje się wiele cennych starodruków. Nowy dar jest dalszym, poważnym wzbogaceniem biblioteki Instytutu.

Współpraca z zagranicą

Współpraca z zagranicą przejawia się w utrzymywaniu bliskich kontaktów z Międzynarodową Unią Geograficzną, we współpracy z geografami krajów obozu socjalistycznego, organizowaniu dwustronnych seminariów geograficznych, w udziale w badaniach za granicą oraz w wymianie publikacji i osób (wykłady, staże, wizyty).

Współpraca z Unią Geograficzną układa się od początku istnienia Instytutu pomyślnie. Instytut Geografii PAN jako reprezentant Polskiej Akademii Nauk jest przez Komitet Narodowy członkiem Unii. Instytut bierze udział w imprezach Unii, np. w kongresach międzynarodowych w Rio de Janeiro (1956), Sztokholmie (1960), Londynie (1964). Pracownicy Instytutu są czynni w komisjach MUG i mają pewien wpływ na ustalanie problematyki badawczej 11 komisji oraz możliwość prezentowania wyników osiągniętych przez geografów polską.

Staraniem Instytutu Geografii PAN odbywały się w Polsce większe konferencje Komisji MUG, w których brała udział liczniejsza rzesza polskich geografów. W okresie sprawozdawczym odbyły się w Polsce następujące konferencje:

- 1) morfologii peryglacjalnej w Łodzi w 1958 r.;
- 2) kartowania geomorfologicznego w Krakowie i Toruniu w 1962 r.;
- 3) metod regionalizacji ekonomicznej w Jabłonie w 1963 r.

Z okazji urządzanych konferencji oraz międzynarodowych kongresów Instytut Geografii wydawał specjalne wydawnictwa zawierające referaty oraz sprawozdania. Wydano zbiór polskich referatów na kongres w Sztokholmie i w Londynie; z okazji Kongresu w Rio de Janeiro wydano specjalny zeszyt „Przeglądu Geograficznego”. Ukazały się dwa zeszyty bibliografii atlasów narodowych (1960) i regionalnych (1964). Opublikowano trzy tomy prac zawierających sprawozdania z odbytych konferencji.

Współpraca z geografami krajów socjalistycznych rozwija się, należy ją jednakże ocenić jako jeszcze niewystarczającą. Najżywsza jest z Czechosłowacją i ZSRR. Pracownicy Instytutu biorą udział w kongresach i konferencjach urządzanych przez kraje socjalistyczne. Dość często odwiedzają się wzajemnie, coraz częściej zdarzają się dłuższe staże młodszych pracowników. Ponadto istnieje ściślejsza współpraca w następujących dziedzinach: 1) użytkowania ziemi, 2) geomorfologii, 3) regionalizacji ekonomicznej, 4) klimatologii.

Na odcinku sporządzania map użytkowania ziemi współpracę zainicjowała konferencja geografów krajów Europy Wschodniej w Polsce w 1960 r., na której przedyskutowano zasady polskiej metody sporządzania szczegółowych map. Następnie wspólne badania podjęto w Bułgarii, Jugosławii, Czechosłowacji i na Węgrzech.

Również na odcinku kartowania geomorfologicznego odbyło się szereg drobniejszych konferencji w Polsce oraz w krajach sąsiednich, na których omawiano głównie metody itp. W 1963 r. z inicjatywy Instytutu

Geografii PAN oraz analogicznego Instytutu Czechosłowackiej Akademii Nauk w Brnie zwołano konferencję poświęconą geomorfologii Karpat; rozpoczęła się ona w Krakowie, a skończyła w Bratysławie. Na konferencji tej postanowiono powołać na wzór karpackiej asocjacji geologów specjalną komisję geomorfologiczną. Na przewodniczącego komisji wybrano M. Klimaszewskiego.

Współpraca w zakresie regionalizacji ekonomicznej zaczęła się w 1957 r., kiedy pracownicy Instytutu wzięli udział w konferencji urządzonej przez geografów czechosłowackich w Liblicach. W konsekwencji podjętej współpracy Instytut Geografii PAN zorganizował drugą konferencję w Kazimierzu Dolnym w 1959 r. Jakkolwiek uczestniczyli w niej głównie geografowie krajów socjalistycznych, wzięli w niej udział również geografowie z Zachodu. Postanowiono kontynuować na tym polu w odrębnej komisji lub w ramach Komisji Metod Regionalizacji Ekonomicznej MUG.

W zakresie klimatologii współpraca znajduje się dopiero w fazie początkowej i dotyczy Karpat (współpraca polsko-czechosłowacko-węgierska) oraz bilansu ciepłego (współpraca radziecko-polska).

Z inicjatywy Instytutu Geografii PAN poczęto organizować dwustronne seminaria geograficzne, jednojęzykowe na pewne z góry określone tematy. Wyniki niektórych odbytych seminariów zostały opublikowane. Ta forma współpracy okazała się niezmiernie pożyteczna i owocna, dlatego będzie kontynuowana.

Dotychczas odbyły się następujące seminaria:

1959 r. polsko-angielskie w Nieborowie w 1959 r.

1960 r. polsko-amerykańskie w Warszawie w 1960 r.

1962 r. polsko-angielskie w Keele w 1962 r.

1963 r. polsko-francuskie w Paryżu w 1963 r.

Na odcinku badań prowadzonych za granicą rezultaty są dotychczas skromne. W ramach organizacji „Międzynarodowego Roku Geofizycznego” niektórzy pracownicy Instytutu prowadzili badania geomorfologiczne na Spitsbergenie (prof. Dylik, dr J e w t u c h o w i c z, dr S z u p r y c z y ń s k i) oraz klimatologiczne w Wietnamie (doc. Paszyński, mgr Skoczek). Poza tym prowadzono jedynie sporadyczne badania indywidualne w czasie dłuższych podróży zagranicznych. Niektóre z nich zostały opublikowane.

Instytut Geografii PAN był reprezentowany na 51 konferencjach i sympozjach międzynarodowych, w tym 32 zjazdów było zorganizowanych przez instytucje geograficzne, reszta tj. 19 była poświęcona problematyce z pogranicza geografii (planowanie przestrzenne, „regional science”, klimatologia itp.).

Indywidualnie 26 pracowników Instytutu było zaproszonych na wykłady do ZSRR, Anglii, Francji, USA, Austrii i in. Było też około 200 wyjazdów indywidualnych z wizytami, często do państw obozu socjalistycznego (122), czy też do innych państw europejskich (70). Znacznie rzadziej wizyty odbywały się na obszarze innych kontynentów (12). Coraz częściej w wizytach tych biorą udział również młodszy pracownicy. Udało się uzyskać kilkumiesięczne stypendia (21) na staże za granicą, w ZSRR, USA, Francji, Anglii, NRF, w krajach socjalistycznych, a nawet w Syrii i Iraku (UNESCO).

Również w wielu konferencjach krajowych, urządzanych przez Instytut Geografii biorą udział geografowie zagraniczni. Ponadto przy-

jeżdżają oni do Polski na zaproszenie Instytutu, albo z własnej inicjatywy (310). Przybywa do Instytutu sporo młodych geografów, aby zapoznać się z jego pracami. Przeważnie są to geografowie z krajów obozu socjalistycznego (187) oraz z krajów europejskich (130). Zdarzają się też goście z innych kontynentów. Rocznie odwiedza Instytut kilkudziesięciu geografów z zagranicy. Na szczególną uwagę zasługują wielomiesięczne staże. Objęły one kilkunastu młodych geografów z ZSRR, Bułgarii, Czechosłowacji, Węgier, Jugosławii, USA, Anglii, NRF, Francji i in.

Prace IG PAN na polu gospodarki narodowej

Instytut Geografii PAN prowadzi szereg badań mających znaczenie metodyczne, publikuje wyniki swych prac i w ten sposób oddziałują na różne instytucje oraz indywidualnych pracowników, którzy interesują się zagadnieniami geograficznymi, gospodarką regionalną lub planowaniem przestrzennym.

Szereg prowadzonych badań ma charakter opracowań stosowanych, nie zawsze są to prace zlecone przez pewne instytucje, często są to prace podejmowane z własnej inicjatywy, ale zarówno temat, jak i jego ujęcie posiadają wyraźne cechy możliwości praktycznego wykorzystania, jak np. badanie klimatu uzdrowisk, atlas przemysłu Polski, struktura przestrzenna transportu, pewnych gałęzi przemysłu itp. Można też wymienić szereg opracowań Instytutu podejmowanych w porozumieniu z instytucjami państwowymi, jak GUS, Komisja Planowania przy Radzie Ministrów, PIHM, CUGW itp. Współpraca więc jest dość żywa i dotyczy wielu instytucji.

Na pierwszym miejscu wymienić należy instytucje planowania gospodarczego i przestrzennego. Instytut współpracuje blisko z Komisją Planowania przy Radzie Ministrów. W szczególności korzystnie układa się współpraca z Zespołem Planów Perspektywicznych oraz z Zespołem Gospodarki Terenowej. Współpraca polega na bliskich i częstych kontaktach osobistych, na wzajemnym udziale w konferencjach i posiedzeniach, na łączności organizacyjnej, personalnej itp. Ponadto podejmowane są prace na zlecenie Komisji Planowania, jak również opracowania wspólne, jak np. atlas przemysłu Polski, dochód narodowy w przekroju regionalnym itp.

Współpraca na tym polu odnosi się również do wojewódzkich komisji planowania gospodarczego, a w szczególności do pracowni planów regionalnych, przy czym Instytut Geografii PAN szczególnie bliski kontakt utrzymuje z organami planowania w Białymstoku, Bydgoszczy, Krakowie i Warszawie.

Warto również podkreślić, że współpraca odnosi się także do rad naukowo-ekonomicznych przy prezydium wojewódzkich rad narodowych, w których geografowie często pełnią funkcje przewodniczących lub zastępców przewodniczących rad (np. przewodniczącym Rady Naukowo-Ekonomicznej w Białymstoku jest doc. M. Chilczuk).

Dość bliskie związki łączą Instytut Geografii z Instytutem Architektury i Urbanistyki, które oprócz kontaktów osobistych dotyczą współpracy na polu fizjografii urbanistycznej oraz badań fizjograficznych dla planowania obszarów wiejskich.

Współpraca z Instytutem Geologii dotyczy badań nad czwartorzędem

w Polsce (w ramach INQUA) oraz udziału Instytutu Geologii w atlasie fizjograficznym Polski. Ponadto Wydawnictwa Geologiczne drukują część wydawnictw Instytutu.

Współpraca z Głównym Urzędem Geodezji i Kartografii, poza konsultacjami i kontaktami personalnymi, dotyczy atlasu narodowego Polski oraz atlasów regionalnych.

Współpraca z Centralnym Urzędem Gospodarki Wodnej dotyczy map hydrograficznych, a z Państwowym Instytutem Hydrologiczno-Meteorologicznym szeregu badań z zakresu meteorologii i hydrologii.

Zakład Geomorfologii i Hydrografii Niżu w Toruniu wykonuje od 3 lat na zlecenie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy hydrograficzną mapę woj. bydgoskiego. Podobne prace wykonuje Zakład w Krakowie.

Dla Państwowego Wydawnictwa Naukowego przygotowuje się wiele map i ilustracji, zwłaszcza dla wydawnictw encyklopedycznych i słownikowych. Pracownicy Instytutu są autorami wielu haseł do różnych encyklopedii i współpracują przy wydawaniu *Atlasu Świata* oraz *Geografii Powszechnej*.

Współpraca z Głównym Urzędem Statystycznym dotyczy głównie dwóch odcinków — *Atlasu Przemysłu Polski* oraz dochodu narodowego w przekroju regionalnym. Ponadto GUS dostarczał Instytutowi bardzo wielu materiałów do rozmaitych opracowań geograficznych, natomiast Instytut dostarcza do roczników statystycznych GUS kilka tablic zawierających dane geograficzne.

Ponadto Instytut utrzymuje żywe kontakty z resortami gospodarczymi, zrzeszeniami i przedsiębiorstwami gospodarczymi zwłaszcza przy opracowywaniu struktury przestrzennej różnych gałęzi przemysłu.

Współpraca dotyczy oczywiście także geograficznych ośrodków uczelnianych oraz instytutów, zakładów i komitetów PAN. Będzie o tym mowa w następnym ustępie. Z Komitetów Polskiej Akademii Nauk (poza geograficznym) należy wymienić przede wszystkim Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju oraz Komitet do Spraw Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (do roku 1961), Komitet Międzynarodowego Roku Geofizycznego, Komitet Ziemi Górskich i in.

Wymienienie szeregu instytucji, z którymi Instytut Geograficzny PAN stale współpracuje, daje przybliżony obraz jego roli społecznej, a zarazem świadczy o praktycznym wykorzystywaniu wyników badań geograficznych prowadzonych w Instytucie.

Udział IG PAN w rozwoju geografii polskiej

Instytut Geografii PAN od samego początku ściśle współpracował z uczelnianymi ośrodkami geograficznymi. Była to kontynuacja współpracy, jaka nawiązała się poprzednio w ramach Wydziału do Spraw Nauki PTG. Współpraca ta musiała jednakowoż ulec pewnym zmianom. Po pierwsze w ramach Wydziału PTG poszczególne ośrodki wykonywały przede wszystkim prace własne, natomiast tylko w uzupełnieniu do nich podejmowały zlecane. Zdobyte materiały i wyniki badań traktowały jako swoją własność, przedkładając jedynie sprawozdania formalne do PTG.

Instytut Geografii PAN postawił zagadnienia współpracy na innej zasadzie, zgłosił pretensje do materiałów i wyników badań subwencjono-

wanych przez siebie. Równocześnie w początkowym okresie, jako spadkobierca Wydziału PTG, zachowywał rolę nadrzędną w stosunku do ośrodków uczelnianych. Stosunki te jednak z czasem uległy zmianie, nadrzędna rola Instytutu została zmieniona na rolę koordynatora i to tylko dla niektórych badań subwencjonowanych, a równocześnie zakres badań Instytutu począł obejmować coraz mniej prac prowadzonych przez ośrodki uczelniane. Zakres prac Instytutu ustawicznie zawężał się, aż wreszcie Instytut Geografii PAN stał się jednym z dziesięciu ośrodków geograficznych, o wyraźnie sprofilowanych zainteresowaniach. Taka rola Instytutu Geografii PAN utrzymuje się do dnia dzisiejszego.

Obok prac własnych Instytut prowadzi badania zespołowe, zlecając część ich ośrodkom uczelnianym; materiały, jak również wyniki badań są przekazywane do Instytutu. Na tych zasadach np. wykonuje się zdjęcia: geomorfologiczne, hydrograficzne, użytkowania ziemi oraz szereg innych opracowań. Niemniej jednak wpływ Instytutu na rozwój geografii polskiej jest szeroki. Instytut prowadzi badania podstawowe oraz ważne dla gospodarki narodowej, które są przykładem dla wszystkich geografów. Instytut organizuje konferencje ogólnopolskie (w okresie sprawozdawczym było ich 29) na różne, specjalne tematy, urządza doroczne sesje sprawozdawcze (do 1964 r. — 10), na które zaprasza wielu geografów spoza Instytutu. Instytut wydaje najważniejsze publikacje geograficzne, w których wszyscy geografowie polscy mogą ogłaszać swoje prace. Instytut organizuje seminaria i konferencje międzynarodowe (do 1964 r. — 10), na które również zaprasza geografów polskich spoza Instytutu. Wreszcie niektórzy pracownicy prowadzą wykłady, ćwiczenia i seminaria w ośrodkach uczelnianych. Możliwe są też staże w Instytucie lub w czasie prowadzonych badań dla geografów spoza Instytutu.

Pracownicy Instytutu biorą udział w wielu konferencjach, sesjach i naradach urządzanych przez inne ośrodki geograficzne (w ciągu 10 lat brali udział w 70 konferencjach). Często wygłaszają na nich referaty, biorą udział w dyskusjach, w ten sposób przekazując swoją wiedzę i doświadczenie innym geografom. Szczególnie dotyczy to geografii ekonomicznej, ponieważ w Instytucie nastąpiła szczególna koncentracja wyspecjalizowanych w tej dziedzinie geografów.

Plan badań geograficznych Instytutu Geografii PAN, jako najsilniejszego ośrodka w Polsce, stanowi podstawową część planu ogólnopolskiego, a zwłaszcza badań szczególnie ważnych. Przeważna część uczelnianych ośrodków geograficznych jest związana ze swoim regionem, natomiast Instytut Geografii PAN ma raczej charakter ogólnopolski, podejmuje więc badania w skali ogólnokrajowej, albo też na obszarach, na których nie prowadzą prac inne ośrodki uczelniane (np. woj. białostockie). Wreszcie Instytut może podejmować opracowania wymagające większego nakładu pracy i środków, na które nie mogą zdobyć się łatwo ośrodki uczelniane. Są to np. prace nad *Atlasem Narodowym Polski*, *Atlasem Przemysłu Polski*, szczegółowymi mapami: geomorfologiczną, hydrograficzną, użytkowania ziemi, historią geografii, prace dokumentacyjne itp. Część tych prac jest wykonywanych w ośrodkach uczelnianych, jednakże całość może być prowadzona tylko przez Instytut.

Wreszcie Instytut jako jednostka instytucjonalna, prowadząc badania na większą skalę niż ośrodki uczelniane, może być dla nich do pewnego stopnia przykładem.

Baza materialna Instytutu

O rozwoju działalności Instytutu świadczy w pewnym sensie także wzrost budżetu, który zwiększył się z 2,9 mil. zł w 1954 r. do 9,2 mil. zł w 1963 r., jak również wzrost majątku Instytutu, który wynosił w 1954 r. — 1,3 mln. zł, a w 1963 r. — 12,5 mln. zł. W tym środki trwałe wyniosły prawie 5 mln. zł (budynek Stacji terenowej w Wojcieszowie). Zbiory biblioteczne, których wartość w 1954 r. oceniono na 409 tys. zł, wynosiły w 1963 r. 5.370 tys. zł.

Instytut Geografii PAN, jak już wspomniano, mieści się w budynku uniwersyteckim. Podobnie mieszczą się jego Zakłady w Krakowie i Toruniu oraz pracownia w Łodzi. Natomiast pracownia we Wrocławiu mieści się w lokalu Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Oprócz zamiejscowych zakładów i pracowni IG PAN, w których łącznie pracuje około 30 osób, Instytut posiada trzy stacje terenowe: 1) w Wojcieszowie we własnym budynku, gdzie mieści się Ośrodek Speleologiczny i Klimatologiczny i zaczątki muzeum krasowego (miejscowego), 2) na Hali Gąsienicowej w budynku prywatnym, w którym dodatkowo używa się lokalu stacji meteorologicznej PIHM, 3) w Mikołajkach, gdzie stacja badawcza IG PAN mieści się w budynku PIHM. Możliwości badawcze stacji terenowych nie są w pełni wykorzystane, zwłaszcza budynku w Wojcieszowie.

Instytut odczuwa dotkliwy brak lokalu w Warszawie, Krakowie i Toruniu. Instytut nie zamierza rozbudowywać sieci stacji terenowych, gdyż dotychczasowe doświadczenia wykazały, że badania prowadzone nie mają przeważnie charakteru stacjonarnego. Dlatego ogromną rolę odgrywają w pracach Instytutu środki lokomocji. Instytut posiada trzy samochody: 1) osobowy marki „Warszawa”, 2) mikrobus marki „Nysa”, 3) ciężarowy marki „Lublin”. W związku z badaniami terenowymi przejeżdżają one rocznie ponad 60 000 km. Tabor jest przeważnie już zużyty i wymaga odnowienia. Instytut posiada 2 łodzie motorowe, 4 motocykle.

Perspektywy dalszego rozwoju

Przedstawiając sprawozdanie z 10-letniej działalności Instytutu Geografii PAN starano się uwypuklić strony dodatnie tej działalności. Oczywiście obok pozytywnych osiągnięć są liczne niedociągnięcia. Nie zawsze plany badań są wykonywane regularnie. Są wyraźne niedociągnięcia na polu polityki personalnej, za mała jest rotacja młodych pracowników, którzy nie wykazują należytych uzdolnień do pracy naukowej. Za mała jest dyscyplina oraz efektywność pracy. Oczywiście te wszystkie niedociągnięcia i uchybienia muszą być w przyszłości wyeliminowane. Równocześnie jednak należy zastanowić się nad perspektywą dalszego rozwoju prac Instytutu.

Rozwój Instytutu przy obecnej kadrze naukowej samodzielnych pracowników będzie następował raczej na drodze ewolucyjnej, to znaczy zasięg i zakres prac będzie rozszerzał się powoli, natomiast wysiłki powinny iść w kierunku pogłębienia metod badawczych i być może w kierunku integracji badań geograficznych. Na ogół jednak przeważać będzie kontynuacja badań, zwłaszcza tych, w których uzyskano pozytywne wyniki, dobrze ocenione w kraju i za granicą. Ewentualny rozwój

działalności Instytutu będzie więc miał na celu zachowanie pozytywnych osiągnięć i wartości zdobytych w pierwszym X-leciu istnienia.

Niewątpliwie jednak w związku z dorastaniem nowej, młodej kadry naukowej należy się spodziewać równocześnie dążeń do zmian śmiałych, rewolucyjnych. Tak jak po wojnie, nowe stosunki społeczno-gospodarcze w Polsce Ludowej odbiły się na rozwoju nauki, a w tym także geografii, przez oddanie losów geografii w ręce ludzi stosunkowo młodych, tak samo należy się spodziewać, że pokolenie wychowane już w nowych warunkach, w Polsce Ludowej, powinno przynieść z sobą nowe formy współpracy, nową problematykę i stworzyć nowy etap rozwoju nauk geograficznych w Polsce. Można się więc spodziewać nowego skoku w geografii polskiej, i należy ten skok ułatwić i przyspieszyć.

Póki jednak to nie nastąpi, należy stać na stanowisku kontynuacji dotychczasowego kierunku pracy. Oczywiście nawet takie stanowisko przynieść musi z sobą zmiany w działalności Instytutu.

Dotyczyć one będą trzech dziedzin:

- a) Instytutu jako koordynatora nowych problemów, nowych badań teoretycznych i podstawowych,
- b) Instytutu jako koordynatora w skali ogólnopolskiej badań szczególnie ważnych,
- c) Instytutu jako placówki pracującej dla rozwoju gospodarki narodowej przez współpracę z organami planowania przestrzennego oraz z innymi resortami gospodarczymi.

Potrójna rola Instytutu zaznacza się w planie badań naukowych. Plan badań na okres 1966—1970 został już opracowany i zatwierdzony przez Radę Naukową IG PAN. Oprócz tego Instytut weźmie udział w badaniach podstawowych, które wchodzi w skład kierunków perspektywicznych rozwoju nauki opracowanych przez Polską Akademię Nauk.

Przed Instytutem stoją dwa zasadnicze zadania, bez realizowania których nie będzie on w stanie ani wykonać badań, ani spełnić swej roli w rozwoju nauki i w zaspokajaniu potrzeb społecznych. Dotyczą one:

- 1) dalszego kształcenia kadry naukowej, polegającego na kształceniu dalszych specjalistów na szczeblu docenta i doktora, na podjęciu specjalnego wysiłku dla kształcenia geografów wykazujących umiejętności syntetyczne. Trzeba także ustawicznie dbać o napływ najmłodszego narybku, tj. nowych zdolnych magistrów geografii;
- 2) dalszego rozbudowywania bazy materialnej, przez budowę nowoczesnego budynku Instytutu, posiadającego odpowiednie pracownie i laboratoria, wyposażonego w nowoczesne instrumenty, maszyny do liczenia oraz środki lokomocji itp.

Pod względem merytorycznym przed Instytutem stoją w najbliższej przyszłości następujące zadania:

- 1) kontynuowanie badań dotychczasowych,
- 2) rozbudowa badań podstawowych, teoretycznych, zapoznanie się z teoriami różnych nauk dotyczącymi przestrzeni, z podstawami wyższej matematyki, z metodami ekonometrycznymi dla badań przestrzennych. Równocześnie — jak najszybsze wprowadzenie metod ilościowych dla osiągnięcia jak największego stopnia matematyzacji nauk geograficznych,
- 3) opanowanie metod interpretacji zdjęć lotniczych we wszystkich działach nauk geograficznych,

- 4) rozbudowa badań stacjonarnych oraz podjęcie badań eksperymentalnych w różnych działach nauk geograficznych,
- 5) wprowadzenie, obok prac indywidualnych i tradycyjnych, nowych form organizacyjnych badań, mających na celu prace zespołowe o charakterze montażowym,
- 6) podjęcie systematycznych badań geograficznych za granicą,
- 7) podjęcie w szerszym zakresie badań geograficznych, mających zastosowanie praktyczne, w szczególności przez zacieśnienie współpracy z organami planowania przestrzennego oraz z innymi resortami gospodarczymi,
- 8) podjęcie prób przerwania na inne instytucje państwowe sporządzania szczegółowych map: geomorfologicznej, hydrograficznej i użytkowania ziemi, które by były dalej prowadzone według metod opracowanych w Instytucie oraz pod jego naukowym nadzorem,
- 9) wzmocnienie współpracy w skali ogólnokrajowej i międzynarodowej,
- 10) wzmocnienie geografii regionalnej.

JERZY KONDRACKI, STANISŁAW LESZCZYCKI

Instytut Geograficzny Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1954—1963

Stan organizacyjny

W dniu 1.IX.1951 r. został formalnie zatwierdzony przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego — Instytut Geograficzny Uniwersytetu Warszawskiego (patrz Mon. Polski A. 44/52-629). W skład Instytutu weszło 5 katedr, w ramach których z czasem powstało szereg zakładów i pracowni. W dniu 1.I.1964 r. w skład Instytutu wchodziły:

1. *Katedra Kartografii* wraz z zakładem prowadzona przez prof. nadzw. dra Stanisława Pietkiewicza (przemianowana w dniu 1.XI.1950 r. — Dz. Ust. 14/15-114);

2. *Katedra Geografii Ekonomicznej* wraz z zakładem prowadzona przez prof. zwycz. dra Stanisława Leszczyckiego (utworzona w dn. 1.XI.1950 r. — Dz. Ust. 14/15-114);

3. *Katedra Geografii Fizycznej* wraz z zakładem (przemianowana w dn. 1.I.1951 r. — Dz. Ust. 23/51-179) prowadzona przez prof. nadzw. dra Jerzego Kondrackiego. W 1958 r. powstały dwa zakłady: a) *Geografii Gleb* pod kierunkiem doc. dra Marka Prószyńskiego (uchwała Senatu U. W. z dn. 15.I.1958 r.) oraz b) *Biogeografii* prowadzony przez doc. dra Stefana Jarosza do dn. 31.III.1958 r., a obecnie nie obsadzony (uchwała Senatu U. W. z dnia 15.I.1958 r.). Ostatnio powołano do życia, c) *Zakład Geomorfologii* pod kierownictwem doc. dr Cecylii Radłowskiej (uchwała Senatu z dn. 11.III.1964 r.).

4. *Katedra Geografii Regionalnej* utworzona dnia 1.IX.1951 r. — Mon. Polski A-43/52-616, w skład której wchodzi dwa zakłady: a) *Geografii Eurazji* pod kierownictwem doc. dra Józefa Barbagę; b) *Geografii Krajów Zamorskich* pod kierownictwem doc. dra Bogodara Winida (uchwała Senatu z dn. 11.III.1964 r.).

5. *Katedra Klimatologii* prowadzona przez prof. nadzw. dra Wincen-tego Okołowicza (utworzona dnia 1.IX.1951 r. — Mon. Polski A-43/52-616) wraz z dwoma zakładami: a) *Zakład Klimatologii Ogólnej* — prowadzony przez prof. dra W. Okołowicza; b) *Zakład Klimatologii Polski* — prowadzony przez doc. dr Zofię Kaczorowską (uchwała Senatu U. W. z dnia 16.X.1963 r.).

Ponadto istnieją następujące specjalne pracownie:

1) Pracownia Reprodukcyj Kartograficznej — kier. inż. Tadeusz Bukład,

2) Pracownia Geografii Turyzmu — kier. dr Maria Irena Mińska,

- 3) Pracownia Hydrografii — kier. dr Helena Więckowska,
- 4) Pracownia Interpretacji Zdjęć Lotniczych — kier. doc. dr B. Winid,
- 5) Pracownia Metodyki Nauczania Geografii — kier. zast. prof. Gustaw Wuttke do 1963 r., obecnie mgr Konrad Świerczyński,
- 6) Laboratorium Fizycznogeograficzne — kier. doc. dr M. Prószyski,
- 7) Stacja Meteorologiczna — kier. prof. dr W. Okołowicz,
- 8) Laboratorium Fotograficzne — kier. inż. Bronisław Rogaliński (wspólnie z pracownią fotograficzną Instytutu Geografii PAN).

Na czele Instytutu Geograficznego U. W. stoi kierownik — prof. dr S. Leszczycki. Kierownikowi w prowadzeniu całokształtu spraw pomaga Kolegium Naukowe, złożone ze wszystkich samodzielnych pracowników nauki, kierowników zakładów i pracowni, przedstawicieli Partii i organizacji zakładowej.

Dzieje Instytutu Geograficznego U. W. oraz wcześniejsze dzieje Zakładu Geograficznego U. W. przed wojną, jak również poszczególnych katedr po wojnie przedstawiają artykuły:

Sprawozdanie Zakładu Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego. „Przeł. Geogr.”, IV, 1924 s. 193—222 (obejmuje okres 1918—1924) Opracował S. Lencewicz.

Drugie Sprawozdanie Zakładu Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego. „Przeł. Geogr.”, XIV, 1935 s. 195—239 (obejmuje okres 1924—1935). Opracował S. Lencewicz.

Trzecie Sprawozdanie Zakładu Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego „Przeł. Geogr.”, XIX, 1946 s. 122—128 (obejmuje okres 1935—1946). Opracował J. Kondracki.

Sprawozdanie z działalności Zakładu Antropogeografii Uniwersytetu Warszawskiego. „Czasop. Geogr.”, XX, s. 296—298 (obejmuje okres 1947—1950). Opracowała J. Kobendzina.

Instytut Geograficzny Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1945—1954. „Przeł. Geogr.”, XXVI, 1954 z. 3, s. 179—192. Opracowali S. Leszczycki i J. Kondracki.

Kadra nauczająca:

Po wojnie rozwój Instytutu Geograficznego U. W. następował szybko, zwłaszcza w ostatnich 10 latach, o czym świadczą dane tabeli 1.

Jak wynika z danych tabeli 1, wzrost kadry pracowników w minionym dziesięcioleciu przedstawia się korzystnie, w sumie o 80 %, w tym samodzielnych pracowników naukowych o 80 %, pomocniczych pracowników naukowych o 60 %, techniczno-naukowych o 275 %, bibliotecznych i administracyjnych o 50 %. Zestawienie liczb z krańcowych lat omawianego okresu nie daje jednak pełnego obrazu zmian, ponieważ przejściowo kadra samodzielnych pracowników nauki była liczniejsza. Przy Katedrze Geografii Ekonomicznej był drugi profesor — Jerzy Kostrowicki (do roku 1962), przy Katedrze Kartografii — prof. Franciszek Biernacki (do roku 1962), przy Katedrze Geografii Fizycznej — doc. Stefan Jarosz (zmarł w r. 1958), a ponadto pracował zast. profesora Gustaw Wuttke, który przeszedł na emeryturę w r. 1962. W latach 1956—1958 było w Instytucie 13 profesorów, docentów i zast. profesorów. Spadek liczby samodzielnych pracowników naukowych był wynikiem wprowadzenia w życie zasady jednoetatowości.

Tabela 1

Liczba pracowników Instytutu w dniu 1.I.1964

Katedry	Samodzielni prac. nauk.	St. wykładowcy	Adiunkci	St. asyst.	Asyst.	Asyst. nauk. techn.	Stażycy	Prac. bibl. i admin	Razem
Geografii Fizycz.	3	1	3	5	1	2	1	—	16
„ Ekonom.	1	1	4	—	1	1	—	—	8
„ Region.	2	1	2	7	3	3	2	1	21
Klimatologii	2	—	—	4	1	3	1	—	11
Kartografii	1	—	1	1	2	2	—	—	7
Poza katedrami	—	—	1	—	—	4	—	28	32
Stan na 1.I.1964	9	3	10	17	8	15	4	29	95
Stan na 1.IV.1954	5	—	8	6	7	4	3	20	53
Przyrost 1954—1964	4	3	2	11	1	11	1	9	42

Wyposażenie Instytutu

Instytut Geograficzny U. W. mieści się od 1950 r. w budynku uniwersyteckim przy ul. Krakowskie Przedmieście 30. W gmachu tym posiada swą siedzibę również Instytut Geografii PAN. Oba Instytuty rozrastają się stale, na skutek czego od kilku lat odczuwa się znaczny brak miejsca.

Biblioteka Instytutu Geograficznego U. W. jest prowadzona wspólnie z biblioteką Instytutu Geografii PAN. Obie biblioteki stanowią faktycznie centralną bibliotekę geograficzną w Polsce, jedną z największych w Europie. Jej specyfiką jest dobre wyposażenie w wydawnictwa zarówno krajów socjalistycznych, jak i kapitalistycznych. Na czele biblioteki stoi dyrektor dr Wojciech Trzebiński (pracownik IG PAN), jego zastępcą jest Izabella Rychlicka (pracownik IG UW).

Na etatach Uniwersytetu pracuje 10 osób, obsługujących dział książek, dział periodyków, dział map i atlasów oraz dział specjalny.

Zbiory IG UW na 10.XII.1963 r. wynosiły: 36941 vol. książek i wydawnictw seryjnych, 881 tyt. czasopism (6836 vol.), atlasów i map 49972 jednostki.

Instytut jest wyposażony w liczne instrumenty i przyrządy, jednakowoż odczuwa brak rozbudowanych laboratoriów, maszyn liczących itp. Instytut nie posiada własnego środka lokomocji ani żadnej stacji terenowej z wyjątkiem małej bazy w Giżycku (1 pokój w Inst. Rybactwa Śródlądowego od 1.VI.1963 r.). Instytut nie ma również własnego wydawnictwa geograficznego, jeśli nie brać pod uwagę Biuletynu Stacji Meteorologicznej IG UW.

Działalność dydaktyczna

Studia geograficzne stanowią sekcję na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi. Realizuje się studia 5-letnie wraz ze specjalizacjami w zakresie: kartografii, geografii ekonomicznej Polski (specjalizacja dla biur planowania przestrzennego), geografii fizycznej (geografii fizycznej Polski, geomorfologii, hydrografii), geografii regionalnej oraz klimatologii.

Program dydaktyczny jest realizowany przez poszczególne katedry.

Katedra Kartografii ma następujące obciążenie dydaktyczne: wykłady i ćwiczenia z kartografii (dla I roku), topografii (dla I roku), oceanografii (dla II roku), geografii fizycznej Europy (dla III roku), oraz na specjalizacji — z ogólnej wiedzy o mapie (IV r.), kartografii tematycznej (IV r.), geodezji (IV r.), reprodukcji kartograficznej (V r.), rysunku i pisma kartograficznego (IV r.).

Po pierwszym roku studiów jest w programie dwutygodniowa praktyka topograficzna, która w okresie dziesięciolecia odbywała się: w Wojcieszowie (1954 i 1955), Żarkach (1956 i 1957), Aninie (1958), wreszcie w Suwałkach (1959—1963).

Wykłady zlecone mają lub mieli: prof. F. Biernacki z Politechniki Warszawskiej (do 1962 r. samodzielny pracownik naukowy katedry) — z matematyki dla kartografów (IV r.), redagowania map (V r.) i odwzorowania Gaussa — Krügera (V r.), doc. E. Geblewicz — z psychologii wrażeń wzrokowych, prof. S. Herbst, a poprzednio prof. B. Olszewicz — z historii kartografii (V r.).

Prace magisterskie w całym okresie działalności katedry dotyczyły metodyki map szkolnych (40) i atlasowych (2), analiz i monografii map dawnych (11) i nowoczesnych (13), zastosowań metod kartograficznych do badań terenowych (2), wreszcie syntez kartograficznych (1).

Katedra Geografii Ekonomicznej prowadzi zajęcia dydaktyczne z historii odkryć geograficznych, historii i metodologii geografii, geografii rolnictwa, przemysłu, osadnictwa i zaludnienia, z geografii ekonomicznej Polski oraz szczegółowe wykłady monograficzne, ćwiczenia, proseminaria i seminaria, a ponadto dwutygodniowe ćwiczenia terenowe, których tematem jest kartowanie użytkowania ziemi. Zajęcia zlecone prowadzili lub prowadzą: prof. K. Dziewoński (z Inst. Geogr. PAN) — planowanie regionalne, prof. J. Kostrowicki (z IG PAN, do roku 1962 na etacie samodzielnego pracownika nauki katedry) — geografia rolnictwa, doc. P. Sulmicki z SGPiS — planowanie gospodarki narodowej, dr Ł. Górecka (IG PAN) — surowce mineralne Polski (1962—1963) oraz prof. dr W. Kula — historia gospodarcza Polski. Tematy prac magisterskich są albo indywidualne i różne, albo też dotyczą zbiorowych opracowań. Na wymienienie zasługują: a) monografie geograficzno-gospodarcze powiatów z terenu województw: białostockiego, warszawskiego, częściowo kieleckiego oraz koszalińskiego, b) studia porównawcze za lata 1938—1958 nad rozmieszczeniem podstawowych upraw roślinnych oraz hodowlą zwierząt domowych (województwami), c) szereg prac poświęconych opracowywaniu przestrzennej struktury poszczególnych gałęzi przemysłu oraz monografiom mniejszych okręgów i ośrodków przemysłowych. W ramach Katedry odbywają się praktyki specjalistyczne.

Katedra Geografii Fizycznej prowadzi wykłady z geomorfologii ogólnej, hydrografii, geografii gleb, geografii fizycznej Polski, geomorfologii Polski, gleb Polski, wybranych zagadnień z geomorfologii Polski, wykłady monograficzne oraz ćwiczenia kameralne i terenowe, pracownice, proseminaria, seminaria z tych przedmiotów, a także ćwiczenia z biogeografii.

Ponadto zajęcia zlecone mieli lub mają nadal: prof. dr K. Dębski (hydrologia), mgr inż. Z. Mikulski (hydrografia Polski z zasadami gospodarki wodnej), dr F. Kuźnicki i dr F. Olszewski z gle-

boznawstwa (do roku 1957) i mgr W. R ó ż y c k a (z fizjografii urbanistycznej, do r. 1957). Studenci korzystają również z wykładów i ćwiczeń na Wydziale Geologii: na specjalizacjach — w zakresie hydrogeologii, geologii czwartorzędu, petrografii, geologii Polski, a na pierwszym roku studiów w zakresie geologii dynamicznej i historycznej. Katedra organizuje corocznie 2 jednodniowe wycieczki naukowe: dla studentów II roku na terenie północnej i środkowej Polski (pobrzeże Bałtyku, pojezierza, Góry Świętokrzyskie), dla studentów III roku w Tatry, ponadto 2 dwutygodniowe praktyki terenowe dla studentów II roku: z hydrografii (połączone z elementami biogeografii) oraz geomorfologii (połączone z gleboznawstwem). Odbývają się również trzytygodniowe praktyki produkcyjne dla specjalizantów z przedmiotów przyrodniczo-geograficznych (na III roku) oraz praktyki dyplomowe (na IV roku). W ramach praktyk zbierane są materiały naukowe, które w pewnych wypadkach zostały wykorzystane w pracach zespołowych Katedry. Terenami takich prac zespołowych były: okolice Sandomierza i Ostrowca (geomorfologia i hydrografia) w roku 1954, okolice Zwolenia (geomorfologia i hydrografia) w r. 1955, okolice Piecków w powiecie mągowskim (badania kompleksowe) w roku 1956 i 1957, okolice Stawisk (kartowanie hydrograficzne) i Kolna (kartowanie geomorfologiczne) w roku 1957, okolice Chwałowic pod Ilżą (geomorfologia i hydrografia) w roku 1958, okolice Pińczowa (badania kompleksowe) w roku 1959 i 1960, okolice Węgorzewa (geomorfologia) i Zakopanego (hydrografia) w roku 1961, okolice Kętrzyna (geomorfologia i hydrografia) w roku 1962, okolice Sichowa i Mikołajek (geomorfologia) oraz Zelechowa i Mikołajek (hydrografia) w roku 1963. Oprócz ćwiczeń terenowych i badań zespołowych również prace magisterskie, doktorskie i habilitacyjne wykonywane były głównie w trzech regionach: na Pojezierzu Mazurskim, na Nizinie Mazowieckiej oraz na Wyżynie Małopolskiej, a w małym stopniu w Karpatach (Tatry, Beskid Niski).

Katedra Geografii Regionalnej prowadzi wykłady kursowe z geografii regionalnej świata (dla III roku studiów), ze statystyki (dla I roku) oraz związane z nimi ćwiczenia, a ponadto dla specjalizantów: z kartografii ekonomicznej, z interpretacji zdjęć lotniczych i wykłady monograficzne dotyczące poszczególnych państw. Wiele wykładów i seminarium zorganizowano dla innych wydziałów, przede wszystkim dla Studium Afrykanistycznego, Studium Dziennikarskiego, dla Wydziału Historycznego, Ekonomicznego i Filologicznego (orientalistyka).

Jeżeli chodzi o zajęcia terenowe, to trzeba zaznaczyć, że Katedra organizuje corocznie tygodniowe wycieczki naukowe w Sudety dla studentów I roku.

Wykłady zlecane prowadziły różne osoby, ostatnio prof. dr J. L o t h (geografia Afryki), dr A. Z a r y c h t a (surowce mineralne Brazylii), dr K. Wuttke (geologia regionalna świata), doc. dr I. S a c h s (bariery wzrostu w krajach gospodarczo zacofanych).

Tematy prac magisterskich przedstawiały się w okresie dziesięciolecia w sposób następujący:

1. Badania przemian geograficzno-gospodarczych w krajach gospodarczo zacofanych.
2. Badania nad rozmieszczeniem ludności i jego zmianami.
3. Badania procesów urbanistycznych i ich wpływ na wzrost i rozwój gospodarczy.

4. Analiza wykorzystania środowiska geograficznego dla celów rolnictwa.

5. Przemiany w rozwoju sieci komunikacyjnej.

6. Eksploatacja surowców mineralnych jako czynnik aktywizacji gospodarki.

7. Rozwój nowych ośrodków przemysłowych i gałęzi przemysłu.

8. Analiza planów regionalnych.

Na uwagę zasługuje działalność popularyzacyjna Katedry obejmująca wykłady dla nauczycieli, w Polskim Radio, w Towarzystwie Wiedzy Powszechnej i inne.

Zbiór przeźroczy z zakresu geografii regionalnej liczy 15,5 tys. sztuk, dział fotografii około 1500 sztuk, dział bibliograficzny — kilkadziesiąt tysięcy kart. Zbiory te służą również innym katedrom na Uniwersytecie a także innym instytucjom na zewnątrz.

Katedra Klimatologii prowadzi wykłady i ćwiczenia kursowe z meteorologii (dla I roku), klimatologii (II roku), a dla specjalizantów — z klimatologii ogólnej (IV roku), klimatologii regionalnej (IV roku), klimatu Polski (V r. klimatologii i IV r. geografii fizycznej) oraz niektóre wykłady monograficzne dotyczące klimatologii (np. klimat Afryki dla studentów Studium Afrykanistycznego i in.), seminaria i pracownie specjalizacyjne.

Po pierwszym roku studiów odbywa się dwutygodniowa praktyka meteorologiczna, połączona z badaniami nad lokalnym zróżnicowaniem klimatu. Praktyki takie odbywały się dotychczas w następujących miejscowościach:

W roku 1954 i 1955 w Wojcieszowie

„ „ 1956 i 1957 w Żarkach

„ „ 1958 i 1959 w Puszczy Kampinoskiej i Warszawie

„ „ 1960 — na Pojezierzu Pomorskim

„ „ 1961, 1962, 1963 — na Pojezierzu Mazurskim.

Skład grup studenckich wahał się od 45 do 65 osób.

Wykłady zlecone prowadzili lub prowadzą: A. Rojecki — z metodyki opracowań klimatologicznych, mgr S. Gadoński (do r. 1960) i dr J. Michalczewski (od roku 1960) — z meteorologii synoptycznej, doc. Molga z agroklimatologii.

Na sekcji geograficznej studiuje ok. 300 studentów. Corocznie przyjmuje się na I rok 50—70 studentów.

Efekty działalności dydaktycznej Instytutu w dziesięcioleciu 1954—1963 ilustrują liczby dyplomów magisterskich wydanych przez poszczególne katedry oraz liczba dyplomów doktorskich i habilitacyjnych. Dane te zawierają tabele 2 i 3.

Stopnie naukowe doktora nauk przyrodniczych (w zakresie geografii) uzyskali:

1. Antoni Kukliński na podstawie rozprawy *Struktura przestrzenna przemysłu cegielnianego Ziemi Zachodnich* (1958), promotor prof. S. Leszczycki.
2. Michał Chilczuk na podstawie rozprawy *Rozwój i rozmieszczenie przemysłu rolno-spożywczego w województwie białostockim* (1958), promotor prof. S. Leszczycki.
3. Józef Tobiasz na podstawie rozprawy *Wykorzystanie środowiska geograficznego dla hodowli zwierząt gospodarskich w województwie białostockim* (1958), promotor prof. S. Leszczycki.

Tabela 2

Ilość dyplomów magisterskich

Katedry	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	R a z e m		
											1954 1963	1945 1954	1945 1963
Geografii Fizycz.	—	20	16	—	10	18	13	19	11	7	114	37	151
„ Ekonom.	12	5	8	6	7	6	7	13	9	16	89	26	115
„ Region.	11	8	8	6	—	8	1	14	16	14	86	—	86
Klimatologii	10	11	9	—	9	7	4	5	—	4	99	9	68
Kartografii	—	9	12	5	1	5	7	3	8	8	08	10	68
Razem	33	53	53	17	27	44	32	54	44	49	406	82	488

Tabela 3

Doktoraty i habilitacje w latach 1954—1963

Katedry	Przewody doktorskie		Habilitacje		Doktoraty w latach 1946 — 1953
	zakończone	w toku	zakończone	w toku	
Geografii Fizycz.	3	6	1	2	1
„ Ekonom.	7	6	—	1	3
„ Region.	—	6	—	—	—
Klimatologii	—	3	1	—	—
Kartografii	1	1	—	—	—
razem	11	22	2	3	4

4. Irena Gieysztor na podstawie rozprawy *Bilans wodny Białki i Potoku Kościeliskiego* (1960), promotor prof. J. Kondracki.
5. Helena Więckowska na podstawie rozprawy *Typy i strefy wód freatycznych* (1961), promotor prof. J. Kondracki.
6. Wiesław Kaprowski na podstawie rozprawy *Dokładność zabiorczych zdjęć topograficznych w północno-wschodniej Polsce* (1961), promotor prof. St. Pietkiewicz.
7. Lech Ratajski na podstawie rozprawy *Polski dorobek w dziedzinie kartografii ekonomicznej w latach 1900—1958* (1962), promotor prof. S. Leszczycki.
8. Maria Irena Mileska na podstawie rozprawy *Regiony wypoczynkowo-turystyczne Polski. Stan obecny i potencjalne warunki rozwoju* (1962), promotor prof. S. Leszczycki.
9. Jadwiga Stasiak na podstawie rozprawy *Historia jeziora Kruklin w świetle osadów strefy litoralnej* (1962), promotor prof. J. Kondracki.
10. Marin Boczwarow (Bułgaria) na podstawie rozprawy *Województwo łódzkie jako strefa żywicielska Łodzi* (1963), promotor prof. J. Kostrowicki.

11. Zygmunt Parucki na podstawie rozprawy *Dynamika rozmieszczenia oraz zmiany strukturalne ludności przemieszczającej w Niemieckiej Republice Federalnej* (1963), promotor prof. S. Leszczycki.

Kilku pracowników Instytutu uzyskało stopnie doktorskie gdzie indziej (w Instytucie Geografii PAN, na studiach zagranicznych itp.). Natomiast spośród 11 promowanych na Uniwersytecie Warszawskim doktorów pracuje w Instytucie Geograficznym U. W. tylko 6.

Habilitacje

W ostatnich latach zostały zakończone następujące przewody habilitacyjne:

a) Zofii Kaczorowskiej na podstawie rozprawy *Opady w Polsce w przekroju wieloletnim*. „Prace Geograficzne IG PAN” nr 33. Warszawa 1962.

b) Cecylii Radłowskiej na podstawie rozprawy *Rzeźba północno-wschodniego obrzeżenia Gór Świętokrzyskich*. „Prace Geograficzne IG PAN” nr 38. Warszawa 1963.

Magistrowie geografii znaleźli zatrudnienie w działach pracy objętych tabelą 4.

Tabela 4

	Geografia Fizyczna	Geografia Ekonomiczna	Klimatologia	Regionalna	Kartograficzna	Razem 1954-1963	w %
Instytuty naukowe	13	4	5	3	5	30	
Wyższe uczelnie	19	6	9	12	10	56	
Szkolnictwo	21	18	6	10	—	55	
Służby resortowe	40	47	35	36	38	196	
Inne zajęcia	21	14	4	25	5	69	
Razem	114	89	59	86	58	406	100%

Jak z powyższego zestawienia wynika, stosunkowo mały procent magistrów znalazł zatrudnienie w instytutach naukowych (7,5%), w szkolnictwie (około 14%), taka sama ilość pracuje na wyższych uczelniach (14%), a największa w służbach resortowych i różnych instytucjach specjalnych (około 49%). Spośród tych ostatnich na uwagę zasługują takie instytucje, jak Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, zatrudniające 17 absolwentów, Wojskowe Zakłady Kartograficzne (14), Państwowy Instytut Hydrologiczno-Meteorologiczny (około 40), Geoprojekt, Komisje Planowania Gospodarczego, instytucje wydawnicze, centrala handlu zagranicznego i inne.

Instytut Geograficzny Uniwersytetu Warszawskiego ma wśród swoich absolwentów również cudzoziemców.

Magisteria otrzymali:

1. Koloman Ivanička z Bratysławy (r. 1954) w zakresie geografii ekonomicznej Polski, obecnie docent i kierownik Katedry Geografii Ekonomicznej Uniwersytetu Słowackiego.

2. Dora Vrusho-Lamani z Tirany (r. 1955) w zakresie geografii ekonomicznej Polski, obecnie pracownik naukowy Uniwersytetu Albańskiego.
 3. Ljubinko Stretenović z Belgradu w zakresie kartografii (1959).
 4. Walentin Chudolej z Moskwy w zakresie geografii ekonomicznej Polski (r. 1960).
 5. Tamara Pjanowa z Moskwy w zakresie geografii fizycznej Polski (r. 1962).
- Doktorat uzyskał Marin Baczwarow z Sofii (1963), obecnie wśród studentów geografii jest 1 Hindus, 1 Japonka i 1 Rosjanka.

Ponadto dłuższy lub krótszy czas przebywali na studiach: Dorion z Kanady (1962/63), van Hulten z Holandii (1960/61) Gérard i Kaczorowski z Francji (1958/59) oraz Michael W. Griffiths z Swansea (Anglia), którzy zbierali materiały do swych prac doktorskich.

Podręczniki i skrypty.

W okresie sprawozdawczym pracownicy Instytutu opublikowali następujące podręczniki i skrypty:

1. Barbag J., Berezowski S. *Geografia gospodarcza Polski*. Warszawa 1956, PZWS (tłumaczenia: rosyjskie, chińskie, niemieckie).
2. Barbag J., Janiszewski M. *Geografia gospodarcza Polski*. Warszawa 1961, PZWS.
3. Barbag J. *Rolnictwo*. Rozdział w skrypcie *Geografia gospodarcza Polski*. PWN. Warszawa.
4. Jarosz S. *Zarys ochrony przyrody*. Poznań 1955, PWN (skrypt).
5. Kostrowicki J. *Środowisko geograficzne Polski*. Warszawa 1957, PWN, II wyd. 1961.
6. Kostrowicki J. *Środowisko geograficzne oraz Ludność*. Rozdziały w skrypcie *Geografia gospodarcza Polski*. Warszawa 1956. PWN, II wyd. 1959.
7. Lencewicz S. *Lodowce. Wody lądowe. Materiały do geografii fizycznej ogólnej*. Oprac. J. Kondracki. Warszawa 1954. PWN.
8. Lencewicz S. *Geografia fizyczna Polski*. Oprac. J. Kondracki. Warszawa 1955. PWN (tłumaczenie rosyjskie; Moskwa 1959).
9. Lencewicz S., Kondracki J. *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa 1955. PWN (tłumaczenie rosyjskie; Moskwa 1959).
10. Pietkiewicz S. *Wody kuli ziemskiej. Wody lądowe*. Warszawa 1958. PWN.
- 11—13. Pietkiewicz S. 3 skrypty do użytku wewnętrznego.
14. Ratajski L., Winid B. *Kartografia ekonomiczna*. Warszawa 1960. PPWK, II wyd. 1963.
15. Więckowska H. (współpraca) *Instrukcja do mapy hydrograficznej Polski*. Biul Geogr. IG PAN, z. 17, s. 1—17. Warszawa 1959.
16. Winid B., Radłowska C. i in. *Geografia Afryki*. Skrypt dla Studium Afrykanistycznego U. W. Warszawa 1963.
Tłumaczenia:
17. Dobrynin B. *Geografia fizyczna Europy Zachodniej*. Tłum. J. Kondracki. Warszawa 1954. PWN.
18. Kalessnik S. *Geografia fizyczna ogólna*. Tłum. I. Gieysztor i J. Kondracki. PWN. Warszawa 1961, II wyd. 1962.

Badania naukowe

Badania naukowe były prowadzone przez poszczególne katedry. Nie prowadzono niestety badań zespołowych międzykatedralnych.

I. Kierunki badań naukowych Katedry Kartografii obejmowały następujące zagadnienia:

1. Metodyka map szkolnych — 6 map ściennych opublikowanych, 2 oddane do druku.

2. Metodyka map atlasowych — artykuły recenzyjno-krytyczne w „Przeglądzie Geodezyjnym” i „Czasopiśmie Geograficznym”.

3. Metodyka map turystycznych — artykuły recenzyjno-krytyczne w „Przeglądzie Geodezyjnym” i „Geografii w Szkole”.

4. Ogólna metodyka kartograficzna (artykuł prof. S. Pietkiewicza w „Petermanns Geographische Mitteilungen”).

5. Analizy i monografie dawnych map.

6. Analizy i monografie map nowoczesnych.

7. Zastosowanie metod kartograficznych do badań terenowych.

8. Bibliografia kartograficzna — udział w międzynarodowej publikacji „Bibliotheca Cartographica”, współpraca z bibliograficzną pracownią IG PAN.

II. Badania naukowe Katedry Geografii Ekonomicznej z jednej strony wyrażały się w zbiorowych pracach magisterskich, o czym już była mowa, z drugiej zaś w indywidualnych pracach pracowników naukowych. Prof. S. Leszczycki zajmował się zagadnieniami historii i metodologii nauk geograficznych. Pomagały mu w tym dr M. I. Mileska i mgr A. Krzymowska. Ponadto prof. S. Leszczycki prowadził badania w zakresie rozwoju i rozmieszczenia przemysłu w Polsce po II wojnie światowej. Dr M. I. Mileska zajmowała się geografią turystyki. Opracowała pierwszą koncepcję regionów turystyczno-wypoczynkowych w Polsce. Obecnie bada efekty gospodarcze ruchu turystycznego w Karpatach i nad morzem. Opracowuje się regiony uzdrowiskowe w Polsce. Dr B. Rychtowski pracuje nad charakterystyką regionalizacji ekonomicznej w krajach socjalistycznych, a ponadto zajmuje się zagadnieniami geografii przemysłu. Dr J. Tobiasz zajmuje się geografią rolnictwa. Prowadził badania nad rolnictwem w okręgach przemysłowych. Szczegółowe studia zorganizował w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym, w okolicach Tych oraz w rejonie Płocka. W związku z badaniami opublikował szereg rozpraw i artykułów. Studia porównawcze prowadził w Jugosławii i w Niemczech. Dr W. Kusinowski specjalizuje się w zakresie geografii zaludnienia i osadnictwa. Napisał pracę na temat Białegostoku jako ośrodka wojewódzkiego. Po stażu w ZSRR napisał artykuł o radzieckich mapach ludnościowych. Ponadto zajmuje się zagadnieniem bilansu siły roboczej. Mgr A. Krzymowska opracowuje wpływ rozbudowy sieci kolejowej na wzrost miast i miasteczek. Pod kierunkiem prof. J. Kostrowickiego zebrano bogate materiały do monografii województwa białostockiego.

III. Tematyka prac naukowych Katedry Geografii Fizycznej dotyczyła zagadnień geomorfologicznych, hydrograficznych, geobotanicznych, glebowych, paleogeograficznych, oraz geografii fizycznej regionalnej. Specyfiką prac Katedry jest dążenie do obejmowania studiami wszystkich składników krajobrazu naturalnego (przy współpracy z Zakładem Klimatologii IG PAN lub Katedrą Klimatologii U. W.) w ich

wzajemnych związkach i zależnościach oraz ocena całokształtu środowiska z punktu widzenia praktycznego. Wyrazem tego było opracowanie 2 studiów zespołowych, z których jedno dotyczyło środowiska geograficznego okolic Piecków w powiecie mągowskim („Prace Geograficzne IG PAN” nr 19), a drugie powiatu pińczowskiego (w druku). Na uwagę zasługują ponadto studia geomorfologiczne na Wyżynie Małopolskiej (doc. C. Radłowska, dr E. Dowgiałło) oraz na Pojezierzu Mazurskim (prof. J. Kondracki, mgr K. Świerczyński, dr M. Bogacki), prace z teorii występowania wód gruntowych (dr H. Więckowska), prace nad opadami, odpływem i erozją chemiczną w Tatrach (dr I. Gieysztorowa), studia nad krajobrazem naturalnym (prof. J. Kondracki, mgr R. Czarniecki, mgr A. Richling), prace paleolimnologiczne (prof. J. Kondracki, dr J. Stasiakowa).

Pracownicy Katedry wzięli żywy udział w kongresie INQUA w Polsce w r. 1961, a zwłaszcza w przygotowaniu i prowadzeniu wycieczki na teren Polski północno-wschodniej.

IV. W Katedrze Geografii Regionalnej opracowano m. in. podział geograficzny świata dla celów klasyfikacji i dokumentacji geograficznej, dorobek polskiej geografii medycznej ostatnich czterech lat, mapę ludnościową Libii, przemiany mapy politycznej świata w ciągu ostatnich 60 lat, problemy geografii regionalnej w programach szkolnych. Katedra współpracuje ze Studium Afrykanistycznym U. W., z Komisją Strefy Suche i Wilgotnego Tropiku UNESCO i z Polskim Komitetem do Spraw UNESCO.

V. Dotychczasowe prace badawcze Katedry Klimatologii koncentrowały się dokoła następujących problemów: 1) geneza i struktura klimatu Polski, 2) elementy klimatu Polski, 3) klimat regionalny, 4) klimat lokalny, 5) klimat Warszawy i 6) zagadnienia metodologiczne. Katedra prowadzi na terenie Uniwersytetu stację meteorologiczną, której wyniki obserwacji publikowane są w ukazującym się co miesiąc „Biuletynie”. Oprócz standardowych obserwacji prowadzone są badania nad zanieczyszczeniem powietrza, aktynometryczne i luksometryczne. Pod kierunkiem prof. W. Okołowicza zostało opracowanych kilka plansz do Atlasu Narodowego Polski oraz pewne elementy klimatyczne Polski, jak np. opady, zachmurzenie i burze („Prace Geograficzne IG PAN”, nr 33 i 34).

Efektom prowadzonych badań była ogłoszona w dziesięciolecie spora ilość publikacji wykonanych przez pracowników naukowych. Niesposób tu nawet wymienić tytuły ważniejszych prac, dlatego ograniczono się do zamieszczenia tabeli 5, w której opublikowane pozycje rozbito na 9 grup.

Koło Naukowe

Przy Instytucie istnieje Koło Naukowe, skupiające około 50—60 bardziej aktywnych studentów geografii, głównie ze starszych roczników. W okresie sprawozdawczym członkowie Koła brali udział w różnych pozaobowiązkowych pracach terenowych, organizowali wycieczki naukowe krajowe i zagraniczne, konkursy i wystawy, zebrania naukowe oraz wieczory filmowe.

Tradycyjną formą zaprawy do pracy terenowej w trudnych warunkach klimatycznych były zimowe sondowania jezior, wykonywane przy

Zestawienie publikacji

L.p.	Nazwisko i imię	Lata	Rozpra- wy i ar- tykuły nau- kowe	Notatki nau- kowe	Recen- zje	Spra- wozda- nia nau- kowe i orga- nizacyj- ne, ży- ciorysy	Mapy	Artyku- ły i pra- ce popu- larno- -nauko- we	Podrę- czniki i skry- pty	Tłuma- czenia	Dysku- sje nau- kowe	Razem
Profesorowie i docenci												
1	Barbag Józef	1954—1963	9	4	—	1	—	2	5	—	4	25
2	Jarosz Stefan	1955—1958	3	—	5	1	3	10	1	—	—	23
3	Kaczorowska Zofia	1954—1963	5	—	2	2	—	1	—	1	—	11
4	Kondracki Jerzy	1954—1963	24	4	11	45	—	—	3	2	3	92
5	Kostrowicki Jerzy	1954—1962	36	5	9	18	1	3	8	—	2	82
6	Leszczycki Stanisław	1954—1963	44	17	36	70	—	28	1	—	—	196
7	Okołowicz Wincenty	1954—1963	9	10	—	3	1	5	—	—	—	28
8	Pietkiewicz Stanisław	1954—1963	4	5	16	11	5	4	4	1	—	50
9	Prószyński Marek	1956—1963	1	—	—	1	2	—	—	—	—	4
10	Radłowska Cecylia	1956—1963	4	—	—	—	—	—	1	—	—	5
11	Winid Bogodar	1954—1963	14	10	9	1	10	6	2	—	3	55
Razem			153	55	88	153	22	59	25	4	12	571

	Adiunkci-doktorzy											
1	Gieysztor Irena (G.F.)	1954—1963	2	1	2	1	—	11	—	3	—	20
2	Kaprowski Wiesław (K.)	1954—1963	1	—	9	3	1	1	—	—	—	15.
3	Kusiński Witold (G.E.)	1957—1913	7	—	10	4	—	—	5	5	—	31
4	Mileska Maria Irena (G.E.)	1954—1963	2	2	12	6	—	14	—	—	—	36
5	Rychłowski Bogumił (G.E.)	1859—1963	8	4	3	1	—	1	1	5	—	23
6	Stasiak Jadwiga (G.F.)	1956—1963	3	3	3	2	1	1	—	—	—	13
7	Tobjasz Józef (G.E.)	1954—1963	7	8	4	3	—	3	4	2	—	31
8	Więskowska Helena (G.F.)	1954—1963	7	2	4	2	2	2	1	—	—	20
		Razem	37	20	47	22	4	33	11	15	—	189
	Inni młodszy pracownicy nauki według katedr											
	Katedra Geografii Fizycznej	8 osób	17	22	15	8	3	6	1	2	—	74
	„ „ Ekonomicznej	1 osoba	1	2	3	—	—	5	—	2	—	13
	„ „ Regionalnej	14 osób	17	84	17	4	15	142	5	31	1	316
	„ Katrografii	4 osoby	3	—	2	1	115	1	—	—	—	122
	„ Klimatologii	6 osób	5	5	2	2	1	—	—	3	—	17

pomocy Instytutu Geografii PAN oraz Instytutu Rybactwa Śródlądowego. Osiągnięciem w tym zakresie było pomierzenie części jeziora Mamry, szczegółowy pomiar jeziora Śniardwy, gdzie w ciągu 3 lat wykonano ponad 40 000 sondowań (1960—1962) oraz pomiar kilku małych zbiorników w okolicach Warszawy (1959). Wyniki tych robót oraz innych własnych studiów terenowych poszczególnych członków były referowane na ogólnopolskich zjazdach studenckich Kół Geografów. Podobny cel zaprawy ekspedycyjnej miały obozy zimowe w Bieszczadach, Gorcach oraz letnie badania mikroklimatyczne w Kotle Mięgoszowickim w Tatrach (1963).

Niezależnie od wycieczek naukowych Instytutu Koło (za pośrednictwem ZSP) zorganizowało 3 własne wycieczki zagraniczne, a mianowicie:

1. Autokarem do Czechosłowacji, Węgier, Rumunii, Bułgarii i Jugosławii z udziałem pracowników naukowych Instytutu pod opieką zast. prof. dr C. Radłowskiej (sierpień 1958).
2. Autokarem do Austrii, Włoch i Jugosławii pod opieką prof. S. Pietkiewicza (1959).
3. Pieszo szczytami Karpat polskich i rumuńskich (czerwiec — sierpień 1962 r.) w grupie 11-to osobowej.

Współpraca z zagranicą

Współpraca z zagranicą rozwija się dość pomyślnie. Świadczą o tym funkcje w organizacjach międzynarodowych pełnione przez pracowników naukowych Instytutu, ich wyjazdy na staże naukowe, wykłady, kongresy i zjazdy za granicą, przyjazdy do Instytutów naukowców z zagranicy oraz staże młodszych pracowników w Instytucie — o czym już była mowa powyżej.

Funkcje w organizacjach międzynarodowych

W Międzynarodowej Unii Geograficznej (1960—1964) przew. Komisji Metod Ekonomicznej Regionalizacji jest prof. S. Leszczycki. Członkiem rzeczywistym Komisji Metod Nauczania Geografii jest doc. J. Barbag. Członkiem rzeczywistym Komisji Bibliotecznej Klasyfikacji Książek Geograficznych i Map jest doc. B. Winid, który ponadto jest członkiem-korespondentem Komisji Geografii Medycznej, Komisji Mapy Ludnościowej, Komisji Strefy Wilgotnej. Członkiem korespondentem Komisji Atlasów Narodowych jest prof. J. Kondracki. Współpracownikami międzynarodowych bibliografii są: prof. S. Leszczycki i prof. S. Pietkiewicz. Ponadto prof. W. Okołowicz zajmował w latach 1954—1959 stanowisko dyrektora PIHM i z tego tytułu reprezentował na licznych konferencjach i kongresach polską służbę hydrologiczno-meteorologiczną.

Współpraca z uniwersytetami zagranicznymi

W dniach 22—24.V.1963 odbyło się w Warszawie geograficzne seminarium polsko-czechosłowackie. Stronę czeską reprezentował wydział geograficzny Uniwersytetu Karola w Pradze, a w skład seminarium wchodził: prof. Jaromir K o r č a k, doc. Karel K u c h a ř, doc. Vla-

dislav Haufler oraz doc. Vaclav Král. Ponadto zorganizowano wymienne praktyki i wycieczki wakacyjne z uniwersytetami w Moskwie, Berlinie, Gryfii i Amsterdamie.

Trudno jest tu podać wykaz licznych wyjazdów zagranicznych pracowników naukowych Instytutu, trzeba jednak podkreślić wykłady, jakie z ramienia Uniwersytetu Warszawskiego mieli prof. Stanisław Leszczycki (1959), prof. Jerzy Kostrowicki (1958), prof. Wincenty Okołowicz (1962) i doc. Bogodar Winid (1963) na Uniwersytecie Moskiewskim, a ponadto prof. S. Leszczycki na kilku uniwersytetach jugosłowiańskich (1957), chińskich (1958), angielskich (1961) i amerykańskich (1962) oraz na Uniwersytecie Wiedeńskim (1963), jak również doc. B. Winid na uniwersytetach amerykańskich, japońskich oraz w Kalifornii (1958/59) i prof. J. Kondracki na Uniwersytecie w Zagrzebiu (1961).

Na dłuższych stażach zagranicznych przebywali mgr B. Kikolski (1956—1960) i mgr J. Koczy (1957—1960) na Uniwersytecie w Pekinie, dr J. Tobiasz w NRD (1958 — 9 mies.), mgr J. Kremky-Saloni w Rumunii (1961—1962; 6 miesięcy), mgr M. Skotnicki we Francji (1961—1962) i Afryce Zachodniej (1962—63), mgr P. Korcelli w Stanach Zjednoczonych (1963—64), mgr S. Otok na Węgrzech (1961, 3 miesiące), dr W. Kusiński w ZSRR (1961—62; 6 miesięcy), dr B. Rychłowski w ZSRR (1963; 2 miesiące), nie licząc innych licznych wyjazdów trwających około 1 miesiąc.

Wreszcie wymienić należy zagraniczne wycieczki studenckie organizowane przez Instytut lub katedry:

1. W dniach 19—28.V.1956 wycieczka Katedry Geografii Fizycznej pod kierunkiem prof. J. Kondrackiego do Czechosłowacji z udziałem 24 osób (w tym 7 pracowników naukowych), jako wymienna z Uniwersytetem w Bratysławie („Czasop. Geogr., XXVIII, 1957, s. 317—328).

2. W dniach 3—24. 1957 wycieczka Instytutu Geograficznego pod kierunkiem prof. J. Kondrackiego do Jugosławii z udziałem 30 osób (w tym 8 pracowników naukowych), jako wymienna z Uniwersytetem w Lublanie. („Czasop. Geogr.”, XXX, 1959, s. 429—450).

3. W dniach 18.VII—18.VIII.1958 wycieczka Instytutu Geograficznego pod kierunkiem prof. S. Pietkiewicza do ZSRR z udziałem 11 osób (w tym 8 pracowników naukowych), jako wymiana z Uniwersytetem Moskiewskim. („Przełg. Geogr.”, XXXI, 1959, s. 224).

4. W dniach 14.X.—26.XI.1959 wycieczka Instytutu Geograficznego pod kierunkiem doc. M. Prószyńskiego do ZSRR z udziałem 10 osób (w tym 2 pracowników naukowych), jako wymienna z Uniwersytetem Moskiewskim.

5. W dniach 12—26.IX.1960 praktyka studentów Katedry Geografii Ekonomicznej pod kierunkiem prof. J. Kostrowickiego w Bułgarii z udziałem 10 osób (w tym 3 pracowników naukowych), jako wymienna z Uniwersytetem w Sofii.

6. We wrześniu 1961 r. wycieczka do Holandii pod kierunkiem prof. W. Okołowicza i doc. B. Winida z udziałem 10 osób (w tym 3 pracowników naukowych), jako wymienna z Uniwersytetem w Amsterdamie.

Instytut Geograficzny U. W. odwiedziło wielu uczonych z zagranicy. Byli to znani na świecie geografowie, którzy specjalnie przyjechali

do Polski na zaproszenie Instytutu lub odwiedzili go przy okazji swego pobytu w Polsce. Obok nich było także wielu młodszych pracowników.

Wśród gości zagranicznych wymienić należy przede wszystkim prof. dra Dudley L. Stampa, któremu Uniwersytet Warszawski nadał godność doktora h. c. w roku 1962. Wielu geografów zagranicznych miało wykłady w Instytucie w ramach konwersatorium geograficznego. Przykładowo można tu wymienić:

- prof. Stanisława Kalesnika z Uniwersytetu Leningradzkiego (1954)
- prof. Juliana Sauszkińska z Uniwersytetu Moskiewskiego (1954 i 1960)
- prof. Konstantego Markowa z Uniwersytetu Moskiewskiego (1955)
- prof. Josefa Kunský'ego z Uniwersytetu Karola w Pradze (1955)
- prof. Svetozara Ilešiča z Uniwersytetu w Lublanie (1957)
- prof. Inocentego Gierasimowa z Uniwersytetu Moskiewskiego (kilka wykładów z geografii gleb; 1958)
- prof. K. Saliszczewa z Uniwersytetu Moskiewskiego (1959)
- prof. Herberta Lembkego z Uniwersytetu Berlińskiego (1959 — w Katedrze Geografii Fizycznej)
- prof. Jacqueline Beaujeu-Garnier z Uniwersytetu Paryskiego (1959)
- dr W. L. S. Prakasa Rao z Indii (1960)
- prof. M. Nejsztadta z Instytutu Geografii Akademii Nauk ZSRR (1961)
- prof. Huey Kostanicka z Uniwersytetu Kalifornijskiego (1959)
- prof. Takesohi Sekiguti z Uniwersytetu Kyoiku w Tokio (1961)
- prof. A. R. V. Avellano z Uniwersytetu w Meksyku (1961)
- prof. S. Chromowa z Uniwersytetu Moskiewskiego (1962 — w Katedrze Klimatologii)
- prof. D. Jacksona z Uniwersytetu w Seattle (1963)
- dra Hamiltona z Uniwersytetu Londyńskiego (1963)
- prof. J. Beavera z Uniwersytetu w Keel w Wielkiej Brytanii (1963)
- dra Ivana Gamsa z Uniwersytetu w Lublanie (1963 — w Katedrze Geografii Fizycznej)

W ramach Katedry Geografii Regionalnej specjalne wykłady wygłosili:

- prof. Moussly z Uniwersytetu w Damaszku (1954)
- prof. dr Bassols Batalla z Uniwersytetu Meksykańskiego (1958—1963)
- prof. dr Monod — Dyrektor Instytutu Czarnej Afryki w Dakarze (1960)
- prof. dr Raynal — z Uniwersytetu w Rabacie (1961)
- prof. Jimenez — Prezes Kubańskiej Akademii Nauk (1961)
- dr Krótki z Urzęd. Stat. w Chartumie (1961)
- prof. Berry z Uniwersytetu w Chartumie (1961)
- dr G. Reme z Sorbony w Paryżu (1963)
- prof. dr S. P. Chatterjee z Uniwersytetu w Kalkucie (1963)

Ponieważ w tym samym budynku mieści się Instytut Geografii PAN, ruch gości z zagranicy jest stale żywy, a zwłaszcza latem. Instytuty oba odwiedza rocznie około 100 geografów z zagranicy.

Współpraca Instytutu z praktyką

Obok działalności dydaktycznej, naukowej i popularyzatorskiej Instytut Geograficzny U. W. utrzymuje żywy kontakt z instytucjami państwowymi i społecznymi, starając się zaspokajać potrzeby społeczne. Przykładowo można tu wyliczyć następującą współpracę:

1. Katedra Kartografii ma stałą współpracę z Państwowym Przedsiębiorstwem Wydawnictw Kartograficznych.

2. Katedra Geografii Ekonomicznej utrzymuje kontakty z urzędami planowania regionalnego w szczególności w województwach białostockim, warszawskim i koszalińskim oraz Zespołem planów perspektywicznych Komisji Planowania przy Radzie Ministrów. Pracownia Geografii Turyzmu utrzymuje bliską współpracę z Głównym Urzędem Kultury Fizycznej oraz z Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym, opracowując dla nich ekspertyzy. Również utrzymuje kontakty z różnymi ministerstwami gospodarczymi, a zwłaszcza przemysłowymi, przekazując im bezpośrednio kopie prac magisterskich i doktorskich. Również pozostaje w kontakcie z placówkami naukowymi zajmującymi się zagadnieniami rolnictwa w okręgach przemysłowych. Wymieniona współpraca rozwija się na ogół pomyślnie.

3. Katedra Geografii Fizycznej współpracuje głównie z WRN w Olsztynie, dla której wykonała 5 opracowań fizjograficznych powiatów dla potrzeb planowania osiedli, 5 opracowań miast, 2 opracowania wsi oraz dokumentację 1 złoża kredy jeziornej. Brano również udział w dokumentacji torfowisk oraz w badaniach limnologicznych we współpracy z Instytutem Geografii PAN, Instytutem Rybactwa Śródlądowego oraz z Państwowym Instytutem Hydrologiczno-Meteorologicznym. Ponadto istniała współpraca z „Geoprojektem” oraz z Biurem Urbanistycznym Warszawy (doc. Prószyński). Kierownik Katedry w latach 1954—1959 był zastępcą przewodniczącego, a od r. 1959 jest przewodniczącym Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Geograficznego.

4. Katedra Geografii Regionalnej Świata współpracuje z następującymi instytucjami: Komitet Współpracy Naukowo-Technicznej z Zagranicą, Cekop, Polservis, Hydrogeo, Akademia Sztabu Generalnego, WZK, Służba Topograficzna WP., Służba Wojsk Inżynieryjnych, MON, Ministerstwo Oświaty, Centralny Ośrodek Doszkalania Kadr Naukowych i Instytut Pedagogiczny, Wydawnictwa, Orbis — Biuro Turystyki, UNESCO, CUGiK, PPWK, MSZ, PISM. PIHZ, Radio i Telewizja.

MIECZYŚLAW KLIMASZEWSKI, ANTONI WRZOSEK

Zespół Katedr Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w okresie XX-lecia PRL*

Zespół katedr Geografii U. J. składa się z dwóch katedr: *Katedry Geografii Fizycznej* (do 1949: *Katedra Geografii Ogólnej*, 1949 do 1952: *Katedra Geografii I*) oraz *Katedry Geografii Ekonomicznej* (do 1949: *Katedra Geografii Fizycznej*, 1949 do 1952: *Katedra Geografii II*). Obie Katedry do r. 1952 tworzyły Instytut Geograficzny, a od tegoż roku wchodzi w skład *Zespołu Katedr Geografii U. J.* Stan kadry naukowej przedstawia tabela 1.

Tabela 1
Stan kadry naukowej na dzień 31.XII.1963 r.

Katedra	Samodziel. prac. nauk.	Wykładowcy	Adiunkci	St. asyst.	Asystenci	Asyst. techn.	Stażyci (doktoranci)	Personel bibl.	Personel administr.	Razem
Geografii Fiz.	2	1	3	4	2	2	1	—	7	23
Geografii Ekon.	1	—	2	3	—	—	1	—	—	7
Razem	3	1	5	7	2	2	2	—	7	29

Katedry geografii zajmują cały gmach przy ul. Grodzkiej 64 (arsenał Władysława IV). W gmachu tym, przerobionym w okresie międzywojennym przez prof. Ludomira Sawickiego, a wykończonym przez prof. Jerzego Smoleńskiego, znajduje się duża sala wykładowa, sala ćwiczeń, sala seminaryjna, biblioteka licząca 28 000 woluminów (od 1955 r. przybyło 6.160 wol.), zbiory kartograficzne, liczące około 90 000 map, zbiory instrumentów służących do badań i ćwiczeń topograficznych, hydrograficznych, geomorfologicznych i klimatologicznych (wartość zbiorów wzrosła z 3 000 do 800 000 zł) oraz maszyny do liczenia, lektorium z podręcznym księgozbiorem, pracownia fotograficzna, światłokopiarnia, sekretariat oraz pokoje samodzielnych i pomocniczych pracowników nauki. Mały pokój ma też

* Sprawozdanie z działalności Zespołu Katedr Geografii do roku 1954 znajduje się w „Przeeglądzie Geograficznym” t. XXVI, z. 3, Warszawa 1954.

Koło Naukowe Geografów U. J. Ponadto w dwóch pokojach mieści się od 1953 r. Zakład Geomorfologii i Hydrologii Gór i Wyżyn Instytutu Geografii Polskiej Akademii Nauk.

Obie katedry posiadają odrębne plany naukowo-badawcze, wspólnie natomiast realizują zadania dydaktyczne. Wspólna jest też biblioteka Zespołu Katedr Geografii, prowadzona od 1955 r. przez St. Milatową, zbiory kartograficzne prowadzone od 1961 r. przez mgra R. Wolnika i mgra J. Słupika oraz zbiory instrumentalne, prowadzone przez mgra R. Wolnika. Obie katedry wydają od 1960 r. (w ramach „Zeszytów Naukowych U. J.”) „Prace Geograficzne”, stanowiące kontynuację „Prac Instytutu Geograficznego U. J.”. W oparciu o te „Prace” Biblioteka prowadzi wymianę z 25 instytucjami krajowymi oraz 56 instytucjami zagranicznymi. Dzięki dużym zakupom oraz żywej wymianie stale rosną i unowocześniają się zbiory biblioteczne Zespołu Katedr Geografii.

Tabela 2

Zestawienie publikacji

Katedra	Pro-gramy i art. nauk.	Notatki i nauki.	Sprawozdania i życiorysy	Re-cenzje	Mapy	Pod-ręczniki skrypty	Art. popul. nauk.	Art. dy-dakt.	Razem
Geografii Fizycznej	61	9	8	5	8	11	19	4	125
Geografii Ekonomicz.	49	31	1	98		5		—	
Razem	110	40	9	103	8	16	19	4	

W okresie XX-lecia geografę studiowało kilkaset osób. W latach 1946 do 1953 liczba studiujących wahała się od 210 do 480 osób rocznie. W r. 1953 została zmniejszona do 120 studentów, w latach następnych wzrosła do 200 osób i na tym poziomie utrzymuje się od r. 1958.

Studenci wykazujący głębsze zainteresowania naukowe są zrzeszeni w Kole Geografów U. J., posiadającym dobre tradycje. W ramach czterech sekcji (geomorfologiczna, hydrograficzna, klimatologiczna, ekonomiczno-geograficzna) prowadzone są samodzielne badania w Bieszczadach, na Wyżynie Krakowskiej i w Tatrach. Koło przejawia dużą aktywność; zorganizowało 4 wycieczki zagraniczne (Francja, Jugosławia — Włochy, NRD, Czechosłowacja), 12 wycieczek kilkudniowych i 115 jednodniowych (945 uczestników), 6 obozów, 4 zjazdy, liczne wystawy i odczyty, także w szkołach. Należy do najlepiej pracujących w Polsce (pierwsze nagrody na zjazdach SKNG).

Absolwenci geografii byli i są zatrudniani w szkolnictwie podstawowym, średnim ogólnokształcącym oraz średnim zawodowym, a także w wielu innych instytucjach, jak PIHM, Przedsiębiorstwie Poszukiwań Geologicznych, Przedsiębiorstwie Geologiczno-Poszukiwawczym, Geoprojekcie, Przedsiębiorstwie Fotogrametrii, biurach projektowych, zarządach melioracji, komisjach planowania gospodarczego, w wyższych uczelniach, zakładach PAN.

Działalność Katedry Geografii Fizycznej U. J. w okresie 1945—1963

Katedra Geografii Fizycznej U. J. została reaktywowana w r. 1945. W ciągu dwudziestu lat jej działalności można wyróżnić dwa okresy: 1) okres odbudowy (1945—1949) oraz 2) okres systematycznej i planowej działalności (od 1950 r.). W okresie pierwszym kierownikiem Katedry był prof. dr J. Szafarski.

Tabela 3

Liczba dyplomów magisterskich
w latach 1945—1963

Katedra	1945—1953	1954—1963	Razem
Geografii Fizycznej	} 174	87	
Geografii Ekonomicz.		87	
Razem	174	154	328

Główny wysiłek był skierowany w tym okresie na uzupełnianie strat i zniszczeń, dokonanych przez okupanta, oraz na wypełnianie zadań dydaktycznych. Natomiast profil badawczy Katedry nie był jasno określony. Wykonywano nieliczne opracowania geomorfologiczne i limnologiczne, a od września 1946 r. po powrocie do kraju dra W. Milaty rozbudowywano badania klimatologiczne. Zainteresowania kierownika Katedry geografią zarówno fizyczną, jak i ekonomiczną powodowały, że większość prac magisterskich pisano z zakresu geografii regionalnej.

Okres drugi wiąże się z objęciem kierownictwa Katedry przez prof. dra M. Klimaszewskiego, przeniesionego z dniem 1 września 1949 roku z Uniwersytetu Wrocławskiego. Został opracowany plan naukowo-badawczy zgodny z nomenklaturą Katedry. Zakładał prowadzenie na obszarze Polski Południowej (Karpaty, Kotliny Podkarpackie, Wyżyna Śląsko-Krakowska, Niecka Nidziańska) badań geomorfologicznych, hydrograficznych i klimatologicznych. W r. 1950 rozpoczęto planowe i systematyczne, zarówno indywidualne, jak i zespołowe: a) badania geomorfologiczne, zmierzające przez analizowanie i kartowanie wszystkich form do poznania charakteru i rozwoju rzeźby Południowej Polski, a w roku 1951 b) badania hydrograficzne, zmierzające przez analizowanie i kartowanie wszystkich zjawisk wodnych do poznania stosunków hydrograficznych i obiegu wody w poszczególnych zlewniach Południowej Polski. Od r. 1947 były prowadzone przez zast. profesora, a następnie docenta dra W. Milatę badania klimatologiczne, zmierzające do poznania stosunków klimatycznych w różnych regionach Południowej Polski.

Dla zrealizowania planu badawczego i dydaktycznego Katedry konieczne było:

- powiększenie liczby pracowników naukowych (wzrosła od 5 do 11 osób) i ich kwalifikacji naukowych (tabela 1),
- rozbudowanie bazy materiałowej,

Tabela 4

Doktoraty i habilitacje (1954—1963)

Katedra	Doktoraty		Habilitacje	
	zakończone	w toku	zakończone	w toku
Geografii Fizycznej	6	2	—	2
Geografii Ekonomicz.	4	5	—	2
Razem	10	7	—	4

c) zabezpieczenie podstaw finansowych. Oprócz dotacji uczelnianej, uzyskiwano kredyty specjalne na konkretne badania z Komisji Popierania Twórczości Naukowej i Artystycznej przy Prezydium Rady Ministrów i Polskiego Towarzystwa Geograficznego (dorzecze Dunajca, wybrane regiony Południowej Polski), Polskiego Towarzystwa Hydro-Meteorologicznego (dorzecze Szreniawy), Instytutu Geografii PAN (dorzecze górnego Sanu), Komitetu do Spraw Zagospodarowania GOP (obszar Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego) oraz wielu instytucji zainteresowanych badaniami w konkretnych obszarach (region Wk. Krakowa, region Chrzanowa, Makowa i w. in.). W badaniach brali udział pracownicy naukowi Katedry, studenci wyższych lat studiów, zbierający materiał do prac magisterskich oraz absolwenci geografii, utrzymujący kontakty naukowe z Katedrą.

Kadra pomocniczych pracowników naukowych jest młoda. Prawie wszyscy rozpoczęli studia po przeniesieniu M. Klimaszewskiego do Krakowa. Tytuł magistra uzyskiwali w przepisany terminie, natomiast uzyskiwanie stopnia doktora przedłuża się w szeregu wypadków ze względu na poważne obciążenia zajęciami dydaktycznymi, wynikające z małej ilości samodzielnych pracowników nauki. Od 1952 r. stopień doktora nauk przyrodniczych uzyskało 6 osób (J. Flis, Z. Czeppe, I. Dynowska, Lewińska, Morawska, T. Ziętara). W niedługim czasie przewiduje się dwie habilitacje i dalsze doktoraty.

W zakresie geomorfologii są uprawiane oba kierunki, a więc geomorfologia historyczna i geomorfologia dynamiczna. W pracach z geomorfologii historycznej zmierzano do odtworzenia rozwoju rzeźby i poznania jej charakteru na podstawie szczegółowych badań terenowych, polegających głównie na kartowaniu geomorfologicznym. Rezultatem kartowania są szczegółowe mapy geomorfologiczne (w skali 1:25 000), dające pełny obraz rzeźby w ujęciu genetycznym i chronologicznym.

W pracach dotyczących geomorfologii Tatr (M. Klimaszewski) dano nowy pogląd na rozwój geomorfologiczny tego masywu górskiego w okresie trzecio- i czwartorzędowym, stwierdzono wielki wpływ rzeźby preglacjalnej na przebieg glacjacji i deglacjacji oraz na rozmiary erozji lodowcowej, ustalono też pewne prawa rozwoju rzeźby wysokogórskiej.

Badania geomorfologiczne regionu Wk. Krakowa (M. Tyczyńska) pozwoliły na ustalenie stratygrafii osadów czwartorzędowych i odtworzenie rozwoju rzeźby w okresie głównie czwartorzędowym. Ustalono

następstwo procesów i zdarzeń w poszczególnych glacjalach oraz stwierdzono charakter „pradoliny” doliny górnej Wisły w okresie zlodowacenia środkowo-polskiego.

Badania geomorfologiczne południowej części Wyżyny Krakowskiej (J. Pokorny) doprowadziły do określenia genezy i wieku powierzchni zrównania krasowego i sterczących z niej ostańców-mogotów. Mają one założenia starotrzeciorzędowe; były formowane w warunkach klimatu tropikalnego, a przeobrażone w warunkach klimatu peryglacjalnego.

Zostały też wykonane pierwsze próby map paleomorfolologicznych terytorium Polski w różnych okresach trzeciorzędu (M. Klimaszewski), a w oparciu o bogatą literaturę dokonano rekonstrukcji klimatu w okresie trzeciorzędowym i czwartorzędowym (M. Tyczyńska).

Prace z geomorfologii dynamicznej zmierzają do poznania przebiegu, intensywności, a także mechanizmu dzisiejszych procesów morfologicznych w oparciu o systematyczne obserwacje i pomiary dokonywane w terenie. Od kilku lat badane są procesy stokowe (osuwanie, spłyzywanie, przemieszczanie przy udziale lodu włóknistego, splukiwanie) w obszarze Babiej Góry (M. Niemirowski), Pogórza Wielickiego (Z. Woźniak), w Beskidzie Niskim (Pokorny, Wolnik), procesy erozji, transportu i sedymentacji rzecznej dla poznania dynamiki koryta rzecznoego (dorzecze Tenczyńskiego Potoka, Budzisz, Choczewki) oraz proces sufozji (Czeppe).

Wiele obszarów w południowej Polsce zostało też skartowanych i zbadanych pod względem geomorfologicznym w ramach prac magisterskich. Ich zestawienie, dokonane przez Z. Czeppego, mieści się w „Pracach Instytutu Geograficznego U. J.”, nr 30. Niektóre, cenniejsze zostały opublikowane.

Obok badań geomorfologicznych prowadzonych na terytorium Południowej Polski przeprowadzono studia porównawcze poza granicami kraju. Dr Z. Czeppe, uczestnik trzech wypraw na Spitsbergen (1957/58, 1959, 1960), w tym jednej całorocznej, prowadził studia zmierzające do poznania przebiegu i intensywności peryglacjalnych procesów morfogenetycznych w rejonie Hornsundu. Jego rozprawa *Roczny przebieg mrozowych ruchów gruntu w Hornsundzie* zawiera oryginalny i dobrze udokumentowany pogląd na przebieg tych procesów i ich uwarunkowanie.

Materiał porównawczy był też zbierany przez M. Klimaszewskiego w Brazylii (przebieg formowania progów i dolin w klimacie subtropikalnym) i w Chinach (rozwój rzeźby krasowej w Południowych Chinach), zostały też opublikowane wyniki badań geomorfologicznych, prowadzonych przed wojną na Spitsbergenie. Liczne obserwacje poczynione w czasie wyjazdów poza granice kraju zostały wykorzystane w pierwszym w języku polskim podręczniku *Geomorfologia ogólna*.

Od 1950 r. coraz bardziej rozwijają się badania hydrograficzne, polegające na studiowaniu i kartowaniu wszystkich zjawisk wodnych na mapie w skali 1:25 000. Rezultatem kartowania hydrograficznego jest szczegółowa mapa hydrograficzna.

W pracach z zakresu hydrografii zmierzano albo do poznania stosunków wodnych badanego obszaru na tle i w powiązaniu z innymi elementami środowiska geograficznego, albo też zmierzano do poznania obiegu wody w badanej zlewni i jego powiązania z elementami środowiska. Opracowania przedstawiające stosunki wodne i ich regionali-

zacje (regiony hydrograficzne) są wykonywane w oparciu o kartowanie hydrograficzne. Zestawienie tego rodzaju opracowań, dokonane przez I. Dynowską znajduje się w „Pracach Instytutu Geograficznego U. J.” w nr 30. Opracowania przedstawiające obieg wody w określonej reprezentatywnej zlewni są oparte nie tylko na kartowaniu hydrograficznym, lecz także na kilkuletnich systematycznych obserwacjach i pomiarach wód, zarówno powierzchniowych, jak i podziemnych.

I. Dynowska w rozprawie *Hydrografia dorzecza górnej Szreniawy* przedstawiła obieg wody, a nawet pewne prawa obiegu wody w obszarach wyżynnych, zbudowanych z marglu. Stwierdziła dachówkowaty układ poziomów wód gruntowych, nawiązujący do budowy monoklinalnej, piętrowe krążenie wód w podziemiu, brak powiązania z rzeźbą terenu oraz schodowy rytm wahań, równomierne zasilanie rzek przez wody podziemne, źródłano-deszczowo-roztopowy reżim rzek, podziemną ucieczkę wody z koryta do sąsiedniego dorzecza.

Z. Ziemońska¹ w rozprawie pt. *Obieg wody w dorzeczu Czarnego Dunajca* przedstawiła obieg wody w obszarze górskim o zróżnicowanej rzeźbie i budowie. Ustaliła ilość wody wprowadzonej do obiegu w postaci opadów, określiła zasoby wód podziemnych, wielkość retencji i zasilania podziemnego oraz obliczyła wielkość odpływu i zasilania powierzchniowego. W toku realizacji znajduje się rozprawa A. Gaudyn-Tłałki, dotycząca obiegu wody w dorzeczu Rudawy.

W oparciu o materiały i doświadczenia uzyskane w ramach kartowania hydrograficznego zostało napisanych i opublikowanych szereg przyczynków metodycznych (metody określania wpływu środowiska na obieg wody, analiza działu wodnego) i regionalnych (dorzecze Dłubni, Czarnej i Białej Wiselki, Będkówki, Bolechówki, Kobylanki i Kluczwydy) przez I. Dynowską, J. Dynowskiego oraz A. Gaudyn-Tłałkę.

Bardzo interesujące badania klimatologiczne, dotyczące obszaru głównie Południowej Polski zostały przerwane wskutek przedwczesnej śmierci doc. dra W. Milaty. Dopiero w r. 1959 zostały wznowione przez jego ucznia, wyspecjalizowanego w Leningradzie, dra M. Hessa. Jego rozprawa pt. *Wpływ pokrywy śnieżnej i lodowej na bilans promieniowania i mikroklimat gór* została napisana na podstawie materiałów zebranych w czasie ekspedycji pamińskiej w rejonie lodowca Fedczenki. Zawiera ona m. in. nową klasyfikację klimatów górskich. Ostatnio M. Hess ukończył rozprawę *Piętra klimatyczne w Karpatach Zachodnich*. W oparciu o bardzo bogaty materiał (dane PIHM oraz serie własnych pomiarów mikroklimatycznych) wydzielił i dał szczegółową charakterystykę pięter klimatycznych, do których nawiązuje piętra roślinne. Charakterystykę pięter klimatycznych Babiej Góry dała B. Starkłowa. Od kilku lat prowadzi ona szczegółowe badania nad mezo- i mikroklimatem piętra reglowego w Beskidach.

W pracy dotyczącej klimatu Krakowa S. Milatowa stwierdziła ogromną częstotliwość inwersji termicznych typu przeważnie radiacyjnego; wyraża się ona liczbą 200 dni z inwersją w ciągu roku i wpływa w sposób zasadniczy na niekorzystne warunki klimatyczne Krakowa. Ostatnio przystąpiono do wykonywania map mezoklimatycznych w skali 1 : 25 000. Zostały opracowane mapy regionów mezoklimatycznych Ko-

¹ Materiały zbierała w ramach aspirantury na U. J.

tliny Nowotarskiej, Nowosądeckiej i regionu spytkowickiego (Hess, Szlaga).

Z powyższego wynika, że Katedra Geografii Fizycznej U. J. zmierza do dokładnego poznania środowiska geograficznego przez szczegółowe badanie jego poszczególnych elementów, a więc rzeźby, wód i klimatu. W badaniach stosowane są metody kartowania wypracowane w naszym ośrodku. Wskutek tego analizy i oceny środowiska możemy dokonywać w oparciu o mapy nie tylko topograficzne, geologiczne i glebowe (jak dawniej bywało), lecz także geomorfologiczne, hydrograficzne i klimatologiczne.

Opracowania geomorfologiczne, hydrograficzne i klimatologiczne, oparte na szczegółowych badaniach i kartowaniu, mają obok wartości naukowej także wartość praktyczną. Na podstawie szczegółowych map geomorfologicznych i hydrograficznych wykonywane są oryginalne mapy geomorfologiczno-bonitacyjne i hydrograficzno-bonitacyjne, przedstawiające rozmieszczenie obszarów o rozmaitej przydatności dla różnych dziedzin gospodarki. Takie zestawy map wraz z tekstami objaśniającymi zostały wykonane przez pracowników Katedry (Pokorny, Tyczyńska, Dynowska, Dynowski, Czeppe) na zlecenie Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej w Krakowie dla regionu Krakowa i jego strefy podmiejskiej (2 000 km²), regionu Chrzanowa, Makowa i in. Mapy te i opracowania okazały się bardzo przydatne dla celów planowania regionalnego i urbanistycznego.

Wszechstronne badania (geomorfologiczne, hydrograficzne i klimatologiczne) prowadzone są też od kilku lat przez pracowników Katedry w regionie spytkowickim w ramach problemu szczególnie ważnego dla gospodarki narodowej „Analiza i ocena środowiska geograficznego poszczególnych regionów Polski dla potrzeb planowania regionalnego”. Podobne badania prowadzone są w ramach praktyk studenckich w majątkach U. J. (Gaik, Polanka-Haller); mają one dostarczyć podstaw do planowanej intensyfikacji gospodarki rolnej w tych majątkach.

Wszystkie elementy, a więc dane o budowie, rzeźbie, wodach i klimacie, zostały pomysłowo zestawione na mapach fizjograficzno-kwalifikacyjnych wykonanych dla 16 regionów miejskich woj. krakowskiego pod kierunkiem R. Wolnika na zlecenie WRN w Krakowie.

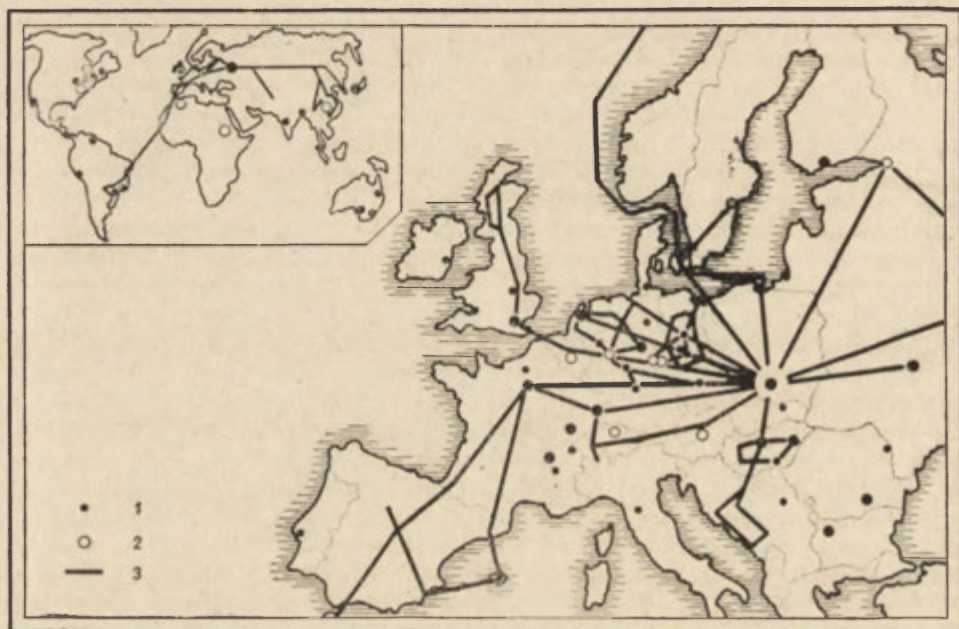
W ten sposób Katedra, obok realizacji planów naukowych i dydaktyczno-wychowawczych, wykonuje też pewne opracowania o wartości praktycznej. Biorą w nich udział także studenci wyższych lat studiów dla poznania metod badania i opracowywania, co umożliwi im wykonywanie podobnych opracowań w miejscach przyszłej pracy zawodowej.

W roku 1962 przeniosła się z Uniwersytetu Wrocławskiego do Katedry Geografii Fizycznej U. J. doc. dr B. Strzelecka, specjalista w zakresie historii geografii (prace o dziełach geograficznych Jana Długosza, Jana z Głogowa, Jana ze Stobnicy, Marcina Kromera, Ptolemeusza) oraz geografii historycznej (prace o zmianach sieci rzecznej w okresach historycznych).

Doc. Strzelecka wdraża studentom geografii zamiłowanie do studiowania i wykorzystywania źródeł historycznych w opracowaniach m. in. geomorfologicznych i hydrograficznych.

Katedra utrzymuje kontakty naukowe z pokrewnymi katedrami w Krakowie (Geologii, Mineralogii i Petrografii, Systematyki i Geo-

grafii Roślin, Archeologii), z podobnymi katedrami w Polsce oraz z wielu katedrami i geografami zagranicznymi (por. mapa¹). Goście zagraniczni przyjeżdżają do Katedry dla zaznajomienia się z oryginalnymi metodami kartowania geomorfologicznego i hydrograficznego oraz opracowaniami bonitacyjnymi, a także dla zaznajomienia się z wynikami badań prowadzonych w Tatrach, regionie Krakowa, na Wyżynie Krakowskiej, Wyżynie Miechowskiej. Obok wizyt kilkudniowych mamy

Ryc. 1. Sieć kontaktów zagranicznych Katedry Geografii Fizycznej U. J. 1 — ośrodki, z którymi Katedra utrzymuje stałą wymianę publikacji, 2 — ośrodki, z których pracownicy naukowcy odwiedzili Katedrę, 3 — trasy przejazdów pracowników naukowych Katedry

także parotygodniowe staże pracowników naukowych z Holandii, NRD, Rumunii i Węgier.

Katedra współdziałała w organizowaniu:

a) ogólnopolskiego zjazdu PTG w Krakowie — Zakopanem (wrzesień 1958 r.). Pracownicy Katedry prowadzili szereg wycieczek w Tatrach,

b) wycieczek naukowych Międzynarodowego Konkresu INQUA w Polsce (wrzesień 1961 r.), w których pracownicy Katedry pomagali w urządzeniu wystawy, obrazującej dorobek naukowy Katedry Geografii Fizycznej i Zakładu Geomorfologii i Hydrografii IG PAN w zakresie geologii i geomorfologii czwartorzędu, prowadzili trzy wycieczki naukowe (Czepe, Pokorny, Tyczyńska),

c) Międzynarodowej Konferencji Kartowania Geomorfologicznego (maj 1962); pracownicy prowadzili wycieczki w region Krakowa (Tyczyńska) oraz na Wyżynę Krakowską (Pokorny), na których demonstrowano

wali wyniki badań, przedstawione na mapach geomorfologicznych oraz udowadniali ich przydatność dla planowania urbanistycznego.

d) Międzynarodowego Sympozjum poświęconego geomorfologii Karpat (wrzesień 1963). Pracownicy brali udział w przygotowaniu wystawy oraz w prowadzeniu wycieczki.

Kierownik Katedry uczestniczył w Międzynarodowym Kongresie Geograficznym w Rio de Janeiro (1956) i w Sztokholmie (1960), Międzynarodowym Kongresie INQUA w Madrycie — Barcelonie (1957) oraz w Warszawie (wiceprzewodniczący Komitetu Organizacyjnego), w Zjazdach Towarzystw Geograficznych (ZSRR, NRD, NRF) i w licznych konferencjach zagranicznych. Był też zapraszany do wygłaszania wykładów (Francja, NRF, ZSRR, NRD, Węgry, Chiny, Holandia). Dr Z. Czeppe przedstawił wyniki badań na Spitsbergenie uczestnikom wycieczki Międzynarodowego Kongresu Geologicznego (1960). Referaty wygłaszali: dr I. Dynowska w Jenie, Erfurcie i Budapeszcie oraz mgr Tyczyńska w Kijowie.

Pracownicy Katedry biorą też czynny udział w popularyzacji wiedzy geograficznej w ramach Polskiego Towarzystwa Geograficznego oraz Towarzystwa Wiedzy Powszechnej. Szczególnie duże osiągnięcia ma mgr J. Pokorny (600 odczytów).

W działalności Katedry zaznacza się dążność do poznawania głównych elementów środowiska geograficznego (rzeźby, wód, klimatu) i wzajemnych powiązań między wszystkimi elementami (geografia fizyczna kompleksowa) w oparciu o badania terenowe przy zastosowaniu nowych metod badawczych.

Opanowanie metod badawczych obowiązuje zarówno pracowników naukowych, jak i studentów geografii fizycznej, co w konsekwencji prowadzi do przygotowania nie tylko geografa-nauczyciela, lecz równocześnie geografa-badacza.

M. K.

Działalność Katedry Geografii Ekonomicznej U. J. w okresie 1954-1963

Katedra została utworzona pod tą nazwą w r. 1952 i była początkowo prowadzona przez prof. J. Szaflarskiego. Po jego odejściu w marcu 1954 r. kierownictwo Katedry było nieobsadzone do września 1955 r. W tym okresie Katedra była czynna jedynie jako usługowa, a funkcjonowaniem jej zawiadywał adiunkt, dr K. Bromek, pod nadzorem prof. M. Klimaszewskiego.

We wrześniu 1955 kierownikiem Katedry mianowany został prof. dr A. Wrzosek. W ciągu roku akademickiego 1955—1956 uzupełniono odpowiednio skład osobowy, a Katedrę przygotowano do kształcenia specjalistów w zakresie geografii ekonomicznej. Specjalizację dla studentów IV r. studiów uruchomiono od września 1956 r., a pierwsi magistranci ukończyli studia w czerwcu 1958 r. Od r. 1958 do końca r. 1963 dyplomy magisterskie uzyskało w Katedrze ogółem 87 studentów, w tym 12 uzupełniających studia drugiego stopnia trybem eksternistycznym.

W tychże latach przeprowadzono w Katedrze 4 przewody doktorskie, piąty przewód doktorski został ukończony w maju 1964 r., otwarte są 4 dalsze przewody doktorskie. Na ukończeniu jest jedna praca habilitacyjna, pisanie drugiej zostało rozpoczęte.

Obecnie w Katedrze zatrudnionych jest ogółem 7 osób, w tym Kierownik Katedry jako jedyny samodzielny pracownik nauki, 2 adiunktów, 3 starszych asystentów i 1 doktorant.

W planie badań naukowych Katedry wysuwają się na czoło zagadnienia związane z problemem struktury przestrzennej gospodarki narodowej Polski, w szczególności zaś struktury przestrzennej przemysłu, użytkowania ziemi, zaludnienia i transportu.

Jeśli chodzi o zasięg przestrzenny, to prace badawcze Katedry koncentrują się głównie na obszarze południowej Polski, przede wszystkim woj. krakowskiego, nadto katowickiego, opońskiego i rzeszowskiego. Są jednak również tematy badane w skali całej Polski (zagadnienia ludnościowe i niektóre przemysłowe).

Wreszcie przedmiotem badań Katedry są też zagadnienia gospodarki europejskich krajów socjalistycznych, dotychczas głównie Czechosłowacji.

Badania Katedry były finansowane z budżetu uniwersyteckiego, niektóre zaś z budżetu PAN, Komisji Planowania, wojewódzkich władz urbanistyczno-architektonicznych, Instytutu Śląskiego itd.

Kierownik Katedry prowadzi prace badawcze, dotyczące struktury przestrzennej przemysłu w Polsce, a w szczególności w okręgach przemysłowych południowej Polski, wspólnie z B. Kortusem i A. Fajferkiem przeprowadził badania nad zróżnicowaniem kosztów własnych kopalń węgla i rud żelaza w Polsce, opublikowane w „Biuletynie Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN”. Prowadzi on nadto badania nad Czechosłowacją, których wynikiem było opublikowanie obszernej monografii tego kraju w 1960 r., a obecnie zbiera materiały do drugiego wydania.

Dr K. Bromek opracował i opublikował zagadnienie rozwoju demograficznego regionu Krakowa, kończy opracowanie użytkowania ziemi okolic Krakowa, oparte na szczegółowym zdjęciu terenowym, a także pracuje nad zagadnieniem koncentracji sił wytwórczych w Polsce.

Dr B. Kortus badał szczegółowo przemysł mineralny woj. opolskiego, następnie w czasie stażu naukowego w ZSRR badał porównawczo niektóre okręgi przemysłowe Ukrainy i Zakaukazia (Apszeron, Donbas), obecnie przygotowuje szczegółową analizę ośrodka przemysłowego miasta Krakowa.

Dr J. Warszzyńska opracowała studium transportu w woj. krakowskim, publikując częściowo jego wyniki, prowadzi dalsze szczegółowe badania nad potokami przewozów towarowych w regionie krakowskim. Nadto zbiera materiały do zagadnień geografii turystyki. W czasie stażu naukowego na Węgrzech zebrała interesujące materiały do zagadnień transportu i turystyki tego kraju.

Dr A. Jelonek ukończył badania nad rozwojem miast w Polsce od końca XVIII w. do II wojny światowej, ponadto bada zróżnicowanie przestrzenne ruchu naturalnego, struktury płci i zawodowej ludności.

Mgr C. Guzik — doktorant — specjalizuje się w geografii rolnictwa, badając szczegółowo strukturę rolnictwa i jej przemiany w zachodniokrakowskim okręgu przemysłowym. W swoich studiach korzysta on z pomocy Zakładu Geografii Rolnictwa IG PAN. W prowadzeniu zdjęć terenowych użytkowania ziemi na obszarze woj. krakowskiego brali, prócz dra Bromka, udział w różnych latach: J. Warszzyńska, A. Iwińska, A. Jelonek i C. Guzik.

Mgr A. Iwińska prowadzi szczegółowe badania huty im. Lenina, których część opublikowała w formie 3 artykułów.

Badania prowadzone przez Katedrę mają poważną wartość praktyczną. Tak więc zdjęcie użytkowania ziemi służy jako jeden z ważniejszych materiałów sporządzania planów regionalnych różnych części woj. krakowskiego oraz do planu zabudowy miasta Krakowa. Pracownicy planów regionalnych w Krakowie, Katowicach i Opolu korzystają również ze studiów Katedry w zakresie geografii przemysłu, zaś Główny i Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki oraz biura podróży korzystały z opracowań Katedry w zakresie zagadnień turystyki. Kierownik Katedry jest przewodniczącym Komisji Planów Regionalnych przy Prezydium WRN w Krakowie oraz członkiem analogicznej Komisji w Katowicach.

Szkolenie studentów na specjalizacji nie jest prowadzone pod kątem widzenia jednego określonego zawodu. Tylko niecałe 40 % absolwentów obejmuje pracę w szkolnictwie, pozostali znajdują bez większych trudności zatrudnienie w różnych gałęziach gospodarki, a to w planowaniu gospodarczym, przestrzennym i urbanistycznym, w różnych biurach projektów, w zakładach przemysłowych i przemysłowych instytucjach badawczych, biurach podróży, w kolejnictwie itp. Nierzadko dochodzą oni tam do wyższych, a nawet kierowniczych stanowisk.

Katedra utrzymuje kontakty naukowe z wieloma instytucjami w Polsce. Szczególnie ścisły jest kontakt z instytucjami planistycznymi na szczeblu centralnym i wojewódzkim. Kierownik Katedry współpracuje z Komisją Planowania przy Radzie Ministrów oraz WKPG w Krakowie i Katowicach, zajmując się m. in. zagadnieniami współpracy z Czechosłowacją na obszarach przygranicznych.

Dr Bromek współpracuje z Komisją Planowania miasta Krakowa, dr Kortus z WKPG w Opolu. Istnieje też współpraca z Komitetem Zagospodarowania Przestrzennego Kraju PAN, z Radą Naukową TRZZ, Instytutem Zachodnim, Instytutem Śląskim w Opolu i Śląskim Instytutem Naukowym w Katowicach. W tym ostatnim pod redakcją Kierownika Katedry opublikowano 3 tomy prac geograficznych. Cały kolektyw Katedry brał udział w opracowywaniu haseł dla Małej i Wielkiej Encyklopedii Powszechnej PWN, Kierownik Katedry jest nadto członkiem komitetu redakcyjnego *Atlasu Świata* i *Geografii Powszechnej* PWN, współpracując intensywnie w przygotowaniu obu tych wydawnictw. Dr Warszzyńska prowadzi z ramienia Katedry zajęcia z geografii na kursach szkolenia personelu obsługi turystów organizowanych przez PTE.

Żywy jest też udział Katedry w pracach Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Współpracowano w organizacji Zjazdu PTG w Krakowie w r. 1958 i prowadzeniu wycieczek naukowych, obecnie Kierownik Katedry jest wiceprezesem Zarządu Głównego i przewodniczącym oddziału PTG w Krakowie, kilku pracowników Katedry wygłaszało odczyty w różnych oddziałach PTG i prowadziło wycieczki oddziału.

W zakresie kontaktów zagranicznych Kierownik Katedry brał czynny udział w 5 międzynarodowych zjazdach organizowanych przez IG PAN w latach 1958—1963 (Kazimierz Dolny, Nieborów, Warszawa, Białystok i Jabłonna), a za granicą w Konferencji Międzynarodowej w Liblicach (CSRS) w r. 1957, w Międzynarodowym Kongresie Geografii w Sztokholmie w r. 1960 i w polsko-angielskim seminarium geograficznym

w Keele (Anglia) w r. 1962. Na XX Międzynarodowy Kongres Geograficzny w Londynie (1964) przyjęto referaty 3 pracowników Katedry (prof Wrzosek, dr Bromek, dr Kortus).

W r. 1956, podczas podróży naukowej do ČSRS prof. Wrzosek wygłosił odczyty w Pradze i Bratysławie, a w r. 1960 na zaproszenie Niemieckiego Towarzystwa Geograficznego — serię odczytów w 6 miastach NRD. Dr Kortus wygłosił w r. 1962 w 2 miastach ZSRR 2 odczyty na temat geografii Polski.

Ponadto prof. Wrzosek wyjeżdżał kilkakrotnie za granicę z ramienia instytucji turystycznych (Szwajcaria, Austria, Francja, ZSRR), zorganizował i prowadził wycieczkę naukową z 8 asystentami obu krakowskich katedr geograficznych do NRD w r. 1961, a w r. 1963 prowadził wycieczkę PTG do Rumunii. Dr Kortus wyjeżdżał do Czechosłowacji oraz jako opiekun grupy studenckiej do Francji, dr Jelonek brał udział w wycieczkach naukowych do Bułgarii, Jugosławii i Włoch.

W latach 1956—1963 w Katedrze gościło ogółem 74 geografów zagranicznych, nie licząc studentów uczestniczących w kilku zbiorowych wycieczkach.

A. W.

ADAM MALICKI

Działalność ośrodka geograficznego UMCS w Lublinie w okresie XX-lecia PRL

Wiadomości o powstaniu, rozwoju i początkowym okresie działalności katedr geograficznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej do r. 1954 znaleźć można w następujących ogłoszonych drukiem notatkach:

1. *Zakład Geografii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*, „Czas. Geograf.” t. XIX, 1948, s. 350—352.
2. *Zespół Katedr Geografii UMCS w Lublinie w latach 1945—1954*, „Przegl. Geograf.” t. XXVI, 1954, z. 3, s. 150—155.
3. *Dziesięć lat Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*, Lublin 1954, s. 64—69.

Powstały w okresie powojennym ośrodek geograficzny w Lublinie wywodzi się z jednego początkowo *Zakładu Geografii*, powołanego do życia uchwałą Senatu UMCS w dniu 11 kwietnia 1945 r. Rozrost i rozwój dalszy odbywał się stopniowo i w dniu 1 stycznia 1964 r. na tzw. *Zespół Katedr Geografii i Geologii UMCS* (według dawnej nomenklatury, składa się 7 katedr (10 zakładów naukowych). Są to następujące jednostki:

1. *Katedra Geografii Fizycznej* (do 1949 r. nosząca nazwę Katedry Geografii Ogólnej), powołana do życia 11.IV.1945 r. Kierownik: prof. dr Adam Malicki. Drugi samodzielny pracownik nauki: doc. dr Henryk Maruszczak. Przy katedrze działają następujące zakłady: a) Zakład Geografii Fizycznej, b) Stacja Naukowa (w Równi pow. Ustrzyki Dolne),
2. *Katedra Geografii Ekonomicznej*, powstała we wrześniu 1949 r. Kierownik: prof. dr Franciszek Uhorczak. Przy katedrze czynny od 1960 r. Zespół Kartograficzny. Obok kierownika Katedry pracuje w niej drugi samodzielny pracownik nauki — doc. dr Jan Ernst.
3. *Katedra Geografii Regionalnej*, założona w r. 1956. Kierownik: doc. dr Aniela Chałubińska. Przy Katedrze istnieje od 1961 r. Zakład Metodyki Nauczania Geografii (kierownik: doc. dr Michał Janiszewski).
4. *Katedra Meteorologii i Klimatologii*, utworzona w 1954 r. Kierownik: prof. dr Włodzimierz Zinkiewicz. Na prawach zakładu czynne Obserwatorium Meteorologiczne.
5. *Katedra Hydrografii*, utworzona 1.X.1961 r. Kierownik: doc. dr Tadeusz Wilgat,
6. *Katedra Geologii* (istnieje od 1945 r.). Kierownik: prof. dr Czesław Pachucki.

7. *Katedra Gleboznawstwa*, utworzona 1.IX.1955 r. Kierownik: prof. dr Bohdan Dobrzański.

Rozwój organizacyjny pociągał za sobą jako zjawisko naturalne wzrost ilości zatrudnionych pracowników w powiększających się i nowotworzonych zakładach, co ilustruje tabela 1.

Tabela 1

Rozwój kadr naukowych i technicznych geograficznego ośrodka w Lublinie

Kategorie pracowników	L a t a										
	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Profesorowie i docenci	3	8	8	8	8	9	10	10	10	10	10
Starsi wykładowcy	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1
Adiunkci	3	4	4	4	5	5	6	7	9	8	8
Starsi asystenci	6	6	6	6	6	6	5	5	7	8	10
Asystenci	1	6	6	6	6	6	7	6	6	7	7
Asystenci techniczni	2	—	—	2	2	3	5	5	8	9	8
Laboranci	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4
Pracownicy administr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Razem	19	28	28	30	31	33	37	37	45	47	49

Największy przyrost ogólnej ilości pracowników i wzrost ilości samodzielnych pracowników nauki nastąpił w 1955 r., kiedy to kreowano nowe zakłady naukowe, a równocześnie pięciu pracowników uzyskało nominacje na docentów. Przyrost ilościowy pracowników stwierdzamy również w 1961 r., w związku z przemianowaniem istniejącego już wcześniej Zakładu Hydrografii na Katedrę oraz powołaniem do życia Zakładu Metodyki Nauczania Geografii. Oceniając perspektywy na przyszłość, spodziewać się można raczej nie tyle wzrostu ilościowego personelu, ile przemian pomiędzy ich kategoriami odpowiednio do podnoszenia kwalifikacji i uzyskiwania wyższych stopni naukowych.

Zakłady nasze pozostawały w ciężkich warunkach lokalowych do końca 1962 r. Cztery katedry mieściły się wówczas przy ul. Narutowicza 30 w budynku nieprzystosowanym do tych celów. Zajmowały w tym okresie lokal składający się z 17 izb i sal, rozłożonych na czterech kondygnacjach, o łącznej powierzchni użytkowej 430 m². W tym czasie Zakład Geologii mieścił się w budynku przy ul. Skłodowskiej 2 (6 pokoi — 150 m²), Zakład Meteorologii i Klimatologii przy Pl. Litewskim 3 (8 izb, 150 m²). Zakład Gleboznawstwa nie posiadał własnego lokalu, a korzystał jedynie z gościny w budynku Wyższej Szkoły Rolniczej. Ukończenie budowy nowego gmachu Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UMCS pozwoliło na przemieszczenie się wszystkich rozproszonych dotychczas w czterech odrębnych punktach Zakładów pod wspólny dach budynku przy ul. Akademickiej 12. W nowym gmachu Katedry dysponują łącznie 66 pokojami do pracy oraz pomieszczeniami laboratoryjnymi, nie wliczając w to sal wykładowych, pomieszczeń magazynowych, garażu itp. Łączna powierzchnia użytkowa wynosi około 1 400 m², co stanowi podwojenie powierzchni w stosunku do poprzedniego stanu posiadania. Jeśli weźmiemy pod uwagę także sale wykładowe

oraz fakt, że Katedra Meteorologii i Klimatologii zachowała część swego poprzedniego pomieszczenia dla umożliwienia kontynuacji pracy Obserwatorium Meteorologicznego, wzrost wielkości powierzchni jest dwu i półkrotny.

Prócz tych pomieszczeń, ośrodek nasz dysponuje jeszcze budynkiem Stacji Naukowej Katedry Geografii Fizycznej w Równi, pow. Ustrzyki Dolne, o powierzchni użytkowej 200 m². Mieści się on w obrębie resztek starego parku dworskiego wielkości 2 ha, który na mocy uchwały miejscowego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej został nam oddany w wieczystą dzierżawę za symboliczną opłatą.

Nowe pomieszczenie przy ul. Akademickiej 12 pozwoliło nie tylko na skupienie w jednym punkcie rozrzuconych przedtem po mieście katedr, ale stworzyło warunki dla polepszenia organizacji pracy dydaktycznej i naukowej. Tak więc w nowym lokalu znalazły odpowiednie pomieszczenie zbiory biblioteczne i kartograficzne, wyodrębniona została czytelnia, dostępna dla korzystających przez 12 godzin. Są pokoje do kreśleń, laboratorium fotograficzne oraz pracownie laboratoryjne: geologiczna, gleboznawcza i geografii fizycznej.

Wyposażenie w pomoce dydaktyczne i naukowe nie jest jeszcze całkowicie zadowalające, niemniej umożliwia prowadzenie bieżących zajęć ze studentami oraz prac badawczych w wielu kierunkach. W obecnej chwili najlepiej może przedstawiają się nasze zbiory biblioteczne, liczące w dniu 1 stycznia 1964 r. 25 886 pozycji inwentarzowych książek i czasopism. Zbiór map i atlasów jest mniej bogaty i liczy około 15 000 pozycji pierwszej kategorii, około 700 pozycji drugiej kategorii. W zbiorach bibliotecznych wyodrębnia się bogata kolekcja czasopism geograficznych oraz z dziedzin pokrewnych, otrzymywanych w drodze wymiany za organ naszego ośrodka — „Annales Universitatis MCS”, Sectio B (Geographia, Geologia). W ten sposób napływa do naszych zbiorów 326 tytułów czasopism i wydawnictw ciągłych, wydawanych na sześciu kontynentach. Wymiana ta jest dla nas szczególnie ważna, gdyż umożliwia śledzenie postępu badań w poszczególnych problemach i ułatwia odpowiednie przygotowanie prac własnych do publikacji.

Działalność dydaktyczna

W okresie sprawozdawczym praca ze studentami prowadzona była — mimo znacznych trudności lokalowych — na ogół z rezultatami pozytywnymi. Realizowano początkowo tylko program studiów stacjonarnych, od r. 1956 również eksternistycznych, a od 1961 r. także zaocznych. Ten ostatni rodzaj programu realizuje się dla dwu pierwszych lat w Zamościu (w gmachu dawnej Akademii), począwszy od roku trzeciego w Lublinie, gdzie studenci mogą korzystać z odpowiednio już wyposażonych pracowni i zbiorów naukowych.

Realizacja studiów normalnych kończyła się okresem dwuletniej specjalizacji, początkowo tylko w zakresie geografii fizycznej. W roku akademickim 1957/58 uruchomiona została również specjalizacja z geografii ekonomicznej, a w jesieni 1963 r. specjalizacje w zakresie: a) hydrografii, b) meteorologii i klimatologii.

Na pierwszy rok studiów przyjmowano w pierwszej połowie omawianego okresu 30, w ostatnich latach 40 słuchaczy. Każdego roku,

począwszy od 1958, kiedy wprowadzono jednolite studia, dyplom magistra uzyskuje średnio 25 osób.

Znaczna ilość katedr i liczna obsada personalna pozwala na realizację programu niemal wyłącznie własnymi siłami (w zakresie przedmiotów podstawowych i specjalizacyjnych), przy czym poszczególne katedry prowadzą z reguły wykłady, ćwiczenia oraz inne zajęcia w zakresie pozostającym w zgodzie z nazwą jednostek organizowanych. Odstępstwa od tej zasady dotyczą jedynie następujących pozycji programu: a) Geografia matematyczna z zasadami astronomii (prowadzona przez personel Katedry Hydrografii), b) Topografia i kartografia (prowadzona przez pracowników Katedry Geografii Fizycznej i Hydrografii), c) Historia odkryć geograficznych oraz Historia i metodologia geografii (prowadzone przez Katedrę Geografii Fizycznej).

Wykłady i ćwiczenia z zakresu biogeografii (II r.) oraz biogeografii Polski (IV r. specjalizacji geografii fizycznej) prowadzą pracownicy Katedry Systematyki i Geografii Roślin UMCS (kolejno: prof. dr J. Motyka, doc. dr D. Fijałkowski, doc. dr K. Izdebski). Na kierunkach specjalizacyjnych powierzono dodatkowo następujące wykłady zlecone:

z zakresu historii gospodarczej kapitalizmu (dla IV r. specjalizacji geografii ekonomicznej) — drowi A. Kierkowi,

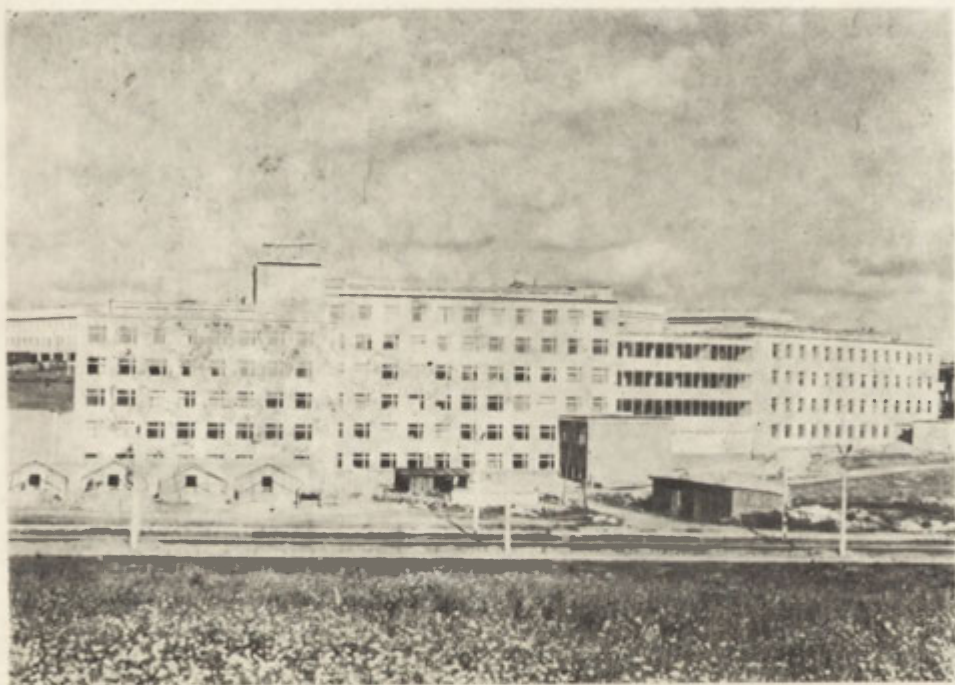
z zakresu etnografii (V r. specjalizacji geografii ekonomicznej) — prof. drowi R. Reinfussowi.

z zakresu fizjografii urbanistycznej (V r. specjalizacji geografii fizycznej) — mgrowi K. Bryńskiemu.

Odwrotnie, personel naszych katedr, niezależnie od zajęć związanych z realizacją studiów stacjonarnych i zaocznych geografii, prowadzi także wykłady i ćwiczenia na innych kierunkach. Tak więc mgr Tadeusz Szczepanik wykłada geografii gospodarczą i polityczną dla studentów V r. historii, dr Andrzej Kęsik — podstawy geografii fizycznej i kartografii dla studentów archeologii UMCS. Prócz tego w lubelskim punkcie konsultacyjnym WSE Kraków — wykłady i seminaria z geografii ekonomicznej prowadził początkowo prof. dr F. Uhorczak, obecnie zaś mgr T. Szczepanik. W Szkole Nauk Społecznych i Politycznych przy KC PZPR — punkt konsultacyjny Lublin i Stalowa Wola — zajęcia w tym samym charakterze prowadzone były również początkowo przez prof. dra F. Uhorczaka, obecnie zaś przez mgra T. Szczepanika.

W ciągu 9 lat nowowstępujący na studia geograficzne stacjonarne odbywali wstępne ćwiczenia praktyczne w Kazimierzu n/Wisłą. Organizowane one były i prowadzone przez dr Bronisławę Szalkiewicz (przy pomocy innych) każdego roku w pierwszej dekadzie października. Korzyść z tej formy wprowadzania początkujących studentów w charakter i tryb pracy terenowej była duża i należy żałować, że w ostatnim roku akademickim jedynie z powodu trudności finansowych zmuszeni byliśmy z niej zrezygnować.

Ćwiczenia terenowe studentów I r. rokrocznie odbywają się na Pojezierzu Mazurskim, Kaszubskim i na Wybrzeżu (ujście Wisły — mierzeja Helu). Analogiczne zajęcia dla studentów II r. prowadzone są co roku w Tatrach, dla studentów III r. wzdłuż zmieniających każdego roku tras, wiodących przez różnorodne krainy geograficzne oraz regiony ekonomiczne. Każdego roku studenci IV r. biorą również udział w kom-

Fot. 1. Gmach Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UMCS w Lublinie, w którym mieszczą się katedry Geografii i Geologii. Widok z okresu budowy (od strony ul. Głębokiej)

pleksowych ćwiczeniach terenowych, kierowanych wspólnie przez kilka naszych zakładów (Geografii Fizycznej, Geografii Ekonomicznej, Geologii, Gleboznawstwa) oraz przez prowadzącego w danym roku zajęcia z biogeografii. Wybór pada albo na obszar Gór Świętokrzyskich, bądź Jury Krakowsko-Wieluńskiej, Sudetów czy Roztocza. W ciągu pięciu lat studiów słuchacze nasi mają też okazję uczestniczenia w krótkich, jedno, lub dwudniowych wycieczkach, prowadzonych na: Roztocze, Polesie Lubelskie, do Chełma, Annapola, obszar występowania kry jurajskiej w okolicy Łukowa itd.

Praktyki specjalizacyjne dla studentów wybierających kierunek geografii fizycznej prowadzone są od kilku lat na obszarze Bieszczadów, dla kierunku geografii ekonomicznej — w osadach miejskich i małych miastach woj. lubelskiego.

Praktyki wakacyjne z geomorfologii (po II r.) prowadzone są głównie na Wyżynie Lubelskiej. Wprowadzają one studentów w zagadnienia związane ze zdjęciem geomorfologicznym. Praktyki z hydrografii (odbywane też na Wyżynie) zapoznają z metodyką opracowań mapy hydrograficznej Polski. Tematyka prac magisterskich z geografii fizycznej dotyczyła głównie trzech dziedzin: geomorfologii, hydrografii i klimatologii. Tematy rozpraw dyplomowych z geografii ekonomicznej obejmują wszystkie działy tej dyscypliny, niekiedy w zakresie dla świata czy kontynentów, przeważnie jednak dla Polski i woj. lubelskiego.

Tabela 2

Ilość uzyskanych stopni magistra geografii w latach 1954—1963

Kierunek specjalizacji	R o k										W tym eksterni	
	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963		Ra- zem
Geografia fizyczna	10	13	15	15	24	18	15	22	19	21	174	2
Geografia ekonomiczna						6	14	3	8	10	43	2
Razem	10	13	15	15	25	25	29	25	29	31	217	4

Łącznie wydano w tym okresie 217 dyplomów magistra geografii. Absolwenci z dyplomem magisterskim uzyskiwali w tym okresie zatrudnienie w kilku dziedzinach zawodowych. Szkoły średnie i podstawowe przyjęły 34,8 % ogólnej liczby naszych absolwentów, szkolnictwo wyższe oraz instytuty naukowe 33,2 %, służby resortowe 24,7 %. Nieznaczny odsetek (7,3 %) absolwentów nie pracuje zawodowo (kobiety zameżne). Ciekawie przedstawia się terytorialne rozmieszczenie miejsc pracy naszych dyplomantów. Mianowicie 64,5 % pracuje w Lublinie, 13,6 % w innych miastach wojewódzkich i uniwersyteckich, tylko 12,7 % w miastach powiatowych woj. lubelskiego, 6,3 % w osadach niższego szczebla administracyjnego (na terenie woj. lubelskiego) i 2,7 % w innych ośrodkach.

Wyższych stopni naukowych nadano w okresie 1954—1963 w naszym ośrodku niewiele. Łącznie stopień doktora uzyskało 7 osób, tytuł

naukowy docenta — 4 osoby. Tytuł naukowy doktora obroniły następujące osoby:

mgr Edward Michna (z klimatologii)	w 1958 r.
mgr Jan Morawski (z geologii)	w 1958 r.
mgr Zenon Wierzbicki (z klimatologii)	w 1959 r.
mgr Andrzej Kęsik (z geografii fiz.)	w 1960 r.
mgr Jan Trembaczowski (z geografii fiz.)	w 1961 r.
mgr Wojciech Warakowski (z klimatologii)	w 1962 r.
mgr Roman Racinowski (z geologii)	w 1963 r.

Ponadto w dniu 1.I.1964 r. było otwartych i w toku załatwienia dalszych 9 przewodów doktorskich (z geografii fizycznej, geografii ekonomicznej, geologii, hydrografii).

Główne kierunki badań naukowych

Ilość zakładów naukowych skupionych w naszym ośrodku usprawiedliwia szeroki wachlarz tematyki naukowej. Obejmowała ona następujące zagadnienia: 1) historia geografii polskiej, 2) metodyka nauczania geografii w szkołach wszystkich stopni, 3) sedymentologia i stratygrafia trzeciorzędu i czwartorzędu Wyżyny Lubelskiej oraz przyległych obszarów, 4) kartografia gleb obszarów górskich oraz poznanie właściwości fizycznych gleb na podłożu pyłowym, 5) geomorfologia czwartorzędu obszarów Polski, ze szczególnym uwzględnieniem terenów lessowych, 6) geomorfologia obszarów krasowych (głównie w Polsce), 7) stosunki zalegania wód gruntowych na Wyżynie Lubelskiej, 8) zagadnienia gospodarki wodnej, 9) klimat Polski oraz zagadnienia bioklimatu, 10) podział regionalny Polski, 11) podstawy wydzielenia regionów geograficznych w ogóle, a regionów geograficzno-ekonomicznych w szczególności, 12) rejonizacji upraw rolnych na obszarze Polski, 13) metod kartografii ekonomicznej, 14) zagadnienia rozmieszczenia i stopnia koncentracji ludności, 15) metodyka mapy osadnictwa (projekt mapy osadnictwa świata w podziale 1 : 1 000 000).

Badaniami terenowymi obejmowano głównie obszary woj. lubelskiego i rzeszowskiego. W ostatnich kilku latach rozszerzono badania także na dalsze tereny krajowe oraz na obce kraje. W tym ostatnim przypadku koncentrowano uwagę przede wszystkim na Półwyspie Bałkańskim (zagadnienia geomorfologiczne, hydrograficzne i osadnictwa). W opracowaniach kameralnych dysponowano większą swobodą, toteż niejednokrotnie obejmowały one cały glob ziemski lub poszczególne kontynenty.

Rezultaty badań ogłaszane były głównie w „Annales UMCS”, niekiedy także i w innych periodykach („Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego”, „Czasopismo Geograficzne”, „Przegląd Geograficzny” i in.).

Publikowany dorobek pracowników katedr, tworzących lubelski ośrodek geograficzny, wyraża się ilością ponad 300 pozycji za lata 1954—1963, z tego 190 pozycji przypada na rozprawy i notatki naukowe. Ilość ogłoszonych drukiem rozpraw i notatek naukowych z poszczególnych kierunków badań naukowych układa się następująco:

1. Historia geografii polskiej	12
2. Metodyka geografii na wszystkich stopniach nauczania	6
3. Geografia fizyczna Półwyspu Bałkańskiego	7

4. Geografia fizyczna innych krajów	9
5. Geologia Polski	8
6. Sedymentologia oraz stratygrafia trzeciorzędu i czwartorzędu	29
7. Geomorfologia czwartorzędu obszarów Polski	23
8. Geomorfologia obszarów lessowych	16
9. Stosunki zalegania wód gruntowych oraz gospodarka wodna	7
10. Kartografia gleb obszarów górskich, właściwości fizyczne gleb na podłożu pyłowym	18
11. Klimat Polski oraz zagadnienia bioklimatu	30
12. Podział regionalny Polski	4
13. Podstawy wydzielenia regionów geograficznych	5
14. Rejonizacja upraw rolnych	4
15. Rozmieszczenie i stopień koncentracji ludności	7
16. Metodyka mapy osadnictwa	4

Historii geografii i fizjografii polskiej dotyczą takie pozycje, jak:

A. Chałubińska: *Mapy ziem dawnej Polski Ignacego Domeyki*. „Przegl. Geogr.”, t. XXXIII, 1962; *Wkład Ignacego Domeyki do geologii Polski*. Stud. i Mat. do Dziejów Nauki Polskiej. Sectio C, z. 5; *Najdawniejsze mapy gospodarcze Polski*, ibidem, z. 6, Warszawa 1963; *Sprawa „Opisu jeograficznego w tajnym ruchu filomackim”*, ibidem, z. 6, Warszawa 1963;

A. Malicki: *Antoni Andrzejewski — fizjograf okresu staszycowego*, „Czasop. Geogr.”, t. XXX; *Kilka przykładów z historii formowania się polskiej terminologii geograficznej*. „Czasop. Geogr.”, t. XXXIII;

T. Wilgat: *Dorobek polskiej hydrogeografii*. „Przegl. Geogr.”, t. XXXV i inne.

Zagadnienia metodyki nauczania geografii, poza licznymi artykułami ogłoszonymi przez M. Janiszewskiego i A. Chałubińską, znalazły najpełniejszy wyraz w książce wydanej przez ostatnio wymienioną, a zatytułowaną *Różne drogi nauczania geografii*, Warszawa 1959, s. 1—364.

Na badania Wyżyny Lubelskiej i woj. lubelskiego kładziono, podobnie jak i w pierwszym dziesięcioleciu istnienia, główną wagę. Mnożą się więc nieprzerwanie wszelkiego rodzaju opracowania obejmujące ten obszar. Żałować tylko należy, że brak środków finansowych opóźnia wydanie *Atlasu regionalnego woj. lubelskiego*, opracowanego pod kierunkiem F. Uhorzczaka, a składającego się w obecnej chwili z około 200 kart w podziałce 1 : 300 000.

Z ważniejszych ogłoszonych drukiem pozycji, które odnoszą się do woj. lubelskiego wymienić można:

1. *Materiały do znajomości kry jurajskiej pod Łukowem*, „Ann. UMCS”, B, IV, (J. Morawski),

2. *Mapa gleb Polski 1 : 300 tys.* arkusz Zamość (St. Uziak, B. Dobrzański, S. Zawadzki),

3. *Mapa gleb Polski* ark. Lublin (B. Dobrzański, St. Uziak, S. Zawadzki),

4. *Rzeźba obszarów lessowych Wyżyny Lubelskiej* (H. Maruszczak), „Ann. UMCS”, B, XIII,

5. *Problemy hydrograficzne woj. lubelskiego*. „Czas. Geogr.”, XXIX. i *Z badań nad wodami podziemnymi Wyżyny Lubelskiej*, „Ann. UMCS”, B, XV (T. Wilgat),

6. *Podział fizjograficzny woj. lubelskiego*. Przewodnik V Ogólnopolskiego Zjazdu PTG (A. Chałubińska i T. Wilgat),

7. *Częstotliwość występowania gradów w woj. lubelskim w zależności od warunków fizjograficznych*. „Ann. UMCS”, B, IX (Wł. Zinkiewicz i E. Michna),

8. *Zarys klimatu Lublina*. „Ann. UMCS”, B, XIV (Wł. Zinkiewicz, W. Warakomski) oraz inne.

Badania w zakresie sedymentologii czwartorzędu znalazły swój wyraz m. in. w propozycjach udoskonalenia metod, jak np. *Metoda badania morfologii ziaren piasku za pomocą powiększalnika fotograficznego*, „Annales UMCS”, B, X (J. Morawski); *Próba wykorzystania stopnia obtoczenia ziaren skalnych dla genetycznej klasyfikacji osadów plejstoceńskich*, „Annales UMCS”, B, XIII (R. Racinowski, J. Rzechowski); *Przyczynki do badań granulometryczno-petrograficznych utworów morenowych*. „Annales UMCS”, B, XVI.

Publikacje z badań nad utworami lessowymi i morfologią pokryw lessowych ukazały się w pokaźniejszej ilości w związku z odbytym w 1961 r. VI Międzynarodowym Kongresem INQUA w Polsce i zorganizowanym w jego ramach sympozjum, poświęconym zagadnieniom lessów. Oprócz opracowania przewodnika wycieczka po obszarach lessowych Wyżyny Lubelskiej i ogłoszeniem abstraktów referatów, wydano z tej okazji XV tom „Annales”, wypełniony całkowicie rozprawami poświęconymi litologii, stratygrafii lessów oraz geomorfologii obszarów lessowych (J. Butrym, J. Buraczyński, J. Cegła, A. Kęsik, A. Malicki, H. Maruszczak, Z. Nakonieczny, K. Wojciechowski i inni).

Publikowany dorobek z badań nad hydrografią obejmuje w tym okresie szereg pozycji, które wyszły spod pióra T. Wilgata. Jedną z nich odnosi się do stosunków wodnych Albanii (*Régime des cours d'eau d'Albanie* — „Przeł. Geogr.” t. XXXIV, z. 1, 1962). A. Chałubińska opracowała mapę gęstości sieci wodnej w Polsce według nowej metody („Annales UMCS”, B, IX).

Na dorobek z dziedziny gleboznawstwa i poznania gleb pyłowych złożyły się rozprawy B. Dobrzańskiego, St. Uziaka i innych. Do najważniejszych można zaliczyć pozycje:

Genetyczna klasyfikacja gleb Polski B. Dobrzańskiego i St. Uziaka („Roczniki Gleboznawcze”, t. VII),

Geneza i klasyfikacja gleb górskich w Karpatach fliszowych (St. Uziak — „Roczniki Gleboznawcze”, t. XIII),

„*Clay minerals in Soils formed from loess*” (St. Uziak — „Annales UMCS”, B, XV).

Z badań nad zależnością rozwoju niektórych grup drobnoustrojów glebowych od rzeźby terenu (B. Dobrzański, J. Gawlik — Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Gleboznawczego w Gdańsku).

Zasobność gleb woj. rzeszowskiego w łatwo dostępny dla roślin fosfor i potas (B. Dobrzański, J. Pomian — „Annales UMCS”, B, XII.).

Badania klimatyczne dotyczyły — oprócz podanych już wyżej tematów związanych z regionem lubelskim — nowych metod. Ogłoszono następujące prace z tej dziedziny:

Wł. Zinkiewicz: *Termozodromy Polski*. „Czas. Geogr.” t. XXXIII; Wł. Zinkiewicz: *Uslonecznienie względne Polski*. „Annales UMCS”, B, XVII.),

E. Michna: *Zachmurzenie Rzeszowa w latach 1942—1958*. „Annales UMCS”, B, XIII; E. Michna: *Zachmurzenie Przemyśla*. „Anna-

les UMCS", B, XII; E. Michna: *Częstotliwość występowania rodzajów chmur w Lublinie*. „Annales UMCS”, B, X,

W. Warakomski: *Częstotliwość występowania chmur w Polsce w okresie 1950—1958*. „Annales UMCS”, B, XVI,

W. Warakomski: *Izonefy miesięczne Polski*. „Annales UMCS”, B, XVII).

E. Michna, J. Butrym: *Parowanie z wolnej powierzchni w dolinie potoku Równia*. „Annales UMCS”, B, XVI,

E. Michna: *Pomiary parowania wzdłuż profili poprzecznych doliny Sanu*. „Annales UMCS”, B, XVI; E. Michna: *Parowanie potencjalne w dolinie Sanu*. „Przegl. Geograf.” t. XXXIV, z. 3, 1962.

Żywą dyskusję wywołała opublikowana w 1959 r. rozprawa doc. M. Janiszewskiego pt. *Regiony geograficzne Polski*. Badania w tym zakresie są w dalszym ciągu prowadzone w Katedrze Geografii Regionalnej.

W zakresie badań nad rejonizacją upraw rolnych, rozmieszczenia i stopnia koncentracji ludności, opracowano w Zakładzie Geografii Ekonomicznej nowe metody kartograficznego przedstawiania zjawisk. Jako przykłady przytaczamy publikacje:

R. Jedut: *Metoda koncentracji w zastosowaniu do badania rozmieszczenia ludności na przykładzie Polski*. „Annales UMCS”, B, XVI,

F. Uhorczak: *Gęstość zaludnienia świata 1960 r. metodą koncentracji*. *Geografia Powszechna* t. II,

K. Warakomska: *Materiał budowlany wsi w Polsce według stanu z 1957 r.* „Annales UMCS”, B, XVI.

Te i dalsze opracowane metody mogą mieć duże zastosowanie praktyczne w planowaniu regionalnym. Wykonano także w tym Zakładzie mapę osadnictwa woj. lubelskiego i Polski, a w oparciu o zdobyte doświadczenia, opracowano projekt dla mapy osadnictwa świata w podziałce 1 : 1 000 000, który będzie przedstawiony na XX Międzynarodowym Kongresie Geograficznym w Londynie w 1964 r.

Na XVIII Międzynarodowym Kongresie Geograficznym w Rio de Janeiro w 1956 r. była demonstrowana prof. Uhorczaka wielobarwna mapa użytkowania ziemi (Polska, podziałka 1 : 1 000 000). Niezależnie od tego prowadzi się dalsze badania nad metodyczną stroną map tego rodzaju w różnych podziałkach oraz nad graficznymi sposobami przedstawienia tego zjawiska.

Dalszy zakres prac obejmuje: doświadczenia nad ustaleniem wielkości jednostki podstawowej dla wydzielenia regionów gospodarczych. Do osiągnięć należy: opracowanie precyzyjnych izarytm, stosowanie tytogramu i anaglifu statystycznego.

Do dorobku w zakresie kartografii należy — oprócz wspomnianego już *Atlasu regionalnego woj. lubelskiego*, także kartograficzne wyposażenie I i II tomu *Geografii Powszechnej*. Składa się ono z 26 tablic map barwnych o nieszablonowym ujęciu. Opracowany został również *Atlas siatek kartograficznych* (260 siatek wszelkiego rodzaju), który czeka na chętnego wydawcę. *Atlas sąsiedztwa geograficznego* (52 plansze) jest wykończony w czystorysie i może być w każdej chwili oddany do druku.

Wspomnieć trzeba liczne wznowienia wydawnictw kartograficznych doc. M. Janiszewskiego (*Fizyczna mapa świata* 1 : 22 000 000, *Geograficzny Atlas Polski*, s. 28), oraz kilka map turystycznych pojedynczych autorów (J. Buraczyński, A. Kęsik, K. i T. Wilgatowie).

Współpraca z zagranicą

W ramach stałej współpracy UMCS w Lublinie z Uniwersytetem L. Koszuta w Debreczynie, z Uniwersytetem w Jassach, oraz z Uniwersytetem I. Franki we Lwowie nasz ośrodek geograficzny nawiązał ścisły kontakt z instytutami geograficznymi istniejącymi w wymienionych ośrodkach zagranicznych. Polegają one nie tylko na stale utrzymywanej wymianie publikacji, lecz także na wymianie wykładowców oraz grup asystenckich i studenckich. Na Uniwersytecie Lwowskim z wykładami gościli: prof. dr F. Uhorczak w 1959 r. i prof. dr A. Malicki w 1963 r. W Lublinie przebywała grupa studentów i wykładowców Uniwersytetu I. Cuzy (Jassy) w 1963 r. Grupa 6 pomocniczych pracowników naukowych z naszego ośrodka bawiła w 1962 r. w Debreczynie i innych miastach Węgier, w rewanżu przyjmowaliśmy dwukrotnie wizytę geografów debreczyńskich w Lublinie.

W celu zbierania materiałów do prac naukowych wyjeżdżali pracownicy wszystkich katedr (Francja, Holandia, Jugosławia, Węgry, Bułgaria, Rumunia, Albania i ZSRR). Trzeba jednak zauważyć, że napotykałyśmy na znaczne trudności w realizacji tych planów, które są wszak nieodzowne, jeśli mamy w przyszłości pracować z pożytkiem i nadać za postępem geografii światowej.

Lubelskie studium geografii w ubiegłym dziesięcioleciu odwiedziło wielu wybitnych geografów zagranicznych. Gościliśmy w naszych murach prof. dra St. W. Kalesnika (Leningrad) i J. G. Sauszkinę (Moskwa), prof. dra G. Chabotę (Paryż) trzykrotnie, prof. dra J. P. Bakkerę (Amsterdam) dwukrotnie, prof. dra L. Kádara (Debrecen) dwukrotnie, prof. dra G. Millera (Harvard University), Segikutę (Tokio), prof. N. P. Cysia (Lwów), doc. I. Sircu (Iassi) i wielu innych. Najliczniejsza równoczesna grupa wybitnych naukowców zagranicznych bawiła w naszym ośrodku w 1961 r. jako uczestnicy sympozjum poświęconego zagadnieniom lessu (w ramach VI Kongresu INQUA).

Współpraca z praktyką prowadzona jest stale i nie ogranicza się do dorywczych poczynań. Przez cały miniony okres prof. dr F. Uhorczak jest przewodniczącym Rady Naukowej i Ekonomicznej przy Prezydium WRN. Katedra Gleboznawstwa i Katedra Geologii wykonują na zlecenie szereg ekspertyz, nieodzownych dla przeprowadzenia we właściwy sposób nowych inwestycji czy urządzeń gospodarczych. Asystenci Katedry Geografii Fizycznej i Hydrografii od szeregu lat wykonują podobnego rodzaju prace (dokumentacja surowców mineralnych, ujęć wody dla celów gospodarczych itp.). Analogiczną współpracę prowadzi też Katedra Meteorologii i Klimatologii. Katedra Geografii Regionalnej utrzymuje żywe i trwałe kontakty ze szkolnictwem średnim woj. lubelskiego, pomagając szczególnie ośrodkom metodycznym w realizacji ich programów pracy.

Należy się też wzmianka bodaj ogólnikowa o współdziałale pracowników naukowych naszego ośrodka w życiu społecznym. Był on w minionym dziesięcioleciu żywy i mamy nadzieję, że następny okres przyniesie jeszcze większy postęp również w tej dziedzinie.

MIECZYŚLAW DORYWALSKI

Działalność Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Łódzkiego w okresie XX-lecia PRL

Historia powstania Instytutu

Ośrodek łódzki w okresie międzywojennym nie posiadał samodzielnej wyższej uczelni. Wśród jedenastu uczelni powołanych tutaj do życia w pierwszych miesiącach po odzyskaniu niepodległości w r. 1945 znalazł się Uniwersytet, spadkobierca zapoczątkowanego przed wojną oddziału warszawskiej Wolnej Wszechnicy Polskiej.

Zorganizowany od pierwszych dni powojennych Zakład Geografii pod kierownictwem prof. dra Jana Dylaka, rozpoczął działalność dydaktyczną. Uwaga kilkuosobowego zespołu pracowników, skierowana początkowo na pokonywanie trudności organizacyjnych i tworzenie podstaw materialnych zakładu, stopniowo koncentrowała się, obok zadań dydaktycznych, na badaniach najbliższej okolicy. Był to bowiem obszar mało poznany geograficznie. Badania polowe oparte na tradycyjnych metodach analizy okazały się niewystarczające do wyjaśnienia genezy rzeźby okolic Łodzi. Zarysowujące się potrzeby dokładniejszego poznania składu i struktury utworów stropowych obszaru znalazły wyraz w udziale zespołu pracowników Zakładu Geograficznego w zainicjowanych przez Państwowy Instytut Geologiczny pracach nad przeglądową mapą geologiczną. W warunkach tych zostały w r. 1949 rozpoznane w okolicach Łodzi struktury peryglacjalne. Następstwa tego odkrycia wpłynęły decydująco na ukierunkowanie prac badawczych ośrodka łódzkiego. Skoncentrowały one uwagę na interpretacji procesów morfogenezy i warunków klimatycznych środowiska, w którym powstawały struktury kopalne i rzeźba peryglacjalna.

Wyniki prac, w których odzwierciedlają się zaszłe zmiany i osiągnięcia badawcze ośrodka, poza artykułami w krajowych i zagranicznych czasopismach geograficznych i pokrewnych, ogłaszane są w wydawnictwach Wydziału III Łódzkiego Towarzystwa Naukowego w wydzielonej od 1948 r. serii pt. „Acta Geographica Universitatis Lodziensis”. Zwiększająca się stopniowo liczba studentów oraz wzrost świadczeń dydaktycznych doprowadziły do dalszego rozwoju Zakładu Geografii. W r. 1949 utworzono Katedrę Geologii, powierzając kierownictwo prof. drowi Józefowi Gołębowski. Wkrótce potem powstały: *Zakład Geografii II* pod kierownictwem prof. dra Stanisława Pietkiewicza, a w r. 1950 (Dzien. Ustaw nr 14 — 1951 r., poz. 114) *Katedra Geo-*

grafii Ekonomicznej pod kierunkiem doc. dra Stanisława Berzowskiego. Zakłady te spełniały głównie stale rozrastające się funkcje dydaktyczne, podczas gdy prace badawcze koncentrowały się w istniejącym Zakładzie Geografii I pod kierunkiem prof. dra Jana Dylika. Z czasem zakład macierzysty geografii przemianowano na *Katedrę Geografii Fizycznej* („Monitor Polski”, nr 43, 1952) o podległych jej trzech zakładach — Dz. Urz. M. Sz. W., nr 13, 1954: geomorfologii (prof. dr J. Dylík); geografii fizycznej regionalnej (z-ca prof. J. Jurczyński) oraz meteorologii, klimatologii i hydrografii (doc. dr St. Zych). W ten sposób zorganizowane trzy katedry o pięciu zakładach tworzyły następnie *Zespół Katedr Geografii i Geologii Uniwersytetu Łódzkiego* pod kierownictwem prof. dra Jana Dylika. Okres ten scharakteryzowano w artykułach informacyjnych i opracowaniach sprawozdawczych za pierwsze X-lecie istnienia kierunku geograficznego studiów na Uniwersytecie Łódzkim (1, 2, 3). Prace badawcze postępowały w wyznaczonym już kierunku z dominacją geomorfologii obok programowych zajęć dydaktycznych w zakresie dwóch specjalizacji na stopniu magisterskim: geomorfologii i geografii fizycznej.

W roku 1956 nastąpiło wcielenie istniejącej tu od r. 1946 Wyższej Szkoły Pedagogicznej do Uniwersytetu Łódzkiego (Dz. Urz. M. Sz. W. nr 7, 1957). W związku z tym trzy katedry byłej WSP: geografii fizycznej, ekonomicznej i regionalnej oraz zakład geologii złączyły się z odpowiednimi katedrami uniwersyteckimi, powiększając ich zbiory, wyposażenie w sprzęt i lokal. Wskutek przeprowadzonej kumulacji personel naukowy uniwersytecki zwiększył się o docenta, dwóch zastępców profesora, dziesięciu pomocniczych pracowników naukowych i dwóch pracowników technicznych. Równocześnie trzykrotnie wzrosła pierwotna liczba słuchaczy wobec włączenia byłych studentów WSP kursu dziennego i rozbudowanego Studium dla Pracujących. Proces unifikacji zadań dydaktycznych katedr postępował wolno drogą redukcji i wspólnej rekrutacji na pierwszy rok studiów (1956/57), złączenia drugiego rocznika obu uczelni oraz — wobec różnic programowych — oddzielnych kursów magisterskich dla roczników trzecich i czwartych. Z otwarciem studiów eksternistycznych drugiego stopnia (magisterskich) przystąpiono do stopniowej likwidacji Studiów dla Pracujących. Studia te wygasły formalnie w lecie 1962 r. na grupie około 30 magistrantów — słuchaczy VI roku. Równocześnie, wobec stwierdzonego zapotrzebowania społecznego, na propozycję MSzW wznowiono je. Z powodu braku kandydatów natomiast zlikwidowano magisterskie studium eksternistyczne.

Z dniem 1 września 1958 r. Zespół Katedr Geografii i Geologii Uniwersytetu Łódzkiego przekształcono w Instytut Geograficzny (Dz. Urz. MSzW, nr 10, 1958), w którym utworzono w r. 1962 Katedrę Meteorologii, Klimatologii i Hydrografii pod kierownictwem prof. dra St. Zycha. Kierownictwo Instytutu od początku powierzono dotychczasowemu kierownikowi Zespołu Katedr profesorowi zwyczajnemu drowi Janowi Dylikowi. Jest to jeden z dwóch istniejących dotychczas instytutów (Historyczny i Geograficzny) w Uniwersytecie Łódzkim, skupiający obecnie cztery katedry i sześć zakładów, siedmiu etatowych pracowników samodzielnych oraz trzydziestu pracowników pomocniczych i technicznych.

Schemat organizacyjny Instytutu na dzień 1.I.1964

Dyrektor Instytutu Geograficznego U. Ł.: prof. zwyczaj. dr Jan Dylik.
W skład Instytutu wchodzi następujące katedry i zakłady:

1. *Katedra Geografii Fizycznej* pod kierownictwem prof. dra J. Dylika. Do personelu Katedry należą: doc. dr Anna Dylikowa oraz personel spełniający świadczenia na rzecz wszystkich katedr, złożony z pracownika administracyjnego, trzech asystentów technicznych, technika i laboranta:

a. Zakład Geomorfologii. Kierownik: prof. dr J. Dylik, 3 adiunktów i 6 asystentów.

b. Zakład Geografii Fizycznej Regionalnej. Kierownik: doc. dr Mieczysław Dorywalski, dwóch asystentów.

2. *Katedra Meteorologii, Klimatologii i Hydrografii* wraz z należnym do niej zakładem. Kierownik: prow. nadzw. dr St. Zych, trzech asystentów i asystent techniczny.

3. *Katedra Geografii Ekonomicznej* z odpowiednim zakładem. Kierownik: doc. dr L. Straszewicz; adiunkt, czterech asystentów i technik.

4. *Katedra Geologii*, przy której znajdują się dwaj pracownicy samodzielni: prof. nadzw. dr J. Gołąb i doc. dr J. Wojciechowski. Katedrze podlegają zakłady:

a. Zakład Geologii I — z personelem: dwóch adiunktów i asystent.

b. Zakład Geologii II — adiunkt i asystent techniczny.

Stan kadry naukowej IG UŁ przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Kadra naukowa

	Samodz. pracow. naukowci	Wykład. zast. prof	Adiunkci	St. asystenci i asystenci	Asyst. techn. i labor.	Prac. admin.	Razem
Katedra Geografii Fizycznej	3	—	3	8	5	1	20
„ Meteorologii Klimatologii i Hydrologii	1	—	—	3	1	—	5
„ Geologii	2	—	3	2	1	—	8
„ Geografii Ekonomicznej	1	—	1	4	1	—	7
Stan na 31.XII.1964	7	—	7	17	8	1	40
Stan w roku 1954	5	—	4	9	2	—	21
Przyrost	2	1	3	8	6	1	19

Pomieszczenie i wyposażenie katedr i zakładów

Od początku roku 1952, po dwukrotnych uprzednio translokacjach z prowizorycznych siedzib przy ul. Piotrkowskiej 39 w r. 1947 i ul. Sienkiewicza 29, zakłady geografii i geologii U. Ł. na przełomie lat 1951—52 znalazły swe pomieszczenie w oddzielnym jednopiętrowym

budynku mieszkalnym przy ul. Skłodowskiej-Curie 11. Tutaj w 13 pokojach o ogólnej powierzchni użytkowej 374 m² znajduje się siedziba kierownika, biblioteka Instytutu, mapiarnia, redakcja wydawnictw, laboratorium fotograficzne, Zakład Geomorfologii i Zakład Geologii I.

W roku 1956 wskutek wcielenia byłej Wyższej Szkoły Pedagogicznej do Uniwersytetu Łódzkiego i w związku z tym zwiększenia liczby słuchaczy geografii łącznie z przejętym Studium dla Pracujących, pomieszczenie na ul. Skłodowskiej-Curie, posiadające tylko jedną salę wykładową i jedną ćwiczeniową, nie mogło zaspokoić niezbędnych w tym zakresie potrzeb. Wobec tego przydzielono Instytutowi dodatkowo część pomieszczeń byłej WSP przy Al. Kościuszki 21. Składa się ono obecnie z 17 pokoi o ogólnej powierzchni użytkowej 330 m², na II, III i IV piętrze budynku ogólnouniwersyteckiego. Mieści się tu Katedra Geografii Ekonomicznej, Zakład Geografii Regionalnej, Zakład Geologii II, pracownia dydaktyczna, laboratorium analiz granulometrycznych, pracownia mineralogiczno-petrologiczna i gleboznawcza oraz dwie sale wykładowe i ćwiczeniowe. Mieszczący się tutaj początkowo Zakład Meteorologii, Klimatologii i Hydrografii, podniesiony w r. 1962 do rangi katedry, uzyskał w końcu r. 1963 pomieszczenie (10 pokoi) o ogólnej powierzchni użytkowej około 120 m² przy ul. Kopernika 55. W tej liczbie znajduje się przeznaczona do ogólnego użytku jedna sala wykładowa i jedna ćwiczeniowa.

Biblioteka Instytutu liczy obecnie 14,5 tys. woluminów, w czym 4 800 tomów czasopism, głównie zagranicznych. Księgozbiór skupia literaturę naukową głównie z zakresu geomorfologii, geologii czwartorzędu i geografii fizycznej. Znajdują się tu między innymi rzadkie w Polsce komplety z tego zakresu ciągłych wydawnictw skandynawskich (4). Stopniowo wzrasta również literatura z zakresu geografii ekonomicznej i klimatologii. Księgozbiór w znacznym stopniu powstał dzięki prowadzonej wymianie. Podstawą wymiany są redagowane prace własne Instytutu, wydawane przez Łódzkie Towarzystwo Naukowe, w serii „Acta Geographica Universitatis Lodziensis” — obecnie „Acta Geographica Lodziensia” — w której dotychczas wyszło 16 zeszytów oraz serii obcojęzycznych „Biuletynów” — 18 numerów. Czołowe miejsce zajmuje redagowane w Instytucie od roku 1954 unikalne wydawnictwo w skali światowej — „Biuletyn Peryglacjalny”, którego obecnie wychodzi 13 i 14 numer. Łączna objętość wydanych w X-leciu publikacji wynosi 528,5 arkusza druku.

Mapiarnia Instytutu posiada obecnie ponad 35 tys. map o różnej skali, krajowych i zagranicznych, atlasy nowsze i kilkaset map ściennych. Powoli rozwija się dział map specjalnych oraz map historycznych, w szczególności regionu łódzkiego. Stopniowo rozwija się zorganizowana przez dra Z. B a t o r o w i c z a pracownia dydaktyczna, która podobnie jak i pracownia mineralogiczno-petrograficzna oraz gleboznawcza pokrywa potrzeby dydaktyczno-naukowe kierunku. Specjalne funkcje usługowo-badawcze spełnia rozbudowujące się laboratorium granulometryczne, którego jeden pracownik przeszedł roczny staż szkoleniowy u profesorów: C a i l l e u x, R u e l l a n i R i v i è r e w Paryżu; drugi półroczny staż w Holandii u prof. B a k k e r a. Na miejscu znajduje się również pozostająca pod kierownictwem prof. Dyliska pracownia geomorfologii ogólnej Instytutu Geografii Polskiej Akademii Nauk z dwoma pracownikami pomocniczo naukowymi.

Od r. 1958 Instytut posiada mikrobus „Nysa”, który umożliwia prowadzenie badań terenowych.

Poważnym utrudnieniem w funkcjonowaniu Instytutu jest rozbitcie jego pomieszczeń, od r. 1956 na dwa, a od r. 1963 — trzy lokale odległe od siebie o 8—10 minut drogi pieszej. Ponadto pomieszczenia mieszkalne z dawnego budownictwa, często pokoje przechodnie, nie są dostosowane do potrzeb dydaktyczno-badawczych. W tej sytuacji łączna powierzchnia użytkowa 820 m² nie spełnia swojej roli, cierpi znacznie organizacja pracy, a dublowana gospodarka jest trudna i kosztowna.

Działalność dydaktyczna

Zadania dydaktyczne Instytutu polegają na kształceniu geografów do r. 1960 w kierunku dwóch specjalizacji: geomorfologii i geografii fizycznej, a później również i w trzeciej specjalizacji: geografii ekonomicznej. Corocznie realizowany jest program zgodnie z obowiązującym planem studiów uniwersyteckich. Kierunkowe zajęcia prowadzą pracownicy Instytutu z nieznaczną tylko pomocą usług zleconych w zakresie astronomii, gleboznawstwa, statystyki, historii gospodarczej i planowania gospodarczego. Corocznie odbywają się z poszczególnymi rocznikami studentów krajowe wycieczki naukowe w kolejności tematycznej: stare góry i wyżyny, obszary o krajobrazie zlodowaconym i wybrzeża, góry młode, obszary wybrane. Szczególny nacisk kładzie się na organizację i tematykę letnich praktyk terenowych, które są koniecznym uzupełnieniem studiów teoretycznych. Praktyki te odbywały się regularnie po letniej sesji egzaminacyjnej, z wyjątkiem lata 1963 r., kiedy to ze względu na poważne przeszkody obiektywne, uległy skróceniu i przesunięciu na jesień.

Poważne zadania dydaktyczne spoczywają na Instytucie z tytułu równoczesnego prowadzenia Studium dla Pracujących. Jak wspomniano wyżej, przejęte ono zostało od byłej WSP, po czym po trzyletniej przerwie w rekrutacji zajęcia reaktywowano, tak że w r. akad. 1963/64 istnieje trzy niższe lata sześcioletniego studium. Odbywają one co miesiąc kilkudniowe zajęcia naoczne w Łodzi, wykonują wyznaczone prace kontrolne, odbywają sesje egzaminacyjne oraz coroczne dwutygodniowe praktyki letnie.

Tematyka prac magisterskich obejmowała z natury rzeczy rozległy wachlarz zagadnień, głównie jednak z zakresu geomorfologii i stratygrafii plejstocenu oraz geografii fizycznej regionu łódzkiego i obszarów okolicznych. W ostatnim pięcioleciu wskutek rozwoju Zakładu Meteorologii, Klimatologii i Hydrografii zostały włączone do geografii fizycznej prace o nachyleniu klimatologicznym i hydrograficznym. Od r. 1961 pojawiają się tematy specjalizacji geografii ekonomicznej, głównie w zakresie regionu łódzkiego i opolskiego.

Ze względu na pochodzenie studentów i szczególne warunki pracy, tematy prac magisterskich absolwentów Studium dla Pracujących obejmowały wybrane zagadnienia z geografii fizycznej lub ekonomicznej oraz monograficzne opracowania miast i osiedli różnych obszarów Polski.

Zestawienie wydanych dyplomów magisterskich zawiera tabela 2.

Łącznie w latach 1954—63 wydano 393 dyplomy magisterskie. W tym czasie nadano 10 doktoratów, z czego trzy doktoraty pracownikom Instytutu (St. Jewtuchowicz, J. Olchowik-Kolasińska, T. Klatka) oraz

przeprowadzono w r. 1962 habilitację w zakresie geografii ekonomicznej (dr T. Olszewski).

Tabela 2

Wydane dyplomy magisterskie w latach 1954—1963

	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Studia stacjonarne	11	30	15	34	43	27	27	42	36	22
Studium dla Pracujących	—	—	—	—	—	—	22	43	32	9
Razem	11	30	15	34	43	27	49	85	68	31

Instytut nie rozporządza dokładnymi materiałami, które by pozwoliły ściśle ująć kierunki i miejsce zatrudnienia absolwentów. Z danych za ostatnie cztery lata wynika, że 60 % absolwentów zatrudnionych jest poza szkołą, w biurach planowania, przedsiębiorstwach wiertniczych i geologicznych, przy zdjęciach glebowych i innych instytucjach użyteczności publicznej.

Główne kierunki badań

Badania naukowe Instytutu koncentrują się przede wszystkim na zagadnieniach geomorfologicznych i stratygrafii plejstocenu ze szczególnym uwzględnieniem problematyki peryglacialnej, dynamiki procesów morfologicznych i struktur form. Ukierunkowane prace rozpoczęte przed kilkunastu laty rozwijają się sukcesywnie (5, 6, 7, 8). Problematyka dynamiki procesów morfogenetycznych skierowała również uwagę na obserwację procesów współczesnych oraz chronologię i strukturę wydm śródlądowych. Nawiązanie do procesów i form współczesnej rzeźby glacialnej umożliwiły badania przeprowadzone przez grupy 2—3 pracowników Instytutu, którzy wzięli udział w latach 1957, 1958 i 1959 w ekspedycjach na Spitsbergen. Tematyka jest nastawiona problemowo, w ujęciu porównawczym i systematycznym, jak i regionalnie. W tym ostatnim przypadku opracowaniu podlegają wybrane obszary strefy krawędziowej Wyżyny Łódzkiej, jej przedpole, strefa pradoliny warszawsko-berlińskiej, wybrane odcinki dolin Warty i Pilicy, Kotlina Szczercowska i obszar Gór Świętokrzyskich.

Katedra Meteorologii, Klimatologii i Hydrografii opracowuje problematykę i metodykę badań w zakresie biometeorologii urbanistycznej i uzdrowiskowej oraz wpływ zbiorników retencyjnych na ziamę klimatu lokalnego. Katedra Geografii Ekonomicznej zajmuje się zagadnieniami aktywizacji małych miast woj. łódzkiego, przemysłem włókienniczym w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem Łódzkiego Okręgu Przemysłowego oraz strukturą przestrzenną gospodarki woj. opolskiego.

Zestawienie publikacji pracowników zawiera tabela 3.

Tabela 3

Publikacje pracowników Instytutu w latach 1954—1963

	Rozprawy i artykuły naukowe	Notatki naukowe	Sprawozdania i życiorysy	Recenzje	Mapy	Popularno-naukowe	Podręczniki i skrypty	Artykuły dydaktyczne	Tłumaczenia	Razem
Prof. dr J. Dylik	24	13	3	16	—	7	—	1	—	64
Prof. dr St. Zych	19	9	9	—	—	—	—	—	—	37
Doc. dr Anna Dylikowa	11	10	1	10	—	3	—	2	12	49
Doc. dr M. Dorywalski	6	3	4	16	—	6	—	—	—	35
Doc. dr L. Straszewicz	23	6	—	15	1*	6	1	1	1	54
Doc. dr Jan Wojciechowski	3	—	—	—	—	—	—	—	1	4
Dr Z. Batorowicz	12	1	1	1	—	—	—	3	—	18
Dr J. Kolasińska	5	2	—	14	—	—	—	—	—	21
Dr T. Klatka	16	—	—	19	—	2	—	—	—	37
Inni	26	15	5	32	3	5	—	5	—	91
Razem	145	59	23	123	4	29	1	12	14	410

Współpraca z zagranicą

Instytut Geograficzny UŁ utrzymuje ożywione kontakty z zagranicą uzyskując z wymiany ponad 100 wydawnictw ciągłych obcojęzycznych. Dyrektor Instytutu prof. dr J. Dylik, członek Rady Naukowej IG PAN, uczestnik Kongresu Międzynarodowej Unii Geograficznej w Rio de Janeiro w r. 1956 i w Stockholmie w r. 1960 po raz drugi piastuje godność Przewodniczącego Komisji Geomorfologii Peryglacjalnej MUG i z tego tytułu brał udział w kilku konferencjach Komisji we Francji i Maroku oraz udział w kongresie INQUA w Madrycie i w wyprawie na Spitsbergen w r. 1957. W dniach 18—30 września 1958 r. odbyło się sympozjum Komisji Peryglacjalnej w Łodzi w połączeniu z wycieczką po Polsce z udziałem 14 członków reprezentujących 12 krajów. Zostały nawiązane również kontakty i wymiany z udziałem w zjazdach i seminariach zagranicznych w zakresie geografii ekonomicznej oraz meteorologii i klimatologii.

W ostatnim dziesięcioleciu odwiedziło Instytut 96 gości zagranicznych, w tym i przedstawiciele krajów pozaeuropejskich, głównie profesorów geografii, biorąc często udział w wyjazdach terenowych i wygłaszając wykłady. Wśród odwiedzających nie brak było znanych powszechnie nazwisk, do których m. in. należą profesorowie: J. Dresch, A. Cailleux, J. Tricart, G. Chabot, J. P. Bakker, A. L. Washburn, K. Markow, S. Kalesnik, J. Gierasimow, J. Miller, Ch. D. Harris, T. L. Péwé, S. P. Chatterjee, G. C. Maarleveld, R. Raynal, R. Miller, J. Kunský, L. Kádár, B. Milojević, R. Waters.

W r. 1962 miesięczne wykłady kursowe z zagadnień stratygrafii wygłosił G. C. Maarleveld (Holandia), w r. 1963 z geomorfologii gla-

cialnej i nowszej tektoniki w czasie miesięcznego pobytu w Instytucie odbyli profesorowie Moskiewskiego Uniwersytetu K. Markow i N. Ni-kołajew.

W dniu 24 maja 1960 roku nadano doktoraty honoris causa Uniwersytetu Łódzkiego profesorowi geografii Sorbony André Cailleux i profesorowi geografii Uniwersytetu Moskiewskiego Konstantemu K. Markowowi.

Pracownicy Instytutu odbyli w okresie sprawozdawczym 49 wyjazdów zagranicznych i staży, w tym 8 długoterminowych (ponad 3 miesiące). W znaczniejszej części wyjazdy były połączone z wygłaszaniem wykładów. Dyrektor Instytutu prof. dr J. Dylík jest członkiem honorowym Chorwackiego Towarzystwa Geograficznego, członkiem korespondentem Belgijskiego Towarzystwa Geologicznego, w r. 1963 odznaczony został medalem Holenderskiego Królewskiego Towarzystwa Geograficznego.

Współpraca z instytucjami o charakterze praktycznym

Prace badawcze wykonywane w Instytucie mają w szeregu wypadków również znaczenie praktyczne. Do tego typu tematów należy opracowanie obszarów Łęczyckiego Okręgu Przemysłowego i zaprojektowanego Bełchatowskiego Okręgu Górniczego. Od kilku lat prowadzone są prace nad kartowaniem hydrograficznym i geomorfologicznym w podziale 1 : 50 000, opracowaniem klimatu i typów naturalnego środowiska geograficznego. Charakter użytkowy ma również współpraca Katedry Geologii Instytutu w zakresie hydrogeologii oraz Katedry Meteorologii, Klimatologii i Hydrografii w zakresie badań nad zapyłaniem i zanieczyszczaniem atmosfery, klimatem obszarów uzdrowiskowych i bioklimatem miast. Kierownik tej ostatniej katedry prof. dr St. Zych jest członkiem Rady Naukowej Uzdrowisk przy Ministerstwie Zdrowia i Opieki Społecznej, członkiem Rady Naukowej Instytutu Balneoklimatycznego i konsultantem naukowym szeregu innych instytucji. Kierownik Katedry Ekonomicznej doc. dr L. Straszewicz jest przewodniczącym Rady Naukowej przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi i na tym odcinku rozwija szeroką inicjatywę i współpracę.

LITERATURA

- (1) Dylík J. *Badawcze prace Zespołu Katedr Geografii i Geologii Uniwersytetu Łódzkiego*. „Czasopismo Geograficzne”, t. XXIII, 1952.
- (2) Dylík J. *Prace Zespołu Katedr Geografii i Geologii U. Ł.* „Głos Uniwersytecki” r. I, nr 10—11. Łódź 1953 i r. II, nr 1—2, Łódź 1954.
- (3) Dorywalski M. *Zespół Katedr Geografii i Geologii Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945—1954*. „Przegląd Geograficzny”, t. XXVI, z. 3, 1954.
- (4) Kaczorowska Z. *Zestaw zagranicznych czasopism i wydawnictw seryjnych z zakresu nauk o Ziemi, znajdujących się w bibliotekach polskich*. IG PAN. Wyd. Bibliograficzne. Warszawa 1958.
- (5) Dylík J. *Rozwój myśli badawczej w łódzkim ośrodku geomorfologicznym*. Studia z geomorfologii dynamicznej. „Acta Geogr. Lodz.” nr 8. ŁTN. Łódź 1958.
- (6) Dylík J. *Istota i metody geomorfologii dynamicznej*. Studia z geomorfologii dynamicznej. „Acta Geogr. Lodz.” nr 8. ŁTN. Łódź 1958.
- (7) Raynal R. *Compte-rendu du Symposium Périglaciaire de Pologne du 18 au 30 septembre 1958*. „Biuletyn Peryglacjalny” nr 8, ŁTN. Łódź 1960.
- (8) Dylík J. *Problematyka badań peryglacjalnych łódzkiej grupy Polskiej Wyprawy na Spitsbergen w 1957 roku*. „Przegląd Geofizyczny”, r. 3, 1958.

BOGUMIŁ KRYGOWSKI, FLORIAN BARCIŃSKI

Instytut Geograficzny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w okresie XX-lecia PRL

Instytut Geograficzny UP powstał 1.IX.1951 r. (MP A-44/52-629), obejmując już istniejące wówczas: Katedrę Geografii I, która z chwilą powstania Instytutu została przemianowana na Katedrę Geografii Fizycznej z dwoma zakładami, oraz Katedrę Geografii II, przemianowaną na Katedrę Geografii Ekonomicznej z jednym zakładem (MP A-43/52-616). Kierownikiem Instytutu, Katedry Geografii Fizycznej oraz jej Zakładu I został prof. dr A. Zierhoffer, dotychczasowy kierownik Katedry Geografii I, kierownikiem Zakładu II Katedry Geografii Fizycznej został prof. dr B. Krygowski. Kierownikiem Katedry Geografii Ekonomicznej i jej Zakładu został prof. dr J. Czekalski. O wcześniejszych dziejach Instytutu pisali:

A. Zierhoffer: *Instytut Geograficzny Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1945—1954*. „Przeł. Geogr.”, t. XXVI, z. 3, 1954;

B. Krygowski: *Dorobek naukowy ośrodka poznańskiego w zakresie geografii fizycznej*. Wyd.: Sesja Geograficzna poświęcona naukowemu dorobkowi Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UAM w Poznaniu na XV-lecie Polski Ludowej. Seria Prac z zakresu dziejów Uniw. Pozn. nr 2, Poznań 1962.

Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za poszczególne lata akademickie.

W r. 1956 powstało przy Instytucie Geograficznym Studium Zaoczne Geografii (Dz. Urz. Min. Szk. Wyższ. — 1.IX.1956), pod kierunkiem doc. dra J. Bajerleina.

W r. 1957 kierownictwo Instytutu i Katedry Geografii Fizycznej przejął prof. dr B. Krygowski.

Od 1.X.1960 r. istnieje przy Katedrze Geografii Fizycznej Zakład Hydrografii pod kierunkiem doc. dra J. Bajerleina, zaś od 1.I.1962 Zakład Metodyki Geografii, utworzony przez Rektora UAM (zarz. z dn. 16.III.1962 nr S-I-300-41/62) za zgodą Min. Szkolnictwa Wyższego.

W roku 1960 przejął kierownictwo Katedry Geografii Ekonomicznej prof. dr F. Barciński. W r. zaś 1963 utworzono przy tej Katedrze Zakład Geografii Osadnictwa i Zaludnienia, którego kierownikiem została prof. dr S. Zajchowska (zarz. rekt. UAM z dn. 24.III.1963 nr I-S-18a-116/63).

W roku 1962 powstają: Pracownia Geomorfologii Eksperymentalnej, Pracownia Geografii Fizycznej Stosowanej oraz Stacja Limnologii Fi-

zycznej na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego, utworzone przez Rektora UAM i zatwierdzone przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego w dniu 8.X.1962 r.

W skład Instytutu Geograficznego (kierownik prof. dr B. Krygowski) wchodzi obecnie:

1. *Katedra Geografii Fizycznej*. Kierownik: prof. dr B. Krygowski.
 - a. Zakład Geografii Fizycznej I. Kierownik: vacat¹ (do r. 1963 — prof. dr A. Zierhoffer);
 - b. Pracownia Geografii Fizycznej Stosowanej. Kierownik: doc. dr T. Bartkowski;
 - c. Pracownia Klimatologiczna. Kierownik: vacat; opiekun: dr St. Schneigert;
 - d. Zakład Geografii Fizycznej II. Kierownik: prof. dr B. Krygowski;
 - e. Pracownia Geomorfologii Eksperymentalnej. Kierownik: prof. dr B. Krygowski;
 - f. Zakład Hydrografii. Kierownik: doc. dr J. Bajerlein;
 - g. Zakład Metodyki Geografii. Kierownik: doc. dr M. Czekańska.
2. *Katedra Geografii Ekonomicznej*. Kierownik: prof. dr F. Barciński.
 - a. Zakład Geografii Ekonomicznej. Kierownik: prof. dr F. Barciński;
 - b. Zakład Geografii Osadnictwa i Zaludnienia. Kierownik: prof. dr S. Zajchowska.
3. *Studium Geografii dla Pracujących*, którego kierownikiem jest doc. dr J. Bajerlein, stanowi odrębną jednostkę organizacyjną przy Instytucie Geograficznym (od 1962/1963 z punktem konsultacyjnym w Szczecinie).

Rozwój kadry naukowej Instytutu Geograficznego przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Stan kadry naukowej

	Sam. prac. nauki	Wykładowcy	Adiunkci	St. asystenci	Asystenci	Razem
Rok 1963	8	1	8	12	5	34
Rok 1954	4	—	1	2	9	16
Przyrost	4	1	7	10	— 4	18

Podział personelu naukowego na obydwie Katedry jest tego rodzaju, że na geografii fizycznej przypada 23 (w tym 5 samodzielnych pracowników nauki), a na geografii ekonomiczną 11 osób (w tym 3 samodzielnych pracowników nauki).

¹ Funkcję kierownika pełni zastępczo doc. dr T. Bartkowski.

Instytut Geograficzny mieści się w gmachu Coll. Maius. Jego ogólna powierzchnia użytkowa wynosi:	717,41 m ²
z tego przypada na:	
1) salę wykładową i salę ćwiczeń	149,91 m ²
2) bibliotekę i czytelnię	105,86 m ²
3) laboratoria	83,78 m ²
4) pracownie i pokoje pracowników naukowych	377,86 m ²
Księgozbiór obejmuje w dziale	
książek	7 860 pozycji
czasopism	7 001 pozycji
Razem	14 861

Wyposażenie pracowni jest skromne. Środki lokomocji, jakimi Instytut bezpośrednio dysponuje, to kilka rowerów.

W okresie sprawozdawczym pracownicy naukowcy Instytutu Geograficznego rozwijali działalność dydaktyczną, która przejawiała się w następujących dziedzinach: w przewidzianym programem prowadzeniu wykładów i ćwiczeń dla studentów, w samokształceniu zawodowym i działalności popularyzacyjnej w ramach Polskiego Towarzystwa Geograficznego lub Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.

W dziedzinie pierwszej szczególną trudnością był (i jest nią nadal) brak wystarczającej liczby samodzielnych pracowników naukowych, na skutek czego szereg wykładów zostało powierzonych pomocniczym pracownikom naukowym i to nawet posiadającym tylko tytuł magistra, jak np.: wykłady z kartografii, klimatologii, geomorfologii Polski, geografii regionalnej etc. Szczególną uwagę zwracano na rolę wycieczek geograficznych wielodniowych, które obejmując obszary Polski środkowej i południowej miały zapoznać studentów z krajobrazami geograficznymi obszarów starszych zlodowaceń oraz wyżyn i gór. Tę samą rolę spełniały organizowane od 1956 r. praktyki wakacyjne w zakresie geomorfologii, hydrografii, topografii, jakkolwiek z uwagi na niedogodności techniczne praktyki te były organizowane głównie na obszarze najmłodszego zlodowacenia (Nizina Wielkopolska, Pojezierze i Półwysep Pomorskie).

W zakresie samokształcenia zawodowego należy wymienić udział pomocniczych pracowników naukowych w kartowaniu geomorfologicznym i hydrograficznym w ramach opracowywania mapy geomorfologicznej i hydrograficznej Polski przez PAN, udział w pracach terenowych prowadzonych przez Komitet Fizjograficzny oraz Komisję Geograficzno-Geologiczną Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Poza pracą terenową celowi temu służyły zebrania naukowe Katedry, wspomnianych wyżej Komisji Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk oraz seminaria prowadzone w językach: angielskim, niemieckim (od 1960 r.) i rosyjskim (od 1963).

Uprawiane w Instytucie specjalizacje nauk geograficznych oraz wynikająca z nich tematyka prac magisterskich i doktorskich przedstawiają się następująco:

I. Katedra Geografii Fizycznej — geomorfologia obszarów zlodowaconych, paleomorfologia Wielkopolski i Pomorza, sedymentologia (granulometria osadów lodowcowych, zagadnienia ilościowego ujęcia procesów morfologicznych), procesy brzegowe na wybrzeżu Bałtyku,

bilans wodny dorzecza Odry, górny poziom wód gruntowych, limnologia, oceanografia (Bałtyk), analiza i ocena środowiska geograficznego wybranych rejonów Wielkopolski.

II. Katedra Geografii Ekonomicznej — teoretyczne zagadnienia geografii ekonomicznej; monografie miast; przemiany społeczno-gospodarcze wsi; charakterystyka przemysłu wybranych gałęzi w woj. poznańskim i koszalińskim; charakterystyka przemysłu w poszczególnych powiatach Polski; charakterystyka transportu woj. poznańskiego; użytkowanie ziemi w woj. poznańskim; rozmieszczenie poszczególnych upraw na świecie.

Łącznie w okresie 1954—1963 uzyskało w Instytucie Geograficznym stopień magistra 327 osób, doktora 13 osób.

W szczególności ujmują to załączone zestawienia:

Stopień magistra (od roku 1962 łącznie ze Studium Zaocznym) uzyskało 327 osób. Dane szczegółowe dla poszczególnych lat zawiera tab. 2.

Tabela 2

1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	Razem
9	50	24	2	20	24	33	37	57	71	327

Stopnie naukowe doktora nauk przyrodniczych (w zakresie geografii) uzyskali:

1. Bolesław Augustowski na podstawie rozprawy *Zarys geomorfologii Międzyrzecza Odrzańsko-Obrzańskiego* (1959), promotor prof. B. Krygowski.

2. Zbyszko Chojnicki na podstawie rozprawy *Kolejowe przepływy towarowe jako element powiązań i struktury regionów ekonomicznych Polski* (1960), promotor prof. J. Czekalski.

3. Anna Kowalska na podstawie rozprawy *Paleomorfologia powierzchni podplejstoczeńskiej niżowej części dorzecza Odry* (1960), promotor prof. A. Zierhoffer.

4. Stanisława Schneigert na podstawie rozprawy *Wahania klimatyczne w Wielkopolsce w okresie ostatnich 100 lat w świetle zmian częstotliwości kierunków wiatru w Poznaniu w okresie 1879—1956* (1960), promotor prof. A. Zierhoffer.

5. Edward Tomaszewski na podstawie rozprawy *Strefy morfologiczne okolic Poznania* (1960), promotor prof. A. Zierhoffer.

6. Stefan Kozarski na podstawie rozprawy *Recesja ostatniego lądolodu z północnej części Wysoczyzny Gnieźnieńskiej a kształtowanie się Pradoliny Noteci—Warty* (1961), promotor prof. A. Zierhoffer.

7. Tadeusz Błaszyk na podstawie rozprawy *Paleomorfologia a stosunki wodne w rejonie Bydgoszczy* (1962), promotor prof. B. Krygowski.

8. Maria Jarochowska na podstawie rozprawy *Geograficzne zróżnicowanie rozwoju zaludnienia miast w prowincjach preriowych Kanady w latach 1916—1956* (1962), promotor prof. J. Czekalski.

9. Andrzej Karczewski na podstawie rozprawy *Morfologia, struktura i tekstura moreny dennej na obszarze Polski zachodniej* (1962), promotor prof. B. Krygowski.

10. Wojciech Stankowski na podstawie rozprawy *Rzeźba eoliczna Polski północno-zachodniej na podstawie wybranych obszarów* (1962), promotor prof. B. Krygowski.

11. Eugeniusz Biderman na podstawie rozprawy *Sieć osiedli miejskich województwa koszalińskiego i ich strefy wpływów* (1963), promotor prof. St. Zajchowska.

12. Aleksander Majewski na podstawie rozprawy *Dynamika wód Zalewu Szczecińskiego* (1963), promotor prof. A. Zierhoffer.

13. Władysław Wójtowicz na podstawie rozprawy *Przyrost opadów z wysokością nad poziom morza w Sudetach* (1963), promotor prof. A. Zierhoffer.

Na podstawie ustawy z r. 1958 habilitowały się następujące osoby: dr T. Bartkowski (1960), dr D. Piasecki (1962) i dr K. Prawdź (1962) w zakresie geografii fizycznej, dr R. Domański (1963) w zakresie geografii ekonomicznej.

Katedra Geografii Fizycznej

W Katedrze Geografii Fizycznej prowadzone były badania po większej części na obszarze Polski zachodniej, przy czym na uwagę zasługują następujące główne kierunki badawcze:

1) w zakresie geomorfologii, w tym geomorfologii plejstocenijskiej, powierzchni kopalnych (największa ilość opublikowanych prac: Bartkowski, Krygowski, Kozarski, Karczewski, Majdanowski, Rotnicki i in.),

2) w zakresie sedymentologii dla potrzeb geografii (graniformametrii mechanicznej — nowa metoda w skali światowej — Krygowski),

3) w zakresie bilansu wodnego — prace cząstkowe: hydrograficzne, hydrologiczne, hydrogeologiczne — (Krygowski, Żurawski), klimatologiczne (Schneigert, Zierhoffer),

4) w zakresie oceanografii (prace dotyczące Bałtyku — Czekańska),

5) w zakresie fizycznej geografii kompleksowej (prace dotyczące geografii stosowanej, środowiska geograficznego: współczesnego i pierwotnego — Bartkowski) oraz geografii regionalnej (np. Geomorfologia Niziny Wielkopolskiej — Krygowski),

6) w zakresie metodyki geografii (Czekańska) i podręcznikarstwa geograficznego (Czekańska, Krygowska, Konieczny).

Należy podkreślić, iż zaznaczyła się następująca tendencja: z jednej strony intensywny rozwój niektórych specjalizacji geografii (geomorfologia, sedymentologia, hydrologia), a z drugiej strony dążność do syntezy w studiach środowiska geograficznego.

W zakresie geomorfologii plejstocenijskiej wysunięto szereg koncepcji, jak:

1) przetrwałości stref glacictektonicznych, rozwijających się w poszczególnych glacialach mniej więcej na tych samych liniach dolinnych i pradolinnych (Krygowski),

2) morfologii powstałej w wyniku aeralnej deglacji, która była w Polsce zachodniej dominującym czynnikiem rzeźbotwórczym (Bartkowski),

3) morfologii deflacyjnej na Międzyrzeczu Warciańsko-Noteckim (Stankowski),

4) ilościowego ujęcia przeobrażeń inicjalnej morfologii moreny dennej wyrażonego stosunkiem moreny falistej do płaskiej (Karczewski),

5) zrównać peryglacialnych w Górach Trzebnickich (Rotnicki),

6) klimatycznego pochodzenia teras w Pradolinie Toruńsko-Eberswaldzkiej (Kozarski) i in.

Studia sedymentologiczne prowadzone w zakresie głównie geomorfologii przyniosły szereg ilościowych danych dotyczących granulometrii plejstocenu (Krygowski, Karczewski), przy czym na szczególną uwagę zasługuje wydzielenie w oparciu o obróbkę piasku dwóch prowincji eolicznych w Polsce: zachodniej i wschodniej (Krygowski).

Pewne znaczenie praktyczne dla bilansu wodnego miało wydzielenie zbiorników wód gruntowych w Wielkopolsce (Krygowski), a studia nad zmianami kierunków wiatrów w Wielkopolsce na przestrzeni ostatniego stulecia dowiodły nikłości zmian (wahnień) klimatycznych (Schneigert), co rzuciło światło na problem stepowienia.

Prace dotyczące Bałtyku z zakresu fal burzowych, zlodzenia (Czekańska) są godnym wzmianki wkładem w rodzącą się polską oceanografię.

Próby: 1) rekonstrukcji pierwotnego środowiska geograficznego (Bartkowski) oraz 2) analizy i oceny przyrodniczego środowiska geograficznego (Bartkowski) są niewątpliwie krokiem naprzód w zakresie geografii stosowanej i regionalnej.

W ramach tej ostatniej należy jeszcze wymienić obszerniejsze prace dotyczące geomorfologii Niziny Wielkopolskiej (Krygowski) oraz rozwoju geomorfologicznego Polesia (Krygowski).

B. K.

Katedra Geografii Ekonomicznej

W minionym XX-leciu działalność naukowa Katedry Geografii Ekonomicznej rozwijała się głównie w dziedzinie geografii przemysłu i geografii osadnictwa, zwłaszcza Wielkopolski i Polski północno-zachodniej, a następnie w dziedzinie geografii transportu i w metodologii geografii ekonomicznej.

Prace z geografii przemysłu, prowadzone przez profesora F. Barcińskiego, koncentrowały się przede wszystkim dookoła problematyki surowcowej Wielkopolski, zagospodarowania Okręgu Konińsko-Tureckiego i przebudowy struktury gospodarczej woj. poznańskiego. Prowadzone pod kątem widzenia potrzeb gospodarczych regionu zostały wysoko ocenione przez Wojewódzką Komisję Planowania Gospodarczego w Poznaniu, której posłużyły za podstawę dla opracowania regionalnego planu perspektywicznego w zakresie przemysłu. Prezydium WRN przyznało ich autorowi w 1960 r. nagrodę naukową woj. poznańskiego. Podobny charakter miały prace profesora F. Barcińskiego nad przemysłem Pomorza Zachodniego.

Prace badawcze z zakresu osadnictwa, prowadzone przez prof. dr Zajchowską, obejmowały bardzo szeroki wachlarz zagadnień, głównie z problematyki kształtowania się strefy wpływów miast i przeobrażeń społeczno-gospodarczych osadnictwa wiejskiego. W szeregu monografii i rozpraw prof. Zajchowska wykazała ciągłość historyczną słowiańskich procesów osadniczych na Ziemiach Zachodnich, a zwłaszcza na Ziemi Lubuskiej, na której skoncentrowała większość swoich badań. Ich wyniki przyczyniły się w niemałej mierze do obalenia poglądów nauki

niemieckiej, przesadnie oceniającej rolę kolonizacji niemieckiej w osadnictwie i zagospodarowaniu tych ziem.

W zakresie badań miejskich S. Zajchowska wykazała, że tak w Wielkopolsce, jak i na Ziemi Lubuskiej funkcje produkcyjne i usługowe miast kształtowały się w ścisłym powiązaniu z gospodarczym rozwojem ich zaplecza, dla którego te miasta pełnią funkcję ośrodków centralnych różnych stopni. Podobne badania odnośnie do woj. koszalińskiego przeprowadził E. B i d e r m a n, a następnie odnośnie do woj. szczecińskiego B. G ł ę b o c k i.

Za całokształt prac nad osadnictwem Ziemi Lubuskiej prof. dr S. Zajchowska otrzymała w 1961 r. nagrodę naukową Prezydium WRN w Zielonej Górze.

Najbardziej ogólny, teoretyczny charakter miały prace Katedry w dziedzinie geografii transportu. Tak więc Zbyszko Chojnicki opracował nową koncepcję badań ekonomicznych międzyregionalnych na podstawie przewozów towarowych, zgeneralizowanych w postaci przepływów towarowych. Umożliwiają one dokładne ilościowe pokazanie związków i zależności gospodarczej poszczególnych regionów między sobą, co ma duże znaczenie teoretyczne i praktyczne dla planowania gospodarczego.

Na szczególną uwagę zasługuje praca habilitacyjna R. Domańskiego dotycząca kształtowania się zespołów sieci komunikacyjnych. Autor przedstawił w niej własny teoretyczny model zespołu sieci komunikacyjnych nazwany przez niego modelem anizotropowym. Jego model jest bardziej niż dotychczasowe spotykane w literaturze światowej ekonomiczny i zgodny z rzeczywistymi układami komunikacyjnymi, a przez to lepiej nadaje się do kształtowania i analizy układów rzeczywistych. R. Domański wyeliminował zbyt uproszczone przesłanki i wprowadził do ich zbioru zróżnicowanie własności i funkcji różnych rodzajów komunikacji, czynnik ewolucji oraz nowe pojęcie anizotropii przestrzeni ekonomicznej. Jego teoria ma dzięki temu poważną wartość naukową i praktyczną.

Wreszcie należałoby wspomnieć o pierwszym w polskiej literaturze ekonomicznogeograficznej opracowaniu przez Zb. Chojnickiego procedury badania statystycznego i zastosowania metod matematyczno-statystycznych w geografii ekonomicznej, z uwzględnieniem oceny ich stosowalności.

Poza wspomnianymi dziedzinami badań, poważnym dorobkiem Katedry Geografii Ekonomicznej było opracowanie zbiorowe dwóch wielkich monografii ekonomicznogeograficznych, a mianowicie woj. zielonogórskiego i woj. koszalińskiego, oraz szeroki współdział w opracowaniu i redakcji takich monumentalnych dzieł, jak Monografia Odry i wielotomowa Monografia Ziemi Staropolskich: Pomorze Zachodnie, Ziemia Lubuska, Dolny Śląsk i Górny Śląsk.

Ponadto w ciągu całego XX-lecia pracownicy Katedry prowadzili szeroką akcję popularyzacji Ziemi Zachodnich, publikując w oddzielnych broszurach i w czasopismach dziesiątki artykułów i wygłaszając w całej Polsce dziesiątki odczytów o historii, przyrodzie i gospodarce tych ziem.

Dorobek publikacyjny Instytutu Geograficznego wyraża się w 518 pozycjach bibliograficznych, z czego stosunkowo wysoki procent (31 %) <http://rcin.org.pl>

przypada na artykuły i rozprawy, tj. na tę część publikacji, która najpełniej naświetla aktywność i osiągnięcia naukowe.

Szczegóły ujmuje tabela 3.

Tabela 3

Statystyka publikacji (1954—1964)

	Artykuły i rozprawy	Notatki naukowe	Sprawozdania	Recenzje i tłumaczenia	Inne	Razem
1. Barciński F. dr prof. z.	9	4	2	41	5	61
2. Czekalski J. dr prof. n.	2	2	1	—	—	5
3. Krygowski B. dr prof. z.	24	7	8	4	6	49
4. Zajchowska St. dr prof. n.	28	2	4	21	3	58
5. Zierhoffer A. dr prof. z.	6	5	3	10	—	24
6. Bajerlein J. dr doc.	3	—	1	—	—	4
7. Bartkowski T. dr doc.	18	2	19	—	—	39
8. Czeakańska M. dr doc.	4	1	1	16	31	53
9. Krygowska L. mgr, wykł.	4	1	3	2	3	13
10. Biderman E. dr	2	2	—	3	—	7
11. Chojnicki Zb. dr	11	2	—	8	3	24
12. Karczewski A. dr	5	3	3	1	—	12
13. Konieczny St. dr	4	—	1	3	8	16
14. Kozarski St. dr	11	11	9	12	—	43
15. Schneigert St. dr	2	—	1	1	—	4
16. Stankowski W. dr	3	5	9	1	—	18
17. Tomaszewski E. dr	5	2	1	6	5	19
18. Asystenci (łącznie)	20	12	17	18	12	69
Razem	161	61	83	147	76	518

Współpraca z zagranicą rozwijała się raczej w skromniejszych rozmiarach. Znalazła ona wyraz w podróżach naukowych, stażach, udziale w kongresach i zjazdach oraz sympozjach międzynarodowych, co ujmuje następujące zestawienie.

A. Katedra Geografii Fizycznej

Wyjazdy na staże, wykłady, kongresy, zjazdy.

Prof. dr B. Krygowski — Kongres INQUA — Madryt 1957, Kongres Unii Geograficznej — Sztokholm 1960, Zjazd Węgierskiego Towarzystwa Geograficznego 1960.

Doc. dr T. Bartkowski — Udział w wycieczce do NRD (2 tyg.) 1960, Wymiana kulturalna z NRD (2 tyg.) 1963.

Doc. dr K. Czeakańska — Wymiana kulturalna z NRD 1961.

Dr S. Kozarski — Wymiana kulturalna z ChRL (2 miesiące) 1958.

Dr W. Stankowski — Staż naukowy w Holandii (2 miesiące) 1963, Członkostwo w organizacjach międzynarodowych:

Prof. dr B. Krygowski — Przewodniczący Komisji Genezy i Lito-

logii Osadów Czwartorzędowych, Międzynarodowa współpraca tematyczna, Zagadnienia genezy i litologii osadów czwartorzędowych — prof. dr B. Krygowski.

B. Katedra Geografii Ekonomicznej

Wyjazdy na staże, wykłady, kongresy; zjazdy.

Prof. dr F. Barciński — Jugosławia 1962 — nawiązanie kontaktów z tamtejszymi ośrodkami uniwersyteckimi w zakresie geografii przemysłu, ZSRR 1962 — wykłady w Moskwie, Leningradzie, Charkowie.

Prof. dr S. Zajchowska — CSRS — 1958 (2 tyg.), Szwecja 1958 (1 miesiąc), Jugosławia 1963 (4 tyg.), Wykłady: Praga 1958, Uppsala 1958, Sztokholm 1960, referat kongresowy i sympozyjny, Belgrad 1963, Kongresy: Międzynarodowy Kongres Geograficzny w Sztokholmie 1960, sympozjum w Środkowej Szwecji 1960, sympozjum geograficzne polsko-francuskie w Paryżu 1963.

Dr Z. Chojnicki — USA IX 1961 — VII 1962, staż naukowy w ośrodkach uniwersyteckich: Philadelphia, Seattle, Evaston. W ośrodkach tych dr Z. Chojnicki miał wykłady.

Współpraca międzynarodowa.

Dr Z. Chojnicki — Regional Science Association. Międzynarodowa współpraca tematyczna.

Prof. dr St. Zajchowska w dziedzinie geografii osadnictwa i zaludnienia współpracuje z ośrodkami uniwersyteckimi w Uppsali (Szwecja), Pradze i Brnie (CSRS), Belgradzie i Lublanie (Jugosławia).

Wizyty gości zagranicznych w Instytucie zestawiono w tabeli 4.

Tabela 4

Kraj	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	Razem
1. Anglia	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
2. Belgia	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
3. Bułgaria	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
4. CSRS	—	—	2	—	2	—	2	2	—	8
5. Finlandia	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
6. Francja	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
7. Holandia	—	—	—	—	—	—	1	2	—	3
8. Jugosławia	—	—	—	—	—	—	—	1	4	5
9. Kanada	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
10. NRD	—	—	1	—	—	—	8	6	—	15
11. NRF	—	—	—	—	1	—	2	1	—	4
12. Rumunia	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
13. Szwecja	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
14. USA	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
15. Węgry	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2
16. Włochy	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
17. ZSRR	2	—	—	2	1	—	3	—	2	10
Razem	2	—	3	2	4	—	23	12	13	59

Staże naukowe w Katedrze Geografii Fizycznej odbyli:

1961 — Z. Borsy (Węgry) — 1 miesiąc

1962 — H. Bramer (NRD) — 3 tygodnie

Ponadto Instytut Geograficzny gościł w latach 1961—1962 wycieczkę studentów holenderskich (Amsterdam), wycieczkę nauczycieli z Francji oraz wycieczki studentów radzieckich: jedną pod kierunkiem doc. Słucki i drugą pod kierunkiem doc. Maksakowskiego (Moskwa).

Współpraca Instytutu z praktyką polega na powiązaniu badań Katedr z pracami szeregu instytucji gospodarczych, planistycznych i administracyjnych, jak: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Wojewódzka Komisja Planowania Gospodarczego, Instytut Zachodni, Instytut Geologiczny, Wydział Gospodarki Wodnej, Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury Prezydium Rady Narodowej w Poznaniu, Szczecinie, Zielonej Górze i Koninie.

Prace dotyczące przestrzennej struktury gospodarki kraju wykonywane są we współpracy z Komitetem Przestrzennego Zagospodarowania Kraju oraz z Wojewódzkimi Komisjami Planowania Gospodarczego w Poznaniu, Zielonej Górze i Koszalinie, a publikowane w „Biuletynie KPZK” oraz w „Roczniku Rady Naukowo-Ekonomicznej WRN” w Poznaniu.

Prace dotyczące Ziemi Zachodnich są opracowywane w kontakcie z Instytutem Zachodnim w Poznaniu i przewidywane do publikacji w wydawnictwach Instytutu Zachodniego.

Ponadto powiązanie z praktyką mają prowadzone w katedrach prace magisterskie, doktorskie i inne, które w dużej mierze są praktycznie przydatne i wykorzystywane przez terenowe organa planistyczne, urbanistyczne i Rady Narodowe.

F. B.

RAJMUND GALON

Zespół Katedr Geografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w okresie XX-lecia PRL

W skład zespołu, powołanego do życia w 1951 r. wchodzi: Katedra Geografii Fizycznej z Zakładami Geomorfologii i Hydrografii, Katedra Geografii Ekonomicznej oraz Katedra Meteorologii i Klimatologii. Przy Katedrze Geografii Fizycznej istnieje Pracownia Geomorfologii Litoralnej oraz Pracownia Palynologii (wspólna z Katedrą Botaniki Ogólnej). Stan kadry naukowej przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Stan kadry naukowej

Katedra	Samodzielni pracownicy naukowi	Starsi wykła- dowcy	Adiunkci	St. asyst.	Asystenci	Nauk. techn.	Razem
Geografii Fizycznej	2	1	3	3	2	4	15
Geografii Ekonomicznej	—	—	1	1	—	—	2
Meteorologii i Klimatologii	—	—	—	1	—	1	2
Stan na 31.XI.1963	2	1	4	5	2	5	19
Stan w r. 1954	3	—	3	1	—	3	12
	—1	+2	+1	+4		+1	7

W początkowym okresie działał w toruńskim ośrodku geograficznym prof. Mieczysław Limanowski¹. Jego wykłady podobały się studentom, chociaż dawały tylko słabe wyobrażenie o dawniejszej potędze słowa i myśli tego wybitnego geografa, którymi niegdyś zadziwiał swoich słuchaczy.

Pierwszym profesorem meteorologii i klimatologii był Władysław Górczyński². Wybitny ten badacz w zakresie meteorologii, konstruktor instrumentów aktynometrycznych i solarymetrycznych oraz autor wielu syntetycznych prac z dziedziny klimatologii, nie związany jednakże z działalnością dydaktyczną, nie wywierał niestety należ-

¹ Zmarł w 1948 r.

² Zmarł w 1953 r.

nego wpływu na rozwój i znaczenie studiów meteorologii i klimatologii w Uniwersytecie.

Najwcześniej zorganizowano zajęcia dydaktyczne oraz badania terenowe w Katedrze Geografii Fizycznej, najpierw pod kierunkiem prof. dra E. Passendorfera, a później prof. dra R. Galona. Równocześnie odbywały się zajęcia dydaktyczne w Katedrze Geografii Ekonomicznej (pierwotnie Katedra Antropogeografii), kierowanej przez prof. dr M. Kiełczewską-Zaleską, której pierwotne zainteresowania dotyczyły przede wszystkim zagadnień ziem odzyskanych.

Pierwsze X-lecie działalności naukowej i dydaktycznej wymienionych Katedr zostało opisane w specjalnych artykułach³. Cechowała ją zrazu duża różnorodność tematyczna badań zależnie od zainteresowań poszczególnych pracowników nauki. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim Katedry Geografii Fizycznej, w której obok prof. R. Galona działał jako Kierownik Zakładu Geografii Regionalnej zast. prof. dr W. Okołowicz, a po jego odejściu do Warszawy — doc. dr St. Majdanowski⁴, któremu powierzono zorganizowanie Zakładu Hydrografii. W latach 1958—1962 po śmierci doc. St. Majdanowskiego kierownictwo Zakładu Hydrografii sprawował prof. dr Kazimierz Łomniewski z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku.

W pierwszym X-leciu działalności dydaktycznej Zespołu Katedr istniała specjalizacja w zakresie studiów magisterskich, zarówno w zakresie geografii fizycznej, jak i geografii ekonomicznej, natomiast w drugim X-leciu tylko na kierunku fizyczno-geograficznym z rozbićciem na specjalizację geomorfologiczną i hydrograficzną. Dopiero w r. 1963 wprowadzono ponownie specjalizację magisterską w zakresie geografii ekonomicznej. W drugim X-leciu wydano ogółem 170 dyplomów magisterskich: 105 z geografii fizycznej i 65 z hydrografii (łącznie z oceanografią). Ilość wydanych dyplomów w poszczególnych latach kształtowała się w sposób wykazany w tabeli 2.

Tabela 2

Ilość dyplomów magisterskich

1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
9	23	7		20	25	24	17	26	19

Przewody doktorskie i habilitacje

Ilościowe zestawienie przewodów doktorskich i habilitacji zawierają dane tabeli 3.

Stopnie doktora nauk przyrodniczych w zakresie geografii uzyskali:

1. Władysław Niewiarowski w r. 1959 na podstawie rozprawy *Formy polodowcowe i typy deglacjacji na Wysoczyźnie Chełmińskiej*. „Studia Soc. Sc. Toruń.” Sectio C, vol. IV, nr 1, Toruń 1959;

³ R. Galon, *Zespół Katedr Geografii UMK w Toruniu w latach 1945—1954*. „Przegląd Geograficzny” t. XXVI, 3, 1954 oraz *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945—1955*. Toruń 1957.

⁴ Przedwcześnie zmarły w r. 1957.

Tabela 3

Przewody doktorskie i habilitacje

Katedry	Przewody doktorskie		Habilitacje	
	zakończone	w toku	zakończone	w toku
Geografii Fizycznej	5	4		2
Geografii Ekonomicznej	1	1		1
Meteorologii i Klimatologii	—	1		—
Razem	6	6		3

2. Zygmunt Churski w r. 1962 na podstawie rozprawy *Morfologia i hydrografia kompleksu Jeziora Wdzydze*. „Roczniki Nauk Roln.” t. 93, D. Warszawa 1961;

3. Bogusław Rosa w r. 1962 na podstawie rozprawy *Rozwój morfologiczny wybrzeża Polski w świetle dawnych form brzegowych*. „Studia Soc. Sc. Torun”. Sectio C, vol. V, Toruń 1963;

4. Eugenia Kwiatkowska w r. 1962 na podstawie rozprawy *Osadnictwo wiejskie Ziemi Dobrzyńskiej w świetle planów z XVIII i XIX w.* „Studia Soc. Sc. Torun”. Sectio C, vol. IV, Toruń 1963;

5. Jerzy Szukalski w r. 1963 na podstawie rozprawy *Geografia fizyczna kompleksowa strefy podmiejskiej trójmiasta Gdańsk — Sopot — Gdynia*;

6. Krzysztof Schoeneich w r. 1963 na podstawie rozprawy *Uzależnienie przebiegu linii brzegowej południowej części Bałtyku od budowy geologicznej*.

Zatrudnienie absolwentów

Dane tabeli 4 zawierają ilościowe zestawienie zatrudnienia absolwentów geografii w okresie 1945—1963 według instytucji.

Tabela 4

Zatrudnienie absolwentów

Instytucja	Ilość osób	%
Instytuty naukowe i wyższe uczelnie	49	23,0
Szkolnictwo	87	41,0
Służby resortowe	62	29,5
Inne zajęcia	14	6,5
Razem	212	100,0

Do najważniejszych wyników badawczych pierwszego X-lecia w zakresie geomorfologii (łącznie z geologią) należy zespołowe opracowanie map geologicznych w skali 1 : 300 000 (ark. Toruń i Bydgoszcz), pierwszych map geomorfologicznych w skali 1 : 100 000 dotyczących Polski Północnej oraz przeglądowej mapy woj. bydgoskiego w skali 1 : 500 000. Obok systematycznego kartowania geomorfologicznego prowadzono studia specjalne dotyczące wybranych form lub regionów geomorfologicznych (moreny czołowe stadium pomorskiego, Kotlina Toruńska i jej wydmy, nadmorskie szlaki i doliny sandrowe). Terenem pracy zespołowej, opartej na szczegółowym zdjęciu geomorfologicznym, stał się sandr Brdy, gdzie badano formy wytopiskowe, wydmy, poziomy sandrowe, doliny mniejszych rzek itp.⁵. Badano także formy niżowe w ich zależności od kolejnych klimatów późnego glacjału i postglacjału i zajmowano się morfologią mis jeziornych.

Drugie X-lecie charakteryzowało się kontynuacją i pogłębieniem powyższych studiów. W szczególności zrekonstruowano przebieg deglacjacji na obszarze Polski Północnej w świetle przebiegu form marginalnych i pradolin. Ważne są wyniki badań w zakresie analizy tzw. form martwego lodu, wydym śródlądowych, form zboczowych i ewolucji wybrzeża. W trakcie organizacji znajduje się pracownia geomorfologii litoralnej. Ukoronowaniem prac geomorfologicznych stał się udział Zakładu Geomorfologii w przygotowaniu Kongresu INQUA 1961 w Polsce, utrwalony w licznych publikacjach⁶.

Ostatnio powołano do życia w ramach Katedry Pracownię Palynologiczną (wspólnie z Katedrą Botaniki Ogólnej). Geomorfologowie uniwersyteccy współpracują ściśle z Zakładem Geomorfologii i Hydrografii Nizu Instytutu Geografii PAN. Wieloletnie wysiłki badawcze obu Zakładów, znajdujące swój wyraz m. in. we wspólnie prowadzonym kartowaniu geomorfologicznym na terenie woj. bydgoskiego, doprowadziły do daleko idącej specjalizacji toruńskiego ośrodka geomorfologicznego w zakresie badań młodych form polodowcowych.

Hydrografią interesowano się zrazu w mniejszym stopniu, chociaż kartowanie hydrograficzne prowadzono równolegle z kartowaniem geomorfologicznym, zwłaszcza na sandrze Brdy.

Prowadzono przede wszystkim badania i obserwacje limnologiczne na Pojezierzu Brodnickim, Pojezierzu Dobrzyńskim i sandrze Brdy oraz studia nad zanikaniem jezior. Dopiero po utworzeniu w r. 1956 w ramach Katedry Geografii Fizycznej Zakładu Hydrografii z odpowiednią specjalizacją magisterską, kierowanego najpierw przez doc. dra St. Majdanowskiego, a po jego śmierci przez prof. dra K. Łomniewskiego, studia hydrograficzne zaczęły odgrywać ważniejszą rolę. Poza ściślejszym powiązaniem z pracami Zakładu Geomorfologii i Hydrografii Nizu Instytutu Geografii PAN w Toruniu w postaci udziału

⁵ „Zeszyty Naukowe UMK”, *Geografia* I, 1958.

⁶ *Guide Book of Excursion from Baltic to the Tatras, Part I, North Poland*, INQUA 1961. „Przegląd Geograficzny” t. XXXIII, z. 3, 1961; R. Galon, *Morphology of the Noteć — Warta (or Toruń — Eberswalde) Ice Marginal Streamway*. „Geogr. Studies” nr 29, Warszawa 1961.

Fot. 1. Collegium Geographicum w Toruniu przy ul. Fredry 6/8

w kartowaniu hydrograficznym na terenie woj. bydgoskiego zbadano stosunki hydrogeologiczne pradoliny Noteci pod Nakłem oraz opracowano arkusz Toruń mapy hydrogeologicznej Polski 1 : 300 000. Na tle kartowania hydrograficznego powstały monografie hydrograficzne zlewni drobnych rzek. Opracowuje się syntezę hydrograficzną Kujaw łącznie z Gopłem. Przede wszystkim jednak zwrócono szczególną uwagę na problemy limnologiczne, tak aktualne na Pomorzu. Opracowano monografie jezior Skępskich, jeziora Wdzydze oraz podjęto systematyczne badania i obserwacje na jeziorze Jeziorak, gdzie z ramienia UMK założono Stację Limnologiczną, eksploatowaną wspólnie przez biologów i geografów. Zainteresowania osobiste prof. K. Łomniewskiego pozwoliły włączyć się Zakładowi Hydrografii do badań oceanograficznych. Nie tylko wykształcono kilkunastu oceanografów, pracujących w rozmaitych instytucjach badawczych na Wybrzeżu, lecz opublikowano także szereg studiów dotyczących ujścia Wisły i wód przybrzeżnych.

Dorobek Zespołu Katedr w zakresie klimatologii jest raczej skromny, przy czym ciekawe wyniki badań zanotowano raczej w pierwszym okresie istnienia uczelni, za życia prof. W. Gorczyńskiego, organizatora Katedry Meteorologii i Klimatologii, oraz działalności w Toruniu prof. dra W. Okołowicza jako kierownika Zakładu Geografii Regionalnej. Katedra Meteorologii i Klimatologii specjalizowała się w badaniach aktynometrycznych i solarymetrycznych, wykonano wiele map klimatycznych, ustalono optymalne warunki klimatyczne dla głównych roślin uprawnych. Zakład Geografii Regionalnej zorganizował obserwacje klimatologiczne w licznych punktach Polski Północnej, stosując nowe metody obserwacyjne. Opublikowano kilka artykułów dotyczących współczesnych zmian klimatu.

W oparciu o badania poszczególnych elementów środowiska geograficznego, a w szczególności rzeźby, wód i klimatu, rozwinęły się studia kompleksowe, mające za zadanie czy to wydzielanie jednostek fizyczno-geograficznych różnego rzędu dla celów poznawczych, czy to przygotowanie oceny fizjograficznej dla celów planistycznych. Pierwszą mapę kompleksową dla potrzeb planowania regionalnego wykonano na obszarze doliny i sandru Brdy⁷. Sporządzono także wiele opracowań z zakresu fizjografii urbanistycznej. Prace tego typu, wchodzące w zakres geografii fizycznej stosowanej, są pogłębiane od strony metodycznej i świadczą o realizacji przez Zespół Katedr hasła współpracy nauki z życiem praktycznym. Na szczególne podkreślenie zasługuje podjęcie się przez Katedrę Geografii Fizycznej łącznie z Katedrą Meteorologii i Klimatologii zespołowego opracowania analizy oraz oceny środowiska geograficznego w obrębie doliny dolnej Wisły w związku z przewidzianą aktywizacją gospodarczą tego obszaru.

Poza Zespołem Katedr Geografii istnieje Zakład Gleboznawstwa, współpracuje z Zespołem nie tylko w zakresie dydaktyki, lecz także wspólnego rozwiązywania zagadnień paleopedologii.

Zainteresowania badawcze Katedry Geografii Ekonomicznej, istniejącej pierwotnie na Wydziale Humanistycznym pod nazwą Katedry

⁷ R. Galon. *Z zagadnień geografii fizycznej stosowanej na przykładzie regionu Brdy*. „Zeszyty Naukowe UMK”, Geografia III.

Zestawienie ilości publikacji

	Rozprawy i artykuły naukowe	Notatki naukowe	Sprawozdania życiorysy	Mapy	Prace popular- nonaukowe	Podręczniki Skrypty	Tłumaczenia	Recenzje	Razem
prof. Rajmund Galon	12	12	12	3	—	1	—	3	43
doc. dr Ludmiła Roszkówna	9	11	2	4	1	—	—	2	29
dr Władysław Niewiarowski	4	8	—	1	—	—	—	1	14
dr Bogumił Rosa	5	8	—	1	—	—	—	1	15
dr Władysław Mrózek	2	8	1	—	—	—	—	5	16
dr Eugenia Kwiatkowska	5	7	1	1	—	—	1	—	15
dr Zygmunt Churski	2	6	—	2	—	—	—	—	10
mgr Zofia Churska	1	7	—	1	—	—	—	1	10
mgr Helena Krzywicka	—	1	—	2	—	—	—	—	3
mgr Maria Liberacka	—	2	—	2	—	—	—	—	4
mgr Anna Tomczak	—	1	—	2	—	—	—	1	4
Razem	40	71	16	19	1	1	1	14	163

Antropogeografii i kierowanej do 1961 r. przez prof. dr M. Kielczewską-Zaleską, dotyczyły w pierwszym okresie zagadnień gospodarczych i osadniczych Ziemi Odzyskanych. Wyrazem tych zainteresowań i współpracy z Instytutem Zachodnim oraz Radą Naukową dla Spraw Ziemi Odzyskanych są liczne publikacje i monografie, przeważnie pióra Kierownika Zakładu. Z kolei podjęto prace terenowo-badawcze nad osadnictwem wybrzeża Pomorza Zachodniego. Równocześnie prowadzono badania geograficzno-gospodarcze w najbliższym regionie, tj. woj. bydgoskim, współpracując z Woj. Komisją Planowania Gospodarczego w Bydgoszczy. Na pierwszy plan wysunęło się zagadnienie aktywizacji małych miasteczek. Pod tym kątem widzenia opracowano monografie wielu miasteczek, m. in. Jabłonowa, Piotrkowa Kuj., Radziejowa, Dobrzynia/Golubia, m. in. Chełmży i Chełmna, a w woj. olsztyńskim monografię From-

borka. W porozumieniu z władzami planowania gospodarczego przeprowadzono szczegółowe studia ekonomiczno-geograficzne i osadnicze w regionie dolnej Brdy, stwarzając podstawę koncepcji zagospodarowania tego obszaru. W ramach prac zespołowych opracowano mapę użytkowania ziemi w skali 1 : 100 000 dla woj. bydgoskiego i woj. gdańskiego. Jednak szczególną uwagę poświęcono zagadnieniom geografii historycznej. Proces historyczny i jego gospodarcze uwarunkowanie zostały szeroko wprowadzone do badań nad osadnictwem i przebiegiem przeobrażeń środowiska geograficznego (np. zmiana szaty leśnej). Prace te doprowadziły do odtworzenia na Ziemi Chełmińskiej i Ziemi Dobrzyńskiej środowiska geograficznego, układu pól, kształtów wsi na początku XIX wieku, tj. przed reformami rolnymi XIX i XX wieku. Z tego zakresu opublikowano także obszerne studium dotyczące Pomorza Gdańskiego⁸.

Ostatnie lata przyniosły większe ożywienie w zakresie prac badawczych dotyczących struktury funkcjonalnej osiedli wiejskich, roli i rozwoju ośrodków lokalnych oraz dynamiki regionalnej woj. bydgoskiego. Wreszcie w ramach prac zespołowych Zespołu Katedr Katedra Geografii Ekonomicznej bierze udział w przygotowaniu monografii geograficznej regionu doliny dolnej Wisły.

Zespół Katedr Geografii współpracuje z wieloma uczelniami, instytucjami naukowymi, naukowo-usługowymi i planistycznymi w województwach: bydgoskim, olsztyńskim i koszalińskim. Zespół spełnia rolę jednego ośrodka badawczego typu uniwersyteckiego w zakresie geografii w Polsce Północnej, stąd jego rozległe obowiązki w zakresie wszechstronnego poznania tej rozległej krainy nadmorskiej, stąd jego specyficzny profil oraz kierunki badawcze.

Wyniki prac badawczych Zespołu Katedr są publikowane w „Zeszytach Naukowych UMK” (osobne zeszyty geograficzne⁹) w „Studia Societatis Scientiarum Torunensis” (Sectio C: Geographia et Geologia) oraz w centralnych periodykach geograficznych. Zestawienie publikacji zawiera tabela 5.

Najbliższe plany Zespołu Katedr Geografii UMK obejmują dalsze prace nad mapą hydrograficzną woj. bydgoskiego i województw sąsiednich oraz zagadnienia geomorfologii czwartorzędu, w szczególności badania procesów epoki ostatniego zlodowacenia.

⁸ M. Kiełczewska-Zaleska. *O powstaniu i przeobrażeniu kształtów wsi Pomorza Gdańskiego*. M. Biskup. *Osady na prawie polskim na Pomorzu Gdańskim w pierwszej połowie XV wieku*. „Prace Geograficzne IG PAN” nr 5. Warszawa 1956. PWN.

⁹ Dotychczas ukazały się 3 zeszyty: w r. 1958, 1963 i 1964.

WOJCIECH WALCZAK

Instytut Geograficzny Uniwersytetu Wrocławskiego w okresie XX-lecia PRL

Gdy w 1945 r. rozpoczynano odbudowę zniszczonego wojną Wrocławia, przywracając miastu jego dawne, polskie oblicze, Uniwersytet był jedną z pierwszych instytucji zorganizowanych w odradzającej się stolicy Dolnego Śląska. W listopadzie tego samego roku, pośród pierwszych katedr Uniwersytetu powstała geografia wrocławska. Jej podwaliny stworzył niezmordowany wówczas, pełen inicjatywy i optymizmu prof. Julian Czyżewski, dziś senior geografów polskich. Od pierwszych chwil istnienia placówka ta miała swoisty charakter. Była atrakcyjna, przyciągała ludzi, cechowała ją prężność organizacyjna i naukowa, toteż chętnie rywalizowała z innymi ośrodkami. Dzieje ówczesne tego jednego na Ziemiach Zachodnich Instytutu Geograficznego opisali J. Czyżewski (*Wrocławski ośrodek geograficzny jako zespół badawczy „Czasopismo Geograficzne” 1950/51*) i W. Walczak (*Instytut Geograficzny Uniwersytetu im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu w latach 1945—1954*, „Przegląd Geograficzny” t. XXVI, z. 3, 1954). O atmosferze tego Instytutu pisał J. Czyżewski: „...Od pierwszego momentu pracowano tutaj z pełną swobodą inicjatywy, w atmosferze wzajemnej, czynami dokumentowanej życzliwości, z czasem i przyjaźni”...

Ten nastrój pozostał i na następne X-lecie pracy Instytutu, mimo że przyniosło ono daleko idące zmiany osobowe i funkcyjne w obsadzie poszczególnych stanowisk.

Z dniem 1 października 1961 r. w stan spoczynku przeszedł organizator i dotychczasowy kierownik Instytutu oraz Katedry Geografii Regionalnej, prof. dr Julian Czyżewski. Na wniosek Rady Naukowej Instytutu kierownictwo Instytutu po nim objął prof. dr Alfred Jahn, a kierownikiem Katedry został wówczas docent, obecnie profesor, dr Wojciech Walczak.

W 1963 r. przeszedł w stan spoczynku prof. dr Bolesław Olszewicz, kierownik Katedry Geografii Historycznej, po którym Katedra pozostała dotychczas nieobsadzona. Poza tym zmiany nastąpiły na stanowisku kierownika Katedry Geografii Ekonomicznej. Po odejściu na Uniwersytet Jagielloński w Krakowie prof. A. Wrzoska w 1965 r. Katedrą kierowała do 1959 r. doc. dr S. Zajchowska, a po jej powrocie do Poznania — kierownictwo Katedry objął doc. dr Stefan Golański. Dalsze zmiany w obsadzie Instytutu wywołało odejście do innych uniwersytetów lub szkół wyższych i instytutów naukowych doc. dra T. Ładogórskiego i doc. dr B. Strzeleckiej,

pełniących funkcje samodzielnych pracowników przy Katedrze Geografii Historycznej oraz prof. dr A. Schmucka z Katedry Meteorologii i Klimatologii. Stan kadry naukowej przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Skład kadry naukowej w roku 1963

Katedra	sam. prac. nauki	wykładowcy	adiunkci	st. asystenci i asystenci	asyst. techn. laboranci	stażyci doktoranci	Razem	
Geografii Fizycznej	2	1	3	1	1		8	
Geografii Regionalnej	1	—	3	—	2	1	7	
Geografii Ekonomicznej	1	—	2	2	—	—	6	
Kartografii	2	—	—	2	1	—	5	
Geografii Historycznej	1	—	1	1	—	—	3	
Klimatologii i Meteorologii	1	—	1	9	8	—	19	
Razem	8	2	10	15	12	1	48	(bez personelu administracyjnego)
Stan w r. 1954	6	—	8	8	3	1	26	+ 3 pracowników administracyjnych

Ostatecznie w dniu 1.I.1964 r. stan organizacyjny Instytutu przedstawiał się następująco:

Kierownik Instytutu: prof. dr Alfred Jahn.

Katedra Geografii Fizycznej. Kierownik: prof. dr Alfred Jahn. Samodzielny pracownik przy Katedrze i kierownik Zakładu Geomorfologii Czwartorzędu: prof. dr Stanisław Szczepankiewicz. Przy Katedrze istnieje w pełni wyposażone Laboratorium Gruntoznawcze.

Katedra Geografii Regionalnej. Kierownik: prof. dr Wojciech Walczak.

Katedra Geografii Ekonomicznej. Kierownik: doc. dr Stefan Gola-chowski.

Katedra Kartografii. Kierownik: prof. dr Józef Wąsowicz, Samokatedrze istnieje zbiór map (około 10 000 egz.) i Pracownia Reprodukcyjnych, przystosowana do druku płaskiego oraz do nowej metody druku z żelatyny chłodzonej. Pracownia ta obsługuje studentów V roku specjalizacji kartograficznej i jest wyposażona w pełny zestaw maszyn i urządzeń częściowo zautomatyzowanych.

Katedra Geografii Historycznej. Kierownik: prof. dr Bolesław Olszewicz (do odejścia w stan spoczynku w 1963 r.).

Katedra i Obserwatorium Meteorologii i Klimatologii. Kierownik: dzielnny pracownik przy Katedrze: doc. dr Władysław Migacz. Przy

prof. dr Aleksander Kosiba. Przy Katedrze działają: Obserwatorium Meteorologiczne we Wrocławiu, filia górską Obserwatorium na Szrenicy w Karkonoszach, Pracownia Fizyki Atmosfery i Pracownia Aktynometryczna.

Instytut posiada centralną bibliotekę liczącą około 30 000 woluminów i czasopism.

W okresie sprawozdawczym tj. po 1954 r. stopnie naukowe doktora nauk przyrodniczych (w zakresie geografii) uzyskali:

1. Halina Leonhard na podstawie rozprawy *Trzebnica — studium geograficzno-planistyczne* (1950), promotor prof. J. Czyżewski.

2. Władysław Migacz na podstawie rozprawy *Zróznicowanie przestrzenne udziału głównych grup wiekowych ludności Polski w r. 1946* (1950), promotor prof. Józef Wąsowicz.

3. Stanisław Szczepankiewicz na podstawie rozprawy *Morfologia Sudetów Wałbrzyskich* (1950), promotor prof. J. Czyżewski.

4. Bożena Strzelecka na podstawie rozprawy *Ze studiów toponomastycznych nad Długoszem* (1951), promotor prof. B. Olszewicz.

5. Stefan Golachowski na podstawie rozpraw: a) *Opole w roku 1787*, b) *Gliwice u progu industrializacji*, c) *Bytom w okresie przełomu feudalizmu i kapitalizmu* (1957), promotor prof. S. Zajchowska.

6. Halina Szulcówna na podstawie rozprawy *Studia osadnicze nad obszarem podwrocławskim na przełomie XVIII i XIX wieku. Próba typologii wsi końcowego okresu epoki feudalnej* (1958), promotor doc. S. Golachowski.

7. Bolesław Dumanowski na podstawie rozprawy *Krawędź Sudetów na odcinku Gór Sowich* (1958), promotor prof. A. Jahn.

8. Jan Słomka na podstawie rozprawy *Ekstynkcja atmosferyczna we Wrocławiu w latach 1950—1955* (1959), promotor prof. A. Kosiba.

9. Józef Babicz na podstawie rozprawy *Poglądy antropogeograficzne i etnograficzne Fryderyka Ratzla* (1959), promotor prof. B. Olszewicz.

10. Leszek Baraniecki na podstawie rozprawy *Gliny peryglacialne na przedpolu Sudetów* (1960), promotor prof. J. Czyżewski.

11. Jadwiga Piławska na podstawie rozprawy *Przemysł cukierniczy na Śląsku i jego baza surowcowa* (1960), promotor prof. J. Wąsowicz.

12. Józef Januszewski na podstawie rozprawy *Charakterystyka geograficzno-gospodarcza powiatu milickiego* (1960), promotor prof. J. Wąsowicz.

13. Leszek Pernarowski na podstawie rozprawy *Morfogeneza północnej krawędzi Wzgórz Niemczańskich* (1961), promotor prof. J. Czyżewski.

14. Alfred Hornig na podstawie rozprawy *Wpływ człowieka na powierzchnię ziemi w północnej części Górnośląskiego Zagłębia Węglowego (okolice Bytomia, Gliwic, Świętochłowic i Zabrze)* (1961), promotor prof. J. Wąsowicz.

15. Andrzej Jagielski na podstawie rozprawy *Współczesne zmiany w geografii zaludnienia Afryki Północnej* (1961), promotor doc. S. Golachowski.

16. Zbigniew Wysocki na podstawie rozprawy *Zagadnienie typów struktury geograficznej gospodarstwa narodowego na przykładzie Polski oraz próba ich systematyki* (1962), promotor doc. S. Gola-chowski.

17. Olaf Rogalewski na podstawie rozprawy *Przemiany w stosowaniu różnych typów budulca na wsi polskiej w okresie 1889—1950 r.* (1962), promotor prof. J. Wąsowicz.

18. Czesław Koźmiński na podstawie rozprawy *Opady gradowe na terenie Polski w latach 1946—1955* (1962), promotor prof. A. Schmuck.

19. Bogodar Winid na podstawie rozprawy *Polski Przegląd Kartograficzny na tle światowego czasopiśmiennictwa geograficzno-kartograficznego* (1963), promotor prof. B. Olszewicz.

20. Maria Jahn na podstawie rozprawy *Otoczaki plażowe jako wskaźnik rozwoju brzegu morskiego* (1964), promotor prof. S. Szczepankiewicz.

21. Hieronim Piasecki na podstawie rozprawy *Rozwój morfologiczny Pogórza Kaczawskiego* (1964), promotor prof. A. Jahn.

Stopień kandydata nauk uzyskali:

22. Stefan Gola-chowski na podstawie 3 rozpraw (1957), promotor prof. dr S. Zajchowska.

23. Bolesław Dumanowski na podstawie rozprawy *Krawędź Sudetów na odcinku Gór Sowich*, promotor prof. dr A. Jahn.

Docentami zostali: T. Ładogórski, S. Gola-chowski, W. Migacz, St. Szczepankiewicz i W. Walczak.

Tytuły profesora nadzwyczajnego otrzymali: A. Schmuck, St. Szczepankiewicz i W. Walczak.

Stopień docenta na podstawie habilitacji uzyskali: Bożena Strzelecka (1960), Halina Leonhard-Migaczowa (1964) i Bolesław Dumaczowski (1964).

Pięć katedr Instytutu wraz z biblioteką i pracownikami zajmuje lokal złożony z 37 pomieszczeń (sale wykładowe, seminaryjne, pracownie, biblioteczne, pokoje profesorskie, asystenckie, laboratoria i magazyny) na II i III piętrze zabytkowego gmachu głównego Uniwersytetu przy placu Uniwersyteckim na brzegu Odry w staromiejskiej dzielnicy Wrocławia. Jedynie Katedra i Obserwatorium Meteorologii i Klimatologii zajmują osobny gmach w willowej dzielnicy Wrocławia, ul. Cmentarna 8.

Dla wyjazdów badawczych i dydaktycznych w teren Instytut posiada 10-miejscowy mikrobus „Nysa” i 2 ciężkie motocykle z przyczepami, stanowiące własność Katedr Geografii Fizycznej i Regionalnej, 2 motorowery w Katedrze Geografii Regionalnej oraz kilkanaście rowerów.

Działalność dydaktyczna Instytutu, prócz trzyletniego studium ogólnogeograficznego, koncentruje się na 5 kierunkach specjalistycznych, tj.: geomorfologii, geografii fizycznej, geografii ekonomicznej, kartografii oraz klimatologii. W związku z tym w poszczególnych katedrach prowadzone są objęte programem studiów zajęcia zgodnie ze specyfiką danej katedry. Nowością są prowadzone w Katedrze Geografii Regionalnej zajęcia z interpretacji zdjęć lotniczych w oparciu o istniejącą przy niej Pracownię Aerometod. Zajęcia te zatwierdzone przez Radę Wydziału i Rektora obejmują studentów specjalizacji z geografii fizycznej Polski.

Uwieńczeniem pracy dydaktycznej katedr są dyplomy magisterskie zdobyte na poszczególnych kierunkach. Liczbę ich ukazuje tab. 2.

Tabela 2

Dyplomy magisterskie

Katedra	L a t a										Ra- zem
	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	
Geografia Fizyczna	1	37	8	1	9	9	6	9	13	8	101
Geografia Regionalna	—	11	1	2	4	8	11	—	13	7	57
Geografia Ekonomiczna	—	—	—	—	—	—	—	16	18	18	52
Kartografia	13	11	7	12	15	12	13	10	16	16	125
Geografia Historyczna	—	—	—	—	1	5	3	3	1	4	17
Meteorologia i Klimatologia	—	17	9	1	4	5	3	4	7	1	51
Razem	14	76	25	16	33	39	36	42	68	54	403

Ilości zakończonych i rozpoczętych w poszczególnych katedrach przewodów doktorskich w okresie sprawozdawczym zawiera tabela 3.

Tabela 3

Katedra	Przewody doktorskie	
	zakończone	otwarte
Geografia fizyczna	3	4
Geografia regionalna	2	
Geografia ekonomiczna	7	5
Kartografia	4	2
Geografia historyczna	2	7
Meteorologia i Klimatologia	1	9
Razem	19	27

W okresie minionego X-lecia absolwenci Instytutu znajdowali zatrudnienie w następujących instytucjach:

instytuty naukowe	33	osoby
wyższe uczelnie	22	„
szkoły średnie	69	„
szkoły podstawowe	24	„
służba resortowa	150	„
inne	28	„

(o pozostałych brak danych).

Problematyka naukowo-badawcza poszczególnych katedr obejmowała w okresie sprawozdawczym następujące zagadnienia.

W Katedrze Geografii Fizycznej badania peryglacjalne dotyczyły współczesnych zmian morfologicznych strefy peryglacjalnej na Siptsbergenie oraz plejstoceńskich zjawisk peryglacjalnych na obszarze

Śląska Dolnego i Opolskiego. Poza tym kontynuowane były badania nad akumulacją glacialną, badania stokowe nad wpływem budowy geologicznej na rozwój stoku i współczesne procesy denudacyjne na stoku, oraz badania sedymentologiczne, dotyczące akumulacji rzecznej i jeziornej.

Praca badawcza Katedry Geografii Regionalnej koncentrowała się na środowisku geograficznym i regionalizacji Dolnego Śląska, na morfogenezie Sudetów Środkowych i Wschodnich oraz ich Przedgórza, na zagadnieniach zmian sieci rzecznej w plejstocenie na przedpolu Sudetów Wschodnich, na morfologii czwartorzędu Wysoczyzny Średzkiej, na zastosowaniu interpretacji zdjęć lotniczych w badaniach środowiska geograficznego oraz na zagadnieniach struktury ludnościowej Dolnego Śląska.

W Katedrze Geografii Ekonomicznej główne kierunki badań dotyczyły: w zakresie geografii osadnictwa — zasad klasyfikacji osiedli na Śląsku z punktu widzenia funkcji, struktury społecznej i morfologii; genezy i przemian układów osadniczych wiejskich i miejskich oraz morfologii wybranych osiedli i zespołów osadniczych na Śląsku. W zakresie geografii zaludnienia zajmowano się zmianami ludnościowymi na Śląsku i regionalizacją struktur demograficznych. W zakresie geografii rolnictwa badania dotyczyły form użytkowania ziemi w gospodarstwach rolnych na Dolnym Śląsku, a w zakresie geografii turystycznej — analizy funkcji i struktury zagospodarowania regionów turystycznych w Polsce. Poza tym w ramach ekonomicznej geografii regionalnej prowadzono badania nad metodologią regionalizacji i typologią struktur ekonomicznogeograficznych.

Główne kierunki badań naukowych Katedry Kartografii obejmowały takie problemy, jak: 1) niemiecka i radziecka kartografia hipsometryczna, 2) śląska kartografia niemiecka w XX wieku, 3) mapy w tekstach naukowych.

Praca badawcza Katedry Geografii Historycznej koncentrowała się na historii geografii i kartografii Polski.

Wreszcie badania naukowe Katedry Meteorologii i Klimatologii obejmowały szeroki wachlarz zagadnień niwalno-glacjologicznych podczas udziału jej pracowników w kolejnych wyprawach na Spitsbergenie, stałe badania z zakresu aktynometrii, termiki, termiki gruntowej, higrometrii, anometrii, pluwiometrii, ewapometrii, bioklimatologii, badań niwalnych w Karkonoszach i we Wrocławiu, świecenia własnego jonosfery oraz udział w pracach Komisji Klimatologicznej Komitetu dla spraw Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego PAN.

Produkcja naukowa katedr przejawiała się w wydanych publikacjach, zestawionych w tabeli 4.

W okresie sprawozdawczym działalność Instytutu wyrażała się również w ożywionych kontaktach z zagranicznymi uczonymi i ośrodkami naukowymi. Pracownicy Instytutu bądź brali udział w zagranicznych zjazdach i kongresach, bądź przebywali za granicą w ramach stypendiów lub na zaproszenie placówek naukowych, bądź wreszcie uczestnicząc w wyprawach naukowych.

Profesorowie A. Jahn, A. Kosiba i St. Szczepankiewicz wraz ze współpracownikami spośród asystentów uczestniczyli w wyjazdach grup badawczych na Spitsbergen z okazji Międzynarodowego Roku Polarnego. Prócz tego A. Jahn przebywał w r. 1960 ponad 6 miesięcy

Tabela 4

Publikacje pracowników naukowych

Katedra	Rozprawy i artykuły naukowe	Notatki naukowe	Sprawozdania i życiorysy	Recenzje	Mapy i atlasy	Prace popularno naukowe	Podręczniki i skrypty	Artykuły dydaktyczne	Przekłady i tłumaczenia	Razem
Geografia fizyczna	64	16	16	5	4	—	—	—	—	105
Geografia regionalna	35	6	6	22	23	26	1	—	1	120
Geografia ekonomiczna	37	16	2	14	—	10	2	1	—	82
Kartografia	18	17	14	12	6	—	—	2	—	69
Geografia historyczna	14	19	4	17	—	—	—	—	—	54
Meteorologia i klimatologia	88	19	8	6	—	12	2	—	—	135
Razem	256	93	50	76	33	38	5	3	1	565

w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, wyjeżdżał do ZSRR, uczestniczył w Międzynarodowym Kongresie Geograficznym w Sztokholmie, jako członek Międzynarodowej Unii Geograficznej zasiadał w Komisji Badań Stoku i w Komisji Morfologii Peryglacjalnej (m. in. w Maroku), brał udział w posiedzeniach Angielskiego Towarzystwa Glacjologicznego, przebywał w Norwegii, Austrii, NRD, Rumunii, Czechosłowacji na Węgrzech. Prof. A. Kosiba uczestniczył w Międzynarodowym Kongresie Geograficznym w Sztokholmie, w sympozjach w Rzymie i w Austrii, a w sierpniu 1963 r. wyjechał na półroczne wykłady w USA na zaproszenie Instytutu Polarnego w Ohio State University.

Prof. B. Olszewicz wyjeżdżał dla nawiązania kontaktów naukowych z uczonymi Czechosłowacji, NRD i ZSRR. Prof. St. Szczepankiewicz odbywał 3-miesięczną praktykę w Zakładzie Analiz Glebowych prof. Bakker'a w Amsterdamie (Holandia). Prof. W. Walczak przebywał po miesiącu w ZSRR (uniwersytety w Moskwie i Leningradzie w 1960 r.) i w NRD (uniwersytety w Lipsku, Berlinie i Dreźnie w 1963 r.), gdzie zapoznawał się z organizacją pokrewnych zakładów naukowych, metodami badań i wygłaszał prelekcje naukowe. Doc. Golachowski w 1963 r. gościł w Jugosławii, gdzie na uniwersytecie w Lublanie miał wykłady dla studentów z zakresu geografii ekonomicznej. Prócz tego wymieniony brał udział w sympozjum w Vadstena (Szwecja). Doc. Migacz przebywał w celach naukowych w Czechosłowacji.

Spośród adiunktów i asystentów za granicę w okresie sprawozdawczym wyjeżdżali: dr Baraniecki (ZSRR, Bułgaria, Jugosławia), dr Dumanowski (Chiny, Egipt), dr Migaczowa (Bułgaria Jugosławia), dr H. Sulc (NRD, NRF, Anglia, Szwecja), dr M. Jahnowa

(Francja, Holandia, Szwecja), mgr Cz. Kania (Jugosławia), mgr T. Sobolewski (Szwajcaria), mgr Reichhart (Norwegia). Prócz tego w wyjazdach grupy glaciologicznej i grupy badań peryglacialnych na Spitsbergen uczestniczyli: mgr H. Piasecki, mgr J. Czerwiński, mgr St. Baranowski, mgr G. Wójcik, mgr T. Górski, mgr S. Reichhart, mgr St. Warzecha, inż. J. Romer.

Na zasadzie praktyk wymiennych studenckich z ZSRR i NRD (Uniwersytet w Lipsku) zorganizowano 2 dłuższe wycieczki naukowe dla asystentów i starszych studentów do Związku Radzieckiego w latach 1961 (Moskwa, Leningrad) i 1963 (Moskwa, Kaukaz, Kijów) oraz 3 wycieczki do NRD w latach 1961, 1962 i 1963. Obie wycieczki były częściowo finansowane przez Polskie Towarzystwo Geograficzne.

Stałe kontakty naukowe nawiązane pomiędzy Instytutem a zagranicznymi placówkami naukowymi i uczonymi wyrażały się współpracą w zakresie wybranej tematyki, wymianą publikacji i czasopism czy przyjazdami uczonych zagranicznych, którzy uczestniczyli w imprezach organizowanych przez Instytut (np. przedkongresowa wycieczka sudecka z okazji VI Kongresu INQUA w 1961 r.), w terenowych wyjazdach i dyskusjach, bądź wygłaszali w Instytucie prelekcje naukowe. W związku z tym gościli w Instytucie liczni przedstawiciele nauki ZSRR, Chin Ludowych, Japonii, USA, NRD, Czechosłowacji, Jugosławii, Francji, Holandii, Włoch, Szwecji, Norwegii, NRF, Kanady itd. Było wśród nich wielu o nazwiskach światowej sławy.

Współpraca Instytutu z praktyką obejmowała przede wszystkim prace naukowo-badawcze, wykonywane na zlecenie takich instytucji jak: Pracownia Urbanistyczna m. Wrocławia, WKPG w Opolu, Towarzystwo Rozwoju Ziemi Zachodnich, Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie, Komitet dla Spraw GOP Polskiej Akademii Nauk, Zakłady Badań i Pomiarów „Energomiar” w Gliwicach, Zakłady Gazownictwa Okręgu Wrocławskiego, Wojewódzka Rada Narodowa we Wrocławiu, PPWK itp.

Wyniki opracowanych w Instytucie usługowych badań naukowych i ekspertyz znajdowały wielokrotnie zastosowanie w planowaniu perspektywnym dotyczącym rozwoju ekonomicznego Dolnego Śląska.

STANISŁAW BEREZOWSKI

Praca katedr geografii na wyższych uczelniach ekonomicznych w okresie XX-lecia PRL

Katedry geografii ekonomicznej w wyższych szkołach ekonomicznych mają swoją długą tradycję, choć obecnie praca ich jest ustawiona w dużym stopniu na nowych założeniach metodologicznych, zarówno w dziedzinie dydaktyki, jak i prac naukowo-badawczych.

W pewnym stopniu formalną kontynuacją najstarszej Katedry Geografii Ekonomicznej w Polsce, utworzonej w roku 1906 w ówczesnej uczelni zwanej Wyższe Kursy Handlowe¹ jest obecna katedra tego przedmiotu w SGPiS. Wieloletni kierownik jej, związany z nią od roku 1917, obecnie senior polskich geografów ekonomicznych, prof. J. Loth, jest obecnie na emeryturze i pracuje społecznie w Polskim Towarzystwie Geograficznym. Drugim geografem na tejsze uczelni był przed wojną prof. Antoni Sujkowski, zmarły w 1941 roku. Jako trzeciego wymienić należy również nieżyjącego Stanisława Gorzuchowskiego.

Do dorobku naukowego pierwszego marksistowskiego geografa ekonomicznego w Polsce prof. Stanisława Nowakowskiego nawiązuje Katedra Geografii Ekonomicznej w WSE w Poznaniu. Z Akademią Handlową w Krakowie współpracowali przed wojną prof. Jerzy Smoleński, Wiktor Ormicki i Walenty Winid. Na innych obecnych uczelniach ekonomicznych katedry omawianego przedmiotu powstały już po wojnie, a do najmłodszych należą przemianowane z zakładów: Katedra WSE w Katowicach od 1958 r. oraz na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Łódzkiego od 1961 r., z tym że w poprzednim okresie, gdy uczelnia była filią SGH w Warszawie, placówka ta była samodzielną katedrą.

W ten sposób w roku 1963/64 na wyższych uczelniach ekonomicznych w Polsce były następujące katedry geografii:

1. WSE — Katowice	Kierownik: prof. J. Szaflarski
2. WSE — Pzaznań	Kierownik: prof. F. Barciński
3. WSE — Sopot	Kierownik: prof. J. Moniak
4. SGPiS — Warszawa	Kierownik: doc. S. Berezowski
5. WSE — Wrocław	Kierownik: dr J. Pilawska

¹ M. Fleszar. *Geografia w Szkole Głównej Handlowej*. „Zeszyty Naukowe SGPiS”, z. 41, 1962, s. 35.

Oprócz tego były:

6. Katedra geografii ekonomicznej na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu w Łodzi, kierownik doc. T. Olszewski,

7. Katedra geografii transportu na Wydziale Inżynieryjno-Ekonomicznym Transportu Politechniki Szczecińskiej, kierownik doc. J. Miłkołajski,

8. Zakład Geografii Ekonomicznej przy Katedrze Towaroznawstwa w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Krakowie, kierownik Zakładu dr J. Janczyk (zmarły w 1963 r.).

9. Zakład Geografii przy Katedrze Kartografii na Wydziale Geodezji Politechniki Warszawskiej, kierownik Zakładu dr J. Rokicki.

Na pokrewnych uczelniach prowadzone były wykłady z geografii ekonomicznej, po części przez pracowników powyższych katedr, a mianowicie:

a) na Wydziale Mechanicznym Technologicznym Politechniki Warszawskiej (wykładowca dr J. Fierla z SGPiS),

b) na Wydziale Ekonomiczno-Rolniczym SGGW w Warszawie (wykładowca dr T. Hoff z SGPiS),

c) na Wydziale Ekonomii Politycznej Uniwersytetu Warszawskiego (wykładowca mgr J. Kremky-Saloni z IG UW),

d) w Wyższej Szkole Nauk Społecznych przy KC PZPR w Warszawie (wykładowca doc. J. Barbag z IG UW).

Obsada personalna

S t o p n i e	1954	1963
profesorów zwyczajnych	10	2
profesorów nadzwycz.		2
docentów		4
wykładowców		6
adiunktów	20	3
asystentów		13
laborantów		5
R a z e m	30	35

W okresie 1954—1964 zaznaczył się wzrost prowadzonych wykładów głównie przez osoby zatrudnione etatowo na innych uczelniach. Trzeba jednak pamiętać, że wśród 7 katedr i dwóch zakładów było w tym czasie parę zmian. Zostały zlikwidowane Szkoła Główna Służby Zagranicznej w Warszawie i WSE w Częstochowie, a wraz z nimi katedry geografii ekonomicznej. Powstała natomiast katedra w nowoutworzonej WSE w Katowicach oraz zakład geografii na Katedrze Kartografii przy Wydziale Geodezji Politechniki Warszawskiej. Z załączonego zestawienia obsady personalnej wynika również wzrost kadr. Jest on szczególnie silny w ośrodkach poza Warszawą, gdyż w 1954 roku SGPiS skupiała 5 samodzielnych pracowników (łącznie z zastępcami profesorów) oraz 13 pomocniczych, podczas gdy w r. 1964 było tylko dwóch samodzielnych i pięciu pomocniczych pracowników naukowych. Zaznaczył się też wzrost liczby pracowników technicznych na czterech katedrach, co bardzo ułatwia wykonywanie wielu prac organizacyjnych, technicznych, a zwłaszcza kartograficznych.

Czy zespół powyższych trzynastu placówek naukowych oznacza postęp i rozwój nauczania geografii ekonomicznej na uczelniach tego typu w ciągu XX-lecia Polski Ludowej?

Otóż niewątpliwie tak. Jest to jednak rozwój nieproporcjonalnie mniejszy niż znacznie powiększone rozszerzenie zasięgu oddziaływania wyższych uczelni ekonomicznych w Posce.

Przedmiot geografii ekonomicznej na tych uczelniach traktowany był często jako dyscyplina poboczna, usługowa oraz spychany w programach na pierwsze lata studiów, ze zmniejszoną liczbą godzin, zwłaszcza w zakresie zajęć praktycznych. Z usługowego traktowania tego przedmiotu wynikało ograniczenie prowadzonych przez katedry geografii seminariów magisterskich. Podobnie były zresztą traktowane i inne katedry, np.: historii gospodarczej, prawa, technologii, socjologii. Była to konsekwencja zbyt daleko idącej specjalizacji studiów na niektórych wydziałach. Towarzyszyło temu zawężenie horyzontów wykształcenia studentów.

W takim układzie programów trudno było rozwinąć w pełni walory dydaktyczne i zalety wychowawcze naszego przedmiotu, jako ogólnokształcącego, rozwijającego zarówno wiedzę studentów, jak ich naukowy sposób myślenia.

Podstawą metod stosowanych przez geografę ekonomiczną jako naukę jest przeprowadzenie syntetycznych uogólnień na podstawie szczegółowego opisu i charakterystyki stanu faktycznego ze specjalnym uwzględnieniem dokumentacji kartograficznej. Stąd też konieczność szerokiego rozpatrywania na wszelkich zajęciach dydaktycznych różnego rodzaju map, atlasów, zaznajamiania studentów z czytaniem map, posługiwaniem się mapami w pracach planistycznych, w inwentaryzacji gospodarczej regionów itp. Tego studentom nie daje żaden inny przedmiot w WSE, a może dać geografia ekonomiczna, o ile jej katedry i zakłady naukowe będą dysponowały odpowiednimi środkami zarówno kadrowymi, jak i w zakresie wyposażenia technicznego².

Przedmiot geografii ekonomicznej przedstawia na naszych uczelniach również wiele walorów w zakresie kształcenia metod ujmowania zagadnień ekonomicznych i w ogóle światopoglądu naukowego. Co prawda każdy przedmiot nauczania musi stosować metodę dialektyczną, ale kompleks powiązań zjawisk przyrodniczych, społecznych i ekonomicznych jest w geografii szczególnie szeroki. Wynika stąd potrzeba wdrażania studentów do dialektycznego myślenia w badaniach naukowych czy też w ich przyszłej pracy zawodowej.

Zasadniczym elementem nauczania geografii ekonomicznej na uczelniach omawianego typu jest 90 godzin wykładu na pierwszych trzech semestrach studiów. Jak dotychczas wykładana była w ramach tego wykładu zarówno regionalna ekonomiczna geografia świata, jak i Polski, przy kolejności i proporcji godzin dosyć różnej w zależności od kierunku studiów na poszczególnych wydziałach. Seminariów ćwiczeniowych z geografii ekonomicznej w zasadzie nie było, z wyjątkiem paru wydziałów, gdzie traktowano je jako fakultatywne do wyboru przez studentów. SeminaRIA magisterskie prowadzone były w ostatnich latach w Warszawie — SGPiS, Poznaniu, Katowicach, Sopocie, Łodzi; nie-

² S. Berezowski. *Rola geografii gospodarczej w wyższej szkole ekonomicznej*. „Życie Szkoły Wyższej” 1958, nr 7—8, s. 80—81.

kiedy tylko na kursach zaocznym i eksternistycznym, zaś doktorskie w SGPiS, w Poznaniu, Katowicach, Sopocie. Zakończono dwa przewody habilitacyjne (dr T. Olszewski w Łodzi oraz dr R. Domański w Poznaniu).

Przy dość dużym rozrzucie tematów prac naukowych poszczególnych katedr, daje się zauważyć wyraźna koncentracja nad studiami w dwóch zakresach. Pierwszy dotyczy regionalnej geografii ekonomicznej własnego regionu. W tym bowiem zakresie szły prace w niemal wszystkich ośrodkach, z wyjątkiem może częściowo Krakowa. W Poznaniu prowadzone są studia szczególnie nad województwami poznańskim i zielonogórskim, w Katowicach nad Górnośląskim Okręgiem Przemysłowym, w Sopocie nad woj. gdańskim, w Łodzi nad rolnictwem regionu łódzkiego, we Wrocławiu nad całym Śląskiem (ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień ludnościowych, Turosszowa i przemysłu cukrowniczego), w Szczecinie nad woj. szczecińskim. Natomiast w SGPiS zajmowano się nie tylko woj. warszawskim, ale również geografiami regionalną całej Polski. Prowadzono również studia nad zasadami teoretycznymi kompleksowej regionalizacji gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem osiągnięć w ZSRR i doświadczeń w europejskich krajach demokracji ludowej.

Drugim zakresem tematycznym prac naukowo badawczych jest geografia transportu. Tu na pierwszym miejscu wymienić należy bardzo ciekawe ogólne studia metodologiczne doc. dra R. Domańskiego z WSE w Poznaniu. Autor ten, stosując nowoczesne metody matematyczne, dochodzi do własnego oryginalnego modelu sieci komunikacyjnych nazwanego przez niego modelem anizotropowym. Ostatnio zajmuje się on nadal głównie zagadnieniami metodologicznymi geografii transportu, a w szczególności sprawami typologicznymi.

Transport morski koncentruje uwagę pracowników Katedry w WSE w Sopocie, gdzie dr J. Zaleski idzie również w kierunku prac metodologicznych, poszukując kryteriów wyodrębnienia przedmiotu i zakresu geografii transportu morskiego.

Prace analityczne i metodyczne w zakresie geografii transportu lądowego prowadzone są przez Katedrę Geografii Transportu na Wydziale Inżynieryjno-Ekonomicznym Transportu (doc. J. Mikołajski) oraz w Katedrze Geografii Ekonomicznej SGPiS wraz z problemami łączności (doc. S. Berezowski i dr T. Hoff). Własna droga poszukiwań metodologicznych tej ostatniej katedry idzie w kierunku ustalenia zasad regionalnej klasyfikacji transportu. Prace bardziej analityczne prowadzone są w tym zakresie w Sopocie (dr W. Barczuk) i w Krakowie (mgr M. Mikulski). O ile prace nad regionalizacją gospodarczą prowadzone są w szerszym zakresie przez inne ośrodki, a przede wszystkim przez IG PAN, to szeroki program badań w dziedzinie geografii transportu jest już domeną katedr geografii na wyższych uczelniach ekonomicznych.

Do innych tematów prac naukowych należą zagadnienia geografii przemysłu badane w Krakowie (prace zmarłego dra J. Janczyka nad surowcami wapienniczymi w Polsce), we Wrocławiu (dr Pilawska nad cukrownictwem i węglem brunatnym), w Katowicach (prof. Szaflarski i inni o surowcach GOP-u), w Poznaniu (prof. F. Barciński w zakresie Polski, ZSRR i Afryki), w SGPiS (dr I. Fierla o lokalizacji przemysłu w Polsce). Geografią rolnictwa zajmuje się doc. T. Olszewski w Łodzi

i to głównie od strony zagadnień agroklimatu, zaś doc. S. Berezowski w SGPiS w zakresie zagospodarowania hal i wędrówek pasterskich. Na tej katedrze w SGPiS prowadzone są też studia historyczne nad rozwojem geografii ekonomicznej w Polsce (prof. M. Fleszar). W zakresie prac podręcznikowych i ważniejszych skryptów drukowanych wymienić należy: podręcznik pod redakcją doc. S. Berezowskiego pt. *Geografia ekonomiczna Polski* (z udziałem autorskim J. Kostrowickiego, L. Kosińskiego, A. Wrzosa, M. Fleszara i S. Berezowskiego) oraz w paru częściach wydawany skrypt geografii ekonomicznej krajów kapitalistycznych doc. T. Olszewskiego. Ten ostatni skrypt wyróżniony został w 1963 r. przez Ministra Szkolnictwa Wyższego nagrodą III stopnia³.

Powyższe prace naukowo-badawcze katedr prowadzone były bardzo często w kontaktach i na użytek różnych instytucji i władz zarówno centralnych, jak i terenowych. Katedry nawiązywały kontakty z praktyką w dużej mierze przez różne komórki planowania regionalnego. Na pierwszym miejscu wymienić należy czynną współpracę Katedry prof. F. Barcińskiego z Radą Naukowo-Ekonomiczną przy Prezydium WRN w Poznaniu, wzmocnioną piastowaniem przez wymienionego godności radnego tamtejszej WRN. Również doc. S. Berezowski jest zastępcą przewodniczącego Rady Naukowo-Ekonomicznej przy Prezydium WRN w Warszawie. Dr. J. Pilawska jest czynnym członkiem takiejże rady we Wrocławiu, zaś doc. T. Olszewski w Łodzi, współpracujący jednocześnie z tamtejszym Wojewódzkim Ośrodkiem Naukowo-Badawczym Rolnictwa oraz z Wydziałem V PAN w dziedzinie studiów nad ekologią rolnictwa. Katedra WSE w Katowicach współpracuje z Instytutem Śląskim, zaś w WSE w Sopocie z Instytutem Morskim w Gdańsku. Kontakty Katedry w WSE we Wrocławiu obejmują współpracę z WKPG oraz z Komitetem Przemysłowym Zagospodarowania Kraju PAN, Komitetem Zagospodarowania Ziem Górskich PAN, jak i z Radą Naczelną Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich. Wreszcie Katedra w WSE w Krakowie współpracowała z tamtejszym Zjednoczeniem Przemysłu Wapiennego i Gipsowego oraz z Miejską Radą Narodową.

Wyrazem współpracy omawianych katedr było odbycie trzech roboczych konferencji programowych. Pierwsza została w r. 1950 zorganizowana w lokalu SGPiS przez dra J. Rudzińskiego, ówczesnego kierownika Katedry Geografii Ekonomicznej w SGPiS; była ona nastawiona wyłącznie na omawianie spraw programów nauczania. Natomiast druga, odbyta w kwietniu 1958 r. również w SPGiS, pod przewodnictwem prof. J. Barcińskiego i prof. J. Szaflarskiego, miała także na celu omówienie prac naukowo-badawczych katedr. Poza tym dyskutowano nad programem geografii na wyższych uczelniach ekonomicznych oraz nad sprawami organizacyjno-dydaktycznymi⁴. Wreszcie trzecia taka konferencja odbyła się w Katowicach i była zorganizowana przez prof. J. Szaflarskiego w roku 1962. Poza sprawami programowymi i dydak-

³ Bardziej szczegółowe omówienie publikacji naukowych zawiera sprawozdanie: *Studia z geografii gospodarczej Polski Katedr Geografii Wyższych Szkół Ekonomicznych*. „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Planowania i Statystyki”. z. XVII, Warszawa 1959.

⁴ I. Fierla. *II Konferencja programowa katedr geografii ekonomicznej wyższych uczelni ekonomicznych*. „Przegląd Geograficzny” 1959, z. 1, s. 213—215.

tycznymi dyskutowano nad opracowywaniem i wydawaniem skryptów i podręczników. Odbyto również krótkie posiedzenie robocze w sprawach programowych w kwietniu 1962 r. w SGPiS.

Patrząc na podstawy metodologiczne geografii ekonomicznej przyjęte w pracach omawianych katedr stwierdzić należy, że opierają się one zasadniczo na poglądzie o istnieniu zespołu nauk geograficznych, w ramach których zaznacza się odrębność dwóch podstawowych nauk: geografii fizycznej i geografii ekonomicznej. Odrębność ta wynika z obiektywnie odmiennej istoty praw przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych. Konsekwencją takiego stanowiska jest między innymi odrzucenie np. tożsamości regionów fizyczno-geograficznych z gospodarczymi, jak również odrzucenie pojęcia jakichś ogólnych regionów geograficznych, o których jest mowa w różnych kierunkach antropogeografii.

Widząc w geografii ekonomicznej naukę o przestrzennym wykształceniu kompleksów produkcyjnych, a syntezy doszukując się w prawidłowościach regionalizacji gospodarczej, pracownicy naukowi omawianych katedr prowadzą studia swoje głównie nad rozmieszczeniem sił wytwórczych, często według poszczególnych gałęzi gospodarki narodowej. Nie jest to jednak podejście typowo branżowe, gdyż nad całością dominuje — w różnych ośrodkach mniej lub więcej wyraźnie — syntetyzujące stanowisko regionów gospodarczych. Takie ustawienie metodologiczne jest w zasadzie słuszne, zwłaszcza w odniesieniu do etapu pierwszego XX-lecia Polski Ludowej.

Zakres tak ujętych prac powinien być jednak rozszerzony bardziej poza branżę gospodarki narodowej i poza osadnictwo miejskie, w kierunku zagadnień społecznych i demograficznych. Zbyt wąskie traktowanie problemów ludnościowych w polskiej geografii ekonomicznej ma jednak zakres szerszy i dotyczy także ośrodków poza wyższymi uczelniami ekonomicznymi. Dobrze się stało, że poszczególne ośrodki zaczynają nieco szerzej stosować metody matematyczne (katedra w WSE w Poznaniu). Byłoby jednak jeszcze lepiej, gdyby rozszerzone zostało także stosowanie metod socjologicznych, które wraz z nieco obecnie zaniedbanymi pracami terenowymi mogłyby pchnąć geografię ekonomiczną na nowe tory.

W podsumowanym XX-leciu zaznaczył się niewątpliwie rozwój pracy omawianych ośrodków naukowych. Widać to też w zakresie wzmocnienia kadr, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym, tudzież ich bardziej równomiernego rozłożenia w różnych ośrodkach.

JAN ROKICKI

Praca Zakładu Geografii Politechniki Warszawskiej

Zakład Geografii na Wydziale Geodezji i Kartografii P.W. powstał w r. 1952 wraz z Katedrą Kartografii, jako jeden z czterech zakładów tejże Katedry. Kierownikiem Katedry jest prof. Jan. R ó z y c k i.

W skład osobowy Zakładu Geografii wchodzi: kierownik Zakładu dr Jan Rokicki oraz starsi asystenci — mgr U. Urbaniak i mgr J. Kotarbiński.

Personel Zakładu prowadzi wykłady i ćwiczenia: na II roku studiów Wydziału Geodezji i Kartografii (sem. IV) z podstaw geologii i geomorfologii, na IV i V r. studiów, na specjalności kartograficznej, z geomorfologii i geografii fizycznej Polski (sem. VII i VIII), oraz na IX sem. wykłady z geografii gospodarczej Polski.

Poza pracą dydaktyczną, Zakład prowadzi działalność naukową. W rozwoju prac naukowych wyodrębniają się dwie główne linie: 1) prace powstałe w wyniku współpracy Zakładu z instytucjami o tym samym lub zbliżonym zakresie zainteresowań; celem ich jest włączenie się Zakładu do prac związanych z rozwojem gospodarczym kraju; 2) prace naukowe własne, oparte na badaniach terenowych, o tematyce geomorfologicznej.

Współpraca Zakładu z instytucjami spoza Uczelni

a) Współpraca Zakładu z Instytutem Geologii w Warszawie (1956—1959).

Wynikiem jej jest opracowanie „Przeglądowej Mapy Geologiczno-Inżynierskiej 1 : 300 000” Arkusz Opole (wydana w 1956 r.) oraz tekstu opisowego do tej mapy (wyd. 1959 r.). Mapę wraz z tekstem opracował dr J. Rokicki.

b) Udział Zakładu przy realizacji i opracowaniu „Atlasu Kartowania Form Terenu Polski” (wyd. w 1961 r.).

Temat ten został opracowany wspólnie przez Katedrę Kartografii Politechniki Warszawskiej i Instytut Geodezji i Kartografii, pod redakcją doc. F. Piątkowskiego.

Zadaniem „Atlasu” było danie topografom i kartografom metod wiernego, a jednocześnie najekonomiczniejszego sposobu kartowania form terenu Polski na mapach wielkoskalowych 1 : 5 000 i 1 : 10 000.

Atlas obejmuje 14 oryginalnych map topograficznych 1 : 5 000 typowych form terenu, występujących na obszarze Polski. Formy te zostały zilustrowane zdjęciami lotniczymi, zdjęciami fotograficznymi, profilami

i diagramami. Załączono do nich tekst opisowy, omawiający genezę, a następnie metody kartowania wybranych form.

Rozdział I Atlasu, omawiający charakterystykę genetyczną form terenu Polski oraz mapę 15 pt. *Formy terenu Polski w skali 1 : 1 500 000* opracował dr J. Rokicki.

Sporządzona mapa form terenu Polski daje próbę rozwiązania mapy geomorfologicznej drobnoskalowej o założeniu genetyczno-morfologicznym („Przegląd Geodezyjny”, R. VIII, nr 6, 1958). Jednocześnie mapa ma duże znaczenie praktyczne, dając ogólny pogląd na występowanie najbardziej typowych form na obszarze kraju i wskazując pośrednio na stopień trudności przy kartowaniu tych form.

c) Współpraca z Instytutem Geografii PAN.

Od roku 1957 do chwili obecnej asystenci Zakładu przeprowadzają na zlecenie Zakładu Geomorfologii i Hydrografii Niżu Instytutu Geografii PAN w Toruniu systematyczne kartowanie geomorfologiczne. Zakład Geografii wykonuje zdjęcia geomorfologiczne na terenie Kotliny Płockiej i obszarów przyległych. Ogółem skartowano od r. 1957 do 1963 około 1250 km². W kartowaniu brali udział w 1957 r. wszyscy pracownicy Zakładu: dr J. Rokicki, mgr U. Urbaniak oraz mgr B. Czapowska, a od r. 1958 mgr Urszula Urbaniak i mgr J. Kotarbiński. W r. 1962 został wydrukowany arkusz Gąbin Mapy geomorfologicznej Polski 1 : 50 000; jednocześnie został oddany do druku tekst opisowy do tej mapy, opracowany przez mgr U. Urbaniak i mgra J. Kotarbińskiego.

Prace badawcze własne

W trakcie wykonywania zdjęć geomorfologicznych wyłoniło się wiele zagadnień, opracowywanych przez poszczególnych pracowników Zakładu. Są to tematy ich pracy własnej:

a. *Formy martwego lodu oraz warunki deglacjacji w Kotlinie Płockiej,*

b. *Studium geomorfologiczne nad wydmami Kotliny Płockiej,*

c. *Zagadnienia morfogenezy Wysoczyzny Płockiej,*

ad a. *Formy martwego lodu oraz warunki deglacjacji w Kotlinie Płockiej* — opracowuje dr Jan Rokicki.

W czasie kartowania w 1957 r. we wschodniej części Kotliny Płockiej zostało stwierdzone występowanie na tym terenie form kemowych, poprzednio zaliczonych do ozów i moren czołowych (ark. Gąbin Mapy geomorfologicznej Polski 1 : 50 000).

W badaniach zastosowano metody topograficzne, geologiczne i petrograficzne. Sporządzono zdjęcia topograficzne form (1 : 5 000), wychodząc z założenia, że kształt danej formy nie jest przypadkowy, lecz związany z określonymi warunkami fizjograficznymi. Zastosowano następnie metody strukturalne, z metod zaś petrograficznych — analizę ciężkich minerałów, dla bliższego poznania pochodzenia i pokrewieństwa materiału budującego dane formy. Analizę ciężkich minerałów przeprowadzono również w celu stratygraficznego rozgraniczenia występujących tu glin morenowych. Przez zbadanie konfiguracji podłoża, a następnie stratygrafii utworów czwartorzędowych, przystąpiono z kolei do zbadania deglacjacji Kotliny Płockiej oraz ustalenia morfogenezy występujących w niej form.

ad b. *Studium morfologiczne nad wydmami Kotliny Płockiej* — temat pracy doktorskiej mgr U. Urbaniak.

W pracy tej największy nacisk położono na przeanalizowanie morfometrii i morfoskopii ziaren piasku wydmorego oraz na zbadanie struktury wewnętrznej wydm. Pozwoliło to na wyjaśnienie wielu procesów morfogenetycznych, ustalenie kierunków wiatrów oraz faz wydmotwórczych jednego z głównych problemów wydmorewych.

W 1962 r. mgr U. Urbaniak opublikowała w „Przeglądzie Geograficznym” (t. XXXIV, z. 4) notatkę pt. *Struktura wydmy w Gorenium Dużym*.

ad c. *Zagadnienie morfogenezy Wysoczyzny Płockiej* — opracowuje mgr J. Kotarbiński.

Zbadano dokładnie granicę zlodowacenia bałtyckiego na Wysoczyźnie Płockiej. Przeanalizowano też strukturę występujących na tym obszarze moren czołowych, najstarszego stadium tegoż zlodowacenia. W celu stratygraficznego rozgraniczenia i korelacji glin morenowych zastosowano również analizę ciężkich minerałów. Poza tym mgr J. Kotarbiński przystąpił do obliczenia wskaźnika gładzowego.

Z Zakładu Geografii Katedry Kartografii
Politechniki Warszawskiej

MARIA DOBROWOLSKA, JAN FLIS, RODION MOCHNACKI

Praca katedr geografii WSP w Krakowie w okresie XX-lecia PRL

Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie miała do 1953 r. charakter uczelni dydaktycznej, kształcącej w ciągu trzyletnich studiów nauczycieli geografii i biologii. Prowadzono wówczas m. in. badania nad dojazdami do pracy, referowano je w Poznaniu w 1952 r. Opracowano dla potrzeb dydaktycznych kilka map ściennych (R. Mochnacki, W. Milata: *Mapa klimatyczna*, R. Mochnacki, J. Premik: *Mapa geologiczna*; M. Dobrowolska, R. Mochnacki: *Mapa gospodarcza świata* i in.).

Z chwilą reorganizacji studiów utworzono w 1954 r. trzy katedry: Geografii Fizycznej, Ekonomicznej i Regionalnej równoległe z jednokierunkową specjalizacją w zakresie geografii. Dysponują one poważnym zbiorem map i przyrządów topograficznych, biblioteką i zbiorem geologicznym.

Działalność naukową i dydaktyczną katedr ilustrują sprawozdania zamieszczane w „Roczniku Naukowo-Dydaktycznym WSP” (nr 4, 5, 8 i 10). W okresie ostatnich 10 lat uzyskało dyplom magistra geografii około 300 absolwentów Studium Stacjonarnego i Zaocznego, którzy zasilili przede wszystkim szkoły średnie i podstawowe na Ziemiach Zachodnich. 14 absolwentów geografii WSP jest zatrudnionych w charakterze pomocniczych pracowników naukowych w swej dawnej uczelni w Krakowie. W 1959 r. Wydział Geograficzno-Biologiczny uzyskał prawo nadawania stopnia doktorskiego. W 1963 r. zakończono trzy przewody doktorskie, w toku jest obecnie osiem przewodów.

M. D.

Katedra Geografii Fizycznej powstała w r. 1954, a w r. 1958 kreowano przy niej Zakład Geologii o charakterze dydaktyczno-usługowym. Kierownikiem Katedry do 31.I.1957 r. był doc. dr Józef Premik, następnie doc. dr Jan Flis, kierownikiem Zakładu Geologii — doc. dr Andrzej Michalik. Katedra początkowo miała 2 asystentów, obecnie liczy 5 starszych wykładowców i wykładowców oraz 4 starszych asystentów.

W pierwszym okresie Katedra cały wysiłek koncentrowała na wykonaniu zadań dydaktycznych i do dziś jest to jej główne zadanie. Ze szczegółowych badań przeprowadzono (od r. 1958) w zakresie geomorfologii: 1) zdjęcie geomorfologiczne pow. żywieckiego, 2) badania nad licznymi osuwiskami w Beskidzie Zachodnim, m. in. nad rzekoma glacialnymi formami Babiej Góry, Pilska itd., 3) badania nad rzeźbą ostańców w środkowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej,

4) badania nad rozwojem stoków w Beskidzie w zależności od budowy geologicznej, 5) badania nad rzeźbą progów strukturalnych w północno-zachodniej części Niecki Nidziańskiej i w północnej części Wyżyny Śląskiej, nadto liczne drobne prace, podyktowane względami dydaktycznymi. W zakresie hydrografii wykonywano: 1) zdjęcia hydrograficzne dorzecza Soły, Żebrówki itd., 2) studia nad reżimem Nidy i drobnych potoków w Beskidzie. W zakresie badań nad krajobrazem przeprowadzono typologiczną klasyfikację płatów krajobrazowych w Gorcach i w południowej części Wyżyny Małopolskiej. Nadto zgromadzono obfite materiały do słownika terminologicznego z geografii fizycznej.

Dla celów dydaktycznych opracowano skrypt hydrografii, kartografii i topografii, nadto wspólnie z doc. Mochnackim i drem Z. Czepem — podręcznik fizycznej geografii regionalnej świata, dokonano tłumaczeń kilku dzieł z obcych języków, systematycznie wykonywano recenzje wydawnicze dla Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych (Przeglądowa Mapa Europy i Przeglądowa mapa świata), Państwowego Wydawnictwa Naukowego, oddano do druku liczne artykuły popularnonaukowe i naukowo-dydaktyczne, wygłoszono ponad 100 odczytów i prelekcji. Opracowano dla wydawnictwa Geografia Powszechna szereg artykułów, opracowano metody dydaktycznych zajęć terenowych ze studentami studium stacjonarnego oraz metody zajęć ze studentami studium dla pracujących.

J. F.

Katedrę Geografii Ekonomicznej prowadzi bez przerwy prof. dr M. Dobrowolska. Ponadto wykładają: prof. dr W. Krzyżanowski, doc. dr K. Zajac i dr J. Kruczała oraz st. wykładowca mgr A. Prochownikowa. Do r. 1950 Katedra miała dwu asystentów, obecnie ma czterech adiunktów-doktorów (J. Herma, T. Jarowiecka, L. Pakuła i J. Rajman), 3 starszych asystentów (mgr B. Górz, mgr T. Jarowiecka, mgr Z. Zioło), i 1 laboranta technicznego (mgr J. Lach).

Problematyka naukowa Katedry wiąże się ściśle z potrzebami gospodarki narodowej. Wychodząc z założenia, że nauczyciel geografii powinien współdziałać w pracy dydaktycznej z instytucjami organizującymi życie regionu, położono nacisk w pracach magisterskich na analizę bieżących przemian społeczno-ekonomicznych, stosując przede wszystkim metodę obserwacji i wywiadów terenowych. Studia Katedry prowadzone we współpracy z WKPG w Krakowie, Opolu i Rzeszowie i odpowiednimi radami naukowo-ekonomicznymi, jak również z Komitetem Badań Rejonów Przemysławianych PAN i Komitetem Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN oraz z Instytutem Śląskim w Opolu weszły w znacznej części do planu „P”. Należą tu m. in. ukończone w latach 1958—1963 studia:

- 1) nad procesami industrializacji (M. Dobrowolska — Kazimierz 1959, Sztokholm 1960),
- 2) nad koncentracją przemysłu i kształtowaniem się kompleksu przemysłowego zachodniokrakowskiego (L. Pakuła),
- 3) nad dojazdami do pracy (M. Dobrowolska, J. Herma, J. Rajman),
- 4) nad przekształcaniem struktury demograficznej i zawodowej woj. krakowskiego a) w okresie XX-lecia ze szczególnym uwzględnieniem chłopów-robotników (T. Jarowiecka, M. Dobrowolska) oraz b) w dłuższym rozwoju historycznym na terenie woj. opolskiego (J. Rajman),

5) nad migracjami zarobkowymi w woj. krakowskim (J. Herma),
6) studia syntetyczne: a) nad przemianami wsi małopolskiej, b) nad kształtowaniem się stref podmiejskich, c) nad dynamiką struktury przestrzennej woj. krakowskiego (M. Dobrowolska).

Z badaniami tymi (publikowanymi w „Przeglądzie” i „Czasopiśmie Geograficznym”, „Rocznikach Naukowo-Dydaktycznych WSP”, „Wsi Współczesnej”, „Spraw. Kom. Oddz. PAN w Krakowie”, Instytucie Śląskim i in.) powiązane były prace magisterskie — łącznie 124 prace.

Równocześnie w ramach współpracy z Komitetem Badań Rejonów Uprzemysławianych ukończono I część studiów nad procesami industrializacji i urbanizacji w Rejonie Siarkowym, a na zlecenie KPZK PAN — I część studium o przemianach struktury osadniczej pod wpływem uprzemysłowienia w pow. chrzanowskim.

Drugi kierunek stanowią studia geograficznohistoryczne i osadnicze M. Dobrowolskiej obejmujące następujące problemy: 1) Dynamika krajobrazu kulturalnego (1948); 2) Przedmiot i metoda geografii historycznej (1951); 3) Przemiany środowiska geograficznego Polski do XV w. (1959); 4) Morfogenezy krajobrazu agrarnego Polski Południowej (Vadstena 1960); 5) Czynniki kształtowania się przeobrażania i rozpadu struktur regionalnych (1962).

Trzecią grupę prac tworzy zespołowa monografia gospodarcza powiatów: a) jasielskiego, b) chrzanowskiego, c) proszowickiego (1963).

W ramach działalności dydaktyczno-naukowej pracownicy Katedry podjęli we współpracy z PTG i Komisją Krajoznawczo-Turystyczną woj. krakowskiego organizację szeregu kursów i konferencji, m. in.: 1) konferencję regionalną PTG w Krakowie (1957 r.), w Opolu (1958), w Rzeszowie (1959), 2) kursy wakacyjne PTG w Kętach (1959) i Oświęcimiu (1961), 3) liczne konferencje i kursy krajoznawcze dla nauczycieli woj. krakowskiego.

M. D.

Katedra Geografii Regionalnej istnieje od 1954 r.; w 1957 r. powstał przy niej Zakład Metodyki Nauczania Geografii. W skład Katedry wchodzi: kierownik doc. dr R. Mochnacki oraz dwaj samodzielni pracownicy naukowcy (prof. dr A. Wizošek i doc. dr A. Maryański), dwu starszych wykładowców (dr A. Hornig i mgr A. Cywińska), czterech starszych asystentów (mgr M. Kozanecka, mgr J. Nożanka, mgr Z. Szott, mgr St. Zając), instruktor T. Bizerski oraz laborantka St. Grabowska.

Katedra prowadzi prace dydaktyczne i naukowe w zakresie geografii regionalnej świata i metodyki nauczania geografii. Opracowano: 1) programy tych przedmiotów w wyższych szkołach pedagogicznych, 2) dostosowane do nich skrypty: *Geografia fizyczna części świata* (I—II t.), *Geografia krajów demokracji ludowej w Azji*, *Geografia ZSRR*, *Geografia europejskich krajów socjalistycznych*, umożliwiając w ten sposób studentom przygotowanie się do egzaminów z zakresu geografii regionalnej świata, 3) zorganizowano zakład Geografii Regionalnej i Metodyki Geografii, 4) urządzono szkolną salę geograficzną i pracownię techniczną do ćwiczeń w zakresie wykonywania pomocy naukowych.

Praca naukowa w dziedzinie geografii regionalnej, związana ściśle z kształceniem studentów, objęła: 1) zagadnienie zaludnienia świata

(A. Maryański, Z. Szott), 2) zagadnienia komunikacyjne (A. Hornig, M. Kozanecka).

Prace magisterskie studentów dotyczą ponadto geografii regionalnej ZSRR, krajów socjalistycznych Europy i Azji oraz Ameryki Środkowej. Prowadzi się też prace dotyczące zagadnień gospodarczych Polski (przemysł). Egzamin magisterski złożyło 89 słuchaczy.

Oddzielną dziedzinę prac Katedry stanowią zagadnienia metodyki nauczania geografii. Z tego zakresu wypracowano metody naukowego (eksperymentalnego) procesu badania nauczania geografii na konkretnych przykładach. Dotychczasowe rezultaty zawarte są w 28 pracach magisterskich, w artykułach publikowanych w czasopiśmie „Geografia w Szkole” oraz w „Roczniku Naukowo-Dydaktycznym WSP”. Ponadto opracowuje się retrospektywnie bibliografię metodyki geografii, zagadnienia kształcenia nauczycieli geografii w szkole wyższej oraz zagadnienia rozmieszczenia szkół i dojazdów młodzieży.

R. M.

KAZIMIERZ ŁOMNIEWSKI

Praca katedr geografii WSP w Gdańsku w okresie XX-lecia PRL

Rozwój uczelni pedagogicznej i kierunku geografii

Rozwój nauk geograficznych w Gdańsku, po odzyskaniu wolności w 1945 r., odbywał się w powiązaniu z kształtowaniem się typu uczelni pedagogicznej, która w początkowym okresie stanowiła dwuletnie pedagogium, przygotowujące kandydatów na nauczycieli w wyższych klasach szkoły podstawowej. Dopiero w 1947/48 utworzono Wyższą Szkołę Pedagogiczną o 3-letnim studium geograficzno-biologicznym, w 1951 r. nastąpiło przejście na studia jednokierunkowe, z kolei w 1956 r. na 4-letnie z egzaminem magisterskim i w 1958 r. na 5-letnie¹.

W tym początkowym, a niełatwym i dość długotrwałym, okresie przeistaczania się uczelni w typ szkoły akademickiej prace dydaktyczno-naukowe w zakresie geografii prowadzili: senior gdańskich geografów, dr J. Staszewski, dr K. Łomniewski i mgr A. Skórko, zaś od 1949 r. dr J. Moniak. Z pomocą pospieszyli też prof. dr R. Galon, dr P. Kułakowski, prof. dr W. Okołowicz, prof. dr Z. Pazdro.

Uczelnia pedagogiczna na poziomie akademickim uformowała się właściwie z chwilą powołania katedr geografii i biologii w 1952/53 r. Niestety kierunek biologii został zamknięty zarządzeniem administracyjnym w 1955 r., przez co dopuszczono do jedynej w kraju anomalii, że nauki geograficzne, organicznie związane z przyrodniczymi, pozostały samotne prawie przez 10 lat. Dopiero obecnie w 1964 r. zamierza się restytuować biologię.

W roku 1952/53 powstały następujące katedry geografii:

1. *Katedra Geografii Fizycznej* pod kierunkiem dra Kazimierza Łomniewskiego,
2. *Katedra Geografii Ekonomicznej* pod kierunkiem dra Jana Moniaka,
3. *Katedra Geografii Regionalnej* pod kierunkiem dra Józefa Staszewskiego.

Z upływem lat wzrosła ilość pracowników naukowych do 24 osób, łącznie z dochodzącymi do 31, a wraz z technicznymi do 35. Przybyli w różnych latach: dr B. Augustowski, dr St. Beniuszys, dr J. Gluziński, dr J. Szukalski i dr J. Winklewski,

¹ Por. K. Łomniewski. *Rozwój nauk geograficznych w Gdańsku*. „Zeszyty Geograficzne WSP w Gdańsku”, rok IV, 1962.

a w końcu dr A. Lisicki. Kadra asystentów dobierana była początkowo z absolwentów uniwersytetów, z czasem z najzdolniejszych absolwentów macierzystej uczelni.

Powstało 6 zakładów, a to: geologii, geomorfologii, hydrografii, geografii ekonomicznej, metodyki geografii, etnografii. Założono doświadczalną stację meteorologiczną i w 1959 r. stację limnologiczną w Borucinie nad Jeziorem Raduńskim wraz z siecią podstacji obserwacyjnych w Rynnie Raduńsko-Ostrzyckiej. Katedry i Zakłady zostały stosunkowo dobrze wyposażone, każdy magistrant posiada zestaw instrumentów i przyrządów do pracy terenowej.

Obsada katedr geografii (według stanu z dnia 31.XII.1963 r.):

1. *Katedra Geografii Fizycznej*: prof. dr K. Łomniewski — kier., dr B. Augustowski — st. wykł.; adiunkci: dr A. Lisicki, dr J. Szukalski; st. asystenci: mgr J. Sylwestrzak, mgr J. Szeliga, mgr K. Szmidt; asystenci: mgr J. Błaszkowski, mgr M. Pelczar, st. asyst. techn. mgr E. Okulanis, technik mgr M. Matheus; laborant-obszawator W. Formela. W ramach godzin zleconych współpracują: prof. dr J. Krzyszowski, mgr inż. M. Krynicka, doc. dr B. Polakowski.

2. *Katedra Geografii Ekonomicznej*: kier. — vacat, opiekę sprawuje prof. dr J. Moniak (godz. zleczone); dr J. Gluźński — st. wykładowca; st. asystenci: mgr T. Tarnacka, mgr J. Kaniewska, mgr M. Matusik, asystent — mgr S. Rzymowski, technik — M. Ossowska. Na godzinach zleconych pozostają: dr W. Barczuk, dr J. Zaleski.

3. *Katedra Geografii Regionalnej*: doc. dr D. Piasecki — kier., mgr W. Błaszkowski — adiunkt, st. asystenci: mgr K. Augustowska, mgr B. Staszewski, mgr E. Szczepański.

Jako samodzielne zakłady pracują:

Zakład Metodyki Geografii. Kierownik: dr J. Winklewski, st. asyst. mgr R. Mazerski; na godz. zlec. mgr E. Andrzejewski.

Zakład Geologii. Kierownik: dr S. Beniuszys, st. asyst. mgr W. Budziński.

Katedrą Geografii Regionalnej kierował do 1959 r. prof. dr J. Staszewski, a *Katedrą Geografii Ekonomicznej* przez 11 lat prof. dr J. Moniak (1952—1963), w 1963 r. objął Zakład Geografii Ekonomicznej dr J. Gluźński — jako st. wykładowca.

Prace badawczo-naukowe

Głównym zadaniem uczelni jest przygotowanie kandydatów na nauczycieli szkół średnich i chociaż do 1962 r. WSP nie przydzielano kredytów na badania naukowe, to pomimo tego zespół pracowników naukowych geografii doprowadził do wydawania rocznika stałego „Zeszytów Geograficznych”, poczynając od 1959 r., przy czym specjalne zasługi położył prof. dr J. Staszewski jako przewodniczący Komitetu Redakcyjnego. Obecnie ukazało się już 5 roczników o ogólnej objętości około 110 arkuszy.

Tematyka prac badawczo-naukowych w Katedrze Geografii Fizycznej dotyczyła Pobrzeża i Pojezierza Kaszubskiego, całej strefy brzegowej i w końcu południowego Bałtyku. W ostatnich latach na pierwszy plan wysunęły się następujące problemy:

1) kompleksowa geografia fizyczna Pojezierza Kaszubskiego oraz strefy podmiejskiej Trójmiasta;

2) zagadnienia geomorfologiczne Pobrzeża i Pojezierza Kaszubskiego, m. in. geomorfologia pradoliny Redy-Łeby, rozwój odwodnienia postglacjalnego na Pobrzeżu Kaszubskim;

3) krążenie wody w zlewni górnej Radunii, bilans hydrologiczny, bilans cieplny, dynamika wód jeziornych w Rynnie Raduńsko-Ostrzyckiej (w oparciu o Stację Limnologiczną WSP w Borucinie);

4) stosunki hydrograficzne w ujściach rzecznych, jeziorach przybrzeżnych (ze szczególnym uwzględnieniem Jeziora Jamno) i zalewach;

5) procesy brzegowe na polskim wybrzeżu, zmiany linii brzegowej;

6) klimat lokalny strefy brzegowej, mikroklimat plaży morskiej, sezon kąpielowy na polskim wybrzeżu;

7) stosunki hydrograficzne — reżim hydrologiczny Południowego Bałtyku.

Wydzielony z Katedry w 1963 r. Zakład Geologii o charakterze usługowym zajmował się opracowaniem budowy geologicznej wybrzeża Zatoki Gdańskiej, a obecnie zaczyna się interesować wybranym fragmentem centralnej części Pojezierza Kaszubskiego.

Kierunki badań pracowników naukowych Katedry Geografii Ekonomicznej ześrodkowały się głównie na zagadnieniach związanych z regionem gdańskim, a w szczególności dotyczyły:

1) analizy warunków środowiska geograficznego w aspekcie gospodarczym;

2) rozmieszczenia struktury i procesów rozwojowych różnych gałęzi przemysłu;

3) analizy czynników geograficznych, warunkujących stan i rozwój rolnictwa;

4) struktury ludnościowej strefy pobrzeża Bałtyku;

5) problemów geografii transportu Morza Bałtyckiego.

W czasie kierowania Katedrą Geografii Regionalnej przez prof. dra J. Staszewskiego² w latach 1952—1959, rozwijane były prace z historii geografii (geografia antyczna), prace z problematyki ludnościowej świata. Prof. dr J. Staszewski należy ponadto do wybitnych toponomastyków w kraju. Po objęciu Katedry przez doc. dra D. Piaseckiego zmienił się nieco profil badawczy. Dominantę uzyskały studia regionalne północnych obszarów Polski, a szczególnie Pojezierza Kaszubskiego. Istniejący przy tej Katedrze Zakład Etnografii pogłębił studia nad regionem kaszubskim. W zakresie metodyki geografii unowocześniono tematykę badawczą odnośnie do efektywności problemowego nauczania geografii, wpływu telewizji na nauczanie geografii, zaczęto przygotowywać filmy oświatowe o tematyce morskiej.

Brak uniwersytetu w półmilionowym Trójmieście rzutuje na problematykę naukową tej uczelni pedagogicznej, dlatego wiele tematów badawczych wykracza poza potrzeby dydaktyczne tej uczelni ze względu na duże zapotrzebowanie społeczne³.

² Por. J. Szukałski, *W 75-lecie urodzin prof. dra J. Staszewskiego*. „Zeszyty Geograficzne WSP w Gdańsku”, rok IV, 1962.

³ Szczegółowe dane bibliograficzne i omówienie dorobku naukowego znajdują się w cytowanym wyżej roczniku „Zeszytów Geograficznych”.

Wzrost kadry naukowej w ostatnich latach jest stosunkowo szybki, w oparciu o uniwersytety. W 1962 i 1963 r. zakończono 4 przewody doktorskie, w 1963 r. otwarto 3 dalsze, a na 1964 r. przypadnie 1 habilitacja. Innowacją jest wprowadzenie dla młodych asystentów obowiązku uzupełniania wiedzy 2-letnimi studiami w zakresie nauk matematyczno-fizycznych.

Dydaktyczne problemy kształcenia nauczycieli geografii

Proces dydaktyczny odbywa się przy uwzględnieniu podstawowych zadań, jakie ciążyą na uczelni pedagogicznej, a więc tzw. dużej pedagogizacji (35 % zajęć), z drugiej zaś strony musi nadażyć za rozwojem specjalizacji w naukach geograficznych. Ponadto uczelnie pedagogiczne skłoniono dość wcześnie — w porównaniu z uniwersytetami — do podjęcia inicjatywy w prowadzeniu studium dla pracujących nauczycieli. Gdańska uczelnia utworzyła drogę do kontynuowania studiów dla absolwentów 2-letnich Studiów Nauczycielskich.

Ogółem na kierunku geografii gdańskiej uczelni znajduje się 399 studentów, w tym 168 na studium stacjonarnym, 54 na studium wieczorowym (tylko IV i V rok) i 177 na zaocznym dla absolwentów SN. W latach 1948—1951 ukończyło 3-letnie studia geograficzno-biologiczne 120 osób, w latach 1952—1954 na jednokierunkowych z geografii 90. Z tych 3-letnich studiów uzyskało u nas w następnych latach stopień magistra 36 osób. W ogóle w latach 1956—1963 nadano 291 stopni magisterskich, z czego w okresie studiów 4-letnich (1956—1961) 180, 5-letnich — 111 (studia stacjonarne 179, wieczorowe 56, zaoczne 45 i w wygasłym już trybie eksternistycznym 11).

Tematy prac magisterskich włączano przeważnie w plan badawczy danej katedry. Liczne placówki naukowe i instytucje gospodarcze wykorzystują prace dyplomowe, akcentując ich przydatność i dobry poziom⁴.

Większość absolwentów otrzymała pracę w szkołach średnich, część w podstawowych, zwłaszcza w Trójmieście, natomiast 11 % w morskich instytucjach badawczo-naukowych. Absolwenci studiów zaocznych pozostają z reguły w szkołach, dotychczasowym miejscu pracy, a mając ukończone studia wyższe, wpłyną niewątpliwie na podniesienie poziomu nauczania geografii.

*

Sprzyjające warunki położenia uczelni na Wybrzeżu, poważny rozwój zadań uczelni, dobre wyniki prac dydaktycznych i badawczych, pomimo trudnego i długiego okresu początkowego, usilna praca całego zespołu gdańskich geografów zapewniają dalszy rozwój nauk geograficznych. Wyraźne tendencje restytuowania w gdańskiej WSP kierunku biologii umożliwią dalszą realizację rozwoju prac badawczych nad środowiskiem geograficznym.

⁴ W 1963 r. na ogólnopolskim konkursie organizowanym przez TRZZ i ZSP I nagroda przypadła E. Zdrojewskiemu ze pracą magisterską z geografii ekonomicznej pt. *Monografia geograficzno-gospodarcza m. Sianowa* (woj. koszalińskie).

Z ŻYCIA GEOGRAFICZNEGO

Wybitny geograf radziecki, prof. S. Kalesnik z Uniwersytetu Leningradzkiego, otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Uroczystość odbyła się w czasie obchodów 600-lecia istnienia tej uczelni w dniu 9 maja w sali Filharmonii Krakowskiej. Promotorem był prof. dr M. Klimaszewski.

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu nadał wybitnemu geografowi fizycznemu, prof. J. P. Bakkerowi z Uniwersytetu Amsterdamskiego, doktorat honorowy. Uroczystość odbyła się w dniu 16 maja 1964 r. w auli Collegium Maximum. Uczestniczyli w niej m. in. chargé d'affaires Królestwa Holandii w Polsce, p. Van Vloten, pierwszy doktor h.c. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, dr B. Lindblad ze Sztokholmu, oraz wielu geografów z poszczególnych uniwersytetów polskich. Promotorem był prof. dr R. Galon.

*

Towarzystwo Geograficzne Niemieckiej Republiki Demokratycznej powołało na swych członków honorowych prof. dra Rajmunda Galona i prof. dra Jerzego Kondrackiego.

*

Uchwałą zgromadzenia ogólnego Polskiej Akademii Nauk z dnia 16 maja 1964 r., zatwierdzoną przez Radę Państwa w dniu 12 czerwca 1964 r., prof. dr Stanisław Leszczycki powołany został na członka rzeczywistego PAN.

*

Uchwałą z dnia 29 lutego 1964 r. Rada Państwa powołała na stanowiska profesorów zwyczajnych w Polskiej Akademii Nauk:

prof. dra Kazimierza Dziewońskiego i prof. dra Jerzego Kostrowickiego, a uchwałą z dnia 23 września 1963 r. na stanowisko profesora nadzwyczajnego prof. dr Jadwigę Kobendzinę.

Uchwałą z dnia 29 lutego 1964 r. Rada Państwa powołała na stanowisko profesora nadzwyczajnego:

doc. dra Mieczysława Dorywalskiego z Uniwersytetu Łódzkiego, a uchwałą z dnia 12 czerwca 1964 r. na stanowisko profesora zwyczajnego:

prof. dra Antoniego Wrzóska z Uniwersytetu Jagiellońskiego.

*

Senat akademicki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie wybrał w dniu 24.VI.1964 r. prof. dra Mieczysława Klimaszewskiego na stanowisko rektora.

Rada Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego na posiedzeniu w dniu 20 maja 1964 r. wybrała prof. dra Antoniego Wrzóska na stanowisko dziekana.

Rada Naukowa Instytutu Geografii PAN nadała stopnie naukowe docenta następującym osobom:

drowi Antoniemu Kuklińskiemu (uchwałą z dnia 23.XI.1962 r.)

drowi Leszkowi Kosińskiemu (uchwałą z dnia 19.I.1963 r.)

drowi Michałowi Chilczukowi (uchwałą z dnia 26.IV.1963 r.)

drowi Juliuszowi Braunowi (uchwałą z dnia 29.VI.1963 r.)

drowi Andrzejowi Wróblowi (uchwałą z dnia 19.II.1964 r.)

Rady wydziałów uniwersytetów nadały stopnie naukowe docenta niżej wymienionym geografom:

drowi Dionizemu Piaseckiemu na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu (12.III.1962 r.)

drowi Tadeuszowi Olszewskiemu na Uniwersytecie Łódzkim (28.IX.1962 r.)

drowi Ryszardowi Domańskiemu na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu (24.V.1963 r.)

dr Cecylii Radłowskiej na Uniwersytecie Warszawskim (11.III.1963 r.)

drowi Józefowi Tobjaszowi na Uniwersytecie Warszawskim (27.IV.1964 r.)

ORGANIZACJA GEOGRAFII W POLSCE

Stan z dnia 30.VI.1964 r.

INSTYTUCJE CENTRALNE

Komitet Nauk Geograficznych Polskiej Akademii Nauk

Prezydium: prof. zw. dr S. Leszczycki (przewodniczący), prof. zw. dr A. Jahn (z-ca przewodn.), prof. zw. dr J. Dylík, prof. zw. dr K. Dziewoński, prof. zw. dr M. Klimaszewski, prof. zw. dr J. Kostrowicki, doc. dr M. Chilczuk (sekretarz). Członkowie Komitetu: doc. dr J. Barbag, prof. zw. dr F. Barciński, doc. dr S. Berezowski, prof. nadzw. dr M. Dorywalski, prof. nadzw. dr M. Dobrowolska, prof. zw. dr R. Galon, prof. nadzw. dr M. Kiełczewska-Zaleska, prof. nadzw. dr J. Kondracki, prof. zw. dr B. Krygowski, prof. zw. dr A. Malicki, dr inż. K. Matul, mgr inż. T. Michalski, gen. bryg. inż. T. Naumienko, prof. nadzw. dr W. Okołowicz, prof. nadzw. dr F. Uhorzak, doc. dr B. Winid, prof. zw. dr A. Wrzosek, mgr J. Zaremba.

Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Unii Geograficznej

Prof. zw. dr S. Leszczycki (przewodniczący), prof. zw. dr K. Dziewoński (z-ca przewodn.), prof. zw. dr R. Galon, prof. zw. dr A. Jahn, prof. zw. dr M. Klimaszewski, prof. nadzw. dr J. Kondracki, prof. zw. dr J. Kostrowicki, doc. dr B. Winid (sekretarz).

Polskie Towarzystwo Geograficzne

Zarząd Główny: prof. nadzw. dr J. Kondracki (przewodniczący), prof. zw. dr A. Wrzosek (z-ca przewodn.), mgr J. Kremky-Saloni (sekretarz generalny), mgr M. Więckowski (skarbnik). Członkowie Zarządu Głównego: doc. dr M. Czekańska (przewodn. Wydz. Geografii Szkolnej), dr M. I. Mileska (przewodn. Wydz. Popularyzacji), doc. dr T. Wilgat (przewodn. Wydz. Spraw Naukowych), doc. dr A. Dylíkowa, mgr B. Kikolski, mgr A. Tabor.

INSTYTUTY I KATEDRY W SZKOŁACH WYŻSZYCH

GDĄSK-WRZESZCZ

Wyższa Szkoła Pedagogiczna — ul. Sobieskiego 18, tel. 414-16

Katedra Geografii Fizycznej: prof. nadzw. dr K. Łomniewski (kier); st. wykładowca dr B. Augustowski; adiunkci: dr A. Lisicki, dr J. Szukalski; st. asystenci: mgr J. Sylwestrzak, mgr J. Szeliga, mgr K. Szmidt; asystenci: mgr M. Błaszczkowski, mgr M. Pelczar; prac. naukowo-techn.: mgr E. Okulanis, mgr M. Matheus, W. Formela.

Ryc. 1. Sieć ośrodków geograficznych w Polsce. 1 — siedziba IG PAN, 2 — zakłady i pracownie IG PAN, 3 — stacje badawcze IG PAN, 4 — geograficzne ośrodki uniwersyteckie, 5 — katedry geografii w WSP, 6 — katedry geografii ekonomicznej w WSE i SGPiS, 7 — katedry geografii na politechnikach, 8 — oddziały PTG

Katedra Geografii Ekonomicznej: prof. nadzw. dr J. Moniak (p. o. kier.); st. wykładowca dr J. Gluziński; st. asystenci: mgr J. Kaniewska, mgr M. Matusik, mgr T. Tarnacka; asystent mgr S. Rzymowski.

Katedra Geografii Regionalnej: doc. dr D. Piasecki (kier.); adiunkt mgr W. Błaszowski; st. asystenci: mgr K. Augustowska, mgr S. Staszewski, mgr E. Szczepański; prac. naukowo-techn. mgr M. E. Rusak.

Zakład Metodyki Nauczania Geografii: adiunkt dr J. Winklewski (kier.); st. asystent mgr R. Mazerski.

Zakład Geologii: st. wykładowca dr S. Beniuszys (kier.); st. asystent mgr W. Budziński.

KATOWICE

Wyższa Szkoła Ekonomiczna — ul. 1 Maja 50, tel. 304-31

Katedra Geografii Ekonomicznej: prof. zw. dr J. Szafłarski (kier.); st. wykładowca dr M. Grabania; asystenci: mgr A. Dominik, mgr K. Królikowski, mgr. C. Litewka.

KRAKÓW

Zespół Katedr Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego — ul. Grodzka 64, tel. 547-03

Kierownik: prof. zw. dr M. Klimaszewski.

Katedra Geografii Fizycznej: prof. zw. dr M. Klimaszewski (kier.); doc. dr B. Strzelecka; wykładowca mgr R. Wolnik; adiunkci: dr Z. Czeppe, dr I. Dynowska, dr M. Hess; st. asystenci: mgr J. Dynowski, mgr J. Pokorny, mgr M. Tyczyńska; asystenci: mgr L. Kaszowski, mgr M. Niemirowski, mgr B. Starkłowa; bibliotekarz S. Milatowa; prac. naukowo-techn. mgr J. Słupik; doktorant mgr A. Gaudyn-Tłałka.

Katedra Geografii Ekonomicznej: prof. zw. dr A. Wrzosek (kier.); adiunkci: dr K. Bromek, dr B. Kortus; st. asystenci: dr J. Warszńska, mgr A. Blok-Iwińska, dr A. Jelonek; doktorant mgr C. Guzik.

Wyższa Szkoła Pedagogiczna — ul. Straszewskiego 22, tel. 502-60, 507-38, 576-63

Katedra Geografii Fizycznej — ul. Rynek Główny 34, tel. 203-64: doc. dr J. Flis (kier.); st. wykładowca mgr J. Policht; wykładowcy: mgr S. Czeppe, mgr E. Janikowska, mgr A. Pierzchała; adiunkt dr T. Ziętara; st. asystenci: mgr W. Nowak, mgr B. Pydziński; doktorant mgr S. Witek.

Zakład Geologii: doc. dr A. Michalik (kier.); wykładowca mgr A. Gawlik; st. asystent mgr B. Langie.

Katedra Geografii Ekonomicznej — Rynek Główny 34, tel. 203-64: prof. nadzw. dr M. Dobrowolska (kier.); st. wykładowca mgr A. Prochownik; adiunkci: dr J. Herma, dr T. Jarowiecka, dr L. Pakuła, dr J. Rajman; st. asystenci: mgr B. Górz, mgr Z. Ziolo; prac. naukowo-techn. mgr J. Lach; doktoranci: mgr M. Kozela, mgr B. Maryniuk, mgr B. Trzeciński.

Katedra Geografii Regionalnej — Rynek Główny 34, tel. 203-64: doc. dr R. Mochnacki (kier.); prof. zw. dr A. Wrzosek, doc. dr A. Maryński; st. wykładowca dr A. Hornig; wykładowca mgr M. Kazanecka; st. asystent mgr Z. Szot; prac. naukowo-techn. S. Grabowska; doktorant mgr S. Piskorz.

Zakład Metodyki Nauczania Geografii: doc. dr R. Mochnacki (kier.); st. asystenci: mgr J. Noga, mgr S. Zając.

Wyższa Szkoła Ekonomiczna — ul. Rakowicka 27, tel. 252-80

Zakład Geografii Ekonomicznej — Rynek Główny 34, tel. 583-56: st. asystent mgr. M. Mikulski; prac. naukowo-techn. J. Rutkowska.

LUBLIN

*Zespół Katedr Geografii Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej —
ul. Akademicka 12, tel. 34-97, 40-83 i 73-82*

Kierownik: prof. zw. dr A. Malicki.

Katedra Geografii Fizycznej (ze Stacją Naukową w Równi, pow. Ustrzyki Dolne): prof. zw. dr A. Malicki (kier.); doc. dr H. Maruszczak; adiunkci: dr A. Kęsik, dr S. Nakonieczny, dr J. Trembaczowski; st. asystenci: mgr J. Buraczyński, mgr J. Butrym, mgr J. Cegła; asystenci: mgr A. Henkiel, mgr K. Pękala, mgr J. Wojtanowicz; prac. naukowo-techn.: mgr A. Bogusz, mgr A. Zinkiewicz.

Katedra Geografii Ekonomicznej: prof. nadzw. dr F. Uhorczak (kier.); doc. dr J. Ernst; wykładowca mgr T. Szczepanik; st. asystenci: mgr

L. Barwińska, mgr K. Warakomska; asystent mgr R. Jedut; prac. naukowo-techn.: mgr Z. Szyszko, Z. Wójcik.

Katedra Geografii Regionalnej: doc. dr A. Chałubińska (kier.); st. asystenci: mgr E. Przesmycka, mgr K. Wilgatowa.

Zakład Metodyki Nauczania Geografii: doc. M. Janiszewski (kier.); asystent mgr M. Białoch.

Katedra Hydrografii: doc. dr T. Wilgat (kier.); adiunkci: dr E. Duszynska, dr B. Szalkiewiczówna; st. asystenci: mgr E. Pastusiak, mgr K. Wojciechowski; prac. naukowo-techn. mgr J. Kasperek.

Katedra Meteorologii i Klimatologii (z Obserwatorium Meteorologicznym): prof. nadzw. dr W. Zinkiewicz (kier.); adiunkci: dr E. Michna, dr W. Warakowski; prac. naukowo-techn.: mgr M. Harasimiuk, mgr Z. Kruczko, mgr M. Michałowski.

ŁÓDŹ

Instytut Geograficzny Uniwersytetu Łódzkiego — ul. M. Curie-Skłodowskiej 11, tel. 374-96

Dyrektor: prof. zw. dr J. Dylak.

Katedra Geografii Fizycznej: prof. zw. dr J. Dylak (kier.); prof. nadzw. dr M. Dorywalski, doc. dr A. Dylakowa; prac. naukowo-techn.: mgr L. Jędrasik, mgr T. Kubiak, J. Jałoszyńska, M. Jędrasikowa.

a) Zakład Geomorfologii: prof. zw. dr J. Dylak (kier.); adiunkci: dr H. Klatkowska, dr J. Kolasińska, mgr Ł. Pierzchałko-Dutkiewiczowa; st. asystenci: mgr E. Chudy, mgr L. Dutkiewicz, mgr A. Filipiukowa, mgr H. Gawlik, mgr J. Jersak, mgr U. Koziejowa.

b) Zakład Geografii Fizycznej Regionalnej: prof. nadzw. dr M. Dorywalski (kier.); st. asystenci: mgr J. Bartosik, mgr T. Krzeziński.

Katedra Meteorologii, Klimatologii i Hydrografii: prof. nadzw. dr S. Zych (kier.); st. asystenci: mgr Z. Maksymiuk, mgr M. Tarajkowska; prac. naukowo-techn. mgr H. Dubaniewicz.

Katedra Geologii: prof. nadzw. dr J. Gołąb (kier.); doc. dr J. Wojciechowski; adiunkci: dr T. Klatka, mgr H. Budzyńska, mgr H. Hurcewicz; asystent mgr J. Goździk; prac. naukowo-techn.: mgr A. Sądowska, mgr J. Ziomek.

Katedra Geografii Ekonomicznej — ul. Kościuszki 21, tel. 239-21: doc. dr L. Straszewicz (kier.); adiunkt dr Z. Batorowicz; st. asystenci: mgr M. Koter, mgr S. Pączka, mgr F. Zajac; asystenci: mgr E. Dziegieć, mgr S. Liszewski; prac. naukowo-techn. mgr J. Szczygielski.

Katedra Geografii Ekonomicznej na Wydziale Ekonomicznym — ul. Armii Ludowej 3/5, tel. 273-52 i 356-69; doc. dr T. Olszewski (p. o. kier.); st. asystenci: mgr S. Barszcz, mgr. W. Musiał, T. Wojtyśiak.

POZNAŃ

Instytut Geograficzny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza — ul. Fredry 10, tel. 93-62 i 543-36

Kierownik: prof. zw. dr B. Krygowski.

Katedra Geografii Fizycznej: prof. zw. dr B. Krygowski (kier.); prof. zw. dr August Zierhoffer, wykładowca mgr L. Krygowska.

a) Zakład Geografii Fizycznej I: doc. dr T. Bartkowski (kier.): st. asystent mgr. L. Czech.

a₁) Pracownia Geografii Fizycznej Stosowanej: doc. dr T. Bartkowski (kier.); asystenci: mgr L. Kozacki, mgr A. Marsz.

a₂) Pracownia Klimatologii: adiunkt dr S. Schneigert.

b) Zakład Geografii Fizycznej II: prof. zw. dr B. Krygowski (kier.); adiunkci: dr A. Karczewski, dr S. Kozarski; st. asystent mgr K. Rotnicki.

b₁) Pracownia Geomorfologii Eksperymentalnej: prof. zw. dr B. Krygowski (kier.); adiunkt dr W. Stankowski; asystenci: mgr A. Kostrzewski, mgr A. Stankowska; prac. naukowo-techn. mgr U. Kozacka.

c) Zakład Hydrografii: doc. dr J. Bajerlein (kier.); st. asystenci: mgr M. Żurawski, mgr S. Żynda; asystent mgr S. Tomalak.

d) Zakład Metodyki Nauczania Geografii: doc. dr M. Czeakańska.

Katedra Geografii Ekonomicznej: prof. zw. dr F. Barciński (kier.); prof. nadzw. dr J. Czekalski; prac. naukowo-techn. A. Jekielek.

a) Zakład Geografii Ekonomicznej: prof. zw. dr F. Barciński (kier.); adiunkt dr Z. Chojnicki; st. asystenci: mgr B. Głębocki, mgr Z. Zboralski; asystenci: mgr T. Czyż, mgr K. Polarczyk.

b) Zakład Geografii Zaludnienia i Osadnictwa: prof. nadzw. dr S. Zajchowska (kier.); st. asystenci: mgr W. Borejko, mgr A. Schwartz.

Studium Geografii dla Pracujących: doc. dr J. Bajerlein (kier.); adiunkci: dr E. Biedermann, dr S. Konieczny, dr E. Tomaszewski, mgr T. Sporkowski; st. asystent mgr Z. Walkiewicz.

Wyższa Szkoła Ekonomiczna — ul. Marchlewskiego 146/150, tel. 17-22 i 542-08

Katedra Geografii Ekonomicznej: prof. zw. dr F. Barciński (kier.); doc. dr R. Domański; st. asystent mgr I. Jagodziński; asystent mgr W. Fiebig; prac. naukowo-techn. H. Czekajówna.

SOPOT

Wyższa Szkoła Ekonomiczna — ul. Czerwonej Armii 101, tel. 513-41

Katedra Geografii Ekonomicznej: prof. nadzw. dr J. Moniak (kier.); wykładowca dr W. Barczuk; adiunkt dr J. Zaleski; prac. naukowo-techn.: mgr K. Baranowska, mgr E. Kos.

SZCZECIN

Politechnika Szczecińska — ul. Mickiewicza 66, tel. 724-11

Katedra Geografii Transportu: doc. dr J. Mikołajski (kier.); st. asystent mgr B. Dziedziul.

TORUŃ

Zespół Katedr Geografii Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika — ul. Fredry 8 (Coll. Geographicum), tel. 73-07

Kierownik: prof. zw. dr R. Galon.

Prac. naukowo-techn.: mgr M. Liberacka, A. Lipnicka.

Katedra Geografii Fizycznej: prof. zw. dr R. Galon (kier.).

a) Zakład Geomorfologii: prof. zw. dr R. Galon (kier.); doc. dr L. Roszkówna; adiunkt dr W. Niewiarowski; st. asystenci: mgr Z. Churska, mgr A. Tomczak; asystent mgr A. Olszewski.

a₁) Pracownia Geomorfologii Litoralnej: adiunkt dr B. Rosa.

b) Zakład Hydrografii: prof. nadzw. dr K. Łomniewski (p. o. kier.); st. wykładowca dr W. Mrózek; adiunkt dr Z. Churski; st. asystent mgr C. Pietrucień; asystent mgr A. Jankowski.

Katedra Meteorologii i Klimatologii: st. asystent mgr H. Okuniewicz-Ziembińska; prac. naukowo-techn. B. Dembińska.

Katedra Geografii Ekonomicznej: adiunkt dr E. Kwiatkowska; st. asystent mgr H. Krzywicka.

WARSZAWA

*Institut Geografii Polskiej Akademii Nauk — Krakowskie Przedmieście 30,
tel. 26-74-51*

Rada Naukowa: prof. zw. dr F. Barciński (przewodniczący), prof. nadzw. dr J. Kondracki (z-ca przewodn.), doc. dr J. Barbag, doc. dr M. Chilczuk, prof. zw. dr J. Dylik, prof. zw. dr K. Dziewoński, prof. zw. dr R. Galon, prof. zw. dr A. Jahn, prof. nadzw. dr M. Kiełczewska-Zaleska, prof. zw. dr M. Klimaszewski, prof. nadzw. dr J. Kobendzina, doc. dr L. Kosiński, prof. zw. dr J. Kostrowicki, doc. dr A. Kukliński, prof. zw. dr S. Leszczycki, prof. nadzw. dr W. Okołowicz, prof. zw. dr B. Olszewicz, doc. dr J. Paszyński, prof. nadzw. dr S. Pietkiewicz, prof. zw. dr S. Z. Różycki, prof. nadzw. dr J. Staszewski, prof. nadzw. dr F. Uhorczak, doc. dr B. Winid, prof. zw. dr A. Wrzosek.

Dyrektor: prof. zw. dr S. Leszczycki; z-ca dyrektora do spraw nauki: prof. zw. dr K. Dziewoński; z-ca dyrektora do spraw ogólnych: doc. dr M. Chilczuk; z-ca dyrektora do spraw administracyjnych: mgr E. Grabowski.

Zakład Geomorfologii i Hydrografii Gór i Wyżyn — Kraków, ul. Grodzka 64, tel. 240-85: prof. zw. dr M. Klimaszewski (kier.); doc. dr L. Starkel; adiunkci: dr S. Gilewska, dr Z. Ziemońska; st. asystenci: mgr T. Gerlach, mgr K. Klimek, mgr K. Wit-Jóźwikowa; prac. dokumentacji naukowej mgr A. Galiszkievicz; prac. inżynieryjno-techn. mgr M. Klimek; prac. administr. mgr Z. Jastrzębska.

Stacja Badawcza na Hali Gąsienicowej — tel. Zakopane 26-33: prac. inżynieryjno-techn. mgr M. Kłapa.

Zakład Geomorfologii i Hydrografii Nizy — Toruń, ul. Fredry 8, tel. 43-88: prof. zw. dr R. Galon (kier.); adiunkci: dr J. Bączyk, dr J. Szupryczyński; st. asystenci: mgr T. Celmer, mgr M. Liberacki, mgr T. Murawski; prac. inżynieryjno-techn.: mgr L. Koc, mgr E. Wiśniewski.

Zakład Klimatologii — Warszawa, Nowy Świat 72, tel. 26-52-31: doc. dr J. Paszyński (kier.); adiunkt dr T. Szczęsna; st. asystenci: mgr M. Kluge, mgr M. Kraujalis, mgr J. Skoczek; prac. inżynieryjno-techn.: mgr B. Krawczyk, inż. M. Kuczmarski.

Stacja Badawcza w Wojcieszowie — Wojcieszów Górny, pow. Złotoryja, tel. 26: prac. inżynieryjno-techn. M. Kawwa: doktorat mgr M. Pulina (pod opieką prof. A. Jahna).

Pracownia Geografii Fizycznej Jezior — Warszawa, Nowy Świat dowski 11, tel. 374-96: prof. zw. dr J. Dylik (kier.); adiunkt dr S. Jewtuchowicz; doktorant mgr Z. Klajnert; aspirant mgr B. Manikowska.

Pracownia Geografii Fizycznej Jezior — Warszawa, Nowy Świat 72, tel. 26-52-31: prof. nadzw. dr J. Kondracki (p. o. kier.); adiunkt dr A. Synowiec; st. asystenci: mgr M. Szostak, mgr K. Więckowski; doktoranci: mgr D. Kosmowska, dr A. Kostrowicki.

Stacja Badawcza w Mikołajkach — Mikołajki, pow. Mrągowo, tel. 120: st. asystent mgr H. Korolec; prac. inżynieryjno-techn.: H. Krauze, F. Natkaniec.

Zakład Geografii Przemysłu i Komunikacji — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30: prof. zw. dr S. Leszczycki (kier.); adiunkci: dr T. Lijewski, dr S. Misztal, dr M. Najgrakowski; st. asystenci: mgr L. Dzierżanowski, mgr J. Lenk; prac. inżynieryjno-techn.: mgr W. Szabelska, S. Cabała.

Zakład Geografii Rolnictwa — Warszawa, Nowy Świat 72, tel. 26-52-31: prof. zw. dr J. Kostrowicki (kier.); doc. dr M. Chilczuk; adiunkci: dr W. Biegajło, dr R. Szczęsny; st. asystenci: mgr W. Gadomski, mgr S. Hauzer, mgr W. Jankowski, mgr H. Piskorz-Skocka; prac. inżynieryjno-techn.: mgr inż. H. Bodnar, mgr W. Tyszkiewicz; doktoranci: mgr K. Bielecka, mgr W. Stola.

Zakład Geografii Zaludnienia i Osadnictwa — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30: prof. nadzw. dr M. Kielczewska-Zaleska (kier.), prof. zw. dr K. Dziewoński, doc. dr L. Kosiński; adiunkt dr A. Werwicki; asystent mgr K. Pudło-Palotka; prac. inżynieryjno-techn.: mgr M. Jerczyński, mgr A. Wojciechowska; doktoranci: mgr J. Dziejulska, mgr E. Iwanicka-Lyrowa; aspirant mgr T. Kiedrowska-Lijewska.

Pracownia Geografii Krajów Słabo Rozwiniętych — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30: doc. dr B. Winid (p. o. kier.); adiunkt dr M. Rościszewski; st. asystenci: mgr B. Czyż, mgr Z. Siemek; prac. inżynieryjno-techn.: mgr A. Puffowa, mgr K. Trafas.

Pracownia Regionalizacji Ekonomicznej — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30: prof. zw. dr K. Dziewoński (kier.); doc. dr A. Wróbel; adiunkt dr L. Górecka; prac. inżynieryjno-techn.: mgr E. Nowosielska, H. Gudowska; doktorant mgr P. Eberhardt.

Pracownia Kartografii — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30: adiunkt dr L. Ratajski (p. o. kier.); st. asystent mgr J. Drecka; prac. inżynieryjno-techn.: mgr S. Dębowska, mgr W. Kluge, T. Garlej, H. Kowza; doktoranci: mgr J. Kozłowski (pod opieką prof. F. Uhorczaka), mgr J. Ostrowski (pod opieką prof. S. Pietkiewicz).

Pracownia Geografii Historycznej — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30: prof. nadzw. dr M. Kielczewska-Zaleska (kier.); adiunkt dr J. Szewczyk; st. asystent mgr R. Cieśla; prac. inżynieryjno-techn. mgr D. Kowalik-Bodzak.

Pracownia Historii Geografii i Kartografii — Wrocław, ul. Rosenbergów 13, tel. 822-48: prof. zw. dr B. Olszewicz (kier.); adiunkt dr A. Drozdowska; prac. inżynieryjno-techn. mgr J. Piasecka.

Zakład Przestrzennego Zagospodarowania Kraju — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30: doc. dr A. Kukliński (kier.); prac. inżynieryjno-techn.: dr M. Czarnowski, mgr inż. K. Lier, mgr inż. L. Zawadzki, mgr H. Deręgowska, mgr E. Grzeszczak, Z. Zientara, K. Dziak; adiunkt dr J. Grzeszczak.

Dział Dokumentacji i Informacji Naukowej oraz Wydawnictw — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30: prof. nadzw. dr J. Kobendzina (kier.).

a) Pracownia Bibliografii Geografii Polskiej: prac. dokumentacji naukowej mgr H. Tuszyńska-Rękawkowa; prac. inżynieryjno-techn.: mgr B. Kawecka, mgr J. Sielużycka.

b) Pracownia Centralnego Katalogu Kartograficznego: prof. nadzw. dr M. Łodyński (konsultant); prac. dokumentacji naukowej mgr T. Paćko.

c) Referat Wydawnictw: doc. dr M. Chilczuk (kier.); prac. wydawnictw: adiunkt dr J. Włodek-Sanojcowa, W. Spryszyńska, J. Pawłowska; prac. inżynierjno-techniczny E. Maciuszko.

d) Laboratorium Fotofilmowe — Warszawa, Nowy Świat 72, tel. 26-52-31: mgr inż. B. Rogaliński (kier.).

Dział Planowania i Współpracy Naukowej z Zagranicą — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30: adiunkt dr S. Misztal (kier.); prac. inżynierjno--techn.: U. Eglerowa, A. Fijałkowska, T. Jeżewska, M. Kohmanowa.

Biblioteka — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30: dr W. Trzebiński (dyr.).

a) Dział Gromadzenia: st. bibliotekarz I. Rychlicka * (kier.); st. bibliotekarz: mgr J. Pasznicka, Z. Zawidzka *.

b) Samodzielna Sekcja Wymiany: st. bibliotekarz Z. Kryńska (kier.); st. bibliotekarz mgr A. Chorzewska.

c) Dział Opracowania Druków Zwartych i Seryjnych: kustosz mgr H. Poznańska (kier.); kustosz mgr J. Kunicka *; bibliotekarze: J. Bylińska *, H. Romicka; st. magazynier A. Wierzbička.

d) Dział Czasopism: st. bibliotekarz mgr I. Batogowska * (kier.); Z. Sieradzki.

e) Dział Udostępniania: adiunkt bibl. mgr B. Lipska (kier.); bibliotekarz M. Kłodecka; I. Kosmalowa; magazynier L. Kucińska *.

f) Dział Kartograficzny: st. bibliotekarz mgr A. Piotrowski (p. o. kier.); st. bibliotekarze: mgr S. Połab *, E. Deszczkowa; bibliotekarz T. Talar; prac. inżynierjno-techn. mgr S. Chmielewski.

Administracja — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30: K. Mostowski (gł. księgowy), F. Kirsz i 20 innych pracowników.

Institut Geograficzny Uniwersytetu Warszawskiego — Krakowskie Przedmieście 30, tel. 26-74-51

Kierownik: prof. zw. dr S. Leszczycki.

Katedra Geografii Fizycznej: prof. nadzw. dr J. Kondracki (kier.); prac. naukowo-techn. mgr L. Czajkowski.

a) Zakład Geografii Fizycznej Regionalnej: prof. nadzw. dr J. Kondracki (kier.); adiunkt dr I. Gieysztorowa; st. asystenci: mgr R. Czarnecki, mgr A. Richling.

a₁) Pracownia Hydrografii: adiunkt dr H. Więckowska (kier.); st. asystent mgr B. Czekalowa.

a₂) Pracownia Metodyki Nauczania Geografii: st. wykładowca mgr K. Świerczyński.

b) Zakład Geomorfologii: doc. dr C. Radłowska (kier.); adiunkt dr E. Mycielska; st. asystent dr M. Bogacki.

c) Zakład Geografii Gleb: doc. dr M. Prószyński (kier.); asystent mgr B. Wicik; prac. naukowo-techn. mgr inż. I. Dąbrowska.

d) Zakład Biogeografii: adiunkt dr J. Stasiakowa.

Katedra Geografii Ekonomicznej: prof. zw. dr S. Leszczycki (kier.); doc. dr J. Tobjasz; adiunkci: dr W. Kusiński, dr B. Rychłowski, mgr A. Krzymowska; prac. naukowo-techn. mgr M. Gutowska.

Pracownia Geografii Turyzmu: st. wykładowca dr M. I. Mileska.

Katedra Kartografii: prof. nadzw. dr S. Pietkiewicz (kier.); adiunkt

* Pracownicy Biblioteki Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego.

dr W. Kaprowski; st. asystent mgr W. Maculewicz; asystenci: mgr G. Bonatowski, mgr B. Lemisiewicz; prac. naukowo-techn. mgr L. Baranowski.

Pracownia Reprodukcyjnej Kartograficznej: inż. T. Bukład.

Katedra Klimatologii (ze Stacją Meteorologiczną): prof. nadzw. dr W. Okołowicz (kier.).

a) Zakład Klimatologii Ogólnej: prof. nadzw. dr W. Okołowicz (kier.); st. asystenci: mgr J. Boryczka, mgr U. Kossowska, dr M. Stopa.

b) Zakład Geografii Krajów Zamorskich: doc. dr B. Wind (kier.); st. asystent mgr A. Sidor; asystent mgr I. Pelko; prac. naukowo-techn.: mgr D. Martyn, mgr S. Postek, mgr B. Rybarczyk.

Katedra Geografii Regionalnej: doc. dr J. Barbag, doc. dr B. Winid.

a) Zakład Geografii Eurazji: doc. dr J. Barbag (kier.); st. wykładowca mgr J. Kremky-Saloni; adiunkt mgr J. Koczy; st. asystenci: mgr B. Kikolski, mgr M. Kmita.

b) Zakład Klimatologii Polski: doc. dr Z. Kaczorowska (kier.); st. asystent dr S. Otok; prac. naukowo-techn. mgr S. Biegajłowa; bibliotekarz mgr J. Lipińska.

b₁) Pracownia Geografii Ameryki Łacińskiej: adiunkt dr A. Bonasewicz; asystenci: mgr A. Dembicz, mgr P. Korcelli, mgr J. Kwiatek.

b₂) Pracownia Geografii Afryki: st. asystenci: mgr J. Kaczyńska-Winidowa, mgr M. Skotnicki, mgr I. Stańczak; asystenci: mgr E. Kłos, mgr M. Jakubowski; doktorant mgr A. Gołąbek.

b₃) Pracownia Interpretacji Zdjęć Lotniczych: asystent mgr A. Ciołkosz; prac. naukowo-techn.: mgr Z. Goliaszewski, mgr L. Lemisiewicz.

Biblioteka: st. bibliotekarz I. Rychlicka (kier.) i 6 innych pracowników (zob. Biblioteka Instytutu Geografii Polskiej Akademii Nauk).

Laboratorium Fotofilmowe — Warszawa, Nowy Świat 72, tel. 26-52-31; laboranci: Z. Drobut, J. Jung.

Administracja: inż. T. Bukład (kier.), H. Jankowska (sekr.) i 20 innych pracowników.

Politechnika Warszawska — Pl. Jedności Robotniczej 1, tel. 210-07

Katedra Kartografii na Wydziale Geodezji i Kartografii:
Zakład Geografii: st. wykładowca dr J. Rokicki (kier.); st. asystenci: mgr J. Kotarbiński, mgr U. Urbaniak.

Szkoła Główna Planowania i Statystyki — ul. Rakowiecka 6, tel. 45-12-51

Katedra Geografii Ekonomicznej: doc. dr S. Berezowski (kier.).

a) Zakład Geografii Ekonomicznej Polski: doc. dr S. Berezowski (kier.); adiunkci: dr I. Fierłowa, dr T. Hoff; st. asystent mgr K. Dybczyńska; asystent mgr W. Rakowski.

b) Zakład Geografii Ekonomicznej Świata: prof. nadzw. dr M. Fleszar (kier.); st. asystent mgr M. Rudzki; asystent mgr W. Dworczyk.

WROCLAW

Instytut Geograficzny Uniwersytetu im. Bolesława Bieruta — Pl. Uniwersytecki 1, tel. 351-84

Kierownik: prof. zw. dr A. Jahn.

Katedra Geografii Fizycznej: prof. zw. dr A. Jahn (kier.); adiunkci: dr B. Dumanowski, dr H. Piasecki; asystent mgr J. Czerwiński.

Zakład Geomorfologii Czwartorzędu: prof. nadzw. dr S. Szczepankiewicz (kier.); wykładowca mgr T. Komar; adiunkt dr M. Jahnowa; asystent mgr A. Szponar; prac. naukowo-techn.: mgr M. Cielińska, mgr T. Czyż.

Katedra Geografii Regionalnej: prof. nadzw. dr W. Walczak (kier.); adiunkci: dr L. Baraniecki, dr H. Migaczowa, dr L. Pernarowski; prac. naukowo-techn.: mgr D. Korbek, T. Szwed; doktorant mgr S. Morawski.

Katedra Geografii Ekonomicznej: doc. dr S. Golachowski (kier.); st. wykładowca dr J. Januszewski; adiunkci: dr A. Jagielski, dr Z. Wysocki; st. asystent mgr C. Kania; asystent mgr A. Zagożdżon.

Katedra Geografii Historycznej: adiunkt dr J. Babicz (p. o. kier.); adiunkt dr H. Szulc; st. asystent mgr J. Piasecka.

Katedra Kartografii: doc. dr W. Migacz (kier.); st. asystenci: mgr M. Jarzębowski, mgr T. Sobolewski; prac. naukowo-techn. E. Nowak-Gąsiorowska.

Katedra i Obserwatorium Meteorologii i Klimatologii — ul. Cmentarna 6/8, tel. 832-38: prof. zw. dr A. Kosiba (kier.); adiunkt dr S. Kosibowa; st. asystenci: mgr S. Baranowski, mgr M. Dubicka, mgr L. Ilnicki, mgr J. Pyka, mgr S. Reichhart; asystenci: mgr B. Głowacki, mgr R. Leśko, mgr J. Petelenz, mgr C. Szwed; prac. naukowo-techn.: mgr G. Gajdowska, mgr S. Gębala, mgr O. Szerbak, J. Bochnia, A. Kruszała, F. Kubanek, M. Szczyrbuła, Z. Usik.

Wyższa Szkoła Ekonomiczna — ul. Komandorska 118/120, tel. 610-21

Katedra Geografii Ekonomicznej: st. wykładowca dr J. Pilawska (kier.); st. asystent mgr I. Czarnecka.

Opracowali: J. Grzeszczak i T. Jeżewska

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

Leszczycki S. — Perspektywy rozwoju badań geograficznych w Polsce	411
Перспективы развития географических исследований в Польше	422
Perspectives of Development of the Geographical Studies in Poland	424
Kostrowicki J. — Geografia polska w ostatnim XX-leciu	427
Польская география в последнее двадцатилетие	449
Polish Geography in the Last 20 Years	450
Jahn A. — Stan geografii w Polsce	451
Состояние географии в Польше	462
State of Geography in Poland	462
Kondracki J. — Rola społeczna Polskiego Towarzystwa Geograficznego	465
Общественная роль Польского географического общества	475
Social Role of the Polish Geographical Society	476
Kiełczewska-Zaleska M. — Wydawnictwa geograficzne w okresie XX-lecia PRL	477
Географические издания в XX-летний период ПНР	491
Geographical Publications over the 20 Years of People's Poland	492

SPRAWOZDANIA

Leszczycki S. — Dziesięć lat działalności IG PAN	493
Kondracki J., Leszczycki S. — Instytut Geograficzny Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1954—1963	519
Klimaszewski M., Wrzosek A. — Zespół Katedr Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w okresie XX-lecia PRL	537
Malicki A. — Działalność ośrodka geograficznego UMCS w Lublinie w okresie XX-lecia PRL	549
Dorywalski M. — Działalność Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Łódzkiego w okresie XX-lecia PRL	559
Krygowski B., Barciński F. — Instytut Geograficzny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w okresie XX-lecia PRL	567
Galon R. — Zespół Katedr Geografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w okresie XX-lecia PRL	577
Walczak W. — Instytut Geograficzny Uniwersytetu Wrocławskiego w okresie XX-lecia PRL	585
Berezowski S. — Praca katedr geografii na wyższych uczelniach ekonomicznych w okresie XX-lecia PRL	593
Rokicki J. — Praca Zakładu Geografii Politechniki Warszawskiej	599
Dobrowolska M., Flis J., Mochnacki R. — Praca katedr Geografii WSP w Krakowie w okresie XX-lecia PRL	603
Łomniewski K. — Praca katedr geografii WSP w Gdańsku w okresie XX-lecia PRL	607

KRONIKA

Z życia geograficznego	611
Organizacja geografii w Polsce (J. Grzeszczak, T. Jeżewska)	613

Subscription orders should be made to:

Export and Import Enterprise

RUCH

Warszawa, Wilcza 46

Cables: Exprimruch — Warszawa

Payments to the account of: Narodowy Bank Polski No. 1534-6-71

Przegląd Geograficzny

Kwartalnik

Prenumerata krajowa

Zamówienia i wpłaty przyjmują:

- ◆ Centrala Kolportażu Prasy i Wydawnictw „Ruch”, Warszawa, ul. Wronia 23, konto PKO Nr 1-6-100.020
- ◆ Urzędy Pocztowe i listonosze
- ◆ Księgarnie „Domu Książki”

PRENUMERATA ROCZNA ZŁ. 100.—

PÓŁROCZNA ZŁ. 50.—

Bieżące oraz archiwalne numery można nabywać lub zamawiać w księgarniach „Domu Książki” oraz we Wzorcowni Wydawnictw Naukowych PAN-Ossolineum-PWN, Warszawa, Pałac Kultury i Nauki (wysoki parter). Archiwalne egzemplarze można nabywać także w Punkcie wysyłkowym Prasy Archiwalnej „Ruch” Warszawa, ul. Srebrna 12, Konto PKO nr 114-6-700041 VII O/M.

Prenumerata zagraniczna

- ◆ Koszt prenumeraty ze zleceniem wysyłki za granicę jest o 40% wyższy.
- ◆ Zamówienia dla zagranicy przyjmuje Biuro Kolportażu Wydawnictw Zagranicznych „Ruch”, Warszawa, ul. Wronia 23 (tel. 20-46-88), konto PKO nr 1-6-100.124.

TYLKO PRENUMERATA ZAPEWNIAREGULARNE OTRZYMYWANIE CZASOPISMA